

Att fortsätta och att återgå

Gothenburg Monographs in Linguistics 29

Att fortsätta och att återgå

Studier i koherensskapande praktiker i vardagliga
flerpersonssamtal

Cajsa Ottensjö

Institutionen för lingvistik
Göteborgs universitet, Sverige
2006

Denna volym är en reviderad upplaga av avhandlingen som försvarades offentligt den 3 december 2005 för filosofie doktorsexamen i allmän språkvetenskap vid Göteborgs universitet.

© 2005 Cajsa Ottesjö

© Studentlitteratur *Iallafall* som diskursmarkör

Omslag: Signe Ottesjö, grafisk utformning: Torsten Ottesjö

Tryck: Intellecta DocuSys AB, Västra Frölunda 2006

ISBN 91-975752-2-4

Distribution: Institutionen för Lingvistik, Göteborgs universitet,
Box 200, SE-405 30 Göteborg

Abstract

Ph.D. dissertation at Göteborgs university, Sweden, 2005. Title: *Att fortsätta och att återgå. Studier i koherensskapande praktiker i vardagliga flerpersonsamtal*. English title: *To continue and to resume. A study of coherence-creating practices in everyday multiparty conversations*. Author: Cajsa Ottesjö. Language: Swedish, with an English summary. Department: The department of linguistics, Göteborg University, Box 200, SE-405 30 Göteborg.

The thesis has two parts: a collection of four articles and an introduction, including a summary of the articles. The introduction is a comprehensive background to the articles, their theory and method.

The aim of this thesis is to contribute to the understanding of how communicative projects in everyday multiparty conversations can be continued and resumed after interruptions. This includes an analysis of various practices of coherence-creating by participants in conversation. The theory and method is that of interactional linguistics, which is inspired by conversation analysis. The data is drawn from a corpus with everyday conversation, principally of audio recordings of mealtime conversations in a six-person family. Some of the studies draw also on material from the Gothenburg Spoken Language Corpus.

The first of the four articles is a single case study focusing on how a discontinuous turn is formed as one coherent unit with the help of syntax and prosody.

In the second article it is argued that the collocation *men iallafall* ('but anyway') is a resumption marker used after digressions from and side sequences in the main project. The collocation *jo iallafall* ('well anyway') is used to claim the turn back after some kind of interruption in a project.

The third article discusses *så* ('so' or 'then') as a discourse marker in initial position in an utterance. As an adverb it signals continuation of a discourse unit, i.e. a narrative. As a conjunction it marks that the following utterance is commenting on, summing up or reformulating the previous discourse. *Så* is also a one word utterance for marking an action as completed.

The last article presents two different communicative projects and how the participants act to continue and resume the projects after a range of different interruptions. It is argued that the linguistic resources used are reflecting the seriousness of the interruption, from simple continuations after parentheses and endogen side sequences, over resumption markers after more turn threatening interruptions to explicit forms for re-introductions and turn demanding.

KEY WORDS: Continuation, resumption, discourse markers, interruptions, multiparty conversation, interactional linguistics, conversation analysis, communicative projects, lists, *men iallafall*, *jo iallafall*, *så*, family interaction, coherence

The papers will be referred to in the introduction as papers A, B, C and D respectively.

A

Ottesjö, Cajsa 2003. *Om diskontinuerlighet i turutrymmet – ett exempel från ett flerpartssamtal* (On discontinuity in the turn space - one example from a multiparty conversation). In: *Folkmålsstudier* 42. Helsingfors, s. 113–143.

B

Ottesjö, Cajsa 2005. *Iallafall som diskursmarkör* (*Anyway* as a discourse marker). In: Anward, Jan & Bengt Nordberg (eds.), *Samtal och grammatik* (Conversation and grammar). Lund: Studentlitteratur, s. 201–229.

C

Ottesjö, Cajsa & Jan Lindström 2005. *Så som diskursmarkör* (*So* as a discourse marker). In: *Språk & Stil* 15 NF. Uppsala, s. 85–127.

D

Ottesjö, Cajsa (to be published). *Önskelistor och sportlov – två kommunikativa projekt i ett informellt flerpersonsamtal* (Christmas lists and sports holiday – two communicative projects in an informal multiparty conversation). In: Engdahl, Elisabet & Anne-Marie Londen (eds.), *Interaktion och kontext. Åtta studier av svenska samtal* (Interaction and context. Eight studies of Swedish conversations), Lund: Studentlitteratur.

Förord

Sally Boyd, min handledare och vän, utan dej hade det knappast blivit någon avhandling! Med all den uppmuntran du genom åren gett mej blev det först en C-uppsats och så, efter allt du har läst och efter alla diskussioner den här, Avhandlingen. Tack!

Jan Lindström, handledare och vän, utan dej hade det blivit en annan avhandling! En vetenskaplig brevvän, kan ni tänka er något så förnämligt? Tack!

Betydelsefulla saker utanför Lingvistik, i den ordning de först uppträdde:

Johannes Wagner, tack Johs för alla sommarskolor och doktorandkurser i CA, utan vilka jag inte skrivit den här avhandlingen, tack för CLAN-hjälp och, inte minst, vänskap. Tack till alla lärare och allra mest till Gail Jefferson, min idol som i samtal och brev förmedlat tankar och insikter om transkription. Tack till mina medkamrater under alla datasessioner, till Elisabeth (som även ordnade bostad sista sommaren) och alla andra. Tack Jakob och Jakob för att ni så många gånger har lyckats säga vad jag försökt säga.

CONVNET (och NorFa), tack för finansieringen av workshops och tack ni som arrangerade: om partiklar i Uppsala, allting alldeles nytt och Mats Eriksson, en kortvarig vänskap; i Århus vilken helg! tack Jakob; TARTU alla som var där minns,

Finland! Sommarskolan i Suitia, vilka lärare och vilken miljö att samtala i. Tack Per och Mats, Ulrika, Sonja, Maurice, Marja-Leena, Anssi och alla ni andra.

Helsingfors, Nordica, där jag känner mej så välkommen. Tack Ami, Janne, Mirja, Camilla och alla ni andra som gjort att jag trivts och lärt mej så mycket. Jag längtar dit. Tack Leena och Janne för gästfriheten!

Projektet Samtalspråkets grammatik (GRIS). Anna Lindström vars förtjänst det är att jag blev en associerad medlem i projektet, tack Anna! Utan detta samarbete och de givande sammanträdena med samtalsforskarna vet jag inte vad det blivit av mej. Jag hade inte varit någon gris och vad hade jag varit då?

Grisarna: Ami, Anna, Bengt, Camilla, Elisabet, Gustav, Håkan, Janne, Janne, Jenny, Jenny, Jonna, Johan (med flygel/piano), Karolina, Linda, Maria, Niklas, Per, Susanna. Tack för allt ni gett mej av kunskaper, insikter och glädje! Vad ska jag ta mej till nu? Utan er och våra möten.

Tack till Jens Allwood som antog en redan då överårig doktorand och för att mina inspelningar blev av, och för att du (med mångas hjälp) har skapat Korpusen. Tack doktorandkamrater genom alla år och kurser, Måns, Ulla, Ylva, Staffan,

Elin och alla andra. Shirley, tack för skratt och hjälp. Elisabet Balte som övertygade mej om att läsa lingvistik, ett tack för sent. Peter och Pelle, tack för olika slag av hjälp. Andra pojkar som jag vill tacka, Leif för all Korpusbrusarsökhjälp och Magnus, min rumskamrat för hjälp med word och skratt och en å annan fundering.

Ekonomiskt stöd har betytt väldigt mycket för avhandlingens tillblivelse, Tack Hvitfeldtska stiftelsen för finansiering av avhandlingsskrivandet, mycket generöst! Tveksamt om det hade blivit ordentligt avhandlingsskrivande utan den hjälpen, nu kände jag mej ”redovisningsskyldig”. Tack!
Tack NorFa för stipendier för två omgångar som gästdoktorand, i Odense och i Helsingfors, och stipendium till ICCA02 i Köpenhamn,
Tack till Institutionen för lingvistik för resebidrag vid flera tillfällen.
Tack Grisprojektet för ekonomiskt stöd för projektmöten och goda middagar och för en rejäl dator att skriva avhandlingen på (tack Wallenberg).

Och stort tack till er som läst texten i dess olika stadier det senaste halvåret. Det har varit uppmuntrande. Anne-Marie Londen inför slutseminariet (å vilka anteckningar jag fick under sommaren) och andra antologbidraget tillsammans med Jan Lindström (lite roligt hade ni allt?), Gustav Bockgård, Jenny Öqvist, min vän och i-sista-minuten-kamrat, som kritiskt påpekat svagheter i texten (förstår inte?), Magnus Gunnarsson som kommenterat ett avhandlingsavsnitt, Stina Ericsson som noggrant läst texten på slutet och inte minst mina utmärkta och tålmodiga handledare Sally och Janne som läst å läst å läst samma text om och om igen.
Tack för allt varmt bemötande under den sista veckan då jag ”bott” på institutionen. Sally än en gång, tack! Tack för omhändertagandet Signe och Märta, och middan ”sista” kvällen Torsten. Och Jan och Britta som skött sej själva.

Tack ALLA för arbetsglädje, kamratskap och vänskap och alla samtal och alla insikter som jag fått under dessa doktorandår,
Tack till familjen som lät sej spelas in, utan er hade det ju inte funnits något att forska på!

Cajsa

1. Ingång.....	2
1.1 Avhandlingens syfte.....	4
1.2 Disposition.....	7
2. Teoretisk utgångspunkt: interaktionell lingvistik och samtalsgrammatik.....	8
3 Metod och material.....	11
3.1 Inledning.....	11
3.2 Inspelning.....	12
3.3 Material för avhandlingen.....	13
3.4 Transkription av inspelningarna.....	14
3.5 Två transkriptionssystem: GTS – MSO och CA.....	15
3.5.1 Skriftspråk och taltranskription.....	16
3.5.2 En jämförelse: GTS-MSO versus CA.....	18
3.5.3 Ett samtalsutdrag i två transkriptionssystem.....	20
3.5.4 Diskussion av de två systemen.....	23
3.5.5 Transkriptionsprinciper i korpus Ottesjö.....	25
3.6 Korpusstudier.....	26
3.7 Analysmetoder inom CA - exemplet datasessioner.....	27
3.8 Etiska frågor rörande inspelning, transkription och uppspelning.....	29
3.8.1 Att arbeta med material där man själv är en av deltagarna.....	30
3.8.2 Fördelar och problem med eget deltagande.....	32
3.9 Sammanfattning av metod.....	33
4. Grammatiska och interaktionella enheter.....	35
4.1 Yttranden, turer och makrosyntagmer.....	35
4.2 Diskursenheter.....	37
4.3 Kommunikativa projekt.....	38
4.4 Turtagning i flerperssonssamtal.....	40
4.5 Deltagarroller i flerperssonssamtal.....	42
4.6 Sido- och underordnade samtal och enstaka yttranden.....	43
4.7 Schismning och parallellt samtalande.....	45
4.8 Situationsrelaterade yttranden.....	46
5 Avbrott.....	48
5.1 Tidigare studier av avbrott med återgång.....	49
5.2 Inskjutna expansioner.....	50
5.3 Parenteser.....	51
5.4 Fördrojd avslutning - fördrojd fortsättning.....	53
5.5 Sidosekvenser.....	54
5.5.1 Strukturen hos sidosekvenser.....	57
5.5.2 Innehåll och funktion hos sidosekvenser.....	59
5.5.3 Sidosekvenser och lokala kommunikativa projekt.....	60

5.5.4 Sidosekvenser utanför det pågående projektet	61
5.6 Sammanfattning av expansioner, parenteser och sidosekvenser	62
5.7 Kategorisering av avbrott	63
6. Fortsättningar och återgångar	68
6.1 Diskursmarkörer.....	68
6.1.1 Diskursmarkörer i tidigare arbeten.....	69
6.1.2 Närmare bestämning av svenska diskursmarkörer	70
6.1.3 Summering av diskursmarkörer	74
6.2 Begreppsutredning: återgående och fortsättande handlingar	75
6.2.1 Förnyanden.....	79
6.2.2 Återupptagande.....	80
6.2.3 Vad är inte en återgång?	81
6.2.4 Ett kontinuum av återgående språkliga handlingar.....	82
6.3 Fortsättningar	82
6.3.1 Omarkerad fortsättning.....	83
6.3.2 Sammanbindande fortsättning.....	84
6.3.2.1 Och, å så, å då, å sen.....	87
6.3.2.2 Så.....	88
6.4 Återgångar	89
6.4.1 Diskursadversativa markörer	91
6.4.1.1 Men.....	91
6.4.1.2 Nä, nej	92
6.4.2 Återgångsmarkörer	93
6.4.2.1 Jo, ja.....	93
6.4.2.2 Iallafall och andra specifika återgångsmarkörer	95
6.4.3 Explicit återgående yttranden	96
6.4.4 Upprepning och återanvändning.....	97
6.5 Relationen avbrott och återgång.....	98
6.6 Att fortsätta och att återgå: sammanfattning av språkliga uttryck.....	101
7 Fyra artiklar om koherensskapande i samtal	103
7.1 Om diskontinuerlighet i turutrymmet.....	103
7.2 <i>Iallafall</i> som diskursmarkör	103
7.3 <i>Så</i> som diskursmarkör.....	104
7.4 Önskelistor och sportlov	105
7.5 Sammanfattning av de fyra artiklarna.....	106
English summary	108
Introduction: The theory and method for the thesis.....	108
Article A: On discontinuity in the turn space.....	109
Article B: <i>Iallafall</i> as a discourse marker.....	110

Article C: <i>Så</i> as a discourse marker	110
Article D: Christmas lists and sports holiday.....	112
Litteratur	113
Elektroniska resurser	122

Tack till Familjen,

den jag växte upp i, den jag har och den som lät sig spelas in

1. Ingång

Ett vardagligt flerpersontal kan förefalla kaotiskt när man för första gången ställs inför det eller när man för första gången lyssnar på en inspelning. Samtalsdeltagarna däremot förefaller inte att uppleva samtalet som kaotiskt, vilket en noggrann inspektion av transkriptionen visar. I ett samtal fört under en middag i en sexpersontal en novemberafton 1997 förekommer rikligt med samtidigt tal och yttranden som inte förefaller att "höra ihop" med varandra. Deltagarna är, i den ordning de uppträder, P: dotter 12 år, S: dotter 17 år, V: son 15 år, U: mamma, K: dotter 5 år.¹

Önskelistan.²

- 1 P: en trollkortl↑ek ↓lek (de sänhä)
2 finns på Bokia de ä femtitvå spelkort
3 såä[r,
4 S: [va är Pia va ä vad är det för
5 speciel[lt me en trollkort][lek
6 V: [ja få potatisen]
7 U: [De ä motivet,
8 i stället för ö den lilla sjöjungfrun
9 >höll ja på å säja< men i ställe för till
10 exempel ·hh e=trist ba:kgr↑und
11 elle va som he:lst
12 (0.3)
13 U: ↑konst↑
14 (0.6)
15 P: då har man tro[ll]
16 U: [Tre]lleborg
17 [till exempel i ställe för Trelleborg,]
18 K: [< KAN JAG FÅ BARA KÖ::]TT >
19 U: ja om du =
20 S: [vadå: var va va:=re troll på baksidan]
21 U: [låte bli å skri:ker om du lå:ter bli å skr]
22 i:[ker >va vi du ha<]
23 P: [nä:e å å: åh]
24 ([] du ha e [kort såhä:r tsc
25 K: [lite så:s
26 V: [()

1 Dessutom är pappan E närvarande.

2 Transkriptionssymboler finns förklarade i appendix.

27 P: ((tugg)) tch (så) ä det ett =
28 K: [ja ska ha så:s]
29 P: e[ss i stället för] ett helt
30 [vanlit vitt] kort me en ·m:
31 V: [rö:better]
32 (0.2)
33 U: [ta röbetor förs[t<
34 P: [^(ä: e ö::)^ [(ett ess) e tryck] [på så?
35 S: [(de bara ett kvar)]
36 U: [så ska ja
37 fika ta upp lite kö[tt förs morötter ti dej]
38 P: [å så ä de en bi:ld bak]om
39 (0.6)
40 S: me [troll]
41 K: [nä: in]ga [mo[(
42 P: [m[:
43 U: [Som memo:ryspelet
44 som Pia fick av Pe:↑ter.
45 P: °m[:°
46 S: [ä dom ä som samma ä:[konstnär]
47 K: [ma ja behö]ver e
48 [liten] sked fö ja vill
49 P: [ja']
50 (0.4)
51 K: ja vill ha [lite < s[:p:a::d] >
52 P: °°[m: hm°° [a önska] mä,
53 ((P talar med mat i munnen))
54 U: du ska få: Viking röbetor nå:ngång
55 (0.8)
56 S: m >int=se bli så=att=de< bli svårare att
57 lä:sa↑
58 (1.5)
59 U: ja men harre de e baksidan väl (.)
60 elle ä [framsidan]
61 P: [ne::j de e] ju de som är fra:msidan
62 >(de=e[de]< s[om e så sny::ggt
63 V: [va e ([
64 U: [va ä baksidan då
65 P: de e baksidan e väl nån trollbild
66 V: < sa:mma ä > motiv kan↑s:k[
67 P: [SEN VILL
68 J[A HA e] owhai:te↑bå:rd =
69 S: [*mhh *]
70 P: me pennor till=°en liten så här sto°

Granskar man utdraget noggrant, tur för tur, blir det uppenbart att deltagarna inte förefaller att ha problem med hur de olika bidragen hör samman. Det visar sig strax att de flesta av de överlappande yttrandena hör till två olika aktiviteter och därmed även till två olika turtagningsystem. Det ena samtalet diskuterar en trollkortlek och dess utseende och det andra rör måltiden. Det första ingår i ett kommunikativt projekt medan det senare utgörs av lokalt situerade yttranden. Utdraget uppvisar flera företeelser som har beskrivits i de senaste årens samtalsforskning inom området interaktionell lingvistik, till exempel *turtillägg* (Eriksson 2002 och Landqvist 2005), *samkonstruktion* (Bockgård 2004), *personreferens till frånvarande personer* (Öqvist 2005) och *adverb i samtalsinteraktion* (Nilsson 2005). Till dessa arbeten ska läggas det arbete som presenteras i den här avhandlingen, nämligen *återgångar* till och *fortsättningar* av avbrutna kommunikativa projekt.

1.1 Avhandlingens syfte

Den forskningsfråga jag först ställde mig när jag påbörjade avhandlingsarbetet, var vad kollokationen *i alla fall* har för funktion i samtal. Det visade sig att denna treordskollokation var markant överrepresenterad i den middagsinspelning jag studerade i förhållande till den större korpus med talspråk, Gothenburg Spoken Language Corpus (GSLC),³ med vilken jag gjorde jämförelser. Insikten om frasens funktion för att markera ”återgång” till något som tillfälligt avbrutits ledde till forskningsfrågan om praktiken att återgå till ett projekt i samtal överhuvudtaget och därmed också till frågan om hur samtalsdeltagarna gemensamt skapar sammanhängande sekvenser och fullföljer avbrutna kommunikativa projekt (Linnell 1998 och avsnitt 4.3). Arbetet med *i allafall* ledde även vidare till en undersökning av funktionen hos den ofta samförekommande partikeln *så* och den beskrivning som ett ”adjunktionellt” element det getts i traditionell grammatik. Vidare ledde studiet av materialet till att de återgående handlingarna indelades i dem som språkligt utformas som fortsättande och dem som markeras som återgående. På så vis har arbetet varit en dialektisk process från språklig form till funktion och vidare till syntesen av dessa, dvs. undersökningen av hur en språklig praktik utformas i vardagliga samtal.

Den huvudsakliga metod som använts i undersökningen är samtalsanalytiskt inspirerad, närmast av *conversation analysis* (härefter CA). Jag är intresserad av *hur* deltagarna utformar sina återgående handlingar och återvänder till och

³ Se vidare under avsnitt 3 Metod och material.

därmed fortsätter ett påbörjat projekt, och inte *varför*, vilket skulle ha krävt en mera kognitivistiskt eller antropologiskt inriktad lingvistisk metod. Frågan är närmast etnometodologisk: *vad* är det som gör att deltagarna förstår varandra; vad är det i utformningen av en återgående handling som får de andra deltagarna (och analytikern) att uppfatta handlingen som en sådan? Är det främst den språkliga formen hos handlingen eller spelar den sekventiella placeringen av yttrandet huvudrollen för att en handling ska bedömas som återgående och koherent med något som föregått den?

Detta innebär att jag i avhandlingen strävar efter att lämna mina och andras intuitioner och studera det faktiska språket i bruk. Tydligare uttryckt betyder det att studieobjektet är språket som det fångats i en inspelning och sedan förts över till det skrivna mediet, transkriptionen. Vidare innebär det att både prosodi och sekventiell placering av yttranden är betydelsefulla för att förklara hur kommunikationen mellan deltagarna iscensätts. Det här framlagda arbetet ska ses som ett komplement och en breddning av den pragmatiska och talspråksinriktade forskningsprofil Institutionen för lingvistik i Göteborg har, ett bidrag till mångfalden men fortfarande inom ramen för vad som kan betecknas som pragmatik (se Levinson, 1983) och samtalsforskning. Det kan, mera precist, inordnas under den forskningsgren som sedan senare delen av förra seklet benämnes *interaktionell lingvistik* (se vidare i avsnitt 2).

Jag har alltså i mitt arbete valt att på djupet studera språkanvändningen. Deltagarnas gemensamma utnyttjande av språket för att leva sina sociala liv står i fokus och utifrån detta kartlägges en bestämd företeelse, nämligen de språkliga handlingar som utförs för att fortsätta avbrutna kommunikativa projekt. Denna målsättning har styrt valet av metod. Autentiskt talspråksmaterial som transkriberats utgör data för både storskaliga korpusstudier och interaktionell mikroanalys, men där upphör de omedelbara likheterna. I avhandlingens metoddel kommer ett resonemang om dessa båda forskningsinriktningars transkriptionssystem att föras utifrån de analyser transkriptionerna ska användas för (3.5).

Avhandlingen syftar till att förklara hur samtalsdeltagare strävar efter att skapa sammanhållna projekt och enheter av diskontinuerliga delar med hjälp av de resurser språket erbjuder i form av lexikon, prosodi och grammatik, samt en mängd olika icke-verbala hjälpmedel. Hur skapar deltagarna i flerpersontal ordning och sammanhängande enheter i situationer med avbrott och konkurrens om turutrymmet och samtalsrummet? Syftet är alltså att ta reda på hur deltagarna uppnår en gemensam förståelse av ett kommunikativt projekt och kan slutföra detta, trots att de under samtalsgång alldeles uppenbart bryter mot sådana principer som att höra på vad den andre säger och svara på detta eller genom att övergå till ett annat projekt eller en annan topik utan att avge en rimlig

förklaring eller en ursäkt för sitt beteende. Kort sagt bryter de emellanåt mot de principer för samtal som Grice (1975) ställt upp även om deltagarna vid andra tillfällen explicit hänvisar till samma principer (se exempelvis (12) i artikel D).

Språkliga handlingar är sociala. Grammatiska konstruktioner har uppkommit och förnyas i bruk. De är inte abstrakta entiteter förrän forskaren gör dem till föremål för sin undersökning. Detta hindrar inte samtalsdeltagare från att utföra metaspråkliga handlingar och varsebli sitt eget eller andras bruk av grammatik och enskilda ord eller att kommentera eller formulera innehållet i delar av ett samtal.

Återgående handlingar tillhör inte den medvetna delen av vår kunskap, den del som vi omedelbart kan redogöra för eller som vi vardagsvis funderar över hur vi utför. Det är kunskap som vi förvärvat genom deltagande i otaliga samtal: praktiker som växt fram i interaktionen och som genom användning förs vidare till andra deltagare i samma gemenskap, dvs. kunskap som emergerar ur språkbrukandet. Schegloff (1996 s. 210) uttrycker det så här:

This is not the sort of action that is part of the articulable vernacular culture; there is no speech act term for it; it is not readily accessible to intuition, although without a native's cultural knowledge it might not be detectable in an examination of interactional materials.

Jag menar alltså att den företeelse som behandlas i denna avhandling varken enkelt kan beskrivas i talaktstermer eller (utan eftertanke) förklaras av någon av deltagarna (möjligen kommer man som lekman att tänka på ett specifikt uttryck som t.ex. *men iallafall*), även om man som medlem i kulturen kan bekräfta och känna igen de handlingar som utförs. Däremot går företeelsen "återgång" att identifiera och beskriva efter ett detaljerat studium av olika samtalssekvenser inom vilka återgången sker.

De i avhandlingen ingående studierna avser att tillföra nya insikter om a) hur informella flerpersonssamtal är organiserade, speciellt under en måltid i en familj, b) hur deltagare går tillväga för att lösa problemet med att fullfölja ett kommunikativt projekt som avbryts när det utsätts för konkurrens av andra deltagare eller andra aktiviteter, samt c) vilka resurser deltagarna har att tillgå för att uppnå detta; specifikt beskrivs några mer eller mindre lexikaliserade frasers funktion i samtal för att utföra återgående handlingar och fortsättningar.

I två av artiklarna (B och C) ligger tyngdpunkten på beskrivningen av enskilda språkliga uttryck, *men/jo iallafall* och *så*, och deras användning i samtalspråket. *Samtalspråkets grammatik* utgör fokus i dessa studier snarare än deltagarnas sociala handlingar. Merparten av den hittillsvarande grammatikforskningen har utförts på det skrivna språket. Det är först de senaste årtiondena som grammatikforskning har inriktats på *samtalat* språk. Med detta menar jag att man

inte längre utgår från enskilda yttranden eller meningar utan studerar språket i bruk och i ett dialogiskt perspektiv.

1.2 Disposition

Avhandlingen består av två större delar: en utförlig sammanfattning (kappan) och fyra artiklar. Kappan inleds med en teoretisk bakgrund till de ingående studierna, därefter följer ett avsnitt om material och metod. Sedan behandlas avbrott och återgångar. Slutligen sammanfattas de i avhandlingen ingående artiklarna. I avhandlingens andra del ingår fyra artiklar, av vilka tre är publicerade (A, B och C) och en antagen för publikation (D), samt en sammanfattning av hela avhandlingen på engelska. I Kappan görs hänvisningar till artiklarna med versalerna A-D.

2. Teoretisk utgångspunkt: interaktionell lingvistik och samtalsgrammatik

Interaktionell lingvistik kan ses som en övergripande term för den lingvistiska forskning som studerar språkstruktur och språkanvändning främst ur ett interaktionellt samtalspråkligt perspektiv. Karaktäristiskt är att en CA-inspirerad metod utnyttjas i den empiriska undersökningen av inspelade och transkriberade "naturligt förekommande" samtal. Ett grundantagande är att interaktionen sker på ett systematiskt sätt, t.ex. beträffande turtagning. Inom den interaktionella lingvistik har prosodins betydelse för interaktionen lyfts fram och ges därför ett större utrymme i analysen än som hittills varit vanligt. Enligt Bockgård (2004) är interaktionell lingvistik en övergripande term för "all forskning som betraktar samtalspråk som ett först och främst socialt fenomen, medan *interaktionell/dialogisk grammatik* reserveras för den interaktionellt lingvistiska forskning som har en uttalad ambition att beskriva eller diskutera samtalspråkets grammatik" (s. 24, fotnot 2). Den dialogiska grammatiken studerar situerade yttranden i verkliga interaktioner, yttranden som beror av det som föregår och påverkar det som följer i en sekvens av yttranden.

Forskningsgrenen interaktionell lingvistik har växt fram stegvis (Couper-Kuhlen & Selting 2001 s. 1 ff). När forskning på det talade språket accepterades som ett eget studieobjekt togs det första steget mot interaktionell lingvistik. Nästa steg togs när funktionellt inriktad lingvistisk forskning kunde visa på sambandet mellan språklig form och funktion. Därmed utvecklades ett betraktelsesätt som såg språklig form som ett sätt att utföra handlingar med språket i specifika situationer. Det tredje steget togs när CA etablerades som en empirisk och induktiv forskningsgren, med metoder som kunde visa på den sociala ordning som råder i vardagliga samtal och hur denna ordning upprätthålls gemensamt av deltagarna. De analytiska redskap som utarbetades innebar mikroanalys av naturligt förekommande samtal och en orientering mot att bekräfta analysen av språkliga handlingar i deltagarnas egna handlingar i den aktuella interaktionen. Dessa metoder har varit avgörande för utvecklingen av interaktionell lingvistik som ett mera sammanhållet forskningsområde. Det fjärde och sista steget har inneburit att man börjat anlägga tvärspråkliga och tvärkulturella perspektiv i studiet av den sociala interaktionen och det språkliga uttryck denna tar.

En rad studier, till exempel Ochs, Schegloff & Thompson (1996), Selting & Couper-Kuhlen (2001), Steensig (2001), Couper-Kuhlen & Ford (2004) och Hakulinen & Selting (2005), ger en fördjupad förståelse av vad interaktionell lingvistik innebär. På svensk botten har forskare knutna till projektet Samtalspråkets grammatik (GRIS) bidragit till forskningsfältets tillväxt, vilket

finns redovisat i flera samlingsverk, se t.ex. Språk & Stil nr 11 NF, Nordberg m.fl. (2003), Folkmålsstudier 42, Anward & Nordberg (2005), Engdahl & Londen (u.u.), samt även projektets hemsida. Betydelsefullt för utvecklingen av den samtalspråkliga grammatiska beskrivningen har även Talsyntaxprojektet varit (Loman & Jörgensen 1971, Saari 1975 och Löfström 1988). Det var det första större projekt som studerade svensk talspråkssyntax, även om man, som Nilsson (2005 s. 24) påpekar, beskrev talets och inte samtalets grammatik.

Valet av interaktionell lingvistik som teoretisk överbyggnad innebär att jag arbetat utifrån grundläggande antaganden som inspirerats av CA, dvs. att studiet av interaktionen utgår från en mikronivå och att yttranden studeras i den sekvens i vilken de ingår, att interaktionen är strukturellt organiserad, att deltagarnas tolkning av det som sker i interaktionen är viktig för analysen, att talarnas bidrag både betingas av kontexten och bidrar till att skapa den och att forskaren inte på förhand kan utesluta något i interaktionen som ovidkommande eller tillfälligt utan måste vara öppen för det som sker i den (Heritage 1984 s. 241).

Samtalsanalys som metod utnyttjas för studier som rör sig på ett kontinuum från en punkt där fokus ligger på samtalsdeltagarnas sociala och främst genom språket uttryckta handlingar (ett mer sociologiskt fokus) till en punkt där enskilda språkliga uttryck står i fokus, men alltid studeras i sitt sociala och kontextuella sammanhang (ett mer lingvistiskt fokus). Var fokus placeras sorterar grovt in en studie i de olika disciplinerna. I följande uppspaltning görs ett försök att illustrera detta kontinuum. Mikrointeraktionen är dock betydelsefull för alla forskningsgrenar inom samtalsanalys av CA-typ.

Interaktionell lingvistik -----Mikrosociologi och etnometodologi

Det språkliga uttrycket för en bestämd handling, grammatik och prosodi, inre och yttre syntax.	En social handling som främst uttrycks genom språket. Social organisation av interaktionen.
--	---

Konkret betyder valet av interaktionell lingvistik som teoretisk grund för avhandlingsarbetet, att jag betraktar en språklig handling som en social handling och att studiet av det språkliga uttrycket för en specifik handling, här återgår till avbrutna projekt, sker med fokus på den interaktion som handlingen utförs i. Den språkliga handlingens grammatik, dess *inre syntax* och prosodi beaktas samtidigt med dess *yttre syntax*, dvs. dess placering i en bestämd sekvens. Med andra ord: form och interaktionell och sekventiell funktion samverkar. Det betyder även att materialet kan sägas styra undersökningen, vilket inneburit en resa från ett specifikt uttryck (*i allafall*) för återgång till att betrakta återgående praktiker överhu-

vudtaget och därifrån till syntaktiska fortsättningsformers funktion för att skapa koherenta sekvenser i samtal.

Genom att närgånget studera transkriptioner av två inspelningar (och video till ytterligare två, dock inte lika systematiskt) har jag identifierat en rad olika återgående praktiker och de språkliga uttryck dessa ikläder sig, för att sedan gå vidare med dessa iakttagelser genom att söka efter samma språkliga uttryck, dels i övriga egna inspelningar och i den utvidgade korpusen (korpus Ottesjö, se nedan), dels i GSLC. Trots att jag inser att tillgången till videomaterial fördjupar en studie och lägger till ytterligare dimensioner så har tillgången till det material som varit transkriberat fått bestämma vilka inspelningar som ingående analyserats. Video har därför utnyttjats i mindre grad än vad som kunde förväntas av en sentida studie som denna. Mer om den samtalsanalytiska metoden och dess inverkan på de här framlagda studierna följer i nästa avsnitt.

3 Metod och material

3.1 Inledning

Silverman (1997 s. 251) avslutar sitt efterord till boken *Qualitative research* med att deklarerar att vi som forskare är skyldiga vår publik att överraska dem genom att inbjuda dem att med nya ögon bese den värld de redan känner och som de har omkring sig. Vi ska beskriva det vardagliga, det vi har framför ögonen, inte det kuriösa och exceptionella. Vi ska skriva enkelt och klart. Min egen uppfattning är att hur vi utformar det vi skriver har betydelse för resultatet och att valet av stil kan ingå i och kanske till och med avspeglar metoden. Detta förklarar även mitt val av språk för avhandlingen. Termer och begrepp inom området saknas i hög grad eftersom forskningsområdet är relativt nytt med en begränsad, men snabbt ökande mängd av studier av svenska samtal. Dessa studier kommer att bidra till beskrivningen av svenskt samtalspråk och till en ökad möjlighet att göra tvärspråkliga jämförelser både beträffande språket som fenomen och enskilda språkliga praktiker.

Avhandlingen och de i denna ingående artiklarna är skrivna utifrån en strikt empirisk metod: "The purpose of an empirical theory of linguistic praxis is to constrain and discipline these theorising activities, by the systematic use of authentic data" (Linell 2005c s. 208). Till grund för de olika studierna ligger inspelningar jag själv ansvarar för, med tyngdpunkt i tre inspelningar av familjemiddagar. Dessutom ingår inspelningar ur två olika talspråkskorpusar, nämligen Gothenburg Spoken Language Corpus (GSLC), vilket är den talspråkskorpus som har byggts upp vid Institutionen för lingvistik i Göteborg, samt den kärnkorpus som tillhör projektet Samtalspråkets grammatik (GRIS), vilken jag genom min anknytning till detta projekt har haft tillgång till. Materialsamlingen benämnes fortsättningsvis korpus Ottesjö.

I avsnitt 3 kommer först inspelning och transkription samt det ingående materialet att behandlas. Därefter görs en jämförelse mellan de två transkriptionssystem som representeras i de korpusar jag utnyttjat i avhandlingsarbetet. Nästa avsnitt behandlar kort analysmetoden samt något utförligare, datasessioner. Sist kommer etiska frågor och det egna deltagandet i inspelningarna att diskuteras.

3.2 Inspelning

Inom samtalsanalysen och den interaktionella lingvistikens poängteras vikten av att arbeta med naturligt förekommande samtal. Detta innebär att de inspelade samtalen skulle ha förekommit oavsett inspelningen (se Lindström, A. 2000) och att deltagarna är ansvariga för sina handlingar främst inför varandra och inte inför forskaren. Av det material jag utnyttjat för mina studier ingår emellertid några samtal som förts enbart för inspelningssituationen. Jag har valt att utnyttja dessa eftersom de ändå får betraktas som i huvudsak naturliga samtal, dvs. det är inte på förhand bestämt vad samtalen ska handla om utan deltagarna samtalar fritt och är "sig själva". Detta gäller några äldre tvåpersonssamtal som ingår i GSLC, och ursprungligen spelades in för Institutionen för svenska språket Göteborg (Löfström 1988). De intervjuer och diskussioner som arrangerats inom olika forskningsprojekt på Institutionen för lingvistik i Göteborg betraktar jag också som naturliga samtal, emedan de kan sägas representera konversationella genrer eller samtalskulturer (Linell 2005b). Enligt Bergmann (1990) och Londen (1993) är det faktum att deltagarna talar om inspelningsutrustningen eller inspelningssituationen snarare ett tecken på att de uppträder naturligt än det motsatta. I vardagliga samtal är föremålen i vår omgivning ofta en källa till samtalsämne och även en resurs för att införa nya ämnen när samtalet avstannat (Londen 1993).

Under hösten 1997, 1998 och våren 1999 gjorde jag inspelningar för korpus GSLC, både som audio- och videoupptagningar. Den ursprungliga avsikten med dessa inspelningar var att komplettera korpusen med informella samtal. Korpusen är sammanställd av och avser att representera många olika språkliga aktiviteter (Allwood m.fl. 2000). Vidare har jag bidragit till GSLC med en samling av inspelningar som avser att spegla språkbruket hos en enskild talare i många olika språkliga aktiviteter. Tio av audioinspelningarna finns transkriberade för korpusen, varav jag har transkriberat tre och kontrollerat två. En av videoinspelningarna är transkriberad för GRIS-projektet och ingår i projektets kärnkorpus.

Samtliga ljudinspelningar gjordes med en analog freestylebandspelare, även under videoupptagningarna. Inspelningarna från middagar och liknande tillfällen, där deltagarna huvudsakligen befinner sig i samma rum som inspelningsutrustningen, gjordes vanligtvis med två mikrofoner. I övriga inspelningar användes en liten, på inspelaren fäst mikrofon, som många gånger resulterade i inspelningar med utmärkt ljud vad gäller huvudaktörens tal, men stundom med sämre kvalitet på övriga deltagares bidrag. Trots denna olägenhet har en sådan utrustning fördelen av att vara smidig och den är lämplig för inspelningar där man vill fånga talaren i olika mera rörliga aktiviteter. Om de övriga som medverkar befinner sig framför den som har mikrofonen blir även deras bidrag av god kvalitet.

Forskningsetiska problem angående eget deltagande i inspelningarna kommer att diskuteras i avsnitt 3.8 Etiska frågor.

3.3 Material för avhandlingen

Tonvikten i materialet ligger på vardagliga informella samtal. Samtliga av de egna inspelningarna är gjorda i mellersta Bohuslän. Jag har utnyttjat korpusen GSLC i arbetet med *i allafall* och *så*, men även för att bekräfta mönster och andra iakttagelser i material med andra deltagare i andra aktiviteter. Dessa inspelningar är huvudsakligen gjorda i trakten av Göteborg. Dessutom har jag genom min anknytning till projektet Samtalsspråkets grammatik haft tillgång till dess kärnkorpus, vilken innehåller inspelningar från andra delar av landet och även från Helsingfors.

Kortare avsnitt har valts som jämförelse och fördjupning ur både flerpersons- och tvåpersonssamtal ur de egna inspelningarna och ur de nämnda korpusarna GSLC och GRIS. Härigenom har min materialsamling kunnat utökas med betydligt fler exempel än vad fallet skulle vara om jag enbart arbetat med de egna middagsinspelningarna. De flesta samtalen sker mellan samtidigt närvarande personer, men även ett fåtal telefonsamtal ingår i materialsamlingen. Material ur GSLC har jag omarbetat till CA-standard efter genomlysning.

Analyserna fokuserar i huvudsak på de språkliga resurser som tas i bruk under samtalandet, eftersom de flesta inspelningar enbart finns som ljudfiler. Jag har dock, där video funnits tillgänglig, tagit hänsyn till deltagarnas fysiska agerande om jag bedömt att detta påverkat eller fördjupat analysen av de återgående handlingar som har varit fokus för denna avhandling.

I den översiktliga materialförteckningen nedan ingår de inspelningar som jag själv ansvarat för och som är omarbetade till eller transkriberade direkt i en CA-standard. Dessutom är det material, ur korpusarna GSLC och GRIS, som utnyttjats i olika artiklar förtecknat. Däremot redovisas inte det material ur dessa korpusar som utnyttjats i undersökningen men inte förekommer som exempel i någon av artiklarna.

<i>Korpus</i> <i>Ottesjö</i>	<i>Inspelning</i>	<i>Deltagare</i>	<i>Trans.-utdrag som</i> <i>ingår i artikel A-D</i>
ingår i huvud- materialet	Middag1 (A8209011), audio, 45 min 1997	Familjen Wallenberg: Ulla - mamma, Evert - pappa, Sofie 17, Viking 15, Pia 12, Karin 5, alias familjen Wallenberg, samt Anders - kamrat 15 (senare de- len) Transkriberad i sin helhet	B (2), (3) C (6), (10), (11) D (1), (2)-(7), (8)- (13)
	Middag2 (A8211011), audio, 45 min 1997	Familjen W Transkriberad i sin helhet	A (1), (2) C (8)
	Middag4, audio, 45 min 1997	Familjen W 13 min är transkriberade	
	Middag5, video, 45 min 1998	Familjen W Merparten är transkriberat	C (3), (7)
	Köket, video, 90 min 1998	Familjen W + mor och tonårs- dotter. Ca 40 min är transkriberade	Kappan 6:5
GRIS	SÅINF, video, 57 min	Astrid, Beda, Cilla och Doris, väninnor	B (1), C (4), (14)
	Telefon, audio, 12 min	Gerda och Vera, väninnor; tele- fon	C (5)
GSLC audio	A3202011, 63 min	Sara och Eva, vuxna, Elin, ett litet barn	B (4)
	A3210011, 52 min	Anita och Bengt	C (1), (12)
	A3212011, 36 min	Anna, mor och Malena, dotter; svamprensning	C (2), (13)
	V0242011, 60 min	Två män; naturintervju	C (9)
	V0239011, 35 min	Två kvinnor, en man; arrangerad diskussion	C (15)

Tablå 1. Inspelningar ingående i avhandlingens huvudmaterial, samt inspelningar ur GRIS och GSLC ur vilka transkriptionsutdrag utnyttjats i någon av artiklarna i denna avhandling.

3.4 Transkription av inspelningarna

Transkriptionerna för GSLC-korpusen har gjorts i ett vanligt ordbehandlingsprogram och filen sparats i textformat. För uppspelning utnyttjades inledningsvis en stationär bandspelare utan hörlurar innan jag övergick till att utnyttja den freestylebandspelare som använts vid inspelningarna tillsammans med hörlu-

rar. Denna utrustning gav ett mycket bättre ljud, underlättade transkriberingen och höjde därmed kvalitén på transkriptionen. Senare, och i synnerhet efter att omarbetning och anpassning av middagstranskriptionerna till CA-standard påbörjats, har jag digitaliserat inspelningarna och fört över dem till den dator jag skriver på. Uppspelning av det digitaliserade ljudet sker numera direkt från datorn. Fördelarna är avsevärda, framförallt genom tillgången av program för transkription och redigering.

För att underlätta transkription enligt den samtalsanalytiska standarden finns programmet CLAN (se Litteratur). Det är ett program utarbetat för transkription och analys av barnspråk (McWhinney 1995), som senare har utvidgats med en tillämpning anpassad för CA-behov. Programmet har flera fördelar, bl.a. att den automatiska formateringen är anpassad till CA-analysens behov och att den digitaliserade ljudfilen kan kopplas till transkriptionsfilen och visas i samma fönster som transkriptionen. En representation av ljudet finns i transkriptionsfönstret och man väljer längden på den sektion man vill spela upp. Det är dessutom möjligt att sända en i detta fönster markerad bit ljud till det fonetiska analysprogrammet Praat (Boersma & Weenink 2004). På så sätt har man möjlighet att utföra olika fonetiska analyser och skapa ljudklipp med intressanta företeelser som enkelt sparas i mappar för senare analys. Det innebär även att man lätt kan dela ljudklipp med andra forskare, både i ett samarbete och när man har behov av att konsultera någon annans öron och erfarenhet.

Under en stipendievistelse i Odense hösten 2000 påbörjade jag bearbetningen av middagstranskriptionerna till den standard och detaljnivå som samtalsanalytiska studier kräver. Dessutom transkriberade jag tio minuter av en tredje middag. Det har inte varit någon lätt uppgift att transkribera samtal med sex deltagare som gärna deltar i samtalet och konkurrerar om turutrymmet. Arbetet med transkriptionerna är mycket omfattande och pågår fortfarande (se vidare under 3.5.1 och 3.5.5). Mycket av det som i den ursprungliga transkriptionen lämnats obeaktat har nu transkriberats, med andra ord har inspelningarna blivit utsatta för en ännu noggrannare avlyssning och transkription än när de först transkriberades för GSLC. Noggrannheten vad gäller pauser och överlappande tal har ökat avsevärt, då det är av yttersta vikt att det underlag man har för sin analys är omsorgsfullt och detaljerat utfört.

3.5 Två transkriptionssystem: GTS – MSO och CA

Jag kommer här att diskutera två olika transkriptionssystem, nämligen den transkriptionsstandard som är utarbetad på Institutionen för lingvistik i Göteborg och den standard som oftast används inom samtalsanalysparadigmet, här kallad

CA-standard. Det senare systemet har sitt ursprung i de transkriptioner som upprättades för amerikansk engelska av Gail Jefferson i samarbete med Harvey Sacks och Emanuel Schegloff under tidigt sextiotal och som sedan dess genomgått och fortfarande genomgår förändringar (Jefferson 2004). Systemet har även anpassats till andra språk, däribland svenska (Lindström, A. 1999a och GRIS-projektets hemsida). CA-analys är ingen helt igenom homogen metod. Den enskilda forskaren kan själv sätta sin prägel på transkription och analytiskt angreppssätt, eftersom man inte kvantifierar över större datamängder och kodade variabler. Den standardisering av transkriptionerna som trots allt finns är inte absolut (se vidare i avsnitt 3.5.4).

Inom kvalitativ samtalsanalys har man ett annat syfte med sina transkriptioner än vad man har inom den frekvens- och aktivitetsbaserade analys som bl.a. görs på korpus GSLC (Allwood 1995, 2000). Den talspråkskorpus som byggts upp på Lingvistik i Göteborg är helt och hållet maskinläsbar och ett stort antal olika frekvensberäkningar är möjliga att göra. Man har därför valt att åsidosätta den precisa återgivning av interaktionen som eftersträvas inom CA, för att i stället vinna i standardisering. För detta ändamål har man utarbetat en transkriptionsstandard, Gothenburg Transcription Standard (GTS) (Nivre, m.fl. 2004) och även en ModifieradStandardOrtografi (MSO) (Nivre 1999). Det är en stor fördel att maskinellt kunna söka igenom en så stor mängd av talspråksdata, 1,4 miljoner ord år 2005. På så vis är det möjligt att kunna skapa kollektioner av excerpter som är av intresse för den egna analysen, i synnerhet gäller detta när man forskar om specifika språkliga uttryck eller konstruktioner.

I nästa avsnitt kommer en genomgång av och jämförelse mellan dessa båda transkriptionssystem att göras. Avsikten är att belysa det val av transkriptionssystem som gjorts för denna avhandling.

3.5.1 Skriftspråk och taltranskription

Transkription betyder att överföra från tal till skrift eller mellan olika teckensystem. Inom lingvistisk forskning innebär detta oftast en överföring av tal till skrift, antingen med hjälp av fonetiska tecken eller med någon variant av standardortografi. Syftet med en transkription avspeglar sig i dess utformning, hur troget det som sägs återges både vad gäller det verbala innehållet och övriga icke-språkliga uttryck.

Överföring innebär alltid en tolkning och en analys. Tolkningen blir något mindre när enbart språkljuden ska överföras och fonetiska tecken används. När man däremot använder sig av standardortografi för sin överföring, blir tolkningen betydande. Uppdelningen av talströmmen i ord är en abstraktion. Vi avgränsar

inte alltid enskilda ord i vårt tal, utan talet kommer oftast i sammanhållna sjok, avskilda från andra sjok med mer eller mindre framträdande avgränsningar. I skriftspråket är segmentering i ord självklar och styrd av utarbetade regler för vad som är en korrekt segmentering. Denna uppdelning i ord underlättades av tryck-eriteknikens införande (Ong 1982).

Hela terminologin inom GTS-MSO, men även till viss del inom den samtalsanalytiska ”standarden”, visar på en skriftspråklig slagsida. Trots att talet är primärt är ändå terminologin tydligt påverkad av ett tänkande där skriftspråket utgör normen för hur ord uppdelas och stavas. Vi lever i en till stora delar skriftspråklig kultur, så det finns goda skäl att närma transkriptionen till den skrivna normen, inte minst för läsbarhetens skull. Men samtidigt är det viktigt för den kommande analysen att transkriptionen speglar det som försiggick i samtalet. Den lösning som föreslås i GTS-MSO, och som kommer att diskuteras nedan, fjärrnar transkriptionen från det inspelade samtalet på flera punkter, vilket är det ena skälet till att jag valt att arbeta inom CA-paradigmet istället. Det andra skälet är den frihet i utformningen som ges, även om man anpassar sig till rådande konventioner. I det följande kommer först skillnaden i ortografi att behandlas, därefter andra drag i samtalet som kodas i de olika typerna av transkription.

Det första vi måste ta ställning till, när vi bestämmer oss för ett transkriptionssystem, är hur vi vill segmentera talet i ord. Transkriptionsstandard GTS har utarbetats för att skapa en maskinläsbar korpus och för att kunna bearbeta denna statistiskt. Ett av syftena är att kunna göra jämförelser med det skrivna språket. Därför har man valt att följa standardortografin för skriven svenska med modifieringar för vissa talspråksdrag (MSO). Grundregeln är att talet segmenteras i ord på samma sätt som i skrift. Standardortografin markeras med hjälp av klamrar { } där icke-uttalade ljud sätts inom parentes. Ett ”fåtöljexempel” är yttrandet *gå å cykla*. Som en sträng i ett längre yttrande kan detta tolkas i MSO som: *(han ska) gå å0 cykla* eller *(det ska) gå å1 cykla* eller eventuellt *(han) gå{r} å0 cykla{r}* (*ibland*), beroende på vad som sagts.⁴ Syftet med klamrarna är främst att disambiguera ordformer som i tal avviker från standardortografiskt skrivna ord. Samma disambiguerande avsikt ligger bakom den indexering som görs av talade ord som sammanfaller med skriftord, men där uttalet är mera skilt från skriften och där ”saknade” ljud svårigen kan kompletteras. Disambigueringen är nödvändig för att transkriptionen ska kunna lemmatiseras och ordklassificeras. Sökningar och statistisk bearbetning möjliggörs därmed. Till GTS finns en utförlig manual och

⁴ En kortfattad version av standarden finns i appendix. De utförliga manulerna finns på <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/index.cgi?PAGE=3>

en ortografisk standard för hur talet ska återges, samt standardiserade kommentarer för icke-verbal och prosodisk information.

Även inom den samtalsanalytiska traditionen används standardortografi, men där tillåts dessutom en stavning som är mera fonologisk än den som används inom GTS, samt en friare segmentering i ord. Man försöker göra överföringen från talet till skriften på ett sådant sätt att transkriptionen avspeglar den faktiska interaktionen. Prosodiska drag och uttal markeras direkt i transkriptionen. Inandningar, smackningar, skratt och hummanden återges med en fonologisk ortografi eller med symboler. Jefferson ger en förklaring till denna informationstäthet som lyder: "because it's there, plus I think it's interesting. [---] [I]t seems to me that one cannot know where attention to such features turned out to be fruitful" (2004 s. 15). Analytikern vet inte på förhand vad, av det som fångades in i inspelningen, som har betydelse för den retrospektiva analysen av interaktionen. En mindre skicklig eller erfaren transkriptör nöjer sig kanske med en inte fullt så detaljerad transkription som de Jefferson tecknar, för att allt eftersom arbetet fortskrider alltmera förfina den (se även Norrby 2004). Inspelningen utgör ett lika viktigt arbetsmaterial som transkriptionen, eftersom prosodi och, när videoupptagning finns, även talarnas fysiska agerande beaktas i analysen.

Givetvis eftersträvas även inom denna tradition någon form av standardisering för att öka läsbarheten mellan olika transkriptörers arbete. Men fortfarande har den enskilda transkriptören stor frihet i utformningen, något som Jefferson (2001) kallar "the transcribers signature". Detta är en viktig förutsättning för det senare analysarbetet. I det pågående analysarbetet upptäcks nya drag i samtalet som har betydelse för interaktionen och detta vill man fånga i transkriptionen. Det är också skälet till att en inspelning utsätts för många nytolkningar och omtranskriberingar. En enskild transkription blir enligt detta sätt att arbeta aldrig färdig och är alltid öppen för revision.

3.5.2 En jämförelse: GTS-MSO versus CA

Inom både GTS-MSO och CA är det vanligt att ord som i tal är en enhet delas upp i flera och därmed skymms i talspråket vanliga ordsammansättningar av anpassningen till det standardiserade skriftspråkets (nödvändiga) orduppdelning. De mycket frekventa skriftspråksorden *det* och *är* är den i särklass mest frekventa kollokationen i GSLC (Allwood 2000). Det är inte ovanligt att konstruktionen *det är* uttalas som ett ord *de* i ledigt tal. När man som i MSO transkriberar *de* som *d{et} e0* låter man egenarten i talet skymmas av skriftspråkets preferens för ordmellanrum och standardiserad stavning. Detsamma drabbar partikeln *å* som ska disambigueras till *att* eller *och*.

Beroendet av skriftspråket är naturligtvis ett problem som även samtalsanalytisk transkription brottas med, men där finns en större frihet att utforma transkriptionen så att t.ex. ord som de nämnda utformas på ett sådant sätt att de avspeglar en faktisk användning. Ett exempel ur GSLC: < d{et} e0 fint > / de{t} e0 klart (A7713013). I standardortografi skulle detta uttryckas: 'det är fint' (paus) 'det är klart'. En transkribering enligt CA-standard ser ut såhär: >de fint< (0.2) de: klart. Det är ytan i det som sägs som fångas i det senare transkriptions-sättet, inte någon underliggande "djupstruktur" eller en tänkt intention hos talaren eller en avspeglning av den underliggande språkliga och grammatiska kompetensen, *langue*. Dessutom skymms en möjlig utveckling mot ett försvinnande av kopulaverbet i existentialkonstruktionen eller en grammatikalisering och ett uppgående i en ettordsform *de* (en konstruktion blir en partikel, jfr *jag menar*⁵), när en enhet uttalad som ett ord tolkas som två. Redan under transkription sker alltså en form av kodning av materialet.

Förutom den tolkning som görs för att disambiguera ord inom GTS, så tolkas även sådant som avbrutna ord. Transkriptören uppskattar utifrån kontexten (i bästa fall och utifrån sin egen normativa uppfattning i sämsta fall) vilket ord som talaren kan ha avsett. Detta innebär att man även ger aborterade ord ett innehåll som inte görs relevant av deltagarna i samtalet. Tolkning sker dessutom varje gång ett ord inte uttalas enligt standardvarieteteten av svenska. Detta innebär att tolkningsprocessen är omfattande. När en transkription är inlagd i GSLC kan sedan ytterligare kodningar utföras på de färdiga transkriptionerna, t.ex. ordklass- och talaktskodning. Jag har i mina transkriptioner sökt att notera det jag faktiskt hört, vilket inneburit att t.ex. dialektala drag har noterats så nära det faktiska uttalet som jag förmått. Detta gäller även avbrutna och till uttalet reducerade ord och fraser. Tyvärr har detta tidskrävande arbete ännu inte genomförts på samtliga transkriptioner utan koncentrerats till de sekvenser som analyseras i detalj, men även innefattande de utdrag som hämtats från de båda större korpusarna, GSLC och GRIS.

⁵ Dessutom innebär orduppdelningsproblematiken att man måste ta ställning till var i en diakron utveckling ordet befinner sig när man väljer hur något ska representeras, som ett ord eller flera. Jfr utvecklingen för t.ex. *kanske*, *också* eller *hörru*. Se även SAG (4 s. 87, not 3) och artikel B.

3.5.3 Ett samtalsutdrag i två transkriptionssystem

Ett exempel i två versioner, GTS och CA, ska få illustrera de svårigheter som ligger i att övergå från ett medium till ett annat, från tal till skrift, samt två olika sätt att lösa detta problem. Dessutom illustrerar utdragen hur jag valt att ”översätta” från de ursprungliga middagstranskriptionerna i GSLC till den CA-variant som, tillsammans med inspelningarna, utgjort mitt arbetsmaterial. Trots att båda systemen är beroende av en transkriptionsnyckel eller en förklaring till de principer som ligger till grund för transkriptionen, och att båda använder sig av standardortografi i olika grad och dessutom båda vill fånga talspråkliga drag, är skillnaden märkbar vad gäller anpassning till standardortografi men i ännu högre grad hur de olika talarbidragen utformas.

GSLC: A8209011.MS6⁶

```
$$: < mamma nu ha{r} ja{g} > förstätt en sak / tack vare mary ja{g} ha{r} aldrig  
förstätt de{t} tidigare nämligen // < > de{t} [45 skulle ru säkert redan självfallet  
jaa ]45  
@ < loud >  
@ < inhalation sound >  
$C: [45 d{et} e0 potatisar ti{ll} dej å0 så ]45 å0 rö{d}beter /  
$$: mamm+ varför kan ni inte ta skalad potatis de{t} få{r} vi ti{ll} å0 me{d} i  
skolan  
$C: ja men du hallå den är för dåli{g} [46 kvalitet på potatisen ]46 för å1 ha  
oskalad / man får ändå stå å0 skära bort halva potatisen å0 de{t} gå{r} faktiskt  
[47 fortare ]47 å1 skala rom1 så att / dom ä{r} [48 < jättetråki{ga} > ]48  
@ < overlap: jätte[tråki{ga} >  
$$: [46 elle{r} oskalad all{t}så ]46  
$$: [47 jaha ]47  
$$: [48 < jo iallafall > ]48  
@ < overlap: [ jo i]allafall >  
$C: jaa < // >  
@ < event: chewing and sound from the cutlery >
```

⁶ Ljudet till exemplet finns på <http://www.ling.gu.se/~cajsao/Potatis.wav>

M1: CA-version av samma utdrag.

1 S: (°·h°) MAM'A NU HA JA förstått en sak,
2 (0.6)
3 S: tack vare Mary. ja ha aldri föstått de tidigare
4 nämlien,
5 (1.2) ((S tuggar medan hon talar))
6 S: ·hh >de [skulleru säkert redan< [själffallet aa
7 U: [d e p o t a t i s a r [ti dej °också°
8 å å röbetter,
9 (1.0) ((tuggljud))
10 S: hh mamm- varför kan ni inte ta skalad potatis
11 de få vi ti å me i sko:lan,
12 U: ja men du hallå den är för dåli
13 [kvalite: på potati]sen för å ha oskalad
14 S: [elle oskalad alltså]
15 (0.5)
16 U: man får ändå stå å skära bort halva potatisen
17 å de gå faktiskt [forta]re å ska:la rom, så'tt,
18 S: [ja ha]
19 (0.5)
20 U: dom ä jä:tte[tråki](a)
21 S: [JO ia]llafa:ll,
22 U: ja:?
23 (1.9) ((tuggljud, bestickljud))

Gemensamt för de båda transkriptionssystemen är att de avviker från det skriftspråk vi vanligen möter och att de kräver en viss övning för att bli tillgängliga för den som ska läsa dem. Båda systemen noterar överlapp och pauser, samt diverse prosodiska och extralingvistiska drag som hostningar, inandningar eller skratt. Även sådant som ljud från bestick och tuggande (sista raden i utdragen) noteras i båda systemen.

GTS använder kommentarrader länkade till hakparenteser i bidraget för att visa icke-lingvistiska drag och händelser i samtalsituationen. Därmed ger standarden stora möjligheter att i transkriptionen uttrycka det som sker i samtalet men som inte ska noteras i talarbidragen. Kommentarererna inom GTS kan bli mycket rikliga och tillsammans med uttals- och disambigueringsmarkeringarna (klamrar och index) försvårar de läsningen avsevärt. Detta är nu inget problem för en dator utan enbart för den människa som analyserar transkriptionen. Kommentarer är tillåtna även inom CA-paradigmet (omgärdade av dubbla parenteser), men de används friare och betydligt sparsammare eftersom mycket av det som utgör kommentarer i GTS återfinns i själva bidragen i CA.

I båda systemen noteras överlappande yttranden. Inom GTS ingår hela det överlappade ordet i överlappet oavsett om det bara sträcker sig över en mindre del av ett ord, dock finns möjligheten att i en kommentar precisera var överlappet sker (se överlapp 48). Inte heller ”jämkas” överlappen grafiskt till varandra i transkriptionen utan paras istället ihop med index. Samtalsanalytikerna fäster större vikt vid precisionen i överlappen och tydliggör detta grafiskt i transkriptionen, eftersom man insett hur stor interaktionell betydelse passningen har (Jefferson 1983). Var överlappsmarkörer och andra noteringar placeras avgörs genom ett noggrant avlyssnande.

Ett bidrag inom GTS är ett operationaliserat begrepp, vilket innebär att man på förhand bestämt hur talarbidragen ska avgränsas från varandra, ”a contribution can be defined as a continuous stretch of communicative activity from one participant, bounded either by inactivity or by communicative activity from another participant” (GTS s. 4). CA-forskaren analyserar den pågående interaktionen för att avgöra vad som avgränsar en tur, något som inte är definitivt utan kan ändra sig allt eftersom analysen fortskrider. (För en diskussion om skillnaderna beträffande bidrag, yttrande och tur se artikel B.) Turbegreppet är inte heller en gång för alla givet eller något som alla samtalsforskare är eniga om, utan det utgör något som fortfarande är föremål för ingående studier och teoretiska diskussioner.

Fördelningen av yttrandena på rader är ett praktiskt och även analytiskt problem inom CA. Det ideala vore någon form av partitursystem med en rad för varje talare eller en variant med talarkolumner. Fördelen med att tvingas fördela talarbidragen på ett illustrativt sätt på sidan, är att forskaren uppmärksammas på sekvensialiteten i bidragen, hur deltagarna orienterar sig mot varandra och mot det som pågår i omgivningen. Detta försvåras när varje tur/bidrag (inom GTS) ska representeras som en oavbruten ström av tal, vilket är ett närmast monologiskt synsätt. Egbert (1993 s. 30 ff) för en diskussion om detta utifrån hur olika kulturer orienterar sig mot andra inom hörhåll pågående samtal. Ett transkriptionssystem som orienterar sig mot och söker att återge samtidigheten i det som yttras och för övrigt sker, oavsett om det sker i olika samtal eller i ett gemensamt, underlättar väsentligt analysarbetet. Det efemära fångas och möjliggör ett upprepat och nära studium av bestämda utsnitt ur den verklighet som fångades i inspelningen.

I arbetet med transkriptionerna, och i synnerhet inför presentationer med utdrag ur dessa, krävs av forskaren mycken eftertanke, eftersom även utdragets utformning innebär en tolkning och en analys. Det skrivna mediet tvingar fram ett ställningstagande och en medvetenhet om vad som sker i interaktionen på just denna nivå. I GTS sker detta betydligt mera smärtfritt genom operationalisering-

en av vad som är ett bidrag och genom att ett bidrag löper obehindrat utan påtvingade radbrytningar trots överlappande tal.

Dessa svårigheter ökar med antalet deltagare i samtalet. När deltagarantalet är fyra eller mer uppstår möjligheten av splittring av samtalsrummet med samtal som löper parallellt. Inom GTS har detta lösts med en standardkommentar som markerar parallellt tal, men i arbetet med CA-transkriptionerna har det varit ett ständigt återkommande problem som getts lokala lösningar (se även avsnitt 4.4).

Även vad gäller pausmarkeringarna skiljer sig synen på exakthet åt. Pauserna anges relativt talhastigheten inom GTS. De noteras med snedstreck, ett streck för kort paus av ungefär en stavelses längd, två för en medellång och tre snedstreck för långa pauser som varar flera sekunder. Det förekommer att längre pauser tidmätas, men detta är inte särskilt vanligt och rekommenderas enbart till pauser längre än 30 sek. CA-transkriptioner utmärker pauser genom att ange varaktigheten i tiondelar av sekunder. Korta pauser under 0,2 sek. noteras med (.). Naturligtvis tas även här hänsyn till talhastighet och verksamhet när man, under analysen, bedömer en tystnads interaktionella betydelse. Inom forskningsgrenen har mycket arbete utförts på pausers betydelse för interaktionen, t.ex. arbeten om preferensstruktur (Pomeranz 1984 och Jefferson 1986). Var pauserna placeras i förhållande till en tur avgörs lokalt. Pauser mellan turer tilldelas inte på ett förutbestämt sätt någon särskild talare utan analytikern avgör var pausen ska placeras utifrån den pågående interaktionen. Detta skiljer sig däremot från GTS där varje paus ska höra till en bestämd talares bidrag och den generella anvisningen är, att om en tystnad förekommer mellan två bidrag tilldelas pausen det tidigare bidraget. Endast då det är helt uppenbart att det finns en utpekad näste talare som är tyst tilldelas pausen denne, dvs. inleder näste talare. Här förtjänas att påpekas att analysarbetet under CA-transkriberingen blir ännu mera omfattande än i den standardiserade GTS-transkriptionen. Men eftersom det ständigt är möjligt att revidera en CA-transkription är detta inget stort metodiskt problem. Detta är naturligtvis även möjligt inom GTS och revideringar av standarden och genomgång och rättningar av befintliga transkriptioner sker därför emellanåt.

3.5.4 Diskussion av de två systemen

Enligt mitt förmenande utgörs den stora skillnaden mellan transkriptionssystemen av att arbetet ofta utförs av forskaren själv inom CA-paradigmet medan transkriptionsarbetet för en korpus av GSLC:s storlek mestadels utförs av en oberoende transkriptör varvid den enskilda forskaren måste lita på att transkriptionerna är reliabla med avseende på det som studeras. Till transkriptionsstandar-

den hör en utförlig manual med standardiserade kommentarer (GTS) och en beskrivning av den modifierade standardortografin (MSO). Tolkning och analys av inspelningen för GSLC-korpusen sker alltså av den som transkriberar, vilket ofta är en student, därefter kontrolleras transkriptionen av en mera erfaren transkriptör och efter en formateringskontroll betraktas transkriptionen som färdig/avslutad och införlivas i korpusen.

Inom CA-paradigmet ansvarar den enskilde forskaren för att transkriptionen överensstämmer med inspelningen, vilket inte hindrar att forskning kan bedrivas på transkriptioner ur en korpus som sammanställts av andra forskare. Det innebär däremot att man alltid skaffar sig tillgång till den ursprungliga inspelningen. Forskaren har en stor frihet att utforma transkriptionen och att anpassa den efter de behov och den analys som hon för tillfället bedriver, något som inte är lämpligt i en stor standardiserad korpus som GSLC.

När en transkription är inlagd i GSLC-korpusen behandlas den som en reliabel källa för statistisk bearbetning och kodning. Inom CA däremot betonar man vikten av att ständigt återgå till inspelningen för att bekräfta den analys (och transkription) man gjort. Transkriptionens reliabilitet bygger snarare på tillgången till inspelningen och en öppen redovisning av analysen genom de utdrag som presenteras i t.ex. en artikel eller under ett föredrag. I det senare fallet sker vanligen uppspelning av de aktuella utdragen. För en diskussion om reliabilitet och validitet inom kvalitativ CA-inriktad forskning se Peräkylä (1997).

En CA-transkription ska i princip kunna läsas högt, så som man gjorde med texter innan boktryckarkonsten slog igenom och förändrade vår syn på den tryckta texten (jfr Ong 1982 s. 120 ff). Det är så jag har uppfattat syftet med detaljnoggrannheten i det jeffersonska transkriptionssystemet och även så jag själv strävar efter att utforma mina transkriptioner. Men det är naturligtvis inte lätt; det är mycket enklare att uttrycka sig i konventionellt skriftspråk.

Denna form av transkription innebär på sätt och vis en tillbakagång till tiden före tryckpressarna, då även läsning av en text innebar att man ”hörde” texten, dvs. man läste den högt. Hörandet var förbindelsen till minnet, inte vägen via ögat. Efter ett antal genomlyssningar av ett speciellt utdrag med transkriptionen framför ögonen skapas ett hörselminne av hur sekvensen låter. Transkriptionen kan därefter fungera som en ”påminnelse”, man ”hör” hur den aktuella delen av samtalet lät utan att behöva spela upp det på nytt varje gång.

Arbetsättet och syftet med transkriptionen skiljer sig alltså åt mellan de forskare som utgår från den enskilda inspelningen i sin (mikro)analys och de som låter den enskilda transkriptionen uppgå i en större maskinläsbar korpus. CA-analytiker arbetar dessutom ofta med datasessioner där inspelningen är en viktig källa i analysarbetet (se vidare i 3.7), vilket innebär att forskaren även kan få de

andra deltagarnas synpunkter på hur samtalet är transkriberat. Transkriptionen anpassas till dessa synpunkter och till de nya insikter en lyckad datasession bidrar med; den blir aldrig en färdig produkt eller förbrukad som data. Det är alltid möjligt att återvända till materialet och analysera det utifrån nya erfarenheter. Allteftersom forskningsresultat inom området ackumuleras finns också anledning att återvända till redan befintliga transkriptioner. Detta innebär att inspelat material inte blir föråldrat utan kan återanvändas för olika analyser.

Avsikten med en noggrann transkription är att den ska vara självbärande. Det ska vara möjligt att tolka de handlingar som exemplifieras oberoende av inspelningen, vilket också är nödvändigt vid publicering av artiklar där utdrag ingår. Utdrag används alltid som utgångspunkt eller för att stödja en analys och låta läsaren själv ta ställning och validera den gjorda analysen. Med den digitala tekniken kan man numera stödja transkriptionen med ljud- eller videoklipp från inspelningen genom en hänvisning till författarens hemsida där det aktuella klippet finns tillgängligt. Detta är något som även tillämpas för några av utdragen i denna avhandling (för adresser se respektive artikel). Samma samtalsutdrag kan återanvändas i olika presentationer beroende på vad utdraget avser att belysa. Fördelen med att utnyttja samma sekvens i flera analyser, är att man går på djupet i sekvensen och de olika analyserna kan befrukta varandra.

Möjligheten att exakt reproducera en text som skapades i och med tryckerikonsten, skapade också den exakta vetenskapen där mängd och reproducerbarhet är kännetecken (Ong 1982 s. 120 ff). Den noggranna analysen av enskilda fall (*single-case study* Schegloff 1987), som är en karaktäristisk metod inom CA-vetenskap, och sättet att utforma transkriptionerna, är snarast en tillbakagång, eller hellre ett återvändande, till muntligheten och den typ av vetenskap som då bedrevs, dvs. färre fall studerades och insamling av större datamängder skedde långsammare. Hopsamlandet av vetande tar längre tid med ett sådant arbets sätt, men tack vare ”den digitala revolutionen” kan vi snabbare sprida kunskap till andra och på så vis öka den takt i vilken kunskap ackumuleras. Vi har lättare att ta del av andra forskares erfarenheter och insikter.

3.5.5 Transkriptionsprinciper i korpus Ottesjö

Jag följer i huvudsak det transkriptionssystem Jefferson (2004) utarbetat. Detaljnoggrannheten i de transkriptioner som ingår i korpus Ottesjö varierar emellertid. De sekvenser som analyserats för de olika studierna, och i synnerhet de utdrag som presenteras i artiklarna, har utförts med störst noggrannhet. Övriga partier har varierande detaljnivå. Jag har funnit det ytterligt svårt att i skrift fånga det som kan uttryckas som *prosodi*, dvs. olika grader av betoning och förändringar i

intonationsförlopp. I synnerhet gäller detta när undersökningen behandlar t.ex. stigton i enhetsslut. Hur ska man genom symboler skilja denna interaktionellt signifikanta form från en vanlig s.k. frågande stigton?

Några avvikelser från Jefferson ska nämnas. Stor bokstav används för högre ljudstyrka och för att markera namn. Dessutom följer jag Steensig (2001 s. 113) och markerar ett yttrande som prosodiskt utformas som en ny start med versal. Eftersom transkribering av skratt och liknande är en närmast oöverstiglig uppgift, och dessutom inte stått i fokus för mina undersökningar, har jag valt att markera sådant med en kommentar eller med * runt ord som sägs skrattande. Gnolande och sjungande har jag valt att markera med ett nottecken och ofta en kommentar. Ortografin är en blandning mellan skriftspråk och en fonologisk återgivning. Idealet har varit Jeffersons utförlighet och min strävan har varit att utforma transkriptionen så att den åtminstone i någon mån avspeglar interaktionen, men resultatet ligger av olika skäl långt från detta. I artiklarna A, B och C finns transkriptionsymbolerna förtecknade i slutet på varje artikel. Dessutom finns både CA och GTS-MSO symbolerna förklarade i appendix.

3.6 Korpusstudier

GSLC:s standardiserade format innebär goda möjligheter att söka strängar av ord med hjälp av Korpusbrusaren (Gunnarsson 2004). Det är ett användarvänligt sökverktyg utarbetat speciellt för GSLC. Det är främst med hjälp av detta verktyg jag sammanställt mina kollektioner av transkriptionsutdrag ur denna korpus. Framförallt har jag valt att arbeta med konkordansverktyget. Detta har inneburit sökningar på strängar av ord. Korpusökning innebär att man måste vara utrustad med ett visst mått av fantasi och listighet. Jag vill illustrera med exemplet *i allafall*. Detta är indirekt ett exempel på brister i GSLC:s uppbyggnad, men detta är brister som uppmärksammas och rättas till.

Den första sökningen gjordes på strängen *i alla fall* och resulterade i mer än åttahundra förekomster. Nästa sökning gjordes på stavningsvarianten *i allafall*.⁷ Då tillkom ytterligare ca etthundratjugo förekomster. Därefter har sökningar gjorts på bl.a. *i allfall*, *allefall*, *alla fall* och olika varianter med reducerade (ut-

⁷ Här visar standarden upp en inkonsekvens och en brist i den analys som görs. Den sammanskrivna varianten är att föredra, eftersom sannolikheten för att *i allafall* uppträder som ett adverb är väsentligt mycket större än att frasen uppträder som tre skilda ordklasser, dvs. i sin ursprungliga betydelse. Denna ortografiska variant kan enligt SAG i vissa fall sammanskrivas (bd. 4, sid. 88) och i SAOL (1998) anges möjligheten av sammanskrivning av adverbet medan SAOL (2006) anger "särskrives oftast" för uppslagsordet *i allafall*.

ifrån en standardortografi) former som t.ex. *ia{lla}fall*. Vidare söktes på förekomster med inskott av olika slag. Denna typ av sökning görs naturligtvis lättast med hjälp av reguljära uttryck, vilket gör det möjligt att tillåta att vad som helst av en bestämd längd kan förekomma mellan ord i den sökta strängen. På så vis tillkom ytterligare förekomster som t.ex. överlappade eller kommenterade yttranden. Jag har också gjort särskilda sökningar på *iallafall* när det förekommer tillsammans med pauser och när det samförekommer med t.ex. *men* eller *jo*. Det har underlättat bearbetningen att ha mera preciserade samlingar. De senare sökningarna har gjorts efter att den första analysen påbörjats. (Tilläggas bör att jag även gjort en jämförande sökning i den norska talspråskorpusen Talesøk⁸. Denna sökning resulterade i ett fåtal träffar av *men iallefall* med en liknande diskursfunktion som den svenska markören.)

Talspråskorpusen GSLC och det tillhörande verktyget Korpusbrusaren har ytterligare en förtjänst och det är den direkta länkningen till transkriptionen från den konkordans man sammanställt. Det har varit möjligt att direkt få en preliminär bild av den funktion uttrycket har i samtalskontexten. Detta innebär att jag har kunnat kombinera två arbetssätt, ett mikroanalytiskt och ett som arbetar med större maskinläsbara datamängder, och utnyttja fördelarna med båda.

3.7 Analytiska metoder inom CA - exemplet datasessioner

En grundläggande tanke inom den interaktionella lingvistik och den forskning som utnyttjar CA som metod, är att man närmar sig ett material förutsättningslöst (*un-motivated looking*) utan några på förhand uttänkta kategorier, dvs. det är en empirisk och induktiv metod. Att ”göra CA” är ett hantverk, något man lär sig genom att arbeta tillsammans med erfarna forskare och en form av analys som innebär en ständig övning av färdigheterna i mikroanalys. Det kräver en fascination för samtals detaljer och deltagarnas förmåga att skapa ordning i detta för att bli en hängiven analytiker. Kännetecknande för CA-forskningen är att analytikerna deltar i *datasessioner*, där man gemensamt arbetar med material som någon av deltagarna ansvarar för.

Om *datasessioner* finns egendomligt nog inte mycket skrivet, vare sig i de verk som behandlar samtalsanalys mera allmänt eller CA-analys mera specifikt (men se Femø Nielsen, Steensig & Wagner u.u.). Det som här ska beskrivas grundar sig främst på de erfarenheter jag haft som deltagare i olika *datasessioner*, både under sommarskolor och vid andra speciellt anordnade tillfällen. Mera pre-

⁸ <http://www.hf.uib.no/i/Nordisk/talekorpus/Hovedside.htm>

cist har jag deltagit i de workshops som anordnats inom CONVNET⁹ med syftet att samla forskare från olika nordiska länder och därmed också möjliggöra komparativa studier både av t.ex. enskilda diskurspartiklar eller specifika samtalspraktiker. Jag har även deltagit i datasessioner som letts av Gail Jefferson på Syddansk universitet i Odense. Dessa var dels en typ av sessioner med fokus på ett specifikt material (Watergatetranskriptionerna) och dels mera lärlingsinriktade kurser med dagliga datasessioner och ”läxor” hållna under en vecka.

Datasessioner kan ha två olika huvudsakliga syften, delvis beroende på var i arbetsprocessen den som lägger fram data är. Om forskaren befinner sig tidigt i processen eller om syftet för deltagarna är att lära sig metoden kan det ”omotiverade” sökandet vara utgångspunkten. Det innebär i korta drag att man gemensamt lyssnar på inspelningen (eller ser på videon) flera gånger. Därefter arbetar man enskilt med transkriptionen för att välja ut en kortare sekvens att arbeta gemensamt med. Man lyssnar eventuellt ytterligare några gånger på ett utvalt avsnitt ur inspelningen och därefter lämnar deltagarna sina bidrag till diskussionen. Många gånger låter man samtliga deltagare komma till tals, vilket dels betyder att deltagarantalet inte kan vara allt för stort, men också att oerfarna forskare har möjlighet att prova sin förmåga i ett forum där inga iakttagelser är för banala.

Forskaren kan i en datasession även lägga fram en kollektion av utdrag för att kollegorna ska bidra med synpunkter och föra analysarbetet framåt. Det har visat sig vara ett mycket fruktbart sätt att gemensamt lyssna och arbeta med en transkription. Nya infallsvinklar lyfts fram och andras erfarenheter och kunskaper befruktar den egna analysen. Tidigare gjorda iakttagelser kan leda till jämförelser mellan olika situationer, språk eller sätt att utföra samma handling på. Andra iakttagelser kan vara helt nya och leda till fördjupade insikter om hur samtal organiseras eller hur deltagare löser ett kommunikativt problem. Ytterligare andra iakttagelser sparas på hög för framtida undersökningar; kollektioner av utdrag ur transkriptioner byggs upp över särskilda företeelser eller förekomster. Samma arbetssätt kan även användas under en workshop där deltagarna har med sig eget material utifrån ett speciellt tema, t.ex. diskurspartiklar i ett tvärspråkligt perspektiv eller metoder för att liera sig med eller fjärma sig från den som talar (*aligning* resp. *disaligning*).

En stor fördel med det här forsknings sättet är att man delar med sig av sitt material och öppet ber om kommentarer på arbetet. Många värdefulla synpunkter på mitt eget arbete, både vad gäller analysen och själva transkriptionen, kommer från deltagare i olika datasessioner. Det är ett prestigelöst arbetssätt där olika

⁹ CONVNET NorFA Network for Researchers in Conversation Studies är ett nordiskt forskarnätverk. <http://www.nordiska.uu.se/convnet/>

erfarenheter kommer till tals och även en relativt oerfaren deltagare kan komma med värdefulla synpunkter.

Jag ska inte gå närmare in på CA som disciplin utan begränsar mig till det som sagts ovan om datasessionen som arbetsmetod. I stället hänvisar jag till London (1995), samt till Pomeranz och Fehr (1997) och ten Have (1999) som på olika sätt beskriver arbetsgången för hur man analyserar data. Dessutom vill jag nämna en intervju (Prevignano 2003 s. 11–55) med en av de mest inflytelserika forskarna inom CA Emanuel Schegloff och en samling texter av ”första generationen” av CA-forskare (Lerner 2004). För den tillämpade CA-forskningen (*applied CA*) se Drew & Heritage (1992), Hutchby & Wooffitt (1998) och Steensig & Asmuß (2003).

3.8 Etiska frågor rörande inspelning, transkription och uppspelning

I detta avsnitt kommer jag att beröra problem som rör inspelning och transkription av material i vilka forskaren är en av deltagarna. För en mer allmän belysning av etiska frågor rörande autentiska inspelningar och handhavande av dessa se t.ex. Lindström, A. (2000) eller Silverman (1993).

För att göra en audio- eller videoinspelning krävs tillstånd av dem som deltar. Är det en vardaglig aktivitet som ska spelas in kan det hända att deltagarna kräver att forskaren, som en medlem av familjen eller vänkretsen, ska delta. Egbert (1993) beskriver hur hennes eget deltagande var nödvändigt för att deltagarna skulle godkänna att inspelningarna (flerpersonssamtal under middagar och kaffestunder) kom till stånd. I de flesta inspelningar jag gjorde för GSLC var jag en av deltagarna (se även 3.2); detta gäller för alla inspelningar som utgjort huvudmaterial i mina studier. Vid de tillfällen jag gjorde ”rörliga” inspelningar i aktiviteter utanför hemmet, framställde jag min begäran till samtalspartnern om inspelningstillstånd efter att jag påbörjat inspelningen. Bandspelaren var påslagen redan innan vi möttes och mikrofonen var synligt fästad. Jag formulerade min begäran som en undran om han/hon har något emot att jag spelar in medan vi samtalar. Alla ställde sig positiva, men några gånger blev jag ombedd att redogöra för inspelningens syften, vilket innebar att jag informerade om GSLC och dess uppbyggnad. Dessutom försäkrade jag mig om att deltagarna godkände att inspelningen skulle transkriberas och ingå i en korpus, samtidigt som jag betonade vikten av anonymitet både beträffande personidentiteter och platser.¹⁰

¹⁰ Detta gäller inte de inspelningar som har sänts i radio. Materialet är att betrakta som offentligt och inte i behov av anonymisering, deltagarna har redan gett sitt ”tillstånd”.

Vid uppspelning av audio- och i synnerhet videoinspelningar under ett seminarium, en datasession eller en konferens krävs särskilt tillstånd av deltagarna. Det är lämpligt att utforma ett kontrakt som deltagarna undertecknar redan vid inspelningstillfället, så att de får en försäkran om anonymitet och dessutom information om inspelningens syfte och kommande användning.

3.8.1 Att arbeta med material där man själv är en av deltagarna

De inspelningar som utgör avhandlingens huvudmaterial och som jag själv ansvarat för gjordes ursprungligen med syftet att de skulle ingå i en stor talspråkskorpus. I en sådan fjärrar sig forskaren från de enskilda interaktionerna, dessa får istället representera en aktivitet eller genre. De enskilda yttrandena betraktas bl.a. som abstrakta representationer av antal turer per talare, förekomster av ord och syntaktiska strukturer. Det var med detta syfte inspelningarna gjordes för nu mer än sju år sedan, vilket har betydelse för de analyser jag utfört på materialet. Eftersom jag i två av artiklarna som ingår i avhandlingen fokuserar på särskilda språkliga uttryck, *i allafall* och *så*, blir risken för påverkan på materialet från ”medvetna” deltagare obefintlig. Detta kunde ha varit fallet om intentionen redan vid inspelningstillfället varit att samla in ett specifikt språkligt objekt, i synnerhet eftersom forskaren deltar i inspelningen. Själva den samtalade interaktionen påverkas förhållandevis lite av att en bandspelare finns i rummet, något mer av en videokamera. Nu har jag kunnat närma mig materialet förutsättningslöst och det är så mitt studieobjekt växt fram. Middagsinspelningarna visade sig i efterhand vara ett material ytterligt lämpat för att studera återgångar och icke-institutionella kommunikativa projekt.

När man arbetar med material där man själv är en av deltagarna blir de etiska ställningstagandena ytterst relevanta, till och med problematiska. (Förutom det problem som det egna deltagandet fört med sig har jag följt de etiska regler för handhavande av känsligt material som Vetenskapsrådet satt upp.) De övriga deltagarnas anonymitet blir svårare att säkra när det framgår att den vetenskapligt ansvariga är identisk med, som i detta fall, mamman i den inspelade familjen. Jag citerar ur Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, utgivna av Vetenskapsrådet:

Forskaren skall vara medveten om att även om personuppgifter publiceras utan att enskilda nämns vid namn, kan det, om data är tillräckligt detaljerade, vara möjligt för åtminstone vissa läsare att identifiera någon individ. Åtgärder måste vidtas för att försvåra för utomstående att identifiera enskilda individer eller grupper av individer. Detta är särskilt viktigt då det gäller människor eller grupper som i ett eller annat avseende kan anses svaga och utsatta och/eller har typiska, lätt igenkännliga särdrag.

Risken för att individer oavsiktligt kan identifieras skall beaktas vid vägningen av värdet av det förväntade kunskapsstillskottet mot eventuella negativa konsekvenser för de berörda (s. 12–13).

Detta krav måste jag alltså delvis åsidosätta vad gäller det material där jag själv deltar. Jag har valt att fortlöpande informera deltagarna i middags-inspelningarna, samt erhålla deras tillstånd för varje offentligt utnyttjande av materialet. De har dessutom kännedom om innehållet i inspelningarna och har gett sitt generella tillstånd för användande.

Ett känsligt material i vilket forskaren är en av deltagarna begränsar de forum där man kan stödja sin analys med uppspelning av utdrag. Det blir extra viktigt att poängtera att deltagarna i den studerade interaktionen ska behandlas med respekt och att det inte är tillåtet att diskutera dessa utanför seminarierummet. I ett seminarium eller en datasession kan deltagarna behöva medvetandegöras om att den person som deltar i inspelningen ska skiljas från den person (forskaren) som presenterar materialet. Deltagarna i inspelningen omtalas medan forskaren i rummet tilltalas även om det råkar vara samma individ.

Ett viss mått av exhibitionism behövs för att analysera närstående. Man kan dra paralleller med konstnärer, skådespelare och dansare. I synnerhet de senare ”visar upp” sig själva på ett liknande sätt. En solodansare har hela uppmärksamheten på sin kropp. Men hon eller han måste utöva sin konst så att betraktaren skiljer uttrycket och upplevelsen, det som gestaltas på scenen, från den person som gestaltar. Ett liknande problem står jag som analytiker inför. Min konst och min analys måste hålla en sådan kvalitet att den blir trovärdig, trots att jag har ett speciellt förhållande till deltagarna och materialet. Det teoretiska resonemanget ska bli hållbart. Jag måste alltså själv fjärma mig från den person jag var i inspelningen och inte under analysen ha ett personligt förhållande till deltagarna i materialet.

Trots allt har en hel del forskning utförts av språkforskare på interaktion som de själva deltagit i. Detta gäller framförallt barnspråksforskare som studerat egna barn exempelvis Wootton (1997), men även forskare som Egbert (1993), C. Goodwin (1995) och Tannen (1984) som studerat interaktion i vilken de själva deltagit, ja där det egna deltagandet närmast utgjort en förutsättning vid insamlandet av det inspelade materialet. Den forskning som bygger på intervjuer står i viss mån inför liknande problem, intervjuaren påverkar intervjun och därmed forskningsresultaten (jfr Wolfson 1976 och Eckert 2000).

3.8.2 Fördelar och problem med eget deltagande

Det kan många gånger vara lättare att få deltagarnas tillåtelse för inspelningen när man själv deltar (Egbert 1993) och inspelningen kan ske kontrollerat trots att ingen utomstående deltar i aktiviteten. En jämförbar situation är när någon av deltagarna sköter inspelningen av någon naturligt förekommande samtalsaktivitet.

Tillgången på etnografisk information ökar väsentligt när inspelningen görs i den miljö som forskaren lever i. Det blir inte nödvändigt för forskaren att förbereda sig med en etnografisk studie så som hon behöver göra när ett material samlas in från t.ex. en specifik arbetsplats eller från en främmande kultur. Forskaren besitter kunskaper eller minns till och med vad som försiggick och kan därmed bättre tolka interaktionen, eftersom viss bakgrundsinformation kan underlätta tolkningen av vad som sker i samtalet och därmed underlättas analysen. Det kan röra sig om en plats eller ett namn med en särskild betydelse som ges en prominent plats i talarens yttrande, men där det inte framgår i inspelningen vilken betydelse detta har.

Den nämnda fördelen kan emellertid upplevas som ett problem när forskarens kunskap om deltagarna inte kan användas därför att den inte görs relevant i samtalet. Att vara professionell samtalsanalytiker innebär att utifrån sin kunskap som medlem i en kultur göra tolkningar utifrån det deltagarna i samtalet gör relevant, att inta ett deltagarperspektiv (se Lindström, A. 1999b). Deltagarperspektivet innebär att analysen formas och begränsas av vad som kan förankras i det empiriska materialet, vilket innebär att man studerar deltagarnas handlingar, deras "praktiska medvetande", de handlingar som de troligen inte är "diskursivt medvetna" om (Giddens 1979, jfr även Öqvist 2005 s. 26). Enbart de tankar och identiteter som deltagarna gör relevanta i interaktionen och utnyttjar som resurser i samtalet beaktas i analysen.

Kravet på att i analysen hålla sig till det som sker i samtalet blir svårare att uppfylla när man själv är en av deltagarna och har fylligare kunskaper om deltagarnas liv och situation än man normalt har som analytiker. Att forskaren själv deltar gör att hon än hårdare måste anstränga sig för att inte lägga in sina egna uppfattningar och förutfattade meningar i analysen. Men detta är även ett problem som kan uppstå när man arbetar med material där man känner deltagarna eller miljön väl, utan att aktivt delta i inspelningen. Analytikern riskerar att i analysen utnyttja kunskaper om deltagarna eller deras bakgrund, information som inte görs relevant i det studerade samtalet, men som kan styra och påverka analysen. Analysen av deltagarnas handlingar färgas av tidigare kunskap och sker då

inte utifrån den faktiska interaktionen, dvs. hur deltagarna själva tolkar det som sker genom att förhålla sig till detta på olika sätt. Validiteten i undersökningen minskar.

Mikrosociologin utvecklades med inspelningsutrustningen, möjligheten att gång på gång kunna lyssna på samma sekvens och möjligheten att transkribera den i detalj. Den samtalsanalytiska metoden kräver att man belägger sina påståenden med samtalsutdrag och att andra forskare ska kunna "se" detsamma, dvs. en undersökning ska kunna replikeras, vilket innebär att man inte alltid får dra nytta av de kunskaper man faktiskt har om inte deltagarna utnyttjar dessa som en resurs i samtalet. Det är också deltagarnas visade förståelse av tidigare bidrag genom det egna bidraget som utgör garantin för att ett yttrande tolkas på "rätt sätt", något som kallas *proof procedure* inom CA (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974 s. 728).

Som nämnts ovan kan ett eget deltagande i inspelningarna hindra bevarandet av deltagarnas anonymitet. Att arbeta med material där man som forskare själv ingår och där andra forskare är införstådda med detta, kräver att respekten för deltagarna provas. I avhandlingen finns därför en motsättning mellan att öppet redovisa material och metod och att behålla anonymiteten samt att behålla distans och objektivitet. Jag har av det senare skälet ansett det vara viktigt att förankra de gjorda analyserna i material hämtat ur andra korpusar, detta trots att inspelningarna utgjort och utgör ett så rikt och intressant material lämpat för många slag av analyser.

3.9 Sammanfattning av metod

Avsikten med att ägna ett så pass långt avsnitt av avhandlingens första del åt metod, har varit att visa vad de detaljerade transkriptioner och de specifika arbetsmetoder som ingår i CA-analys innebär och hur de även kan vara och är användbara inom lingvistik. Ytterligare ett skäl är att arbetet inom det interaktionella lingvistiska området med transkriptioner och inspelningar emellanåt kräver en stor arbetsinsats innan det "egentliga" analysarbetet börjar. Efterhand byggs större korpusar upp inom det interaktionellt inriktade området, och även om syftet inte är att skapa korpusar liknande GSLC innebär det ändå att tillgången till material av olika slag ökar samt att jämförelser mellan olika verksamheter och språk avsevärt underlättas. Här kan nämnas den korpus som nås via MOVIN (se Elektroniska resurser för adress).

Tjusningen med att göra CA är att låta sig imponeras av den exakthet med vilken deltagarna skapar ordning i samtalets olika delar, skönheten i det som gemensamt skapas och även att låta sig överraskas och roas av nya upptäckter i det

mödosamma analysarbetet. I nästa avsnitt ska de grammatiska och interaktionella begrepp som används i de olika studierna behandlas. Därefter sammanfattas några studier som rör flerpersonsamtal.

4. Grammatiska och interaktionella enheter

Inom den interaktionella lingvistik och inom dialogisk teori (Linell 1998) utgår forskaren från antagandet att varje enskilt yttrande är beroende av det sammanhang som det ingår i för att kunna förstås av deltagarna och därmed av den som analyserar samtalet. Tolkningen av varje yttrande är kontextberoende. Men varje yttrande påverkar också det som följer och sägs därför vara kontextförnyande (Heritage 1984 s. 242). Turkonstruktionsenheter (TKE) (Steensig 2001 s. 78 ff, Lindström, J. u.a.) är analytiska beståndsdelar inom denna forskningsgren, så väl som enheter som hör ihop med turens och sekvensens struktur. Vad gäller utseendet på den återgående handlingen är satsbegreppet relevant, i synnerhet utifrån ett sats-schematiskt perspektiv, eftersom återgångsmarkörer vanligen ligger utanför den inre satsen som ett syntaktiskt annex i turer med satsstruktur (SAG 4 s. 452 ff). Den syntaktiska strukturen avspeglas i olika interaktionella funktioner, så att t.ex. partikeln *så* har olika funktioner i ett yttrandes inledning beroende på om det är integrerat i satsen eller står utanför den inre satsen som en konjunktion eller ett annex (se artikel C). De diskursiva enheter som i första hand är relevanta i förhållande till återgående och fortsättande handlingar är enheter större än satsen eller turkonstruktionsenheten. Exempel på sådana enheter är parenteser inom en TKE (avsnitt 5.3), längre sekvenser av yttranden som kan igenkännas som diskursenheter (4.2) och kommunikativa projekt (4.3). Dessa enheter kommer att behandlas mera ingående i de nämnda avsnitten.

4.1 Yttranden, turer och makrosyntagmer

Yttrande används i avhandlingen som en neutral term för ett språkligt bidrag som ”utgörs av en grammatiskt definierbar enhet i talet (ord, fras eller sats) och fungerar som ett relevant kommunikativt bidrag i sitt sekventiella sammanhang” (artikel B). Således kan en tur eller en diskursenhet bestå av flera yttranden (se även Bockgård 2004 s. 38). Språkliga yttranden ingår i en tur och turen ingår i en sekvens av turer, vilket innebär att yttranden får sina betydelser i en sekventiell kontext och i den konkreta situationen.

Med *tur* menas ett bidrag som orienterar sig mot en eller flera mottagare, antingen som en respons på något tidigare eller genom att öppna för ett bidrag från den/de andra, därmed kan även nästa talare utväljas. Turens funktion är att här och nu tillföra något till samtalet, att lämna ett bidrag till innehållet i samtalet. Utgångspunkten för att bedöma vad som är en tur är att man betraktar det hu-

vudsakligen språkliga bidraget som en social handling och att längden på turen är förhandlingsbar. Vad som ska bli en tur är inte bestämt på förhand utan förhandlas fram mellan deltagarna i samtalet. Det är också något som skiljer sig mellan mera tydligt turreglerade samtal, som rättegångar eller agenda-drivna utfrågningar, och vardagliga samtal. De förra har mera uppenbara gränser för turers längd och utseende än vad de ”fria” samtalen har. Tur är i första hand rätt till talutrymme och inte en grammatisk enhet. Det är även ett begrepp som är relevant för deltagarna, vilket de visar bl.a. genom att yttra sådant som ”nu är det min tur” och genom att protestera när de blir avbrutna.

Stukturellt sett består turer av *turkonstruktionsenheter* (TKE). I det här framlagda arbetet har TKE som analytisk enhet varit mindre betydelsefull, eller snarare mindre användbar. Det behandlas därför som ett väl etablerat (men även ifrågasatt) begrepp och jag nöjer mig med att hänvisa till t.ex. Sacks, Schegloff & Jefferson (1974), Ford, Fox & Thompson (1996), Steensig (2001) eller på svenska Bockgård (2004). Däremot utnyttjas termen *makrosyntagm* för en beskrivning av enheter av liknande omfattning. Makrosyntagm används om ”fenomen i språkbruket, i språkutövningen – inte i själva språkstrukturen eller spåksystemet” (Loman & Jörgensen 1971 s. 10) och är främst en syntaktiskt avgränsad enhet av maximal utsträckning som inte projicerar någon fortsättning och sammanhålls av syntaktiska relationer. Som makrosyntagmer behandlas både traditionella meningar och meningsfragment, men även interjektions- och tilltalsmakrosyntagmer ingår (s. 18). Löfström (1988) använder makrosyntagm för att beskriva den ”maximala” syntaktiska konstruktion som analytiskt går att identifiera ur en talares bidrag och som kan produceras av två talare och vara diskontinuerlig, dvs. inne i enheten kan finnas ”ovidkommande” material (se även Bockgård 2004). Jag använder makrosyntagm som en analytisk enhet för att beskriva den syntaktiska strukturen hos yttranden och framförallt för att visa på hur talare genom att utnyttja syntax och prosodi skapar sammanhållna enheter även när en tur är utsatt för någon form av ”störning”. Syntaktiska strukturer är även en lyssnarresurs för att tolka ett pågående yttrande och en hjälp för att avgöra när enheten närmar sig ett möjligt slut (se referenser ovan). De knyter nya element till tidigare och kan överbygga olika former av avbrott. Både det som inom interaktionell lingvistik beskrivs som turtillägg (Eriksson 2002, Landqvist 2005) och det som behandlas här, återgående fortsättningar (se vidare i 6.2 och 6.3), kan förstås mot bakgrund av begreppet makrosyntagm.

Den analytiska avgränsningen av vad som är en tur har jag gjort utifrån hur talaren utformar fortsättningen samt av vad som försiggår mellan de olika leden (men se Ford, Fox & Thompson 1996). Detta innebär, som jag visar i artikel A, att det inne i, och mellan delarna av, en talares tur kan förekomma pauser och

bidrag från andra talare. Utifrån hur talaren syntaktiskt och prosodiskt utformar de olika delarna, samt hur de andra deltagarna orienterar sig mot talarens bidrag, bedömer jag den resulterande enheten retroaktivt som en enda tur. Det är självfallet ett avgörande som inte alls är enkelt utan "förhandlas fram" under analysens gång. Det har visat sig fruktbart att göra så här för att kunna analysera och förstå hur återgångar sker efter avbrott i turer och större enheter och hur de utformas som antingen fortsättningar eller markerade återgångar.

Jag anser inte att det är möjligt att på något meningsfullt sätt operationalisera ett sådant begrepp som tur. Det är snarare så att det finns en prototypisk tur bestående av en TKE, som i analysen utgör en utgångspunkt för var man som forskare avgränsar vad som är en tur. Bockgård (2004) argumenterar utifrån ett handlings- och deltagarorienterat perspektiv för att turer kan vara samproducerade av flera talare, dvs. "en tur kan bestå av en eller flera, i normalfallet fullbordade, men i undantagsfall även ofullbordade, ensam- eller samproducerade handlingar där verbala resurser spelar en avgörande roll" (a.a. s. 275). Avgränsningen av vad som är en tur har även betydelse för utformningen av en transkription, eftersom det skrivna formatet påverkar utseendet på turen när flera talare är aktiva i samtalsrummet samtidigt. Tur kan sägas vara ett relativt begrepp och en handlingsinriktad analys är nödvändig för att avgöra vad i varje specifik situation som av deltagarna behandlas som en tur.

Begreppet "syntaktiskt fullbordad" är ett knepigt begrepp som myntats inom skriftspråkstraditionen. Det gäller som forskare att vara medveten om detta och inte förblindas av förutfattade meningar om struktur. I en dialog är de syntaktiska behoven annorlunda än de krav en monologisk kontext ställer på yttrandena, delarna är beroende av sin omgivning. Bygger man ut varje del till en "komplett" eller självbärande konstruktion blir redundansen stor och smidigheten liten. För att öka smidigheten i vår sociala vardag har det i olika aktiviteter växt fram aktivitetsspecifika (och diskursspecifika) syntaktiska (och prosodiska) konstruktioner (se Linell 2005a och 2005c för ett mera utvecklat resonemang om samtalspråkets grammatik och skriftspråklig påverkan på talspråksforskning).

4.2 Diskursenheter

Diskursenhet är en sammanhållen sekvens av flera turkonstruktionsenheter eller turer som tillsammans bildar en större enhet. Sådana enheter kan utgöras av exempelvis berättelser eller någon typ av redogörelse som har ett igenkännbart projicerat slut. Under framförande av en diskursenhet är turbyte, för ett mera substantiellt bidrag, inte aktuellt utan de andras bidrag underordnas den pågående diskursenheten och utgörs huvudsakligen av uppbackningar och stödjande

instämmanden. Dock kan diskursenheter avbrytas av utvecklingar initierade av talaren eller sidosekvenser förorsakade av t.ex. en fråga från lyssnaren.¹¹ För vidare behandling av diskursenheter se Houtkoop och Mazeland (1985) och Ford (2004).

4.3 Kommunikativa projekt

En grundtanke i dialogisk teori (Linell 1998) är att handlingar i samtal är sociala och aldrig ska betraktas isolerade, de är enbart begripliga i sitt sekventiella sammanhang. Yttrandehandlingar kan sägas ingå i kommunikativa projekt (t.ex. ett par av hälsningar, ett inskrivningssamtal hos barnmorskan eller ett seminarium) som omfattar även de andra deltagarnas bidrag. Tillsammans bildar bidragen sekvenser som ”realiserar projekt och verksamheter av mer övergripande art” (Linell 2005a). Kommunikativa projekt (härefter även KP eller projekt) innebär att en uppgift ska utföras med hjälp av språket och syftet är att lösa kommunikativa ”problem”. De kan vara små- eller storskaliga, dvs. lokala eller mer eller mindre övergripande. Ett projekt behöver inte nödvändigtvis vara problematiskt i sig, utan kan vara en frågeställning som deltagarna tillsammans behöver diskutera för att uppnå en gemensam förståelse. Men ett projekt kan även vara en social institution som manifesteras genom användandet av språket, exempelvis en domstolsförhandling eller en disputation. (Se även artikel D.)

Förhållandet mellan de olika deltagarna i ett kommunikativt projekt är mer eller mindre symmetriskt, beroende på olika kunskaper hos deltagarna och de olika roller de intar i det aktuella samtalet, men innebär alltid, för att det ska kunna genomföras, att projektet gemensamt drivs av deltagarna. Projektet kan initieras av en deltagare men denne är beroende av de andras samarbete för genomförandet. I flerpersonssamtal krävs allas medgivande, även om de inte aktivt deltar i genomförandet av projektet så måste de tillåta detta att dominera samtalsrummet och därmed underordna sitt eget samtalande.

(Vardagliga) kommunikativa projekt är uttryck för deltagares drivkrafter och önskningar om att dela livsvärldar med andra, att skapa gemensam kunskap och förståelse med den andre om delar av ens eget (yttre och inre) liv. Deltagares intentioner avspeglas i de projekt de initierar och strävar efter att genomföra till-

¹¹ Var en diskursenhet övergår till att vara ett kommunikativt projekt eller del därav har jag lämnat därhän, emedan en sådan gränsdragning inte är avgörande för hur jag i detta arbete använder mig av begreppen för att beskriva återgående handlingar.

sammans med andra. Genom att orientera sina bidrag mot ett sådant projekt visar deltagarna sin medvetenhet om detta och bidrar till dess genomförande.

Att samla hela familjen till en gemensam middag kan närmast betraktas som ett kommunikativt projekt. Lika gärna skulle de olika familjemedlemmarna kunna äta sin middag i enskildhet eller vid olika tider, bortsett från de praktiska och energimässiga fördelarna med ett gemensamt ätande. När familjen ändå väljer att dagligen samlas kring en gemensam måltid bidrar detta till att konstituera familjen som institution. Måltiden är en viktig aktivitet där barnen övar sig i att berätta, redogöra och diskutera. Föräldrarna utövar sin uppfostrargärning och förhör sig om vad barnen varit med om under dagen. Man diskuterar och planerar. Man roar varandra. Kort sagt man är tillsammans och samtalandet är en central social aktivitet även om själva måltiden är det som motiverar samvaron och stundvis tillåts dominera över det samtal som för stunden pågår. Middagen görs av deltagarna till ett kommunikativt projekt som ingår i det större projektet att vara en familj med barn som får sin uppfostran huvudsakligen genom samtalande (se t.ex. Tryggvason 2002).

Själva nöjet att tala med varandra är typiskt för fatiska samtal (Korolija 1998 s. 107) där syftet är att upprätthålla den sociala kontakten mellan deltagarna. Det nöjsamma visar sig bland annat som skämtsamma anmärkningar, deltagarnas uppvisade pratsamhet och att pauser sällan är långvariga. Allt detta karakteriserar middagsamtalen som ingår i korpus Ottesjö.

Linell (2005a) skriver att yttranden alltid tillhör en verksamhetstyp, genre eller social situation och att

[v]erksamhetstypen påverkar deltagarnas förväntningar på vad som kan sägas och vägleder deras förståelse av de enskilda yttrandena. Samtidigt realiseras själva verksamheten genom de olika enskilda bidragen. Yttrandena och deras inbäddande verksamheter implicerar och konstituerar således varandra. Analysen i verksamheter och genrer inför ett slags "meso"-nivå mellan språk och samhälle på makro-nivån och den lokala yttrandeproduktionen och handlingarna på mikro-nivån.

En familjs vardagsmiddag kan betraktas som en verksamhetstyp, vilken inrymmer olika subaktiviteter och diskurstyper. Dessa har strukturella drag som även återfinns i andra verksamheter och diskurser. Utfrågandet av barnen tar en form som kan kännas igen i t.ex. ett polisförhör. I synnerhet när barnet är ovilligt att svara eller bara svarar kortfattat påminner strukturen om samtalet som förs mellan en anhållen och en förhørsledare. Det kan krävas många frågor innan den utfrågande anser att förhöret kan avslutas. En annan typ av diskurs representerar de olika önskelistaktiviteter barnen i en av inspelningarna har som kommunikativa projekt (se artikel D). Ytterligare en diskurstyp är det projekt som beskrivs i artikel D: Sofies sportlovsförberedelser. Detta följer en agenda som har likheter med en mö-

tesdagordning. Hon redogör för olika punkter som ska gås igenom och de beslut som ska fattas. Huruvida en vardaglig diskursform institutionaliserats eller om ett diskursmönster överförts från en institutionaliserad form till en friare eller om de ömsesidigt påverkar varandra avstår jag från att spekulera i. Det intressanta är att drag som ansetts karaktärisera institutionaliserade verksamheter också förekommer under vardagliga samtal mellan föräldrar och deras barn (se även Öqvist 2005 s. 273).

Verksamheter och kommunikativa projekt består av sekvenser av turer. Inom projektet att samtala under en vardagsmiddag kan stundvis två eller flera sekvenser pågå samtidigt, beroende på deltagarantal och samtalsstilar, och turtagandet inom varje sekvens sker mer eller mindre oberoende av den andra sekvensen. Inom verksamhetstypen ryms dessutom andra parallella aktiviteter som rör måltiden eller verksamheter i det fysiska rummet. Olika former av avbrott är genomgående under middagarna. Innan vi övergår till dessa ska turtagning och möjliga deltagarstrukturer i flerpersonsamtal beröras.

4.4 Turtagning i flerpersonsamtal

I ett samtal¹² kan både samarbete och konkurrens råda mellan talarna. Samarbetet innebär att samtalet blir smidigt och upplevs som sammanhängande (jfr Sacks 1992 II s. 348). Konkurrenten kan leda till överlappande tal där en av talarna tvingas ge upp sin tur för att samtalet ska kunna fortsätta och regeln om en-talare-åt-gången ska upprätthållas (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974). Konkurrenten mellan talarna är än starkare i ett flerpersonsamtal. Om det är minst fyra deltagare finns även möjligheten av att samtalet delas upp i två parallella samtal som pågår samtidigt i samtalsrummet.

Med *samtalsrum* menar jag att man fysiskt befinner sig inom hörhåll för vanlig samtalston, vilket innebär att deltagarna kan höra och, eventuellt men inte nödvändigtvis, se varandra. Ett telefonsamtal mellan två personer sker i ett gemensamt samtalsrum men deltagarna är fysiskt åtskilda. Samtalet mellan en åklagare och den tilltalade under en rättegång sker i ett samtalsrum som de delar med övriga närvarande utan att dessa har rätt att tala just då. Middagssamtalen, de inspelningar som utgör huvudmaterialet i denna avhandling, förs i ett samtalsrum som innefattar det fysiska rummet där deltagarna sitter runt matbordet. I

¹² Beträffande användningen av termen *samtal* följer jag Linell (2005b) och använder den för allt tal-i-interaktion oavsett om samtalet är det som konstituerar verksamheten eller om det är underordnat någon främst fysisk (interaktiv) verksamhet där mer än en person deltar.

samtalsrummet ingår även det intilliggande köket och kontoret ännu längre bort från matrummet. Deltagarna behandlar alltsammans som ett enda samtalsrum, emedan de fortsätter att samtala även sedan de lämnat bordet och rummet.¹³

I samtalen är turtagandet fritt enligt den modell som beskrivs i Sacks m.fl. (1974) artikel om turtagningssystem i samtal, där innevarande talare väljer näste talare eller om detta inte sker så kan vem som helst av deltagarna ta ordet och gör det också i det studerade materialet.¹⁴ Hur turbyte i vardagliga samtal sker är inte förutbestämt utan förhandlas fram av deltagarna. Det sker på en tur-för-tur-basis, om inte någon av deltagarna förhandlar sig till rätten till en utsträckt tur för att kunna genomföra en större diskursenhet som en berättelse eller längre redogörelse. Deltagarnas kommunikativa projekt genomförs oftare med tätare turbyten än med längre turer.

Det förekommer också att enstaka yttranden fällt utan att talaren uttryckligen orienterar sig mot den pågående samtalsaktiviteten; yttrandet ställer inte upp förväntningar på ett svar, gör inte ett nästa yttrande relevant i den aktuella sekvensen just då. Det är inte en kamp om turutrymmet i egentlig mening, utan snarare en sidoaktivitet som inte inkräktar på det pågående samtalet i en sådan grad att det kommer att innebära ett avbrott. Det enstaka yttrandet är utformat så att det inte ”stör” det pågående samtalet och den aktivitet i vilken det ingår (Goodwin, C. 1987). Deltagare i ett samtalsrum har också möjligheten att dra sig undan samtalandet och förhålla sig passiva, vända sig inåt sig själva. Det omarkerade fallet är ett enda turtagningssystem i ett samtalsrum.

Emellanåt orienterar sig deltagare uttryckligen mot överlappande tal, både i middagarna och i samtal överhuvudtaget. Exempel på detta kan innebära att mamman ber ett av barnen att vara tyst medan någon annan berättar eller när en talare protesterar mot att de andra inte lyssnar eller att de avbryter. Det är meningsfullt att skilja på om överlappen sker inom ett gemensamt turtagningssystem eller ligger parallellt som två olika turtagningssystem i ett samtalsrum. De senares ”överlappande” yttranden konkurrerar inte nödvändigtvis med varandra, men det innebär inte att de båda samtalen är helt oberoende av varandra. Samtalen förekommer trots allt i samma samtalsrum och försiggår inom hörhåll för varandra. Emellanåt deltar en deltagare i två olika samtal, något som ger upphov till

¹³ Samtalsrum är praktiskt och kulturellt bestämt. Se Egbert (1993) där hon refererar studier av bl.a. Ochs.

¹⁴ I en kvantitativ studie av middag1 (Ottesjö 1998) noterades en stor mängd överlappande tal. Mängden förklaras, förutom av det som sades ovan, även av att samtalet tidvis splittras i två parallella samtal och av enstaka yttranden (huvudsakligen måltidsanknutna), vilket i båda fallen snarast är en artefakt av transkriptionssystemet (GTS) än överlapp i egentlig mening.

intrikata strukturer i samtalets (samtalens) sekventiella förlopp. Växlingen mellan samtalen betraktas här som en återgång när det ena samtalet avslutas och talaren förenar sig med det fortgående samtalet.

Även om turtagandet är fritt så är förhållandet mellan deltagarna asymmetriskt både vad gäller möjligheterna att välja sig själva som talare och att dominera samtalet. I middagssamtalen dominerar de äldre medlemmarna i kraft av sin kompetens och sin kunskap. Den yngsta dottern bidrar mycket lite till samtalet, mestadels rör hennes yttranden måltiden och de är oftast riktade till mamma, men vid några tillfällen deltar hon aktivt i det pågående samtalet. Hon använder emellanåt röststyrka för att göra sig hörd (t.ex. (3) i artikel D). Något mera aktiv är den näst yngsta dottern. Det är hon som initierar projektet önskelistor (artikel D).

Innan detta avsnitt avslutas och de olika typer av avbrott som är relevanta med avseende på återgångar behandlas, ska några olika typer av sidoordnade aktiviteter och deltagarstrukturer i flerpersonsamtal beröras.

4.5 Deltagarroller i flerpersonsamtal

I de kommande avsnitten om avbrott och återgångar i kommunikativa projekt kommer de olika deltagarna att omnämnas i sina olika samtalsrelevanta roller. Initiativtagaren till ett projekt benämnes: *primärtalare*. De mottagare hon eller han riktar sig till: *primärmottagare*. Båda begreppen kan innefatta mer än en person. I en gemensamt framförd berättelse kan till exempel två personer vara primärtalare. Goffmans (1981) begrepp *ratificerad* eller *berättigad deltagare* (*ratified participant*) innebär en uppdelning av de samtidigt närvarande deltagarna i de som är berättigade att delta i ett samtal och de som betraktas som åhörare och inte förväntas delta. I vår kultur betraktas t.ex. vanligen serveringspersonal som icke-berättigade deltagare i samtalandet under en formell middag eller ett restaurangbesök.

Denna uppdelning innebär alltså att det kan finnas fler deltagare i samtalsrummet, men att dessa inte är explicit utvalda lyssnare eller turinnehavare i det dominerande samtalet. De är inte berättigade deltagare i samtalet, men de kan dock föra ett eget samtal som på olika vis underordnas det dominerande samtalet. Linell (1990) behandlar adressering av turer och nämner även *indirekt adresserade turer*. Detta är turer som talar om någon i samtalsrummet närvarande med en tredjepersons form eller med namn. Personen i fråga blir då indirekt adresserad och enligt Linell (a.a. s. 45) finns det "en stark tendens" att dessa personer griper in i samtalet, något som inte är ovanligt i de studerade middagssamtalen. Det är framför allt de äldre barnen som indirekt adresserar sina syskon antingen genom

att omtala dem med namn eller ett pronomen men adressera sitt yttrande till någon av de andra.

4.6 Sido- och underordnade samtal och enstaka yttranden

Goffman (1981) skriver att ett tvåpersonssamtal innebär begränsningar i deltagarstrukturen och att när dessa upphävs, genom att fler personer närvarar i samlingsrummet, kan olika former av under- eller sidordnad kommunikation (*subordinate communication*) uppstå (a.a. s. 133). Det kan vara samtal som utformas för att störa det dominerande samtalet så lite som möjligt, såsom ett tystlåtet turutbyte fört under ett pågående möte eller samtalet som förs på en arbetsplats men underordnas själva arbetet.

Goffman nämner tre former som underordnade samtal kan ta. Sidospel (*byplay*) innebär en form av underordnat samtal mellan en del av deltagarna: "ratified participants who make little effort to conceal the ways in which they are dealing with speaker's talk" (a.a. s. 133). Korsande samtal (*crossplay*) sker mellan berättigade deltagare och kringstående icke-berättigade deltagare tvärs över ett pågående samtal. Underordnat samtal (*sideplay*) innebär ett respektfullt och dämpat samtal mellan personer utanför det pågående samtalet, något som uppvisar likheter med den uppdelning av samlingsrummet som behandlas i 4.7. Men det måste sägas att gränserna mellan dessa olika beskrivande kategorier inte är glasklara eller helt enkla att avgöra. De tre nämnda samtalstyperna kan men behöver inte förorsaka brott i progressionen hos det pågående dominerande samtalet. Det är främst sidospel som är av intresse här.

I flerpersongssamtal kan alltså en deltagare som inte är primärmottagare initiera ett sidospel (*byplay*, M.H. Goodwin 1997, se även Goodwin & Goodwin 1992) till ett pågående kommunikativt projekt, t.ex. en berättelse, genom att kommentera något som primärtalaren – berättaren säger. Dessa yttranden är oftast skämtsamma och fälls i anknytning till den pågående interaktionen, men kommentaren är inte nödvändig för projektets fortsättning eller projicerad av det som tidigare sagts (den är inte sekventiellt implikativ i den betydelse som ges inom CA).

Under sidospel och den typ av ironiska kommentarer som Schegloff (2000) kallar häcklande (*heckling*) blir primärtalaren inte nödvändigtvis avbruten, men det är heller inte ovanligt att så sker. Schegloff (2000, fotnot 27) beskriver häcklande som "parasitiska" aktiviteter. En talare kan, genom att på ett underordnat och dämpat sätt fälla sin kommentar samtidigt med den pågående interaktionen, leverera den nära källan (målyttrandet) utan att kräva rätten till turen. Det är vik-

tigt att sådana kommentarer placeras nära målyttrandet, emedan de annars måste contextualiseras på nytt och då knappast får samma häcklande effekt.

Primärtalaren kan antingen välja att ignorera kommentaren och fortsätta berättelsen, samtidigt som ett sidospel kommer att pågå parallellt, eller välja att orientera sig mot kommentaren. Det senare innebär att det blir ett avbrott i det pågående projektet. Emellanåt leder dessa kommentarer till att parallella linjer i samtalet uppstår. Av intresse i den här studien är de tillfällen då primärtalaren orienterar sig mot kommentarerna och avbryter den förväntade progressionen i sin berättelse eller redogörelse för att senare återgå till det avbrutna projektet. När talaren återgår kan sidospelen analyseras som en (projektorienterad men avbrytande) sidosekvens i det pågående samtalet.

Ytterligare en form av sidoaktivitet beskrivs av C. Goodwin (1987) som ensidigt avvikande (*unilateral departure*). Språkhandlingen som då utförs har jag valt att benämna som ett *enstaka yttrande*. Det innebär att en av deltagarna faller ett yttrande utanför det pågående samtalet och utformar detta yttrande på ett sådant sätt att de övriga deltagarna inte förväntas orientera sig mot yttrandet. Goodwin ger ett exempel där en av deltagarna tar sitt glas för att fylla på detta samtidigt som hon faller ett yttrande som kommenterar och motiverar att hon lämnar bordet och samtalet. Enstaka yttranden kan även fallas under måltiden av deltagare som t.ex. ber att få något av det som serveras eller kommenterar maten, utan att detta leder till en sekvens av turer.¹⁵ Både enstaka yttranden och sidospel är i ett produktperspektiv att betrakta som sidoaktiviteter i ett pågående samtal och som presumtiva kandidater för avbrott.

Underordnade samtal är vanligt förekommande även under de här studerade middagarna. De uppstår ”vid sidan av” ett pågående samtal och förs som under- eller sidoordnade, vilket innebär att deltagarna oftast gör bidragen korta och uttrycksfulla och sällan överröstar det överordnade samtalet. De flesta av dessa samtal är lokalt situerade och rör huvudsakligen måltiden (se vidare avsnitt 4.8). Exempel på sidospel ges t.ex. i artikel D. Parallellt med det samtal som förs mellan två personer i det längre utdraget (6) i artikel C¹⁶ förs kortvariga och volymmässigt underordnade samtal mellan de andra deltagarna. Exempel på korsande samtal är närmast de enstaka yttranden eller kortvariga utbyten som sker med anknytning till måltiden, se artikel A och utdrag (4) i artikel D.

¹⁵ Men ett sådant yttrande följt av någon annans överräckande av det begärda är naturligtvis i sig en typ av sammanhållen sekvens och en urskiljbar aktivitet (ett lokalt projekt).

¹⁶ Dessvärre visas inte mycket av detta i de utdrag som ingår i artikeln.

4.7 Schismning och parallellt samtalande

Ytterligare en form av sidordnat, mer eller mindre konkurrerande, samtalande är de parallella samtal som kan uppstå när någon i samtalsrummet närvarande, men ej i samtalet aktiv deltagare, initierar en uppsplittring av samtalet. Egbert (1993, 1997) har beskrivit en sådan uppsplittring som *schismning* (eng. *schisming*), vilken skiljer sig från sidospel bl.a. genom att det schismande samtalet inte är direkt anknutet till det pågående samtalet. Sidospelande är närmast underordnat den primära sekvensen, medan schismning innebär att turtagandet sker i två oberoende kluster som löper vid sidan av varandra.

Jag har valt att försvenska begreppet till *schismning*. Betoningen på oenighet är möjligen väl stark i detta begrepp, vilket egentligen inte är fallet i de flesta samtal som innehåller schismning. En oenighet håller sig snarare inom samtalet än att det leder till uppsplittring av samtalet (ett antagande byggt på ett fåtal samtal och Egberts utdrag). Möjliga alternativ är *splittring* eller *uppdelning*. Genom att beskriva detta fenomen som *schismning* kan typen avgränsas till att gälla sådana parallella sekvenser som främst Egbert beskrivit (se Egbert 1993 s. 11 ff för en sammanfattning av andra studier av företeelsen).

Egbert (1993 s. 25) beskriver en tur som initierar schismning (SIT) som: "it does not further the topic of the preceding turn but rather produces a shift away from it." Varken den sidospelsframkallande eller den schismningsinförande turen befrämjar en förväntad progression av samtalet. En schismande tur yttras vid en relevant turbytesplats eller i en paus i en pågående tur (sid. 7), vilket visar att talaren är lyhörd för den pågående interaktionen. Egbert (1993) benämner all uppdelning i flera turtagningssystem som schismning och inkluderar även misslyckade initiativ till schismning. Hon avgränsar begreppet till att gälla två självständiga samtal ("two conversations in their own right"). Den talare som framkallar schismning försöker bryta sig loss från det pågående samtalet (s. 285) med ett första led i ett yttrande. När någon annan deltagare levererar ett relevant andraled har deltagarna inlett en uppdelning av samtalet. Egbert menar att en SIT är det kraftfullaste sättet för att framkalla schismning. Hon beskriver ytterligare ett sätt som schismning kan uppstå på, även om det är betydligt ovanligare i det material hon studerade. En uppdelning kan även uppstå när två talare överlappar varandra vid en potentiell turbytesplats och båda bidragen besvaras eller så besvaras det ena och det andra yttrandet expanderas (s. 9). Skillnaden mellan överlappande tal som leder till schismning och det som initieras med en SIT är att det senare yttrandet inte innebär att talarna konkurrerar om samtalsrummet (s. 8).

Under schismning löper alltså minst två separata turtagningsordningar (turtagningssystem enligt Egbert 1993 och Sacks, Schegloff & Jefferson 1974)¹⁷ parallellt; samtalsrummet är uppdelat i olika kluster. Dessa är dock inte helt oberoende av varandra. Deltagarna befinner sig i ett gemensamt fysiskt rum och är hela tiden inom hör- och synhåll för varandra. De kan behålla "ett öra" för det samtal de tillfälligt ägnar mindre uppmärksamhet. De olika bidragen är inte nödvändigtvis verbala utan kan lika gärna vara fysiska handlingar, som att servera kaffe eller att räkka över salladen. Förutsättningen för att ett samtal ska betraktas som en pågående schismning är att minst två olika handlingar (verbala eller andra) som utförs av två olika deltagare pågår samtidigt i vart och ett av de parallella systemen.

Schismning kan uppstå ur sidospel, genom att det sidospelande yttrandet upptas av någon av deltagarna och då pågår parallellt med det primära samtalet. Lika väl kan en schismning leda till att det första samtalet avbryts eftersom primärmottagaren väljer att orientera sig mot det schismande klustret oavsett hur det initierades. Detta innebär att ett pågående projekt avbryts utan att ha fullföljts. Därmed kan schismning leda till att en återgång till ett projekt senare initieras. En av deltagarna kan även kortvarigt delta i två olika samtal. Schismande yttranden föranleder många gånger av något i den lokala situationen. En av deltagarna kan t.ex. initiera schismning genom att berömma den mat som äts. Sådana turer har stora likheter med de situationsrelaterade yttranden som behandlas i nästa avsnitt.

4.8 Situationsrelaterade yttranden

Under ett pågående samtal händer det att något i den omgivande kontexten påkallar deltagarnas uppmärksamhet. Eller så kan någon av deltagarna fälla ett yttrande utanför det pågående samtalet om något i den omedelbara omgivningen eller utifrån något personen kommer att tänka på (yttrandet utformas som en plötslig insikt). Bergmann (1990) och Londen (1993) har studerat situationsrelaterade yttranden (*local sensitivity*) i vardagliga flerpersonsamtal. Jag använder både Londens översättning och *lokalt situerade* yttranden beroende på vilken funktion som är mest framträdande för tillfället. De situationsrelaterade yttrandena "inför något nytt i förhållande till den tidigare diskursen" (Londen 1993 s. 83). Ett sådant yttrande fokuserar något som är omedelbart tillgängligt för alla samtalsdeltagare.

¹⁷ Turtagningsordning hänför sig främst till det faktiska samtalet medan turtagningssystem snarare är ett abstrakt analytiskt begrepp.

Informella och vardagliga samtal skiljer sig från institutionella samtal genom att tillåta avbrott av pågående samtal i mycket högre utsträckning eftersom samtalandet inte på samma sätt är styrt av en bestämd agenda. Londen pekar på att sådana yttranden till och med kan ha funktionen att underlätta samtalandet genom att initiera en ny topik när den som pågått ebbar ut och ingen naturlig övergång till en ny topik erbjuds i det som sagts. Detta skiljer dem från de lokalt situerade yttranden som är inriktade på den pågående verksamheten, t.ex. en måltid, och har funktionen att lösa praktiska problem i denna. Skillnaden mellan dessa båda begrepp är alltså inte särskilt stor eller väsentlig men preciserar emellanåt beskrivningen av vad som sker i en aktuell interaktion. Lokalt situerade yttranden är närmast jämförbara med de så kallade enstaka yttranden som berördes ovan i 4.6.

Den sekventiella placeringen av situationsrelaterade yttranden kan sammanfalla med den som gäller för yttranden som initierar schismning genom att vara inpassade i en paus i någons pågående tur eller vid en relevant turbytesplats. Men de kan även direkt avbryta någons tal. Londen presenterar, förutom de exempel där de situationsrelaterade yttrandena leder till att en ny topik utvecklas, flera exempel där lokalt situerade yttranden tillfälligt avbryter en pågående aktivitet varefter den talare som blir avbruten återgår till den tidigare topiken. När denna typ av avbrott sker mellan primärtalare och primärmottagare har jag valt att behandla dem som sidosekvenser.

5 Avbrott

Avhandlingens fokus ligger på fortsättningar och återgångar till påbörjade diskursiva enheter efter någon form av avbrott. I det följande ska ett antal interaktionella studier som behandlat sekventiellt sammanhållna avbrott, nämligen inskjutna expansioner, parenteser och sidosekvenser, relativt utförligt refereras. Dessa typer av avbrott definieras av att talaren återgår till den pågående sekvensen och att de därmed uppvisar en treledad struktur (pågående–avbrott–återgång). De kan sägas uppstå och är därmed möjliga att analysera i och med återgången till det som föregick avbrottet.

Återgången till den föregående enheten bidrar till att skapa koherens i samtalet. Med koherens avser jag detsamma som Bublitz (1999), nämligen att koherens inte bara är en produkt av mer eller mindre formellt representerad kohesion (*cohesion* Halliday & Hasan 1976) och semantiska förbindelser (Bublitz 1999 sid. 1), utan snarare den mentala representationen (*mental phenomenon* Gernsbacher & Givón 1995 sid. vii) av sammanhållen diskurs hos deltagarna i t.ex. ett samtal och därmed även hos den som analyserar detta samtal. Koherens är en process som är beroende av deltagarnas gemensamma ansträngningar för att skapa sammanhang i samtalet och en gemensam förståelse (men även författarens eller läsarens strävan att skapa sammanhang i en text). Även om koherens kan upplevas som en produkt när ett samtal betraktas på avstånd, av deltagare eller analytiker, så är den ändå bara ungefärlig och inte helt identiskt upplevd av dem som deltar. Olika deltagare kan uppleva en och samma kontext som mer eller mindre koherent. Talarens uppfattning är inte densamma som lyssnarens, något som visar sig t.ex. i annan-initierade reparationer och sidosekvenser som ber om utökad information. Exempelvis kan två deltagare orientera sig mot ett och samma kommunikativa projekt och samarbeta för att nå ett svar på en frågeställning medan en tredje deltagare orienterar sig mot frågeställningen som ett samtalsämne. Detta innebär att de två talarnas strävan efter en gemensam förståelse, vilket är en koherensskapande process, ”störs” av den tredje talaren och den uppkomna diskursen upplevs som diskontinuerlig och därmed som mindre koherent både av talare och analytiker.

Ett avbrotts längd rör sig på ett kontinuum från en enkel turkonstruktionsenhet över många yttranden som hör till andra topiker, ända till en oöverskådlig tidsrymd. Samtal kan återupptas och frågor besvaras flera veckor efter att de ställts. Som forskare måste vi begränsa oss till vad som ryms inom en enskild inspelning. I bästa fall får vi ledtrådar till händelser som noterats och kommenterats i tidigare inspelningar. Men eftersom vi inte har tillgång till deltagarnas hela liv

och värld måste vi nöja oss med vad som framkommer i enskilda inspelningar. Det är med dessa begränsningar jag behandlar något som ett avbrott.

Exempel på enheter i vilka avbrott är möjliga att identifiera och som är relevanta i det här framlagda arbetet är t.ex. kommunikativa projekt, diskursenheter som berättelser och redogörelser och turer. Men även aktiviteter som spel och andra verksamheter, där tal inte är det primära konstituerande draget, kan uppvisa en liknande (treledad) struktur. Den grundläggande interaktionella skillnaden mellan olika former av avbrott är om deltagarna i den avbrytande aktiviteten samarbetar med det pågående projektet eller konkurrerar med detta.

Jag kommer inte närmare att precisera hur avbrott sker, dvs. exakt vad som avbryts och hur, eftersom avbrott i denna avhandling enbart är relevanta i förhållande till en eventuell återgång till ett oavslutat projekt. Skälet till att jag ändå relativt utförligt redogör för de treledade avbrottstyperna samt de, mer eller mindre allvarliga, avbrytande handlingarna i föregående avsnitt (4.6-8) är att en förståelse av avbrott är en förutsättning för att identifiera de återgående handlingarna. Genom återgången visar talaren att projektet fortfarande är relevant. När återgången accepteras av de andra deltagarna bekräftar detta att projektet fortfarande är aktuellt i deltagarnas medvetande och dessutom relevant, de är villiga att delta i en fortsättning av projektet. Återgången bidrar till att forma större koherenta enheter med igenkännbara inledningar och slutföranden. Återgångar, som de kommer till uttryck i språkliga handlingar, kommer att behandlas i avsnitt 6.

5.1 Tidigare studier av avbrott med återgång

Jag kommer i det följande att redogöra för en rad interaktionella studier¹⁸ som rör avbrott i ett (för deltagarna och för analytikern) igenkännbart pågående kommunikativt förlopp, en tur, en diskursenhet eller ett kommunikativt projekt. Det är utifrån dessa studier jag har definierat mina egna begrepp rörande avbrott och återgångar. Det är främst studier som gjorts på engelskspråkiga samtal, men även finska, tyska och norsk-svenska samtal ingår. Redogörelsen inleds med de studier som rör projektanknutna och kortvariga avbrott, inskjutna sekvenser och parenteser, därefter följer de studier som behandlar sidosekvenser. Kortvariga avbrott av typen självreparation eller tvekan behandlas inte emedan dessa inte är (lika) relevanta i studiet av återgångar. Gemensamt för de studier som kommer att sam-

¹⁸ Skälet till att jag begränsar mig till interaktionella studier är att jag anser att ett sådant synsätt är det mest fruktbara för att analysera sociala språkliga handlingar.

manfattas i det följande är att de sekvenser i vilka de olika typerna av avbrott sker kan illustreras med en treledad struktur som visas nedan i schemana 3 och 4.

5.2 Inskjutna expansioner

Schegloff (1995a) skriver om hur turer i samtal är organiserade. Turer följer inte på varandra som pärlor på en tråd utan de är snarare grupperade i omgångar eller klungor (*batches or clumps*), där varje ansamling hänger ihop eller är en sammanhållen enhet och sedan följer varje ny klunga allteftersom. De är organiserade i sekvenser. Den kortaste sekvensen utgörs av ett yttrandepar¹⁹ (*adjacency pair*) i vilket de båda leden yttras av olika talare. Schegloff (a.a.) benämner de två leden för ett baspar (*core or base form*), vilket kan utgöras av t.ex. en hälsning och en svarshälsning, en fråga med dess svar eller en uppmaning följt av ett accepterande, dvs. sekvenser som kan betraktas som (lokala) kommunikativa projekt. Ett baspar kan utvecklas av deltagarna med för- och/eller eftersekvenser och inskjutna expansioner (*inserted expansions* tidigare *inserted sequences*) (se även Levinson 1983). Den inskjutna expansionen betraktar jag som ett (*endogen*) avbrott (se 5.7). Ett dylikt avbrott innebär vanligen inte att den som avbryter på något sätt konkurrerar om turutrymmet utan expansionen är snarare en förutsättning för det andra ledets genomförande (jfr även 5.5.2). Återgången i ett avbrutet yttrandepar sker när deltagarna åter orienterar sig mot det förväntade andraledet i yttrandeparet.

Schegloff delar in de inskjutna expansionerna i dem som orienterar sig mot första ledet (*post-first insert expansion*) och dem som behandlar förutsättningarna för att besvara det andra ledet (*pre-second insert expansion*). Båda typerna initieras av den som förväntas svara på yttrandeparets första led, dvs. är ansvarig för det andra ledet. Vidare nämner han hur en expansion i sin tur kan leda till ytterligare expansioner, något som för tankarna till det kommunikativa projekt som behandlas i artikel D, utdragen (8) till (13).

Schegloff kontrasterar den inskjutna expansionen mot en liknande struktur som uppträder i samband med yttrandepar, i exemplet ett berättelseintro (se artikel B fotnot 4). Det första ledet, t.ex. ett erbjudande om att berätta i frågeform, följs av att samma talare expanderar detta första led. Mottagaren besvarar expansionen, varefter förstatalaren återgår (i Schegloffs exempel: *·hhhhh Ennyway-*) till

¹⁹ *Adjacency pair* har ofta översatts med *närhetspar* (Norrby 2004), men inom GRIS-projektet har man enats om *yttrandepar*. Termerna *expansion*, *initial*, *medial* och *final* är hämtade från samma källa. Se Termbank <http://www.tema.liu.se/Tema-K/gris/termbank.html>

den annonserade berättelsen. Han beskriver det som att det första ledet hålls inne för att ge en parentetisk sidokommentar och att återgången sker med ”a right hand parenthesis marker”, vad jag kallar *återgångsmarkör* (6.4.2). En sidokommentar av detta slag kan även utformas så att den inte gör någon tur från mottagaren relevant, möjligen en kort uppbackning, vilket gör den till ett parentetiskt yttrande inom en talares tur. Detta behandlas i nästa avsnitt.

5.3 Parenteser

Parenteser är enligt Duvallon och Routarinne (2005) och Stoltenburg (2003) avbrott inom en talares tur, avbrott som anknyter till något i den pågående turen. Parentesen ingår i en ramstruktur, i vilken ett första led tydligt projicerar en fortsättning, dvs. det är uppenbart för en lyssnare att talaren inte avslutat sin TKE utan avbryter den. Det andra ledet är parentesen, varpå ramens sista led fortsätter det som påbörjades före parentesen.²⁰ Parenteser finner väg in i konstruktioner (och i yttranden) när dessa är maximalt ofullbordade och när talarens rätt att fortsätta turen är satt utom allt tvivel (Duvallon & Routarinne s. 57).

Stoltenburg (2003) presenterar fyra typer av parenteser. Återgången i typ I sker genom att talaren fortsätter den påbörjade strukturen efter avbrottet, syntaktiskt som om där inte fanns någon parentes. I typ II backar talaren och upprepar slutet på den avbrutna strukturen. I den tredje typen integreras parentesen i den efterföljande satsen och i typ IV följs parentesen av en ny start. Stoltenburg menar att det i de två senare typerna egentligen inte rör sig om parenteser. Bara de två första typerna är enligt Stoltenburg att betrakta som egentliga parenteser. De båda senare betecknar han som ”missglückte Parenthesen”.

Enligt Routarinne (2003)²¹ är parenteser en typ av självavbrott. Parentesen knyter an till och expanderar det som sägs i yttrandena före parentesen och inne-

²⁰ ”Durch eine Parenthese wird eine Äußerungseinheit ‘zerschnitten’, und wir können einen unvollständigen Teil vor der Parenthese, die Parenthese selbst und eine Weiterführung nach der Parenthese unterscheiden” (Stoltenburg 2003 s. 10).

²¹ I avhandlingen studeras parenteser i berättelser i tvåpersonssamtal, i huvudsak telefonsamtal mellan unga kvinnor. Den är skriven på finska med en kort sammanfattning på engelska. Referatet här grundar sig på de redogörelser och översättningar som J. Lindström bistått mig med, samt på ett gemensamt möte vi hade med Routarinne i Helsingfors i oktober 2003.

Routarinne har i sin avhandling även beskrivit den stigton i enhetslut som är jämförbar med den som även förekommer i mitt material. Det är en form av återkopplingsframkallande prosodisk figur. Stigton finns enligt Routarinne före en parentetisk utvidgning och inne i en parentes, och signalerar att det finns villkor för det som ska berättas. Stigtonen söker bekräftelse hos mottagaren att denne har förstått.

hållet kommenterar, lägger till, korrigerar, ger bakgrund till eller evaluerar det som sagts. Talaren kan t.ex. behöva ange en förutsättning för det som senare kommer att berättas. Parentesen utgör ett sidospår, en utvikning från huvudtråden i en berättelse, men är också ett sätt att strukturera berättandet. Den är ofta prosodiskt markerad och kontrasterar mot det omgivande talet. Parentesen uppstår, och är därmed möjlig att analysera som en sådan, när talaren på ett identifierbart sätt återgått till den avbrutna strukturen eller huvudtråden i berättelsen. Den sekventiella strukturen hos en tur i vilken en parentes ingår illustreras med schema 1.

Ramstruktur	Parentes	Slutförande
t.ex. verb som saknar viktiga argument, en fortsättning av berättelsens huvudlinje är projicerad	utvidgar, kommenterar, lägger till, korrigerar, ger bakgrund till eller evaluerar det som sagts	återgång till berättelsens huvudtråd, upprepning av tidigare element i ramstrukturen

Schema 1. Den sekventiella strukturen hos en tur innehållande en parentes.

Som Duvallon och Routarinne (2005) påpekar kan man identifiera en parentes först när talaren återgår till ramen. De menar att återgången oftast sker smidigt, eftersom mottagaren tillåter talaren att fortsätta efter parentesen och därmed behandlar turen som ofullständig. Återgången sker ibland utan särskild markering, men oftare markeras den med någon partikel som finskans *ni* 'så', för att ange en fortsättning på en argumentativ eller berättande tråd, eller *mut* 'men', när parentesen kontrasterar mot den konstruktion ramen har. Ramkonstruktionen kan även delvis upprepas eller återanvändas, alltså typ II ovan (Stoltenburg 2003). Duvallon och Routarinne beskriver återgången till ramstrukturen som att talare hoppar tillbaka ett eller två steg längs den syntagmatiska axeln. De antar att mottagaren känner igen de enheter som upprepas, varvid upprepningen fungerar som en explicit återgångsmarkör.

Duvallon & Routarinne (2005) anknyter till det av Sacks, Schegloff & Jefferson (1974) beskrivna turtagningssystemet. De menar att parenteser har en turhållande funktion genom att hänvisa till den första organiserande regeln för turtagning, nämligen att varje talare har rätt till en turkonstruktionsenhet åt gången. Parenteser är enligt de förra

one means offered to the speakers by the grammar of interaction that allows them to expand their turn without having to negotiate this with the other participants. When the progression of the main line of talk is suspended, the initial

system of turn-taking freezes, as it were. A parenthetical insertion can then develop into an exchange allowing a subordinated turn for other participants but without cancelling the previous speaker's right to resume the halted turn (s. 68).

Parenteser skiljer sig från självreparationer genom att de är mera självständiga i förhållande till den avbrutna strukturen. Självreparationer står i ett syntagmatiskt eller paradigmiskt förhållande till den avbrutna strukturen, dvs. de kan konstrueras som en grammatiskt tänkbar fortsättning på det som avbröts eller som ett strukturellt alternativ (man byter t.ex. ut ett ord eller en konstruktion), medan parenteser förhåller sig friare till strukturen i det avbrutna yttrandet. Parenteser avbryter en turkonstruktionsenhet i vardande eller en berättelses sekventiellt implicerade riktning, dvs. de projiceras inte av berättelsens huvudlinje (a.a. s. 292). Självreparationer behandlar jag därmed inte som avbrott.

Routarinne (2003) behandlar även sådana parenteser som leder till kortare sidosekvenser på grund av att mottagaren responderar på expansionen. Lyssnaren kommenterar något som talaren säger i det parentetiska yttrandet och parentesen utvecklas till en sidosekvens (under förutsättning att talaren därefter återgår, annars tar samtalet en annan inriktning). Parenteser inom en pågående tur har en del gemensamt med inskjutna expansioner, men de förra initieras av innevarande talare medan de senare initieras av den som är villkorligt ansvarig för det andra ledet i yttrandeparet. I de fall där mottagaren reagerar på det som sägs i parentesen med egna bidrag övergår, enligt mitt förmenande, parentesen till att vara (analyseras som), en egeninitierad sidosekvens. I båda dessa fall kan återgången utformas på ett likartat sätt av primärtalaren. Förutom återgången definierar deltagarstrukturen en parentes och skiljer den från sidosekvensen och den inskjutna expansionen. I nästa avsnitt behandlas så slutligen ytterligare en form av avbrott i en turs progression: *fördröjd avslutning*.

5.4 Fördröjd avslutning - fördröjd fortsättning

Fördröjd avslutning (*delayed completion*) behandlas av Lerner (1989) och finns även refererad i artikel A. Om en talare under en pågående tur gör en kort paus och någon annan deltagare börjar tala under tystnaden kan den talare som tillfälligt tystnade fördröja fortsättningen på turen tills den inträngande talaren avslutat sitt yttrande. Talaren behandlar den andres tal som inträngande (*intervening*). I 5:1 kommenterar V, under den andra talarens tur, P:s nyss framförda önskan. P håller inne fortsättningen av sitt yttrande genom att förlänga tystnaden tills V närmar sig ett möjligt slut på sitt yttrande.

5:1 Fördröjd avslutning. M1: De bara en önskan.

1 P: De bara e(:[e] (1.5) < [ö:n:s:kan >
2 V: [dom kosta:=r:ätt myck[e (kansh)

Lerner utvidgar begreppet överlapp till att gälla inte bara samtidigt tal utan också tal under någon annans tur, dvs. överlapp av turutrymmet. Jag har utvidgat begreppet *fördröjd avslutning* till begreppet *fördröjd fortsättning* (se artikel C). Det senare innebär att en talare avvaktar under en mellanliggande sekvens, och alltså inte bara en inträngande tur så som Lerner beskriver företeelsen, för att sedan återgå till sitt projekt genom att syntaktiskt länka sitt nästa yttrande till sitt eget föregående, dvs. det yttrande som föregick avbrottet.

5.5 Sidosekvenser

Jag kommer i det följande att mera ingående behandla sidosekvenser utifrån några arbeten som behandlar dessa. Sidosekvenser kännetecknas av en likartad treledad sekventiell struktur som parenteser, men med den skillnaden att sidosekvenser alltid innefattar åtminstone två talare: oftast (men inte nödvändigtvis) den innevarande talaren samt någon av de andra samtalsdeltagarna. Sidosekvenser kan initieras antingen av primärtalaren eller av någon av de andra deltagarna. I både sidosekvenser och parenteser är det återgången till det som föregick avbrottet som definierar själva strukturen.

Jefferson (1972) beskriver sidosekvenser som avbrott i en pågående aktivitet. Materialet i hennes arbete består av telefonsamtal och gruppterapisamtal. Avbrottet kan vara i form av en begäran om ett klargörande, ett reparationsinitiativ eller en invändning vilka föranleder ett kortare eller längre avbrott i den pågående aktiviteten. Den treledade strukturen hos en sidosekvens uppstår alltså när den tidigare aktiviteten återupptas. Det "finns" därför ingen sidosekvens förrän den är avslutad och deltagarna återgått till det som pågick före avbrottet.

In the course of some on-going activity (for example, a game, a discussion), there are occurrences one might feel are not 'part' of that activity but which appear to be in some sense relevant. Such an occurrence constitutes a break in the activity - specifically, a 'break' in contrast to a 'termination'; that is, the on-going activity will resume (Jefferson 1972 s. 294).

Den allra kortaste sidosekvensen kan vara ett svar på en avbrytande fråga. Svaret är snabbt och tillåter en omedelbar återgång till den pågående turen. I exemplet 5:2 skjuter talare E (rad 8) in en begäran om en förklaring under talare U:s upp-

backande svar till S. U undanröjer genom svaret till E (rad 9) ett möjligt hinder för att S ska kunna fortsätta sitt resonemang.

5:2 Sidosekvens. Middagl: Icke godkänd

- 1 S: [Men ja ↑bara] undrar ka ja få se: dom proven
2 fö ja- Ege:ntligen. enligt ·hh alltså de gamla
3 ell så om man sku översätta mitt bet-
4 de betygssystemet som j ·h ja går efter
5 ti Vikings så skulle jag alltså haft i ge i
6 engel↑ska:
7 U: j[aa]
8 E: [va e] i: ge
9 U: >icke< (.) god°känd°=visst skulle ru haft de
10 S: s:ja- ja vill gärna kolla om Viking nu få
11 godkänt så vill j- ja skulle gärna vilja kolla
12 på den här provet och se om ja klara av de ·hh
13 på ee på do villkoren.

En annan typ med liknande struktur yttrad i snabbt tempo, varierad tonhöjd och ofta med en grammatisk form som är starkt beroende av sitt sekventiella sammanhang, av det som just har sagts (*ko-texten* Linell 2005a), är det Tannen (1981) kallar skjutjärnsfråga (*machine-gun question*). En sådan kort fråga yttras snabbt under någon annans tur. Det är en ”avbrytande” fråga, men med ett innehåll relevant för den pågående turen och som inte gör något anspråk på att överta turen. Snarast formuleras frågan så att den kan ges ett snabbt svar utan att egentligen påverka den innevarande turen och därmed låta denna fortgå, men samtidigt avbryter frågan och dess svar en förväntad progression av den innevarande turen. Dess turstatus är jämförbar med uppbackningars (Green-Vänttinen 2001) som inte heller gör några anspråk på att överta turen. Den är även jämförbar med eller snarare synonym med den inskjutna expansionen. Lyssnaren-mottagaren behöver mer information innan hon kan fortsätta lyssna aktivt. Frågan och dess svar bildar en inskjuten sekvens inom den pågående turen.

Dessutom liknar denna snabba frågetyp *undanröjare*. Detta är ett begrepp med vilket jag avser en respons på en fråga eller begäran från någon annan än primärtalaren under dennes pågående tur, alltså en typ av intrång i någons tur men även frågor relevanta i förhållande till det pågående projektet (som i 5:2). Den som besvarar frågan undanröjer ansvaret att respondera på det ”inträngande” yttrandet för den som fick frågan. Både undanröjaren och skjutjärnsfrågan har funktionen att underlätta för primärtalaren att fortsätta sitt projekt. I exemplet nedan besvarar U en fråga från V som han ställer till S. S har tidigare nämnt

att hon lånat pengar av en kamrat. I utdragets inledning berättar hon att hon väntar ett telefonsamtal från denne. Kamratens identitet är okänd för V, därav hans fråga. Svaret: *hotell å restaurang* (rad 8–9) är undanröjande. U besvarar V:s fråga med att ange vilket gymnasieprogram kamraten går på. Hon undanröjer därmed S:s skyldighet att besvara frågan. Det andra ledet i yttrandet innebär ytterligare ett undanröjande, nämligen av K:s gnälliga undran på raden innan. (Se även artikel A där S:s projekt står i fokus.)

5:3 Undanröjare. Middag2: Hotell å restaurang

- 1 S: han kulle ju ri:nga idag nämlien å säja (2.1)
 2 ((tuggar)) om man kunde åka från Ytt:ela:nda:
 3 (3.4)
 4 V: vem låna ru pengar °av,°
 5 (1.2)
 6 S: så man slapp åka frå[n (0.3) ()
 7 K: ((gnällig)) [#vaför to:g ni [så#
 8 U: [hote:11
 9 å restaurang. [va ä re du vill ha?

Sidosekvenser kan utvecklas till längre sekvenser och i en sidosekvens kan en annan sidosekvens ingå. På liknande sätt kan ett yttrandepar innehålla andra yttrandepar (Schegloff 1995a) innan ett första led erhåller det förväntade andraledet, dvs. en avbruten sekvens får sin fortsättning efter att sidosekvensen avslutats. Clark & Schaefer (1992) behandlar sidosekvensers strukturella uppbyggnad och deras funktion för att rätta till oklarheter i en talares tur, utifrån Jeffersons nämnda arbete. De behandlar sidosekvenser på ett något mera formellt och mekaniskt sätt än Jefferson gör, när de huvudsakligen utgår från yttrandepar och den villkorliga relevans som ett första led sätter upp på det andra ledet. En sidosekvens upphäver tillfälligt detta villkor, men så fort den avslutas träder villkoret på ett förväntat andra led in igen. När detta led yttrats innebär det att sidosekvensen har avslutats. "Side sequences like these are closed by the participants proceeding on to the next contribution at a level as high as the contribution of which they are a part" (Clark & Schaefer 1992 s. 164).

5.5.1 Strukturen hos sidosekvenser

En reparerande eller ifrågasättande sidosekvens är enligt Jefferson (1972 s. 317–318) ofta, men inte nödvändigtvis, uppbyggd av fyra led (som i sig kan bestå av flera turer). Första ledet är det ifrågasatta yttrandet i den pågående sekvensen (rad 1 och 2 nedan), det andra ledet är det ifrågasättande yttrandet (rad 3), det tredje ledet utgör rättelsen av det ifrågasatta ledet (rad 4–6) och slutligen, det fjärde ledet som innebär att rättelsen accepteras (rad 7 och 8). I nedanstående exempel utgörs det fjärde ledet av två ironiskt yttrade *ja* som följs av talarens markerade återgång *men iallafall* (se även artikel B ex. 2).

5:4 Fyrledad sidosekvens. M1: Fullständigt hänsynslös

- 1 E: han va helt otro-
2 han han jobba så de va inte sant
3 V: ja typ som du rå pappa [jah
4 E: [så hä
5 jo men han va änna som: fullständi hänsynslös
6 ja ä: ju lugn å sansad=
7 U: =ja
8 V: ja[:
9 E: [men >ia(11)fall< (0.3) så: (.) jo:h

Genom att bekräfta det som har sagts i sidosekvensen avslutas denna. Jefferson skriver att det accepterande/bekräftande ledet inte är nödvändigt, utan återgången kan ske genom att en talare fortsätter sekvensen som föregick sidosekvensen (*continuation*). Men talaren kan även markera återgången (*resumption*) till exempel på det sätt E gör i 5:4 (rad 9) med återgångsmarkören *men iallafall*. Olika sätt att återgå kommer att behandlas utförligare under avsnittet 6.2.

Jefferson skriver vidare att en sidosekvens initieras av en för tillfället aktiv deltagare (a.a. s. 322), dvs. av en primärmottagare eller berättigad deltagare. I flerpersontal finns alltid möjligheten att någon av deltagarna förhåller sig passiv och enbart ikläder sig lyssnarrollen. Jefferson menar att den som initierar återgången (vare sig den utformas som en fortsättning eller är markerad) antingen är den som dominerat den pågående sekvensen eller förorsakat sidosekvensen, vilket väl stämmer överens med de samtal jag studerat. Hon påpekar att återgången inte är trivial utan kan innebära att talaren konkurrerar med andra talare för att uppnå en återgång eller strävar efter att återgå trots de andra deltagarnas tystnad.

Svennevig (1999) har fortsatt och fördjupat Jeffersons studie av sidosekvenser. Han beskriver hur personer som samtalar med varandra för första gången strävar efter att etablera en gemensam grund (*common ground*) för samtalandet. (Materialet består av arrangerade möten mellan två tidigare obekanta personer.) Sidosekvenser och olika former av utvikningar blir då nödvändiga för att etablera en sådan grund. Detta sker dels genom att en talare tillfälligt stoppar en turs förväntade progression för att göra en förklarande utvikning eller kommentera det han själv säger, dels genom att lyssnaren skjuter in en fråga eller presenterar något som kan leda till att den för samtalen nödvändiga gemensamma grunden utvidgas.

Även Svennevig beskriver sidosekvensen som ett avbrott i den pågående aktiviteten (*the on-going activity*), det gemensamma huvudprojektet. Avbrottet innebär att den pågående aktiviteten skjuts upp och att det som avhandlas i sidosekvensen inte är en del av huvudprojektet, men kan vara relevant för delar av detta (s. 259). Relationen mellan huvudprojektet och sidosekvensen kan antingen vara sekventiellt implikativ (ha betydelse för huvudprojektets fortskridande) eller vara parentetisk.

Svennevig poängterar att sidosekvenser konstrueras gemensamt av deltagarna som inskott (*insertion*) i ett pågående projekt, liknande en inskjuten expansion mellan det första och andra ledet i ett yttrandepar. Analysen är beroende av att deltagarna återgår till det ursprungliga projektet så fort sidosekvensen är slutförd. Sidosekvensen kommer dock inte nödvändigtvis mellan två led i ett yttrandepar utan avbryter en projicerad enhet vilken som helst till vilken talaren sedan återgår.

Från sidosekvenser avgränsar Svennevig reparationssekvenser som ligger utanför delar av ett gemensamt projekt, t.ex. omstarter som ligger inne i en talares tur: "Repair may also be made outside of side sequences, as for instance re-starts and other editing phenomena that do not occur between the parts of some joint project" (a.a. s. 267). Däremot behandlar Svennevig parenteser, i den mening Duvallon & Routarinne (2005) avser, som egeninitierade sidosekvenser oavsett om de utgörs av enbart talarens tur eller besvaras av den andra. Jag har dock föredragit att skilja dessa båda sekvenstyper åt även om det rör sig om grader snarare än om absoluta kategorier. Det låter sig göras i ett analytiskt och retroaktivt produktperspektiv, men skillnaden görs knappast relevant av deltagarna.

Svennevig (1999) gör en uppdelning mellan de avbrott som normalt tillåter deltagarna att återvända till det gemensamma projektet efter sidosekvensen, utan att uttryckligen återaktivera (*reactivate*) detta, och de oftast längre avbrott som han menar innebär ett avbrott och sedan ett återinitierande av det tidigare projektet/ämnet (*joint project/topic*). Sidosekvensens möjliga längd begränsas av deltagarnas möjligheter att hålla ett gemensamt projekt aktiverat i minnet (se även

6.2). Längden på den mellanliggande sekvensen är beroende av flera faktorer. Den blir med nödvändighet kortare när deltagarna, som i Svennevigs material, är obekanta med varandra och därför har mindre gemensam kunskap att förlita sig på i samtalet. Aktiveringskostnaden (Chafe 1994, *activation cost*) för att återgå till något tidigare blir större jämfört med samtal mellan nära vänner eller familjemedlemmar. Detta oavsett om ett projekt avbröts eller lämnades av andra skäl. Ytterligare en faktor som påverkar hur en återgång sker är deltagarantalet; flera deltagare innebär större konkurrens om samtalsrummet och därmed kan det krävas uttryckligare medel för att föra tillbaka samtalet till en enskild deltagares projekt. Se vidare i avsnitt 6.2.2 där begreppet återupptagande diskuteras.

5.5.2 Innehåll och funktion hos sidosekvenser

Svennevig skiljer på sekventiellt implikativa sidosekvenser, som befrämjar progressionen och därför är nödvändiga för att en gemensam förståelse mellan deltagarna ska uppstå, och parentetiska sidosekvenser, som snarast kommenterar något av det som sagts och inte tillför någon ytterligare (och nödvändig) information till projektet. De senare är associativa exkursioner bort från projektets egentliga fokus. Dock poängterar Svennevig deras sociala nödvändighet "one goal frequently manifested in parenthetical side sequences is that of presenting and soliciting personal information, that is, establishing familiarity" (a.a. s. 296).

Svennevig (1999 s. 277 ff) delar vidare upp sidosekvenser i metakommunikativa och icke metakommunikativa. De förra orienterar sig mot själva yttrandet och innebär ett avsteg från det innehållsliga fokus i det som sägs. Han nämner två kategorier av metakommunikativa sidosekvenser, reparationssekvenser och kontrollerande sidosekvenser (*monitors*). Reparationssekvenser rör något problem i det som nyss föregick i samtalet, medan de kontrollerande sidosekvenserna är utformade för att rätt kunna tolka och förstå yttranden i den tidigare eller följande diskursen.

De icke metakommunikativa sidosekvenserna rör aspekter av deltagarnas gemensamma och pågående projekt. Svennevig redogör för tre undergrupper. *Digression* är en utvikning från ämnet, en associativ utflykt som inte bidrar till huvudprojektet. *Misplaced sequences* innebär att informationen visserligen är nödvändig för att föra huvudsekvensen framåt men att dess sekventiella placering ligger "fel" i förhållande till den pågående sekvensen. *Resource scanners* avbryter en pågående sekvens för att deltagarna ska försöka utröna vilka gemensamma erfarenheter och kunskaper de har. Kunskaper som kan utnyttjas som resurser för att underlätta och föra samtalet framåt.

Svennevig nämner ytterligare en möjlig kategori av sidosekvenser. Det är samma typ av inskjuten frågesekvens som Schegloff (1995a) och även Levinson (1983 s. 303) behandlar, dvs. *insert expansions* respektive *insertion sequences*. Sådana sekvenser lägger till villkor och specificerar något som är nödvändigt för att ett andra led ska kunna följa på ett första i ett yttrande. De är naturligtvis mera frekventa i serviceinriktade sekvenser, vilket förklarar varför de saknas i det material Svennevig studerade och är sällsynta i middagssamtalen.

Svennevig utgår i sina analyser från tvåpersonssamtal mellan tidigare obekanta, vilket förenklar gränsdragningarna mellan de olika kategorierna. I samtal mellan människor som känner varandra väl, och i synnerhet när det är fler än två deltagare närvarande, förekommer här-och-nu-utvikningar inne i pågående projekt. Talare har möjligheten att skjuta in svar eller ställa frågor som rör något annat än det pågående primära projektet och sedan omedelbart fortsätta (4.8 och 5.5). De kan även föra två olika samtal samtidigt, rikta sig till olika mottagare i två på varandra följande yttranden som följer sekventiellt på varandra. I flerpersonssamtal är också konkurrensen om turutrymmet större och dessutom är inte strategier för hänsyn och artighet mellan bekanta med nödvändighet desamma som mellan obekanta talare. Man kan också anta att förmågan att hålla projekt levande i det aktiva medvetandet är betydligt större hos deltagare som känner varandra väl och därför delar mycket av varandras liv. Detta innebär att det är enklare att återgå till avbrutna projekt eller tillbaka till huvudtråden efter långa och ovidkommande bidrag; toleransen för det som är ovidkommande gentemot ett pågående projekt är större än i samtal mellan obekanta. Inte heller är en ”tapad” tråd eller ett plötsligt byte av topik lika ansiktsshotande i sådana samtal; snarare är det ett tecken på att samtalet flyter lätt.

5.5.3 Sidosekvenser och lokala kommunikativa projekt

En sidosekvens består av åtminstone två led (se ex. 5:2) yttrade av två olika deltagare (Svennevig 1999 s. 266). Jag menar att man kan betrakta en sidosekvens som ett lokalt kommunikativt projekt inom ett större överordnat projekt (utifrån Linell 1998 och 4.3), med funktionen att lösa något kommunikativt problem. Linell för emellertid fram uppfattningen (dock ej i samband med kommunikativa projekt) att den kortaste kommunikativa interaktionen (*minimal communicative interaction*) består av tre led, där det tredje leDET utgörs av den första talarens godkännande av den andra talarens svar.

Det finns teoretiska skäl att anta att den minimala och fullbordade interaktionella sekvensen (Wittgenstein 1992 *språkspel*, Severinson Eklund & Linell 1983 och Linell 1998), består av tre led. Severinson Eklund & Linell skriver att

det finns två klasser av interaktioner; fokusskapande och frågeställande (*issue-making*). De förra har en minimal tvåledad struktur (om man begränsar sig i analysen till de verbala bidragen), medan de senare behöver tre led för att vara fullständiga. Det tredje leDET är ett återkopplande och bekräftande led (1983 s. 303). Kärnan i en sidosekvens, det avbrytande yttrandet och svaret på detta, kan (som i exempel 5:2 och i (1) i artikel D) innehålla endast två led. Severinson Eklund & Linell analyserar den minimala frågeställande interaktionen som att ett tredje ej realiserat led suppleras till sekvensen. Men om det sociala livet som talarna deltar i är utgångspunkten för analysen anser jag det finns starka skäl att utgå från en tvåledad struktur för en minimal kommunikativ interaktion och därmed även för ett minimalt kommunikativt projekt. Det finns många exempel på att ett tredje led aldrig görs relevant av någon av deltagarna eller är märkbart frånvarande vid den aktuella tidpunkten i interaktionen (se även artikel D).

5.5.4 Sidosekvenser utanför det pågående projektet

Svennevig (1999) avgränsar sidosekvenser till att gälla projektanknutna avbrott, eller mera precist: innehållet i sidosekvensen ska vara relevant i förhållande till det primära projektet. Avbrott i ett samtals progression som orsakas av något utanför samtalet och som inte är relevant för projektet benämnes *aside*. Svennevig beskriver hur denna typ av avbrott innebär att den etablerade topiken avbryts och att sekvensen inte uppvisar något som helst innehållsligt sammanhang med den tidigare diskursen (för ett liknande exempel se 3.5.3). Den passar inte in i samtalets globala organisation och bidrar inte heller till att det hittillsvarande samtalet framskrider (1999 s. 187). Denna speciella form av avbrott karaktäriseras av att den föregående aktiviteten återupptas, ett drag de delar med sidosekvenser. De är båda avgränsade sekvenser som omges av samma aktivitet eller topik före och efter avbrottet. Det finns ett sammanhållet projekt som fungerar som avvikelsens eller sidosekvensens ram.

Begreppet *aside*, i den betydelse Svennevig ger det, har jag valt att benämna *exogen sidosekvens* eftersom de uppvisar samma treledade struktur som sidosekvenser i gemen. Anknypningen till projektet, eller snarare bristen på densamma, betonas således genom tillägget *exogen* och motsvaras av begreppet *endogen* för projektanknutna sidosekvenser (se vidare avsnitt 5.7). De båda typerna av sidosekvenser delar egenskapen att återgången kan ses som en fortsättning på den förutvarande sekvensen. Det avbrutna projektet behöver inte återintroduceras: "Open access to prior talk is a structural feature that asides and side sequences have in common" (1999 s. 187).

En begreppslig invändning är här på sin plats. Svennevig menar alltså att en "aside" saknar anknytning till den pågående topiken och projektet. I Aijmer (2002) diskuteras diskurspartikeln *now*, vilken används för att markera en övergång till en metakommentar som t.ex. *let me see*. Hon fortsätter: "Speakers shift from the main topic to an afterthought or an *aside* (min kursiv) in order to ask a rhetorical question, speak a reflection aloud, using *now* to mark a shift of orientation" (s. 87). Aijmer menar att *now* i detta sammanhang markerar övergången till en subtopik (s. 61). Detta ger begreppet *aside* en annan innebörd än den Svennevig använder och motsvaras snarare av hans term *digression* (se 5.5.2). Jag använder den svenska motsvarigheten: *utvikning*, men även: *sidoreplik* (jfr Szczepek 2001 som bl.a. behandlar prosodin hos *asides*, då närmast i betydelsen *sidoreplik*), för kortvariga och projektanknutna avvikelser från ett projicerat förlopp.

Sidorepliker (*asides*) är funktionellt lika parenteser: att skjuta in en "ovidkommande" kommentar. Hos Aijmer likställs termen *aside* med det som Duvalon & Routarinne (2005) och Stoltenburg (2003) kallar parentes. Så parentes är en struktur och ingår i en talares egen tur medan sidoreplik yttras av någon annan av deltagarna men strukturellt och troligen prosodiskt liknar den parenteser. Kännetecknade för en sidoreplik är låg volym. Auer (2002) använder *aside* om ett kort och lågmält yttrande *Entschuldigung* ('ursäkta') från lyssnaren. En parentes är däremot egeninitierad och kan vara både endogen och exogen i förhållande till den tur den ingår i. Sidoreplik är ett annaninitierat yttrande, antingen endogent och föranlett av något som sagts i innevarande projekt eller exogent i förhållande till den pågående turen. Om det är anknutet, är det oftast skämtsamt och ingår då i avbrottskategorin sidospel. De exogena kan t.ex. vara en ursäkt som i Auer (2002).

5.6 Sammanfattning av expansioner, parenteser och sidosekvenser

Gemensamt för inskjutna expansioner, parenteser och sidosekvenser är en treledad struktur. Den TKE-interna ramstruktur som presenterades i avsnittet om parenteser kan utvidgas till att omfatta samtliga här nämnda sekvenstyper. Det första och andra ledet i ett yttrandepar omgärdar en inskjuten expansion; ramstrukturen definierar parentesen och den pågående sekvensen och återgången till denna omvandlar en mellanliggande och "ovidkommande" sekvens till en sidosekvens.

Ramstrukturen för dessa tre typer av avbrott illustreras i nedanstående schema. De tidigare nämnda handlingarna, som kan förorsaka avbrott i en enhets progression, och som behandlades i 4.6-7 ingår också i schemat, även om treledadheten inte är lika påfallande i samband med dessa. "Komplettering och slut-

förande av den avbrutna enheten” kommer att behandlas i avsnitt 6, ”Återgångar”.

Ett första led, en projicerad fortsättning av en tur eller ett KP	Avbrott	Komplettering och slutförande av den avbrutna enheten
En (pragmatisk-syntaktisk - prosodisk) fortsättning av enheten är projicerad eller ett andraled är relevant	Inskjuten expansion - parentes - sidosekvens - sidospel - kortare eller längre avbrott	genom ett förväntat andraled, en lexikalt markerad återgång eller en syntaktiskt länkad fortsättning till det pågående projektet

Schema 2. Strukturen hos en sekvens innehållande avbrott och återgång.

5.7 Kategorisering av avbrott

En första indelning av avbrott kan göras utifrån deras anknytning till den pågående turen eller till projektet. Antingen är avbrottet anknutet till eller har sin källa i det pågående projektet eller så orsakas det av något i den lokala situationen utanför det pågående samtalet eller av konkurrerande turer från någon annan deltagare, dvs. av projekt eller topiker som inte relaterar till ett pågående projekt. De först nämnda avbrotten betecknas som **endogena** i förhållande till projektet medan de senare benämnes **exogena**. Detta är en uppdelning som har stor interaktionell betydelse. Jag har valt termerna endogen och exogen för att markera avbrottet i förhållande till den pågående sekvensen, dvs. den anknytning avbrottet har till en pågående diskursenhet.

I motsats till Svennevig (1999) har jag valt en uppdelning mellan parenteser och sidosekvenser utifrån att de förra enbart inbegriper talaren medan de senare innefattar åtminstone två talare och två turer. Skälet till detta är att återgången till huvudtråden är enklare att åstadkomma när talaren fortfarande har turen och själv har initierat avbrottet. Därmed ges begreppet parentes en interaktionell-sekventiell innebörd snarare än en funktionell-innehållslig och överensstämmer närmast med Duvallon & Routarinne (2005). Ett fokus på den sekventiella strukturen är även skälet till att låta kortvariga och topikalt sammanhållna exogena avbrott ingå i kategorien sidosekvenser (se artikel B (3)).

Sidospel (se 4.6) konkurrerar om uppmärksamheten utan att egentligen kräva att få överta dominansen över samtalsrummet. Primärtalaren i det pågående projektet tvingas emellertid ofta att fördröja sin fortsättning (5.4) för att inte behöva tala i överlapp med den inträngande talaren, vilket är skälet till att jag betraktar dessa som en kategori av avbrott. Det är tveksamt om talaren kan sägas ens

tillfälligt uppge rätten till turen. Poängen med fördröjningen är att behålla turrätten och behandla den andre som inträngling.

Vidare gör jag en indelning av avbrott utifrån vem som initierar eller förorsakar avbrottet. **Egeninitierade** avbrott innebär att den innevarande talaren avbryter sig själv. Sådana avbrott kan vara självreparationer, utvikningar och kommentarer antingen till något i ko-texten *parenteser* (se 5.3) eller till något i den omgivande kontexten. Det kan också vara frågor eller andra initiativ som elicerar en respons från någon av deltagarna och som innebär att den förväntade progressionen avbryts, *sidosekvenser*.²² De flesta av de egeninitierade avbrotten i mitt material är kortvariga. Detta har rimligen sin förklaring i att den innevarande talaren – primärtalaren – vill fortsätta sitt påbörjade projekt och att parenteser eller den egeninitierade sidosekvensen är en utvikning från detta. Vad gäller de exogena situationsrelaterade avbrotten har de snarare en undanröjande funktion: något som kan bli ett hinder för talaren att fortsätta undanröjes.

Om primärmottagaren eller någon av de andra deltagarna i samtalet förorsakar ett avbrott i den förväntade progressionen (turens eller sekvensens) benämner jag detta **annaninitierade** avbrott, vare sig de är relaterade till det pågående projektet eller ej. Dessa avbrott kan antingen innebära att initiativtagaren samarbetar eller att denna konkurrerar om turutrymmet. De samarbetande avbrotten utgörs (huvudsakligen) av sidosekvenser. De konkurrerande avbrotten kan resultera i fler möjliga typer av sekventiella strukturer, både en kortvarig sidosekvens eller längre avbrott under vilka en eller flera episoder hinner utspela sig.

I de flerpersonsamtal jag studerat inträffar det att en talare under ett pågående projekt, blir avbruten av primärmottagaren som t.ex. erbjuder mat. Efter en kortvarig sekvens återgår primärtalaren till projektet. Vanligen sker detta med en återgångsmarkör (se artikel A och B (3)), som emellanåt besvaras av primärmottagaren med en fortsättningsuppbäckning. Jag har valt att betrakta sådana sammanhållna sekvenser som exogena sidosekvenser²³, då de inte är anknutna till det pågående projektet men utgör ett urskiljbart eget projekt eller en lokal topik. Deltagarna behandlar en sådan sekvens som underordnad genom att omedelbart återgå till den tidigare pågående sekvensen. Vanligen uppkommer exogena sidosekvenser genom att något i den omedelbara kontexten drar till sig uppmärksamhet från någon av deltagarna, vilket innebär att fokus skiftar från talarnas pågående projekt till den fysiska omgivningen eller situationen.

²² I en flerpersonsituation händer det att två berättar tillsammans utifrån samma erfarenhet och i detta sammanhang är att betrakta som en talare, eller snarare ett kollektiv. Den ena parten initierar en parentes i den pågående gemensamma berättelsen (jfr. Schegloff 1995b).

²³ Detta skiljer sig alltså från den indelning Svennevig (1999 s. 268) gör (se 5.5.4).

Svennevig (1999) beskriver i detalj olika funktioner hos (endogena) sidosekvenser (5.5.4), varav de sekventiellt implikativa direkt befrämjar projektet medan de parentetiska (alltså i en mer innehållslig betydelse) oftast är förknippade med det globala syftet med samtalet, vilket i hans material är att lära känna varandra. I denna avhandling läggs mindre vikt vid innehållet i avbrottet, eftersom utformningen av återgången till det pågående projektet står i fokus. När talarna återgår görs en "värdering" av avbrottet genom den form återgången tar. Hur den återgående talaren förhåller sig till avbrottet och den betydelse avbrottet tillmätts i förhållande till projektet anser jag vara avgörande för hur en återgång utformas.

Endogena avbrott utgörs av expansioner och reparationer som primärtalaren själv initierar för att förklara och fördjupa det som berättas eller redogörs för; de befrämjar projektet. Men befrämjande avbrott kan även vara initiativ från andra deltagare för att få förklaringar eller komma med kompletteringar av olika slag. Dessutom ingår kategorin "undanröjande initiativ", som tas av någon av primärmottagarna för att undvika avbrott i uppmärksamheten när något utanför det pågående samtalet stör. Denna senare kategori ligger i gränstrakterna till de exogena, konkurrerande avbrotten. Något som ser ut som ett avbrott, som hindrar en talare från att fortsätta, kan samtidigt vara ett försök att undanröja ett "hinder" som skulle ha splittrat mottagarens uppmärksamhet (jfr (2) i artikel B).

Strukturellt kan skillnaden mellan ett projektbefrämjande endogent avbrott och ett avbrott som ligger utanför projektet vara liten. Den avgörande skillnaden mellan endogena och exogena avbrott är att deltagarna i de endogena inte lämnar det globala projektet, medan de i exogena avbrott avviker från projektet för en kortare eller längre stund. Denna skillnad menar jag har betydelse för hur deltagarna utformar återgången, men mera omfattande studier måste göras för att bekräfta detta.

Innan vi övergår till att behandla de återgående handlingarna ska de olika formerna av avbrott i pågående projekt sammanfattas utifrån avsnitten 4.6 - 4.8, 5 - 5.6. Schemana nedan relaterar ett avbrotts anknytning till ett pågående projekt, till vem som initierar avbrottet samt till primärtalarens aktivitet under olika typer av avbrott. Primärtalaren har olika valmöjligheter beroende på vilken form avbrottet tar. Efter att återgångar har behandlats i avsnitt 6 kommer schemana 3 och 4 att återkomma i 6.5.

AVBROTT utifrån ett primärtalarperspektiv					
Projektanknutna - endogena					
egen-initierade			annan-initierade		
själv-reparation	parentes	sido-sekvens	inskjuten expansion	sidosekvens	sidospel
Primärtalaren					
deltar				avvaktar / fördröjer	

Schema 3. Endogena avbrott

AVBROTT utifrån ett primärtalarperspektiv				
Utanför projektet - exogena				
egen-initierade		annan-initierade		
sidoreplik	sidosekvens	korta avbrott	längre avbrott ²⁴	schismning
Primärtalaren				
deltar		avvaktar / fördröjer	avvaktar / deltar	fortsätter med det pågående KP

Schema 4. Exogena avbrott

I schema 3 återfinns kategorin inskjutna expansioner både under egen- och annaninitierade avbrott, eftersom jag anser att båda deltagarna här är att betrakta som primärtalare. Något som väl avbrotten kan sägas visa, trots att schemans fokus på primärtalaren kan ge ett monologiskt intryck, är att genomförandet av alla här nämnda diskursiva enheter är beroende av samtliga deltagarnas bidrag; oavsett om de är primära för att ett projekt ska framskrida eller om de är mera sekundära och främst av uppbackande karaktär. Att genomföra ett projekt är en angelägenhet som deltagarna uppnår genom sina gemensamma strävanden. Inget projekt kan genomföras utan att någon av de andra samarbetar. Deltagarnas strävan att fortsätta och fullfölja projekt avspeglas i de återgående handlingar som utgör de schematiska tredje leden i avbrottssekvenser.

Den retrospektivt iakttagbara treledade strukturen har de tre beskrivna sekvenstyperna gemensamt. De definieras av återgången till det första ledet, led ett i yttrandeparet besvaras efter expansionen, den första strukturen fullföljs efter parentesens och huvudsekvensen fortsättes efter sidosekvensen. Det som skiljer dem

²⁴ Längre avbrott består av mer än en koherent sekvens (jfr Koroljia 1998 om *episoder*).

åt är bl.a. vilken roll talaren som initierar avbrottet har. Expansionen och sidosekvensen initieras huvudsakligen av mottagaren medan parenteser är talarens verktyg. Här råder grader av skillnader snarare än strikta antingen-eller-förhållanden. Utformas det expanderande yttrandet så att det ger utrymme för eller ställer upp en förväntan på ett svar, så blir den iakttagbara strukturen en expansion eller en sidosekvens om försekvensen är en diskursenhet av större slag. Om ingen sådan förväntan formuleras och talaren omedelbart återgår till huvudstrukturen utgör yttrandet en parentes. När återgången, som avgränsar och definierar dessa strukturer, sker genom primärtalarens handlingar analyseras avbrottet som expansioner eller parenteser. Enligt Jefferson (1972) har i första hand den som initierade sidosekvensen skyldighet att återgå, men lika gärna sker återgången av primärtalaren i de samtal jag studerat (även om inga frekvensberäkningar gjorts på detta).

6. Fortsättningar och återgångar

En återgång följer på ett avbrott, dvs. ett avbrott är ett nödvändigt villkor för att en återgång ska kunna ske. Detta ligger i den självklara och vardagliga betydelsen hos ordet. Ur den språkliga interaktionens synvinkel innebär det att det har skett ett avbrott i den förväntade progressionen av en tur eller en diskursenhet; ett projekt har lämnats pragmatiskt oavslutat eller huvudtråden har lämnats för en utvikning och emellanåt är turen både syntaktiskt och prosodiskt oavslutad. Återgången efter ett avbrott sker när någon av deltagarna tar upp den avklippta tråden och knyter ihop det föregående med det som ska komma och på nytt skapar en sammanhängande helhet, en ram runt avbrottet.

Avbrott gör enheter i diskursen diskontinuerliga. Återgången, vare sig den sker som en fortsättning eller som en markerad återgång, är talarnas resurs för att åter skapa koherenta enheter (se avsnitt 6.2 och artikel D där dessa fenomen förklaras). I följande avsnitt kommer samtalsdeltagarnas olika resurser för detta att diskuteras (6.3, 6.4). Inledningsvis behandlas diskursmarkörer (6.1). Därefter kommer en begreppsutredning över återgående och fortsättande handlingar. Nästa avsnitt diskuterar återgående handlingar och de specifika språkliga former dessa tar i de studerade samtalen. Särskilt betonas det kontinuum som tycks råda mellan de omarkerade fortsättningarna, över återgångsmarkörer till de explicit turåterkrävande handlingar som emellanåt förekommer.

6.1 Diskursmarkörer

De senaste åren har de frekventa, men också inkonsekvent använda, begreppen *diskursmarkör* och *diskurspartikel* tydligare definierats inom den samtalsforskning som bedrivs inom Norden. Framförallt arbetet med den Stora finska grammatiken som letts av Hakulinen (Iso suomen kielioppi, ISK 2004) har resulterat i en tydligare precisering av begreppen. Detta arbete utgör utgångspunkt för J. Lindströms (2005, u.a.) beskrivning av svenska diskursmarkörer som jag utnyttjat i mina studier av *i allafäll* och *så* och som redovisas i 6.1.2. De markörer för återgång som utgör koherensskapande resurser för deltagarna i det studerade materialet, är alla att betrakta som diskursmarkörer. Inom projektet Samtalspråkets grammatik håller en svensk-finsk-engelsk termbank på att byggas upp. Den torde kunna bidra till att undanröja den begreppsförvirring som delvis rått rörande svenska termer inom den interaktionellt inriktade samtalsforskningen (se GRIS under Elektroniska resurser).

6.1.1 Diskursmarkörer i tidigare arbeten

Diskursmarkör förefaller att vara den term som vunnit störst gehör i den forskning som undersöker diskursstrukturerande och modalitetsmarkerande uttryck. Detta begrepps användbarhet framhålls i t.ex. Jucker & Ziv (1998) och Schourup (1999) och bekräftas även genom en sökning via Google på webben. Strängen ”discourse marker(s)” resulterade i över hundra tusen träffar, medan ”discourse particle(s)” gav drygt arton tusen, ”pragmatic marker(s)” resulterade i dryga nio tusen och ”pragmatic particle(s)” knappa tusen träffar.

En av de första publicerade studierna av diskursmarkörer, närmast ett standardverk på området, är Schifffrins (1987) *Discourse markers*. Schifffrin definierar diskursmarkör som ”sequentially dependent elements which bracket units of talk” (s. 31) dvs. en rätt löst definierad och tämligen omfattande kategori. I sin studie behandlar hon olika partiklar som *oh*, *and* och *so*. Hon delar in markörerna i sådana som markerar informationsbehandling: *oh*, svarsmarkörer: *well*, ”diskurskonnektiver”: *and*, *but*, *or*, markörer för orsak och resultat: *so*, *because*, temporala adverb: *now*, *then* och markörer för information och deltagande: *y’know*, *I mean*. Av intresse för mina studier är främst *and*, *so* och *but*, vilka ges en något utförligare behandling i 6.3.2.1, 6.3.2.2 och 6.4.1.1.

Schifffrin menar att alla diskursmarkörer (som hon undersökt), förutom *oh* och *well*, har semantisk betydelse och att betydelsen begränsar den diskurs i vilken de ingår, men att den även påverkar innehållet i diskursen (a.a. s. 314). De språkliga egenskaperna hos en markör påverkar dess funktion och ”markers index the location of an utterance within its emerging local contexts” (s. 315). Enligt Schifffrin föreslår diskursmarkörer för lyssnaren vilka kontextuella koordinater som ska utnyttjas för att tolka ett bestämt yttrande och de bidrar därigenom till att skapa sammanhang i diskursen. Återgångsmarkörer hjälper lyssnaren att placera in ett yttrande i den tidigare kontexten genom att signalera något som en fortsättning eller som ett brott mot det föregående yttrandet och en orientering mot en återgång. De är ett väsentligt bidrag för att samtalet ska upplevas som koherent och därmed meningsfullt av deltagarna.

Fraser (1996) betraktar diskursmarkörer som en undergrupp till *pragmatic markers*, ett begrepp som innefattar sådant som ”performative expressions”. Enligt Fraser signalerar en diskursmarkör ”the relationship of the basic message” till den tidigare diskursen (s. 186). Han delar Schifffrins uppfattning att diskursmarkörerna ger lyssnaren instruktioner för hur ett yttrande ska tolkas. Fraser delar in markörerna i de topikändrande, kontrastiva (till vilka återgångsmarkörer som *anyway* hör), elaborativa samt inferensmarkörer.

I Jucker & Ziv (1998) refererar redaktörerna de olika termer som använts i studiet av diskursmarkörer. De sammanfattar med att föreslå ”discourse marker”

som en "convenient cover term" eftersom den är mest spridd och är den minst restriktiva vad gäller dess tillämpning (s. 2).

Även Mosegaard Hansen (1998) diskuterar tidigare forskares definitioner av begreppet *discourse marker*. Utifrån tidigare studier och sina egna undersökningar definierar hon diskursmarkörer som "non-propositional linguistic items whose primary function is connective, and whose scope is variable" (s. 73). Att räckvidden är variabel innebär att det diskurssegment som innehåller markören kan ha nästan vilken storlek eller form ("size and form") som helst. Mosegaard Hansen skriver att förutom avsaknad av propositionellt innehåll fungerar diskursmarkörer som instruktioner från talaren till lyssnaren hur denna ska integrera yttrandet som innehåller markören i "a coherent mental representation of the discourse" (s. 75). Genom att avgränsa diskursmarkörer till dem som saknar propositionellt innehåll utesluts vissa markörer som t.ex. *och*, *så* och *men*, vilka Schiff-rin (1987) inkluderar i sin kategori av diskursmarkörer och även jag således gör. Genom begränsningen till enbart konnektiva markörer uteslutes även uttryck som t.ex. eng. *oh* och sv. *jag menar*.

SAG (1999) behandlar varken diskurspartiklar eller diskursmarkörer som en egen ordklass, utan hänvisar till kapitlen om interjektioner, satsadverbial och samordning. *Diskursmarkör* definieras dock i termregistret som ett "uttryck som anger hur en (syntaktisk, semantisk eller pragmatisk) enhet förhåller sig till text-sammanhanget eller talsituationen i övrigt" (SAG 1 s. 163). Man hänvisar även till uppslagsordet Samtalsreglering och där vidare till icke satsformade meningar §25 om samtalsreglerande signaler. Dessa är enligt SAG sådana som rör turtagning, kontakt och oväntade vändningar i samtalet, "[t]alaren markerar att han säger någonting som är mindre väntat i sammanhanget" (SAG 4 s. 805). Ett verk av SAG:s omfattning avspeglar naturligtvis kunskapsläget inom forskningsområdet. Men en något mindre styvmoderlig behandling kunde det samtalade språkets grammatik ha förärats, även om det är först under de senaste tio åren som forskningen om svensk samtalsgrammatik skjutit fart, både på det teoretiska (se t.ex. Linell 2005 och Anward 2005) och på det empiriska området.

6.1.2 Närmare bestämning av svenska diskursmarkörer

I mitt arbete med återgångar och i synnerhet i valet av termer har jag utnyttjat ett pågående arbete om samtalsgrammatik (Lindström, J. u.a.). Detta arbete sammanfattar de rön som gjorts inom den lingvistiskt inriktade samtals- och samtalsgrammatikforskningen det senaste decenniet och i synnerhet forskning om de språk som talas i Norden (bl.a. Steensig 2001), inklusive det ovan nämnda finska arbetet (ISK).

Enligt Lindström har *diskursmarkörer* "samtalsreglerande eller yttrandemodifierande" funktioner. De anses allmänt vara utan eget propositionellt innehåll och påverkar därför inte yttrandets syntaktiska utformning eller dess semantiska innehåll. Förekomsten av diskursmarkörer i ett yttrande påverkar däremot mottagandet och de har stor interaktionell betydelse för att ett aktuellt yttrande ska förstås som en del i en större enhet och för hur det ska uppfattas av lyssnaren. (Se även Schiffrin 1987 och Schourup 1999.)

Diskursmarkörerna indelas i två grupper. Den första gruppen är de primära diskursmarkörerna, vilkas huvudsakliga och kanske enda funktion är samtalsreglerande. De kallas även *diskurspartiklar* (behandlas nedan). Den andra gruppen utgörs av *sekundära diskursmarkörer*, dvs. samtalsreglerande uttryck som rekryteras från en rad olika ordklasser. Lindström nämner bland annat dessa undergrupper (med exempel):

expressiva interjektioner: *hallå, hej*,
konnektorer: *att, å* och *men*,
adverb, framförallt olika uttryck som tidigare behandlats som
satsadverbial: *iallafall, iåförsej, alltså*,
vissa verb: *kolla* och *vänta*,
pronomen: *du* och *såndär*,

utvidgade diskursmarkörer: *jag vet inte*. Den sista gruppen utgörs av fraser eller semiproductiva konstruktioner, till skillnad mot de förra, som huvudsakligen består av enkla ord eller lexikaliserade förbindelser.

Diskurspartiklar används alltså för ord som primärt har en samtalsreglerande funktion. De kan efter funktion och syntaktiska egenskaper indelas i fyra subtyper: dialogpartiklar, yttrandepartiklar, fokalpartiklar och modala partiklar.

Dialogpartiklar är framförallt olika varianter av responsiver eller svarsord och även minimala återkopplande (Allwood 1988) eller uppbackande (Green-Vänttinen 2001) ord, *ja, jo, nej, mm, jaha*. Dessutom ingår i kategorien olika typer av appellerande uttryck, *hördu*, och frågande partiklar, *va*. Dialogpartiklar kan ensamma utgöra ett yttrande, men det är också vanligt att de inleder, som exempelvis *jo* och *nej* när dessa fungerar som återgångsmarkörer i mitt material, eller avslutar ett längre yttrande. När dialogpartiklar inleder ett yttrande blir gränsdragningen mot nästa kategori yttrandepartiklar inte helt entydig.

Yttrandepartiklar kontextualiserar ett moderyttrande och placerar in yttrandet i situationen och sekvensen. De utgör mera sällan ensamma ett yttrande. Exempel på dessa partiklar är *jag menar, hörnu, vetdu* och finalt *va*, men även ansatssignalerande ljud av typen *e(h)* och *hm* räknas hit.

Fokalpartiklar har en fri och rörlig placering i yttrandet. De fokuserar delar av ett yttrande samtidigt som de modifierar det på något sätt. Typiska represen-

tanter utgörs av *liksom*, *typ* och *ba*. Dessa partiklar har utvecklats ur andra ordklasser, främst adverb och jag vill hävda att *iallafall* genomgår en liknande utveckling när den inleder turtilläggsliknande enheter (det har överhuvudtaget utvecklats till att vara mångfunktionellt). I vissa kontexter är det tidigare adverbet närmast en yttrandepartikel.

Modalpartiklar är typiskt korta och enstaviga ord såsom *ju*, *väl*, *nog*. De ger yttrandet i vilket de ingår en nyanserande tilläggsbetydelse och ”inbjuder mottagaren till ett gemensamt betydelskapande arbete med talaren” (Lindström, J. u.a. avsnitt 4.24). Dessa led kategoriseras traditionellt som satsadverbial.

Diskursmarkörer kan även ges en funktionell indelning. Till de undergrupper som nämns i Lindström (u.a.) och utifrån mina egna studier, vill jag föga ytterligare en: de återgående, *återgångsmarkörer*, t.ex. *jo iallafall* och *men iallafall*. De utgörs av språkliga uttryck och fraser, ofta med markerad prosodi, som signalerar för mottagarna att det som följer inte är en direkt fortsättning på det som nyss yttrades, utan att det kommande knyter an till något i den tidigare diskursen. De kan emellanåt uppträda som gränsmarkörer mellan olika delar av diskursen och är då snarare att betrakta som ett självständigt element mellan två turkonstruktionsenheter, emedan det inte alltid är självklart om de hör till den föregående enheten eller till den följande. De har en kontrastiv funktion på global diskursnivå snarare än lokal. Denna kontrastiva funktion markeras med betoning och ofta tonal återställning vilket fungerar som en signal för lyssnaren att tolka en svarspartikel t.ex. *nej* eller *jo* som en diskursmarkör istället. (Se vidare i avsnitt 6.2.)

De språkliga uttryck som signalerar fortsättning, även efter avbrott, beskriver jag som *fortsättningsmarkörer*, ytterligare en funktionell undergrupp till diskursmarkörer. Konnektiver som *så*, *å så*, *å sen*, *å då* inordnas lämpligen under denna kategori. En tänkbar hierarki kunde vara: Diskursmarkörer -> Konnektiver -> Återgångsmarkörer och Fortsättningsmarkörer.

Diskursmarkörer i allmänhet och återgångsmarkörer i synnerhet förekommer vanligen i turens inledning, ofta som ett syntaktiskt annex till den efterföljande satsen. Vidareförande *så* är troligen det mest frekventa undantaget bland de diskursstrukturerande markörerna, eftersom *så* fungerar som fundament i satsen det inleder. En satsformad turkonstruktionsenhet kan åskådliggöras i ett fältschema så som görs i SAG (4 s. 6 ff) med den utvidgade satsen, dvs. en huvudsats (inre sats) med för- och efterled i form av annex. Detta kan illustreras med följande schema hämtat ur artikel B som visar de olika positioner *iallafall* kan inta i en sats. Schemat är något förändrat i förhållande till det ursprungliga i artikel B.

	Förfält	Inre sats			Efterfält
		Initialfält	Mittfält	Slutfält	
	Annex	Fundament			Annex
1	<i>jo iallafall</i>	<i>så</i>	<i>lärde jag mej</i>	<i>nämlien</i>	
2	<i>men iallafall</i>	<i>två månader till</i>	<i>skulle hon</i>	<i>ha stannat</i>	
3	<i>men</i>	<i>nu iallafall</i> ²⁵	<i>ska vi</i>	<i>till Brattön</i>	
4	<i>men</i>	<i>iallafall</i>	<i>ha ja</i>	<i>fått sagt de här</i>	
5		<i>han</i>	<i>är iallafall</i>	<i>syndikalist</i>	
6		<i>du</i>	<i>har</i>	<i>ingen känsla av att du läst på iallafall</i>	
7		<i>det</i>	<i>var inte precis</i>	<i>nån definition</i>	<i>men iallafall</i>
8	<i>å i min värld</i>	<i>så</i>	<i>är de</i>	<i>så att de som inte finns där de finns inte</i>	<i>iallafall inte i min värld</i>

Schema 5. Fältschema med *iallafall* i olika syntaktiska positioner.

En satsformad TKE:s begynnelse motsvaras alltså av den inre satsens initialfält. Denna kan föregås av ett förfält i vilket ett syntaktiskt annex placeras. Element i satsens förfält ligger utanför den inre satsen och föregår alltså satsens inledare, en satsbas eller en subjunktion. Många av de språkliga byggstenar som förekommer i yttrandets förfält har en diskursstrukturerande funktion (Lindström J. 2002). I förfältet återfinns adverb som *iallafall* och *hursomhelst*, interjektionen *jo* och konjunktionerna *så* och *men*. Samtliga används i återgående handlingar. Även konstruktioner liknande matrissatser används för att strukturera diskursen och kan därmed utnyttjas av talare som vill återföra samtalet till ett oavslutat kommunikativt projekt. Med matrissatser avses här ”huvudsatser som anger sägande, tänkande, vetande, frågande o.d. och som normalt följs av en objektssats” (Lindström J. 2002 s. 62, jfr Auer 1996 s. 305). Ett exempel utgör yttranden som den utvidgade diskursmarkören *det är iallafall såhär* som förekommer i flera varianter i det undersökta materialet. Denna typ av konstruktion kan ses som en prospektiv eller framåtblickande matrissats när den fungerar som diskursstrukturerande markör. Couper-Kuhlen²⁶ beskriver en liknande konstruktion som *prospective indexical*, ett begrepp som även diskuteras i C. Goodwin (1996). Framåtblickande yttranden, t.ex. berättelseinledningar, hjälper lyssnaren att orientera sig mot en projicerad diskursenhets förmodade innehåll och underlättar igenkännandet av ett möjligt slut på enheten, t.ex. *MAM'A NU HA JA förstått en sak*, (se (3) i artikel B).

²⁵ Det finns ingen naturlig plats för ett medialt annex i schemat.

²⁶ Couper-Kuhlen diskuterade konstruktionen i ett föredrag i Uppsala 30 sept. 2005, anordnat av projektet Samtalspråkets grammatik.

Eftersom diskursmarkörerna fungerar vägledande för samtalsdeltagarna genom att strukturera diskursen – Schiffrin (1987) ser dem som koordinater – återfinns de i yttrandeinledningar, ofta i turens inledning. Diskursmarkörer utgör vanligen syntaktiska annex till den följande satsen och emellanåt utgörs de av hela satser, som i exemplet *det är iallafall såhär*. De kan även i vissa fall tolkas som satsens fundament, t.ex. det vidareförande *så* (artikel C). Ur ett turtagningslingvistiskt perspektiv ingår diskursstrukturerande markörer vanligen i turens *förbegynnelse*. Enligt Steensig (2001 s. 227) är förbegynnelsen den position i turen där det avgörs vad det hittillsvarande förloppet inneburit och hur interaktionen ska fortsätta, medan satsfundamentet i hög grad associeras med turens strukturellt projicerande begynnelse. Sammantaget kan man säga att de element som signalerar återgång eller fortsättning regelmässigt förekommer initialt i turen, antingen som ett förberedande segment eller i själva turbegynnelsen. Det förefaller naturligt att diskursivt sammanbindande element uppträder innan själva det substantiella yttrandet produceras.

6.1.3 Summering av diskursmarkörer

Av de nämnda författarna motsvarar Schiffrin (1987) närmast den beskrivning av diskursmarkörer som gavs utifrån Lindström (u.a.) och som används i detta arbete. Även SAG:s definition av diskursmarkör ligger nära den Schiffrin ger. Lindström har dock utvecklat och preciserat begreppen genom den åtskillnad som görs mellan diskurspartiklar och den funktionella kategorin diskursmarkörer samt genom indelningen i olika undergrupper av diskurspartiklar; kategoriseringen i partikelgrupper har som förebild den som görs i den finska grammatiken ISK (2004). Den begränsning som Mosegaard Hansen (1998) inför, genom att utelämna markörer med semantiskt innehåll (om än försvagat i förhållande till markörernas ursprung), utesluter många funktionella uttryck som utnyttjas av talare i diskursstrukturerande syfte. Inte minst visar mitt eget arbete med återgående handlingar att talare utnyttjar en mängd olika slag av diskursmarkerande resurser för att etablera återgången till tidigare projekt. Sammanfattningsvis kan sägas att den diskursstrukturerande funktionen är den minsta gemensamma nämnaren för vad som ska betraktas som en diskursmarkör. Detta är också den centrala funktionen hos återgångsmarkörer och fortsättningsmarkörer. De bidrar till att skapa en koherent diskurs. Fortsättande och återgående handlingar ska behandlas i nästa avsnitt där även tidigare studier av enskilda markörer redovisas. Därefter diskuteras återgångar i förhållande till avbrott.

6.2 Begreppsutredning²⁷: återgående och fortsättande handlingar

Återgångar är den överordnade kategorien för den handling som för tillbaka samtalet till det som föregick ett avbrott (oavsett vilken karaktär detta avbrott hade). Underkategorier är **fortsättningar** (*continuations*) och **markerade återgångar** (*resumptions*). Uppdelningen mellan underkategorierna grundar sig på den lexikala och syntaktiska utformningen av handlingen, men den språkliga utformningen påverkar och påverkas naturligtvis av den pågående interaktionen (jfr den dubbla kontextualiteten hos yttranden, avsnitt 4) och därmed också hur handlingen uppfattas av de andra deltagarna. Den funktionella beteckningen för ord och fraser, som är mer eller mindre lexikaliserade i en återgående funktion, benämner jag **återgångsmarkör** (*return-marker*), vilket innebär att de ingår i den större funktionella kategorin diskursmarkörer (se 6.1.2).

När ett ord utnyttjas som återgångsmarkör har det ofta en prosodisk markering i form av tonal återställning och stark betoning, som t.ex. i (*·h*) ↑*Men iallafäll så hade ha-* (Middag1, (2) i artikel B). Detta är en iakttagelse som får stöd i de studier Hansson (2003) redovisar, även om hennes arbete fokuserar prosodiska fraser²⁸ i (huvudsakligen monologiskt) tal och gränser mellan dessa. En slutsats som kan dras av hennes arbete är att koherens mellan prosodiska fraser signaleras med en fortsatt fallande F0, alltså en övergripande fallande intonationskurva över flera på varandra följande fraser (a.a. s. 116 ff). Brott i diskursens koherens markeras med tonal återställning. Tonal återställning, som markör för att talaren börjar på något nytt i förhållande till det som just sagts, behandlas även i Steensig (2001 s. 112–114). Han nämner också att den enda någorlunda säkra prosodiska metod som utnyttjas för pragmatisk projicering (dvs. som ger ledtrådar om vad som kan förväntas i nästa enhet) är kontrastmarkering (s. 166). Egna iakttagelser ger vid handen att tonal återställning markerar ett avstånd till det som just sagts medan en fortsättning av samma intonationsförlopp knyter ihop och behandlar avbrottet som något ”mindre” eller ”ovidkommande”.

Konjunktionsinledda fortsättningar förefaller att vara prosodiskt omarkerade, dvs. de saknar tonal återställning. Detta har iakttagits hos diskursmarkören *så* (artikel C), både när det inleder en sats: *så: tyckte ja de va onödigt* (ex. 1) och när det står som konjunktion i yttrandinledningen: *så de bli ingen sån där (0.2) väl-*

²⁷ Här måste en brasklapp infogas. Slutförandet av detta avsnitt har utförts efter att de tre första artiklarna (A, B och C) fått sin slutgiltiga form. Vissa begrepp har alltså precisrats och även ändrats sedan dessa artiklar gått till tryck.

²⁸ ”An approximate definition [...] ‘a prosodic phrase is a part of the utterance that organizes accents or tones in a common, unbroken intonation movement’, i.e a sequence of adjacent ‘prosodic words’ with internal tonal cohesion” (Hansson 2003 s. 12).

dit hets (ex. 7). Prosodiskt markerade *så* (betonade, ev. med stigton och glottalising) kan utgöra ett helt yttrande som avslutar eller ackompanjerar en utförd aktivitet (ex. 7), med andra ord fungerar den som gränsmarkör mellan diskursiva enheter. Local (1992) har i en studie av engelska samtal visat att tonhöjd och styrka i ett fortsättande yttrande matchas med ett tidigare avbrutet yttrande som fortsättes, samt att element ur det som avbröts återanvänds. Ett yttrande som börjar på nytt (*restart*) efter att ha lämnats tidigare (se 6.2.1) markeras som om det sägs för första gången. Det har märkbart högre volym och tonhöjd än det övergivna yttrandet, snarast i nivå med yttrandeledet som föregick detta.

Jefferson (1972) beskriver skillnaden mellan markerad återgång och fortsättning, så att talaren genom det förra markerar återgången som problematisk, dvs. "marks that there is a problem in accomplishing a 'return,' while 'continuation' is specifically directed, for example, to 'covering up' the problem" (a.a. 319). När en talare väljer en fortsättning, dvs. inleder ett yttrande och väl då även en tur med en fortsättningsform snarare än en markerad återgång, gör talaren ett försök att hoppa över ("delete") sidosekvensen och knyta an direkt till den pågående sekvensen. Jefferson exemplifierar fortsättning med en tur inledd med en konjunktion: *So he says, "no."* (s. 317). Yttrandet knyter innehållsligt an till den tur som föregick avbrottet och liknar de bekräftelsesökande yttrandena som beskrivs i artikel C avsnitt 5.4. *Så*-inledda yttranden förekommer även i svenska samtal för att fortsätta efter avbrott (se artikel C, utdragen 4 och 7).

Ett fortsättningsutformat yttrande behandlar, enligt Jefferson, inte avbrottet eller återgången som problematiskt, utan det är nödvändigt (och självklart) för att fullfölja det som påbörjats. En markerad återgång t.ex. *jo iallafall* (jfr "listen" och "hey you know" a.a. s. 320) däremot innebär att avbrottet i något avseende behandlas som problematiskt av den återgående talaren. Återgångsmarkören förtydligar att talaren återgår till projektet eller till huvudtråden i diskursenheten, samtidigt som avbrottet därmed avslutas. Det behandlas som underordnat men inte nödvändigtvis som onödigt. Men en markerad återgång likaväl som en fortsättningsutformat (6.3.2) kan dock innebära att det är problem i interaktionen och att talaren har problem med att fortsätta sitt projekt (se 6.2.2).

Fortsättningar i form av turtillägg (Landqvist 2005; jfr *increments*) skiljer sig funktionellt från de fortsättningar Jefferson beskriver i samband med sidosekvenser och från de fortsättningar som sker som återgångar efter längre avbrott överhuvudtaget. De fortsättningar Landqvist beskriver lägger till ytterligare element till en potentiellt (syntaktiskt, prosodiskt och pragmatiskt) avslutad enhet. Fortsättningar efter sidosekvenser och övriga avbrott orienterar sig mot ett oavslutat projekt och har därmed en annan social funktion än turtillägg, som kan sägas omforma en potentiellt avslutad enhet till en oavslutad. Landqvist (2005 s. 92)

ställer upp tre kriterier för vad som ska anses vara ett turtillägg till en potentiellt avslutad tur: den föregående enheten ska syntaktiskt ha nått en möjlig slutpunkt, den ska utgöra ett tillräckligt bidrag på den aktuella platsen i sekvensen och intonationsmässigt ska den kunna vara avslutad (med den reservationen att avslutande tonfall ännu inte är tillräckligt undersökt). Turen omvandlas retroaktivt till en oavslutad tur genom att den hittillsvarande talaren lägger till ”en *fortsättning* [---], som är ett syntaktiskt och framför allt kommunikativt-pragmatiskt självständigt tillägg (en egen TKE) med enbart pro-forma-underordning; sådana fortsättningar inleds således ofta med en subjunktion” (Linell 2005). Linell exemplifierar med bl.a. *att*, *så* (*att*) och *som*. Andra fortsättningar inleds enligt Linell av en konjunktion, *och* eller *men*. Här är det oklart vad Linell menar med ”andra”, men jag tolkar det som ytterligare turkonstruktionsenheter i en tur. På ett liknande sätt kan återgående talare sägas hoppa över en mellanliggande sekvens och genom en sammanbindande fortsättning knyta det nya yttrandet till ett tidigare.

Sett ur ett produktperspektiv däremot kan både turtilläggande och återgående fortsättningar bilda större makrosyntagmer. Detta kan illustreras med den komplexa tur som diskuteras i artikel A: *han kulle²⁹ ju ri:nga idag nämlien å säja (2.1) om man kunde åka från Ytte:la:nda: (4.6) så man slapp åka från (0.3) ()*. De olika delarna åtskiljs av längre tystnader och även av en annan talares yttrande före det tredje yttrandedelet. Det sista ledet underordnas de tidigare med hjälp av subjunktionen *så*. Tillsammans bildar delarna en enda syntaktisk och pragmatisk enhet.

Landqvist (2005) menar att formerna av turtillägg befinner sig på ett kontinuum. Den ena ytterligheten utgörs av ”tillägg som produceras i direkt anslutning till den föregående TKE:n utan någon paus emellan och som nästan smält ihop med det föregående” (a.a. s. 95). Vad som i dessa fall ska utgöra ett turtillägg eller vara en utvidgad sats är inte enkelt att avgöra, men om den föregående enheten har avslutande prosodi är den senare enheten ett möjligt tillägg.

Den andra ytterligheten består av det ovan beskrivna syntaktiskt självständiga tillägget. Där emellan återfinns *utvidgning*, vilket är ett ”syntaktiskt osjälvständigt segment som (syntaktiskt) klart underordnas föregående TKE” (Linell 2005, se även Landqvist 2005). Denna form av tillägg har gemensamma drag med det som här benämnes *omarkerad fortsättning*. Men återgången är tydligt integrerad i en större diskursenhet snarare än i en enskild TKE, som är fallet med turtillägg (se projekt 1 i artikel D).

²⁹ Talaren äter samtidigt och uttalar *skulle* som *kulle*.

Begreppet *expansion* (se 5.2) används här i stället för *utvidgning* för att beskriva de yttranden som kan förekomma mellan ett första och ett andra led i ett yttrandepar. Utvidgning av en tur och expansion inom ett yttrandepar är alltså resurser som utnyttjas av talare både för att förlänga en potentiellt avslutad tur och för att inom ramen för ett yttrandepar avhandla en förutsättning för att det första ledet ska kunna besvaras. En åtskillnad görs mellan *utvikning* (digression) och expansion–utvidgning. En utvikning sker när talaren tillfälligt avbryter en förväntad progression av en enhet för en kommentar eller en fördjupad beskrivning och därmed även förlänger den pågående turen, något som även Duvallon & Routarinne (2005) påpekar.

Linell (2005a) skriver att "[v]i har alltså en skala av tillägg som kan ses som fortsättningar av föregående tur eller som nya turer. Konjunktionerna markerar en responsiv relation till det föregående och projicerar ofta riktningen hos det följande". Av samma skäl har jag valt att benämna de konjunktionsinledda återgångarna fortsättningar.

Fortsättning är ett begrepp som kan beskriva flera olika språkliga handlingar. Det som skiljer olika typer av strukturellt lika fortsättningar från varandra är det som finns mellan yttrande 1 och yttrande 2, dvs. det som fortsättningen överbryggar. Turtillägg är per definition föregångna av en potentiellt avslutad tur och ett uteblivet byte av talare (men se Walker 2004). Sådana fortsättningar är dessutom en del av en större tur. De fortsättningar som behandlas i det här arbetet förutsätter ett avbrott med byte av talare och ett oavslutat projekt. Jag föredrar att begränsa användandet av begreppet (turtilläggs)fortsättningar till sådana självständiga enheter som syntaktiskt underordnas den potentiellt avslutade enheten och behandla övriga fortsättningar som just fortsättningar, vilka ju är förutsättningar för komplexa turer. Begreppet turtillägg blir urvattnat när alltför många "tillägg" inkluderas i kategorien. Det intressanta är snarare talarnas förmåga att genom fortsättningar sammansmälta ("oplanerade") fortsättningar till koherenta större enheter, turer eller diskursenheter.

Det är alltså möjligt att urskilja ett kontinuum av användningar av en och samma syntaktiska form (konnektiv + sats) från den ena ytterligheten med "planerade" fortsättningar då dessa utgör en prosodiskt integrerad del i en komplex tur, över de möjliga turtilläggen, vidare de fördröjda fortsättningarna till den andra ytterligheten återgång med fortsättningsform efter ett längre avbrott ofta med en inledande återgångsmarkör. Ett och samma medel, ett konnektiv syntaktiskt konstruktionsformat, kan alltså utnyttjas i koherensskapande syfte i olika sekventiella och interaktionella sammanhang.

6.2.1 Förnyanden

I samband med de båda behandlade typerna av återgångar, fortsättningar och markerade återgångar, vill jag nämna en tredje typ: *förnyanden*, nämligen sådana handlingar som upprepar tidigare, ej fullföljda, initiativ som inte fått en projicerad respons från någon av de andra deltagarna och därmed inte utgör påbörjade projekt. Förnyanden utgörs t.ex. av en talares förnyade försök att erbjuda en historia eller upprepningar av frågor som inte besvarades då de ställdes första gången, frågor som gör ett längre och utredande svar relevant. De känns karakteristiskt igen på att element i det tidigare yttrandet återanvänds, vanligen med en liknande syntaktisk struktur.

6:1 Förnyat försök: M1: Sedelärande historia

1 U: ja va va de m[er
2 E: [ska ni höra [en se:de-]
3 S: [om de ä en] sm:ål
4 som verklien liten=men de v- bruka vara så att
5 små[l ä lagom för mej [()
6 X: [((hostning))
7 U: [vem ä de som hålle på
8 å ho:sta
9 S: °Ande::rs° (2.6
10 (0.9)
11 E: **ska ni höra en sedelärande historia [om ()]**

Knappt 10 minuter senare.

12 E: [**>ja de ä bra< då kan ja tala om en sedelärande**
13 **historia** (den h[ä gån-)
14 U: [Ja nu: få=[rdu d[e. (.)
15 V: [ja:
16 E: [nä man
17 [åker, nä man å]ke snowboard då va,
18 U: [nu får du de]

I utdraget visar U att hon orienterar sig mot återupptagandet som ett förnyat erbjudande och inte som något helt nytt i diskursen genom att poängtera tidsadverbialiet *nu*, dvs. det passar att berätta nu (och implicit, att förra gången erbjudandet gavs passade det inte). Även V ger sitt godkännande. Berättelsen avbryter den redogörelse en av döttrarna höll på med. Sacks nämner, i samband med *skip-*

connecting (1992 II s. 349), att en talare som misslyckas med att få gehör för ett initierande yttrande (t.ex. ett berättelseintro) i sitt förnyade försök utformar det som en *re-beginning*. Exemplet han ger utgörs av två identiska yttranden. Local (1992) behandlar liknande exempel ur en prosodisk synvinkel (se 6.2) och menar att talare ofta kontextualiserar det upprepade yttrandet som ett nytt yttrande.

Förnyande handlingar med återanvändning av delar eller hela av det tidigare yttrandet, visar till skillnad från återgångar på uppenbara problem i interaktionen, vare sig dessa beror på att det tidigare initiativet var sekventiellt "felplacerat" eller på ett "ointresse" från de andra deltagarna. Detsamma gäller när primärtalaren fördröjer sin fortsättning och avvaktar under en inträngande, och därmed konkurrerande, talares bidrag (se 5.4). En sammanbindande fortsättning minimerar avbrottet eller inkorporerar det i den större enheten, medan en återgångsmarkör däremot erkänner avbrottet som oproblematiskt och helt i sin ordning, som ett tillåtet "intrång" (inträde).

6.2.2 Återupptagande

Återupptaganden sker efter längre avbrott. I (7) i artikel D visas hur den ena deltagaren återupptar ett avbrutet projekt, att tala om sin önskelista, med yttrandet: *Mamma ja önska me ett stigliäder också*. Talaren räknar inte längre med att önskelisteprojektet är aktivt i lyssnarnas medvetande och kontextualiserar därför återgången på nytt. Det avslutande *också* knyter yttrandet till den tidigare uppräknningen av önsksningar. Jag använder alltså begreppet *återupptagande* vid återgångar efter längre avbrott som uttryckligen kontextualiserar yttrandet till hjälp för lyssnarna. Återupptagande handlingar utnyttjar bl.a. ett format av explicita återgående yttranden (se 6.4.3).

Återupptaganden påminner om det Svennevig (1999 s. 205) benämner återinförande (*reinitiation*) eller återintroduktion (*reintroduction*) av en topik. Det innebär att en tidigare topik eller del därav återinförs, kontextualiseras och kanske görs till huvudinnehåll i en kommande sekvens (se 5.5.1). Det handlar alltså inte om att fortsätta på något oavslutat, utan om att införa en ny aspekt eller ett nytt fokus i samtalet med utgångspunkt i något som tidigare avhandlats. Svennevig menar att återinföranden (*reinitiations*) därför kräver mera utvecklade (språkliga) former, för att talarna ska kunna återgå till det föregående ämnet, än vad som är nödvändigt för att återgå efter en sidosekvens. För att ytterligare klargöra vad som karakteriserar en återgång kommer nästa avsnitt att behandla hur icke-återgående handlingar skiljs från dem som här betraktas som återgående.

6.2.3 Vad är inte en återgång?

Skiljer sig återinföranden av en tidigare topik på något avgörande sätt från återgången till ett avbrutet eller oavslutat projekt? Ja, eftersom topik är en kategori på en annan nivå än kommunikativa projekt. Enligt definitionen på en återgång ska deltagarna orientera sig genom sina handlingar mot att projektet är oavslutat, genom att återgå till detta visar deltagarna en sådan orientering. Topiker är ett mindre deltagarorienterat begrepp. I ett vardagligt samtal är det vanligt att röra sig mellan episoder (Korolija 1998) inom topiker och mellan olika topiker utan att övergångarna särskilt uppmärksammas. Dessa analytiska begrepp är orienterade mot *produkten* topik eller episod. Kommunikativa projekt som begrepp innebär att man i analysen orienterar sig mot deltagarna och de kommunikativa uppgifter som de strävar efter att lösa, vilket inte kan sägas gälla för topiker. Topiker har inte lika lätt igenkännbara gränser för potentiella fullbordanden som kommunikativa projekt eller diskursenheter av berättelsetyp har. Denna skillnad motiverar att ur återgångsbegreppet utesluta återinförande eller återintroduktion av tidigare topiker. Skillnaden mellan topik och de enheter som behandlas i förhållande till återgångar kan illustreras med exemplet berättelser. Dessa är att betrakta som diskursenheter eller kommunikativa projekt, men en berättelse följs gärna av ytterligare en berättelse med anknytning till den tidigare, s.k. berättelserundor (Norby 2004 s. 158). Ur ett analytiskt perspektiv kan då en övergripande topik urskiljas. En liknande situation beskrivs i artikel D (se även inledningen till avsnitt 5).

Vad är det som gör att man som forskare inte uppfattar samtalsdeltagarnas återinförande av en tidigare topik som en återgång? En topik lämnas utan att någon förefaller att ha blivit avbruten. När topiken återkommer görs ingen återknytande koppling till den tidigare topiken, varken genom något konnektiv, någon diskursmarkör eller explicit hänvisning som skulle visa att talaren orienterar sig mot den tidigare topiken som oavslutad. Det avgörande kriteriet för en återgång är alltså ett tidigare avbrott i ett projicerat kommunikativt förlopp.

Om ett projekt är potentiellt avslutat eller ej avgör var gränsen dras mellan vad som ska betraktas som en återgång och vad som utgör ett återinförande (jfr dock Öqvist 2005 s. 79). På den ”öppna” sidan av gränsen befinner sig fortsättningar och markerade återgångar. Projektet behandlas av talaren som varande aktivt eller semiaktivt i de andras medvetande (Chafe 1994 s. 71 ff, 1996). På den potentiellt ”stängda” sidan kan projekt återintroduceras eller återinföras men till en högre aktiveringskostnad. Det krävs mer lingvistiskt arbete för att återinföra något, projektet måste kontextualiseras på nytt. Till den stängda sidan förs även återupptaganden, eftersom projektet ännu inte har ”öppnats”. Den återuppta-

gande handlingen kontextualiseras som ny, snarare än att knyta tillbaka till något förutvarande.

Det väsentliga är naturligtvis hur talaren kontextualiserar sitt yttrande, om talaren utformar sitt yttrande som en fortsättning av eller markerar yttrandet som en återgång till något tidigare eller inför det som något nytt i det pågående samtalet. Den resurs som genom användning lexikaliserats som fortsättande eller återgående kan förstås användas i situationer där ett projekt uttryckligen har behandlats av deltagarna som avslutat, för att återigen aktivera projektet. Vilka medel som behövs avgörs ju även av hur bekanta deltagarna är med varandra och i vilken situation eller verksamhet samtalet förs.

6.2.4 Ett kontinuum av återgående språkliga handlingar

Fortsättande enheter kan knytas till tidigare enheter och överbrygga mellanliggande avbrott och enheter. De återgående handlingarna kan, efter den språkliga form de uttrycks med, grupperas i ett sorts kontinuum som lättast illustreras i en tablå.

Fortsättningar		Diskursmarkörer		Satser
enkla omar- kerade	syntaktiskt samman- bindande	återgångsmarkörer, inom turen, projektet, efter exo- gena avbrott, turåterkrä- vande	vokativ, NP och impera- tív	explicita formu- leringar

Tablå 2. Språkliga handlingar för återgång till avbrutna kommunikativa projekt.

I de följande avsnitten kommer först fortsättningar att ytterligare behandlas med fokus på några konnektorer som utnyttjas i denna funktion. Därefter behandlas återgångsmarkörer, både specifika och de mer allmänt diskursadversativa. Slutligen kommer återgång med explicita yttranden, samt upprepning och återanvändning kortfattat att beröras.

6.3 Fortsättningar

Talare har olika resurser för att markera att ett yttrande är en fortsättning på något tidigare yttrande. Öqvist (2005) visar t.ex. hur personreferens kan fungera återknytande till tidigare delar av diskursen och på detta vis markera det nya yttrandet som en fortsättning av något som föregått. Fortsättande yttranden kan knytas till en annan talares avslutade yttrande som ett samkonstruerande tillägg (Bockgård 2004 s. 124 ff). Talaren bygger vidare på en handling som den första tala-

ren utfört och utnyttjar ett sammanbindande element för detta. I exempel 6:2 knyts andra talarens yttrande till det förra med konnektivet *å*, dessutom återanvänds hela villkorsledet i S:s yttrande som ytterligare en förstärkning av uppmaningen.

6:2 Tillägg till annans tur: M1: Söka till musikklass

- 1 S: Pia vet du va ja tycker du ska gö:ra,=om du ska
- 2 börja i högsta:diel så får du lägga om sti:l på
- 3 du skriver,
- 4 U: **Å om du ska börja i högstadiet** får du faktiskt
- 5 ta å bestämma dej om du ä intresserad av att
- 6 söka ti musikklassen eller e:j,

I och med att fortsättningsutformade yttranden är en resurs med många funktioner kan beteckningen *fortsättning* användas på flera olika handlingar med liknande utformning. De kan lägga till ytterligare en TKE i en komplex tur eller utformas som ett turtillägg efter en potentiellt avslutad tur (Landqvist 2005 och 6.2). De kan dessutom utnyttjas för att foga ett yttrande till föregående talares tur, tillsammans kan yttrandena betraktas som en samkonstruktion (Bockgård 2004 s. 95 *annantillägg*). Fortsättningar är också ett medel för att knyta ihop diskontinuerliga delar efter kortare avbrott, antingen genom syntaktisk sammanbindning eller som ytterligare ett element i den pågående enheten. Längre avbrott förefaller att kräva andra och mera explicita återgångar (6.4.3 och artikel D).

Turtillägg och annantillägg sker per definition efter potentiellt avslutade turer, medan de övriga ingår i större enheter, i en pågående tur, diskursenhet eller i ett projekt. Dessa enheter är pragmatiskt oavslutade.

6.3.1 Omarkerad fortsättning

Enkel fortsättande återgång innebär att en syntaktisk och semantisk-pragmatisk enhet fortsättes efter avbrott utan särskild prosodisk markering, dvs. utan tonal återställning. I artikel D projekt 1, utdrag (2) och (3), visas exempel på en diskursenhet som fortsättes som om där inte förekommit någon form av avbrott. Talaren gör inget väsen av avbrottet. Yttrandena minus avbrottet formar en syntaktisk-pragmatisk enhet som t.ex. den lista som utgör samtalsfokus i artikel D. Resultatet blir en enhet som skulle utgöra en turkonstruktionsenhet om den yttrades i en enda följd. Parenteser av typ I (Stoltenburg 2003 och 5.3) avslutas med denna typ av återgång, dvs. talaren fortsätter den avbrutna konstruktionen och knyter syntaktiskt tillbaka som om parentesen inte vore där. Det som Land-

qvist (2005) beskriver som ett utvidgande turtillägg integreras på samma sätt i turen som den omarkerade fortsättningen i diskursenheten.

Den sekvens som står i fokus i artikel A utgör också ett exempel på hur en tur omarkerat fortsätter efter en avbrytande sidosekvens (flera talare är inblandade i sekvensen). Efter talaren Sofies inledande *Jo mamma* och efter en längre paus avbryter mamman med ett ovidkommande men relaterat inpass, trots att inledningen projicerar en fortsättning från Sofie. Hon avvisar kort och bestämt mammas förslag. När hon något senare återupptar sin tur gör hon det som om den mellanliggande sekvensen inte var där. Om man bortser från det avvisande *nå* och de långa tystnaderna bildar de olika yttrandedelarna tillsammans en makrosyntagm.

Genom en omarkerad fortsättning gör talaren anspråk på att lyssnaren delar samtalsfokus och har sin uppmärksamhet och sitt medvetande riktat åt samma håll (jfr 6.2.3). Det motsatta gäller när talare explicit för tillbaka samtalet till ett tidigare fokus genom ett återintroducerande yttrande eller genom att uttryckligen kräva turen åter. De sammanbindande fortsättningarna, diskursadversativa markörer och återgångsmarkörer av typen *men/jo iallafall* ligger där emellan. Återgångsmarkörer markerar ett avbrott och en förändring av samtalets inriktning (lokalt eller globalt) medan sammanbindande fortsättningar markerar att det som följer utgör en fortsättning på de tidigare (ett eventuellt avbrott hoppas över). Ingen av dessa markörer preciserar uttryckligen till vad talaren återgår utan detta får framgå av det efterföljande yttrandet.

6.3.2 Sammanbindande fortsättning

Den sammanbindande fortsättningen fungerar i diskursenheter av typen berättelser där nya händelser läggs till tidigare händelser eller i uppräknande aktiviteter. Det sammanbindande uttrycket projicerar en ny enhet som hör ihop med de tidigare, antingen som en enhet på samma (kategorematiska) nivå eller efter de tidigare i en kedja av händelser. Denna sammanbindande funktion utnyttjas av talare efter avbrott just för att markera att de fortsätter med samma projekt eller aktivitet som innan avbrottet. Delarna som inramar avbrottet kan sägas forma en makrosyntagm eller en diskursenhet liknande turtillägg och samkonstruktioner (6.2).

Heritage & Sorjonen (1994) har utifrån institutionella samtal beskrivit hur en fråga inledd med *and* visar att frågan ingår i en rutin eller är baserad på en agenda inom ramen för ett större kommunikativt projekt ("course of action" s. 24). Sådana frågor markerar att en pågående aktivitet fortsättes snarare än att nya moment inleds. Samma funktion hos *och*-inledda frågor utnyttjas även i vardagli-

ga samtal för att knyta nya frågor till samma frågeaktivitet. I exemplet nedan pågår en utfrågning av sonen V om ett prov i engelska som han nyss fått resultaten från. Fadern har initierat sekvensen, men här är det U, mamman som ställer en fråga till den något ordknäppa sonen och följer upp svaret med ännu en fråga som knyts till den förra med konnektivet *å* (rad 10). Utformningen snävar även in villkoren för vilket svar som är prefererat.

6:3 Och-inledd följdfråga: M1: Engelskaprov

1 U: men fö:rra provet ni hade va va de i för
 2 grupp då, sa:mma?
 3 V: nä:ä.
 4 (0.4)
 5 U: >va va de för grup[p °då°, <
 6 V: [engelskan
 7 K: m[a
 8 U: °[jaha[:°
 9 K: [ja vill ha [mYC k: e s å: [s
 10 U: >[å de ä samma lärare[i båda
 11 V: [ja: a

Fortsättningsformer har förmågan att signalera att den aktivitet som hittills pågått ska fortsättas. Denna resurs utnyttjas i situationer där talaren har för avsikt att återgå till ett, på ett eller annat sätt, avbrutet projekt. Genom denna fortsättande utformning av turen förutsätter talaren att den innehar turrätten och att projektet fortfarande är aktuellt i de andras medvetande och därmed att en fortsättningsform är tillräcklig för att föra samtalet tillbaka till "ursprunget". I 6:4 (även i (8) artikel D) redogör S för deltagare och kostnader i en planerad resa. Hon fogar in parentetiska kommentarer i redogörelsen. Fortsättningsformen *å sen* markerar återgången till redogörelsens kärna.

6:4 Fortsättning efter utvikning: M1 Sportlov

1 S: ·meh ja ska ju betala för stu:gan
 2 å så få ja ta med me mat själv
 3 °efesom de [(bli) problem så ·h°
 4 U: [°m mh°
 5 S: °men de ä[e ja ju van° vi å gö]:ra?
 6 V: [< rätt stor de:l >](0.4) a [resan
 7 S: [Å sen
 8 s[å ska,

I utdraget ser vi även exempel på hur fortsättningsformen *å så* (rad 2) lägger till en enhet inom turen. De fortsättningar som sker i konkurrens med andra aktiviteter eller talare visar drag av fördröjning och byten av strukturer. Stundom utnyttjas även denna syntaktiska fortsättning i situationer där det visar sig att talaren inte har de andras uppmärksamhet. Talaren kan då välja att byta konstruktion till en som inte är syntaktiskt sammanbindande och istället inleda med en ny TKE med en annan struktur. I 6:4 inleder V med *å sen hade vi upp-* men ändrar till *när vi kom dit så hade vi upprop* när han inte omedelbart får lyssnarnas uppmärksamhet (se även Öqvist 2005 s. 274). Han har blivit uppmärksam att berättas om sin första dag i gymnasiet men lyssnarna U och C är upptagna av praktiska bestyr och är vända bort från V. Inom dubbel parentes anges blickriktningar hos deltagarna. Klammrar { markerar var en ändring av blickriktning sker i den pågående turen.

6:5 Byte från fortsättning till ny TKE: Köket video: Upprop

```

1  U:  dom ska vi äta [( )](ätit upp) so:pparna
2  V:  ((V ser på U+C))[å sen hade vi upp(e)-
3      när vi kom dit (s/då) hade vi upprop
4      å så sa han
5      (0.8) ((V ser inte på U och C))
6  V:  alla nam[n]
7  U:  [ja tror att de rä[cker (så) x
8  C:  [(vicken liten sö:t
9      kanna)
10     (0.2){((V ser åt sidan {V ser på U och C))
11  V:  på { : e h (0.5) {som gick estet]=
12     [(U och C vänder sej
13     samtidigt mot V))
14  U:  =m[m:
15  V:  [å så sa han välkommen ti alla (de va de vv).

```

V återgår till sin berättelse med en fortsättningsform, avbryter sig och börjar med en ny konstruktion som inte syntaktiskt knyter tillbaka utan formar en ny TKE.

Konnektiver i allmänhet kan fungera som fortsättningsmarkörer och därmed utnyttjas för att hoppa över mellanliggande avbrott eller utvecklingar. Det adversativa *men* signalerar ett brott med det föregående och introducerar en återgång, det vidareförande *så* signalerar att nya enheter i t.ex. en berättelse väntas, medan ett konklusivt *så* kan överbrygga en mellanliggande sekvens för att sedan sammanfatta eller dra en konsekvens ur det som sades tidigare. Grammatik är således en kraftfull resurs för att uppnå interaktionella mål; genom den syntaktiska sammanbindningen skapar talaren en makrosyntagm av flera satser.

6.3.2.1 Och, å så, å då, å sen

Olika former av *och* är mycket frekventa i talspråk (rang 3³⁰ enligt Allwood 2000) både i funktionen som samordnande konjunktion inom en makrosyntagm och som (asymmetriskt) additiv konjunktion mellan delar av en större diskursenhet.³¹ Kollokationer med uttalsformen *å* är vanliga fortsättningsmarkörer både inom en tur, en diskursenhet och för att fortsätta trots eller efter avbrytande aktiviteter. I frekvenslistan (GSLC) över tvåordskollokationer av disambiguerat tal i svenskt talspråk har *å0 så* rang 8,³² *å0 då* har rang 38 och *å0 sen* rang 40.

Förutom den funktion som visades i exempel 6:3 ovan, att knyta en fråga till en föregående fråga för att skapa sammanhang mellan dem, lägger *och* till nya delar i en berättelse eller redogörelse (se flera av utdragen i artikel D). Enligt Halliday & Hasan (1976) fungerar konjunktionen *and* additivt och indikerar ”next in a series (of things to be said)” (s. 236).

Här ska enbart två författares studier av det engelska *and* refereras, nämligen Schiffirin (1986 och 1987) och Local (2004). Schiffirins material består av sociolinguistiska intervjuer gjorda i Philadelphia, medan Local har använt brittiska och amerikanska telefonsamtal och radiodiskussioner. Schiffirin (1987) behandlar förutom *and* två andra ”diskurskonnektiver” *but* och *or*. Jag väljer att referera den artikel (Schiffirin 1986) som enbart behandlar *and*. I denna betonar hon den sammanbindande funktionen hos *and* som håller ihop delar av diskursen både på en lokal och en global nivå. Delar av en berättelse kan hållas samman med *and*, men på annat sätt sammanhållna diskursdelar kan även åtskiljas av *and*. Det senare exemplifieras med ett utförligt svar på en fråga, där svaret avbryts av en delfråga som först besvaras, varefter talaren fortsätter med det ”större” svaret. Ett av utdragen visar hur talaren återgår till att besvara en fråga efter att intervjuaren avbrutit med en begäran om att talaren ska precisera en del av sitt svar. Frågor kan även knytas till varandra med *and*, för att visa att de hör till samma agenda (jfr Heritage & Sorjonen 1994). Detta motsvarar Jeffersons (1972) sidosekvensstruktur. Schiffirin (1986 s. 59) sammanfattar strukturen för de återgående *and* med

talare A: diskursenhet

talare B: sidospel (sidosekvens)

³⁰ Ur tabellen med ”skriftsammanfört” tal, dvs. när olika uttalsformer av ordet lagts samman.

³¹ Ett spekulativt mått på förhållandet mellan dessa funktioner är förekomsterna i GSLC. Ca 7 % av samtliga *å0* (den mest frekventa formen av *och*) inleder en talares bidrag. Förmodligen i underkant beroende på hur ett yttrande definieras i GTS-MSO.

³² Ordparet *å0 de{t}* har rang 10, men är ju inget konnektiv i den mening som behandlas här. Dock vore paret värt en egen studie, i synnerhet som ordtrippeln *å0 de{t} e0* är den sjätte vanligaste trippeln.

talare A: besvarar sidospelsrepliken,
and diskursenhet.

Schiffrin betonar ytterligare den fortsättande funktionen hos *and* genom att visa exempel där en talare blir avbruten av andra talare och gör upprepade försök att fortsätta med *and*-inledda yttranden. Hon sammanfattar med att säga att *and* både är ett strukturellt hjälpmedel för att bygga en text och i interaktionen en markör för att talaren fortsätter ("a marker of speaker continuation" 1986 s. 63).

De olika exempel Schiffrin (1986 och 1987) anför påminner om liknande exempel i det material jag studerat (se t.ex. artikel B (2) och D). Att *och* fungerar som en fortsättningsmarkör (huvudsakligen uttalad som *å*) stämmer väl överens med de iakttagelser jag gjort i arbetet med återgångar.

Den andra studien som ska beröras här är Local (2004). Han visar hur *and-uh(m)* är en resurs för en talare som knyter tillbaka till något den sagt tidigare, vanligen efter reparerande sidosekvenser men även efter längre sidosekvenser. Den prosodiska utformningen av yttranden som inleds på detta sätt uppvisar en stabil samling av fonetiska egenskaper. De produceras typiskt långsammare och inte starkare än omgivande tal, har jämn tonhöjd och föregås ofta av andningsljud och pauser (s. 397). När talaren efter sidosekvensen fortsätter med ett *and-uh(m)*-yttrande lägger den till nya element snarare än upprepar det som sagts tidigare. Utifrån Jefferson (1972) påpekar Local att en tänkbar skillnad mellan fortsättningar och markerade återgångar är att de senare återanvänder tidigare material i den återgående turen. De har dessutom en mera markerad prosodisk utformning.

Några studier av de, i det här studerade materialet, mycket frekventa ordparen *å då* och *å sen* som yttrandeinitiala diskursmarkörer har jag inte träffat på. Däremot skriver Hakulinen & Saari (1998) om partiklarna *då* och *sen* i funktionen som diskursmarkörer. De anlägger ett kontrastivt perspektiv mellan användningen i helsingforssvenska och de finska motsvarigheterna. Särskilt intressant är att *då* i slutet på en fråga markerar att talaren "återgått till ett tidigare samtalsämne" (s. 91). Se även utdrag (12) i artikel D angående återknytande *då*.

6.3.2.2 *Så*

Partikeln *så* är på grund av sin mångfunktionalitet ytterligt frekvent i samtal (se artikel C för några frekvenser). Beroende på den syntaktiska utformningen har *så* olika interaktionella funktioner. Som satsinledare fortsätter det en pågående diskursenhet, medan det konjunktionella *så* formulerar slutsatser av eller summerar det som sagts. Den senare kan även överbrygga längre avstånd i samtalet (ex. 7

i artikel C). Satsinledande *så* föregås ofta av återgångsmarkören *iallafall* (artikel C) eller av andra diskursmarkerande led.

I finska samtal markeras återgången ofta med *nii* 'så' eller 'då' när en talare återgår efter en parentes (Duvallon & Routarinne 2005 s. 56). Det sker när talaren efter parentesen fortsätter den argumenterande eller berättande tråden i sin tur. Den estniska motsvarigheten *nii* 'så' har behandlats i Keevallik (2005) men då främst i sin funktion som gränsmarkör mellan olika aktiviteter.

Här måste också nämnas att *så* ofta följer på en återgångsmarkör (se artiklarna B och C) och står då i yttrandet i en syntaktisk position som i SAG beskrivs som adjunktionell. *Så*:s funktion i dessa yttranden är att förtydliga för lyssnaren att talaren fortsätter en påbörjad större enhet och att den föregående diskursmarkören avslutar avbrottet eller utvecklingen som förevarit. På ytan liknar de resultativa *så*-konstruktionerna, som beskrivs i artikel C, subjunktionsbisatser konstruerade med *så*. Den sekventiella placeringen och den prosodiska utformningen skiljer dem åt. Detta är något som artikel C inte särskilt behandlar utan är en sekundäriakttagelse som naturligtvis kräver vidare forskning.

6.4 Återgångar

Jag har valt att skilja på fortsättande och återgående handlingar utifrån deras språkliga utformning. En fortsättningsform knyter syntaktiskt (och prosodiskt) en ny enhet till ett tidigare som en fortsättning och formar därigenom en större enhet, ofta en makrosyntagm. Återgångsmarkörer markerar ett avbrott, en gräns mellan enheter och en ändrad inriktning av samtalet. Jag gör dessutom ytterligare en uppdelning mellan återgångsmarkörerna, i de diskursadversativa och de återgångsmarkerande.

Återgående diskursmarkörer markerar slutet på en utveckling eller en sidosekvens eller annat exogent avbrott och återgången till det pågående projektet eller huvudtråden. De förekommer i turens inledning och utgör vanligen ett syntaktiskt annex i en utvidgad sats. Men de kan även avsluta en enhet eller yttras mellan två olika turkonstruktionsenheter. Det är inte alltid enkelt att avgöra om t.ex. frasen *men iallafall* avslutar en enhet eller inleder en ny. Prosodin är här helt avgörande för hur frasen ska analyseras syntaktiskt. I mera sällsynta fall bryts frasen upp (i så fall är strängen en kollokation) och *men* avslutar den tidigare enheten och *iallafall* inleder den senare som ett syntaktiskt annex. I 6:6 yttras frasen med en kort förlängning av *men*, vilket gör att frasen inte upplevs som återgående på det sätt som visades i ex. 5:4. Snarare utgör *men* en adversativ markör medan *iallafall* utnyttjar den hävdande potential ordet har i andra sammanhang, ofta i tillägg till en potentiellt fullbordad enhet.

6:6 Gränsmarkör mellan två yttranden: GSLC A3206021: Inrese-
visum

- 1 A: så dyr:bart för henne då får hon ju vända hem nu
2 å så kanske åka ner om igen s[en]
3 B: [nä] hon åkte inte
4 ne för han komme tillbaka
5 A: jass:å
6 B: hans förordnande har gått ut där
7 A: °aha°
8 (.)
9 B: så hon skulle ändå: (.) kom- kommit hem om två
10 månader [men:,] iallafall två månader till =
11 A: [°m hm]:°
12 B: = skulle hon ha stannat
13 A: hm

Den prosodiska utformningen av kollokationen gör att den inte enkelt kan analyseras som ett initialt annex till den följande enheten. Snarare utgör frasen en brygga mellan de båda yttrandena som markerar att talaren har för avsikt att fortsätta turen.

Dialogpartiklarna *jo* och *nä* markerar en tydlig gräns till det som föregick, de skjuter undan detta för att kunna återgå eller fortsätta efter ett avbrott. *Jo* förekommer med olika grad av prosodisk markering. Detta skiljer omedelbart ut de återgående *jo* och *nä* från svarspartiklarna och lyssnaren kan orientera sig mot en ändrad inriktning av samtalet, en återgång, snarare än en fortsättning av det som just sagts. Har avbrottet varit någon form av utvikning från talarens pågående tur uppträder *jo* ensamt före ett kärnyttande, som ett annex till en efterföljande sats. Emellanåt inleder partikeln en kollokation tillsammans med ett tilltalsord eller diskursmarkören *iallafall*. I de senare fallet kan hela frasen framkalla en fortsättningsuppmuntrande uppbackning (se artikel B (3) och D (11)).

Jag har valt att gruppera återgångsmarkörerna i två undergrupper. Den ena gruppen är de uttryck som snarare markerar att det som följer står i (diskursiv) motsättning till det som just sades, *diskursadversativa* markörer. Den andra gruppen *återgångsmarkörer* är starkt förknippade med handlingen återgång och markerar slutet på ett avbrott och återvändandet till något i den tidigare diskursen oavslutat. Detta är ingen helt entydig gruppering eftersom markörer ofta kombineras med varandra i kedjor i en starkt prefererad följd (Lindström, J. 2002 s. 67). Dialogpartiklar, *jo*, *nej*, föregår konjunktioner, *men*, som följs av yttrandepartiklar, *jamena*, och fria annexled, *iallafall*, *allvarligt*, och sist i en sådan kedja kommer vokativer. Se 6:7 nedan där kedjan består av *nä men allvarlit talat Pia*.

6.4.1 Diskursadversativa markörer

6.4.1.1 Men

Den adversativa konjunktionen *men* har i svenska språket och även dess motsvarighet i många andra språk en diskursiv funktion. I SAG hänvisas i sakregistret från *men* bl.a. till satsadverbial. I funktionen som diskursmarkör föregås olika satsadverbial ofta av konjunktionen *men*. Det gäller t.ex. *iallafall*, *hursomhelst* och *allvarligt talat*.

Londen (2000) har beskrivit funktionen hos turinledande *men* i ett vardagligt samtal inspelat i Helsingfors. Den allmänt adversativa konjunktionen *men* (Londen använder oftast *konnektor*) fungerar som en kontrastmarkör och signalerar att det som följer står i motsättning till det tidigare sagda (a.a. s. 230). Londen visar också hur *men* kan ha en diskursstrukturerande funktion. Genom att inleda sin tur med *men* kan talaren signalera att turen inte anknyter till det föregående utan till någon aspekt som diskuterats tidigare i samtalet.

Horne m.fl. (2001) har gjort fonetiska experiment där de utifrån monologiskt tal studerat *men* i både diskursiv funktion och som konjunktion mellan sats. Författarna menar att det prosodiskt går att skilja mellan de olika funktionerna hos konjunktionen, vilket väl kan tolkas som att prosodin är en viktig resurs för att signalera en kommande riktning av samtalet. Prosodin orienterar deltagarna mot en bestämd funktion hos konjunktionen. Detta gäller i allmänhet för de uttryck som har flera diskursstrukturerande funktioner i mitt material.

Duvallon & Routarinne (2005 s. 56) nämner i sin artikel om parenteser i finska samtal att återgången tillbaka till den avbrutna strukturen kan markeras med *mut 'men'* när parentesen står i ett kontrastivt förhållande till den ramkonstruktion i vilken den ingår.

Mazeland & Huiskes (2002) behandlar det holländska konnektivet *maar* i dess användning som återgångsmarkör (*resumption marker*). De nämner särskilt två sekventiella omgivningar i vilket *maar* förekommer i denna funktion. Den ena är efter en utvidgad reparationssekvens, som innebär att en sidosekvens utvecklas vilken är underordnad den pågående sekvensen. Denna användning motsvaras i de samtal jag studerat närmast av *men iallafall* (artikel B ex. 2). Den andra situationen innebär att samtalsfokus har skiftat bort från talarens avsedda och en konkurrerade ämnestråd (*line*) har utvecklats. Talaren återgår till den tidigare tråden genom en *maar*-inledd tur, som följs av en upprepning av tidigare yttrandedelar och knyter på så vis tillbaka till en av talarens tidigare turer. Upprepningen kontextualiserar återgången och underlättar återupptagandet av den tidigare samtalstråden. Denna kombination av språkliga resurser (konjunktion + återanvänd-

ning) är enligt Mazeland & Huiskes något som skiljer återgångar och fortsättningar från varandra.

Författarna kontrasterar den just beskrivna konstruktionen med *maar*, mot samma format men med funktionen att initiera en avslutning av en sekvens, nämligen yttrandet *maar je was in ieder geval wel op tijd* (vilket de översätter med 'but anyway you were on time, weren't you' s. 163). Här skulle *maar* och *ieder geval* snarare motsvara de svenska uttrycket *men hursombelst* (jfr (15) i artikel C). Liknande avslutande funktion som i Mazeland & Huiskes exempel har exempel 6.7 nedan, frasen *men allvarligt talat*. I utdraget återanvänds verbet *bestämma* som ingick i det yttrande som inledde projektet (se 6:2).

6.4.1.2 Nä, nej

I Svennevigs arbete (1999) nämns flera återgångsmarkörer (*return markers*) och andra språkliga markörer. Han exemplifierar med *nej* som "a discourse marker signalling a shift in activity levels from side sequence back to main sequence" (a.a. 264), en inte heller i svenska samtal ovanlig återgångsmarkör. Den förekommer tillsammans med *men* och utnyttjas bl.a. av talare som återgår efter längre och mindre sammanhållna avbrott än sådana som karaktäriseras som sidosekvenser. Svennevig framhåller att talare även återgår genom att upprepa eller parafrasera delar av det avbrutna yttrandet, också det en strategi som utnyttjas i det material jag studerat.

Schegloff (2001) påpekar inledningsvis att ett turinitialt *no* 'nej' används i många fler situationer än de som innebär att talaren invänder eller avvisar tidigare talares bidrag. Han beskriver därefter *no* som en markör för att avsluta en skämtsamt utveckling eller sidosekvens och återgå till allvaret. Markören utnyttjas främst för att markera detta i förhållande till talarens egen tur, men även i förhållande till någon annans skämtsamma bidrag. Den senare funktionen uppvisar *nä* i det här studerade materialet, vilket (5) i artikel D är ett exempel på. Där blir talaren avbruten när hon besvarar en fråga (om en av sina önskningar) av bl.a. skämtsamma, sidospelande kommentarer. Hon utnyttjar kollokationen *nä me* för att avfärda avbrottet och återgå till att besvara en allvarligt ställd fråga.

Ohlsson (2003) knyter an till Schegloff (2001) men säger att de övergångar från skämt till allvar som där beskrivs är ovanliga i hennes material (gruppdiskussioner bland skolbarn som gemensamt ska lösa en uppgift). Däremot ger hon ett exempel där *nej men* utnyttjas av en talare för att strukturera diskursen och styra upp samtalet mot den förelagda uppgiften efter skämtsamma förslag (s. 309). Ohlsson behandlar även *allvarligt* som en "allvarsmarkör" oftast föregången av *ja men* (s. 306). I mitt material används samma fras för att efter längre avbrott, även

av skämtsamt slag, återgå till en fråga som skulle besvaras. I 6:7 sker en återgång till frågan om Pia ska söka till musikklass efter att samtalet hamnat i en diskussion om tonåringars alkoholvanor. Inledningen till detta projekt återfinns i utdrag 6:2.

6:7 Återgång till allvaret: M1: Söka till musikklass II

```
1   P:  Cocacola smakar nånting
2       ä:ck[l i t u t s p ätt me] va:t↑ten ]
3   U:  [Nä men allvalit talat] (1.2)   ]
4       Pia, ja vill att du fundera på detta.
5       Å om du redan ha bestä:mt↓ de
6       så ä=re ju väldit [bra: också?]
7   P:  [< ja vill ] söka till
8       musikklass. >
```

Kollokationen *nä/nej men* utnyttjas i många andra sammanhang som en resurs för att återgå, frasen (i annexposition) skjuter undan den föregående sekvensen. Den efterföljande satsen gör klart för mottagarna vad talaren återgår till. Det är möjligt att beteckningen återgångsmarkör är för stark för *nä/nej*, dvs. den har en vidare funktion som gränsmarkör för att signalera att talaren bryter mot den inriktning samtalet har för tillfället. Det adversativa snarare än det negativa i partikeln lyfts fram och utnyttjas i en diskursstrukturerande funktion.

6.4.2 Återgångsmarkörer

6.4.2.1 Jo, ja

I flera av artiklarna ingående i avhandlingen berörs *jo* som återgångsmarkör. Framförallt i kollokation med *iallafall* då frasen fungerar som en etablerad diskursmarkör (artiklarna, A, B och D). Men *jo* ensam inleder även yttranden med liknande funktion. I 6:8 blir S avbruten av A:s invändning, en endogen sidosekvens. *Jo* på rad 6 bemöter invändningen (en responsartikel) medan *jo* på rad 11 har en diskursfunktion och signalerar en återgång till redogörelsen. (Fortsättningen på utdraget finns i (9) artikel D.)

6:8 Jo-inledd återgång: M1: Liftkort

```
1   S:  å så kosta ju liftkort men sen så •hh
2       Men ja fu:ndera asså. Sno:wboard allså,
3       de e svi:ndyr å hyra de.
```

4 A: nej
5 (0.3)
6 S: jo de [ä verkliä-]
7 A: [int i Sälen]
8 (0.5)
9 A: va var i Sälen
10 U: k[an ju int va bi]llit i Sä-
11 S: [jo ja frå-]
12 U: [Men du ja tycke ru sk-]
13 S: [< JA FRÅGADE JOHAN > Å] HAN sa ·h

En talare kan återgå till sitt avbrutna kommunikativa projekt med en *jo*-inledd tur. Dessutom utnyttjar talare i längre monologiska yttranden prosodiskt markerade *jo* för att vända tillbaka till huvudtråden i ett anförande, även efter exogena avbrott. *Jo* ”tar tag i” den tappade tråden igen genom den prosodiska markeringen av partikeln och skiljer därmed ut den från dess funktion som responsartikel. I 6:9 håller A en längre inledning inför den inspelning han gör med en grupp pensionärer inom ett forskningsprojekt. Efter en utvikning återgår han till huvudtråden. Först avbryter A det spår han är inne på, harklar sig och fortsätter med ett snabbt och betonat *jo*, med tonal återställning, följt av ett kontextualiserande yttrande (rad 5).

6:9 Jo-återgång till huvudtråden: GSLC A0411011

1 A: /---/³³ Utan de man begränsar sej te vissa (.)
2 områden å de ju natulitvis dom man e intresserad
3 utav också. (0.6) tch ·h (0.4) å de som ja då
4 (0.5) tch skulle vilja (.) att (1.3) Hhrm
5 **>Jo sen e de en annan sak som vi lärt oss också<**
6 de e att ·h (0.5) att de e lika lite som för
7 (1.1) a:ndra grupper i samhället så e de ingen
8 idé /---/

SAG beskriver den ”bestridande (≈kontrasterande)” betydelsen hos *jo* som att den ”är igenkännbar, när talaren anger att han bortser ifrån det senast sagda och istället återknyter till det dessförinnan sagda [---] I monolog markerar talaren på detta sätt att han återvänder till huvudtråden” (2 s. 758). Samma återgående funktion har enligt Routarinne (2003) den finska partikeln *niin*, som kan översättas med både ’jo’ och ’så’. J. Lindström (2002) nämner *jo* i samband med andra dialog-

³³ /---/ markerar att delar av turen är utelämnade. tch = en smackning.

partiklar när de förekommer i en turs förfält och då fungerar som diskursstrukturerande.

Steensig (2001) skriver att *ja*, *jo* och *nej* kan fungera förbegynnande. Intonationen kan bidra till tolkningen ”af om en sådan diskurspartikel er en ytring i sig selv eller en præ-begyndelser” (s. 216). I den terminologi Lindström (u.a.) använder är *ja*, *jo* och *nej* dialogpartiklar men i sin förbegynnade funktion är de syntaktiskt att likna vid yttrandepartiklar.

Ja? med stigande ton används för att uppmana till fortsättning eller återgång, ett slags pådrivande funktion (se (3) artikel B och (11) i D). I det exempel ur Svennevig (1999 s. 265) som diskuteras i 6.4.3 följer en tystnad på sidosekvensen varefter lyssnaren, som var den som initierade sidosekvensen, yttrar ett uppmanande *ja?*. Nästan samtidigt (markerat som *latching* i utdraget) återgår talaren med ett explicit återgående *ja*-inlett yttrande.

6.4.2.2 *Iallafall* och andra specifika återgångsmarkörer

Iallafall fungerar som återgångsmarkör tillsammans med *jo* och *men*, mera sällan förekommer det initialt i denna funktion utan att föregås av annan markör (se vidare i artikel B och schemat 5). Nilsson (2005 s. 150 ff) beskriver flera olika funktioner hos adverbet. Även hon noterar att initiala förekomster är få och endast två har återgående funktion. I exemplet föregås *iallafall* av *men*. Nilsson nämner även att adverbet kan utgöra en ”avslutande retorisk kommentar”, något som även förekommer i mitt material om än sällan och då föregånget av *men*.

Den engelska motsvarigheten *anyway* behandlas kortfattat i Bublitz (1988 s. 116), Ford & Thompson (1996 s. 170). Lenk (1998) refererar, i samband med att hon behandlar *however*, sin tidigare studie av *anyway*. Detta ord avslutar utvecklingar efter bl.a. ”situational digressions” och ”back-ground digressions” dvs. både efter exogena och endogena utvecklingar. *However* däremot avslutar utvecklingar som väsentligen har bidragit till att utveckla huvudtopiken eller är interaktionellt betydelsefulla i samtalssituationen (s. 248). Olika diskursfunktioner hos *anyway* ges en utförlig behandling i Ferrara (1997). Bühlig (2003) skriver om de tyska *jedenfalls* och *aus jeden Fall* som fungerar på samma återgående vis som *iallafall*. Det förefaller som om grammatikaliseringen har skett på ett liknande sätt i de olika språken, från en adverbial fras till en diskursmarkör för återgångar och att de samtidigt har kvar sin hävdande betydelse i de olika språken.

Under avsnittet om *Resumption to the main project* ger Svennevig (1999) några exempel på norska återgångsmarkörer *uansett*, *i alle fall* och *i hvert fall*. Dessa är markörer vars svenska motsvarigheter har samma diskursstrukturerande funktion, nämligen att återgå till huvudprojektet efter en utveckling.

När frasen *men iallafall* är efterställd moderyttrandet garderar den det senast sagda medan de framförställda knyter bakåt på diskursnivå (jfr Givon 2001 och Mosegaard Hansen 1998). Framförställda adverbial tenderar att föregås av en paus och vara mera separerade från huvudsatsen "typically chain initial, thus also paragraph- and episode-initial. That is, they appear in contexts of high thematic discontinuity" (Givon 2001 s. 345). Framförställda ADV-satser kan betraktas som koherensbroar (*coherence bridges*) som utnyttjas vid större tematiska brott. De har en dubbelriktad kapacitet; en kataforisk semantisk anknytning till den kommande satsen (yttrandet) och en anaforisk pragmatisk anknytning till den föregående diskursen (Givon 2001 s. 347).

Sammanfattningsvis ska poängteras att både fortsättande och återgående markörer projicerar snarare än verkställer den i sammanhanget interaktionellt relevanta handlingen. De fungerar således förbegynnande i en turkonstruktionsenhet (Lindström, J. 2002 s. 65).

6.4.3 *Explicit återgående yttranden*

Efter längre avbrott eller efter situationsrelaterade avbrott, som involverar andra deltagare än dem som utgör primärdeltagare i den pågående sekvensen, kontextualiserar talaren sin återgång genom ett explicit yttrande eller ett yttrande som återanvänder delar av den tidigare sekvensen. Det liknar de yttranden som Svennevig (1999) behandlar som återinförande (*re-introduction*).

Formen på återgångsytttrandet kan vara en explicit begäran om att få fortsätta, en konstruktion av typen: *får jag prata färdigt nu*. Det är ett förberedande led i likhet med försekvenser som "får jag fråga en sak". Sådana yttranden initieras av primärtalaren. Men det kan också vara en fråga om projektet från någon av dem som deltog tidigare, men som inte var primärtalare eller en uppmaning till denna att fortsätta projektet. En sådan uppmaning analyseras i Öqvist (2005 s. 271 ff) i samband med återknytande personreferens. Talaren konstruerar en markerad återgång till en 20 min. tidigare sekvens i vilken talaren bl.a. utnyttjar en pronominell fortsättningsform. Dels utformas yttrandet med ett markerat tilltal och när talaren fått den tilltalades uppmärksamhet uppmanar hon honom att börja berätta från början samt återberättar delar av det som tidigare sagts för att ytterligare kontextualisera vad hon uppmanar honom att återgå till. Den här typen av återgångar sker vanligen som uppmaningar oftast i form av frågor som söker klagörande av något som lämnats tidigare i samtalet utan att tillfredsställelse ha avslutats. Det är primärmottagaren till ett projekt som initierar återgången.

Svennevig (1999 s. 187) exemplifierar den omarkerade (ej återintroducerade) återgången efter en avvikelse (*aside*) (5.5.4) med ett utdrag i vilket talare A blir avbruten av talare B som säger att hon ska gå och öppna dörren, varefter B lämnar rummet ett ögonblick. När B återkommer återupptar den talare som blivit avbruten samtalet med yttrandet: *ja som sagt när du först be'gynne*. Jag menar att den inledande frasen *ja som sagt* fungerar som en återgångsmarkör och att återgången därmed är markerad. Talaren fortsätter inte på den föregående och avbrutna konstruktionen, utan börjar på en ny enhet efter återgångsfrasen (*när du först begynne*). Men som Svennevig så riktigt påstår, så konstruerar inte talaren en explicit introduktion, vilket skulle ha inneburit att *begynne* hade knutits till en referent av något slag. Nu förutsätter talaren att det föregående fortfarande är aktivt i bådass medvetande.

Schegloff (1995a) nämner i exempel (07) *resumption search*, dvs. en återgående handling som söker åstadkomma en återgång till det projekt som pågick innan två samtalare blev avbrutna av en tredje persons kortvariga visit. Den talare som höll på med en berättelse fiskar efter att få lyssnarens godkännande för att fortsätta: *Where were we*. Lyssnaren avvisar återgången genom svaret (efter en halv sekunds tystnad) *I dunno*. Varpå hon snabbt fortsätter med ett nytt initiativ, en fråga som leder in på ett annat spår bort från det som den första talaren troligen vill återuppta.

Denna typ av *återgångsbegäran* utformas som en fråga. I korpus Ottesjö finns ett exempel: [*ka ja fotsätta, de e rätt konventionellt att de ska se ut så där* som yttras av den äldsta dottern. Det är hon som initierat ämnet, men samtalet mellan henne, brodern och mamman blir utsatt för konkurrens av en just inledd schismning. Detta innebär en lokalt anknuten ordväxling till vilken hon förlorar sina primärmottagare. Återgången misslyckas; hon ger upp sitt projekt och övergår till sin önskelista.

I en redogörande diskursenhet, i vilken talaren har tillerkänts turutrymmet, kan talaren efter en längre utvikning återgå till huvudtråden med ett summerande återgångsytttrande: *vad jag ville ha sagt med detta* (egna "fältanteckningar"). Yttrandet vägleder lyssnarna så att de förstår att talaren närmar sig kärnan i det den har velat säga.

6.4.4 Upprepning och återanvändning – kontextualisering av återgångar

Upprepning och återanvändning utnyttjas av talare för att knyta tillbaka till något tidigare i diskursen och kombineras med de olika språkliga utformningar en markerad återgång kan ta. Det är återigen en resurs som talare kan utnyttja för olika syften. Parenteser av typ II (Stoltenburg 2003) karaktäriseras av att talaren

backar, dvs. upprepar delar av det som föregick parentesen (5.3). Återanvändning kombineras med summerande *så* för att knyta tillbaka till inledningen av ett projekt. Resursen utnyttjas för att explicitgöra en återgång men även för att förnya ett misslyckat initiativ till ett projekt. Att återkomma med ett erbjudande eller en fråga visar att talaren är angelägen, vare sig skälet till att återkomma var att förstagångsytttrandet inte upptogs för att det inte hördes eller för att det inte passade in just då. Återanvändning ”gör” något med ursprungsytttrandet, ger det en ny tolkning som är beroende av det upprepade yttrandets prosodiska utformning (Jefferson 1972 s. 303 och Tannen 1989 s. 53). Även en prosodisk figur kan upprepas i återgående syfte.

Duvallon & Routarinne (2005) nämner upprepning av tidigare element som en möjlighet för talaren att markera återgången till huvudlinjen i en tur efter en parentes. Det upprepade materialet känns igen av mottagaren och upprepningen fungerar som en explicit markör för återgång (s. 56).

Svennevig (1999) beskriver hur sidosekvenser som inleds genom att innevarande talare avbryter en pågående konstruktion för att tillsammans med mottagaren reda ut något, återgår till det avbrutna yttrandet genom att upprepa delar av detta. I det illustrerande exemplet (s. 265) avbryter talaren TKE:n *det var en kompis av meg som fikk sånn .. 'jobb, han skulle .. 'utbedre==*³⁴ och fogar först in en parentes (i den betydelse som ges i den här avhandlingen), återgår med en konstruktion inledd med resultativt *så han fikk jobb* men blir avbruten av den andra, en annaninitierad sidosekvens. Efter denna återgår den första talaren med: *og han==fikk jobb*, dvs. en fortsättningsåtergång med återanvändning av delar av det som avbröts. Återgångsytttrandet utformas som ett nytt yttrande genom det återkontextualiserande elementet (*kornsilon*) som inför ”referenten” på nytt (jfr Öqvist 2005 s. 246). De upprepade elementen markerar yttrandet som en återgång.

6.5 Relationen avbrott och återgång

Innan relationen mellan avbrott och återgång kort diskuteras ska de uppställda kriterierna för vad som kännetecknar en återgående handling sammanfattas. En återgång sker antingen inom en tur eller ett kommunikativt projekt som inte har avbrutits av någon annan aktivitet eller annan topik, men där en parentes, utvikning eller sidosekvens har avbrutit progressionen eller efter ett exogent och kort-

³⁴ Tecknet == indikerar att *han* yttras med förlängning och -- att intonationsenheten är avkortad i Svennevigs transkription.

varigt avbrott, vare sig den som avbrutits deltar i den avbrytande sekvensen eller avvaktar på att kunna återgå. Även efter långvarigare avbrott kan en återgång ske men då genom ett explicit återgående yttrande. Till återgångar för jag även de turer som fortsätter en berättelse eller redogörelse efter ett sidospel, under förutsättning att primärtalaren har blivit avbruten eller tillfälligt hindrad att fortsätta för att undvika att tala i överlapp med de sidospelande deltagarna. En återgång sker även när schismning upphör, dvs. när samtalsrummet har tillfälligt varit uppdelat i flera turtagningssystem, och deltagare från det kluster som bröt sig ut återgår till det första samtalet.

Olika former av återgångar kan, som ovan sagts, placeras på ett kontinuum från en omarkerad fortsättning å ena sidan till ett explicit återgående yttrande å den andra. Detta kontinuum kan relateras till allvaret i avbrottet, dvs. förhållandet till turens eller projektets progression och genomförande, om talaren själv initierar avbrottet, om avbrottet befrämjar talarens projekt eller om det konkurrerar med talarens uttalade avsikter att fortsätta.

De omarkerat fortsättande och de sammanbindande återgångarna utnyttjas efter avbrott där talaren fortfarande innehar rätten till turen. Talaren är utvald av de andra som primärtalare och behöver därför inte markera återgången med en särskild markör eller en från den omgivande ko-texten avvikande prosodi. Detta innebär dock inte att mera markerade återgångar saknas i sådana situationer. En markör (t.ex. *iallafall*) kan avsluta en utveckling varpå nästa yttrande länkas syntaktiskt som en fortsättning (4 i artikel C).

Återgångsmarkörer avslutar ett avbrott, både parenteser och sidosekvenser. Markörerna avgränsar delar av diskursen och visar på inriktningen hos det som följer. De explicita återgångarna kräver turen tillbaka och explicitgör vad talaren avser att återgå till.

Avslutningsvis ska de olika avbrotten som följs av återgångar samlas i ett schema i vilket även redovisas vem som initierar avbrottet och återgången. Dessutom görs ett första försök till indelning av de olika språkliga verktyg deltagarna har för att initiera en återgång, samt uttryckens förhållande till olika typer av avbrott. Det är mycket preliminära iakttagelser, förutom de som gäller *så*, *men* och *jo iallafall*, och vidare forskning må belysa sambanden mellan form, funktion och karaktär på avbrottet.

AVBROTT med primärtalarperspektiv										
Projektanknutna - endogena					Utanför projektet - exogena					
egen-initierade		annan-initierade			egen-initierade		annan-initierade			
själv-rep.	parentes	sidosekvens	inskjuten expansion	sidospel	sidoreplik	sidosekvens	korta av-brott	längre av-brott	schismning	
Primärtalaren										
deltar		avvaktar för-drojer			deltar		avvaktar / föndrojer		avvaktar / deltar	fortsätter med det pågående KP
Återgången sker genom att primärtalaren										
fortsätter		återgår till huvudtråden			fortsätter		återgår till projektet eller fortsätter		återinför projektet	fortsätter
eller återgången sker genom att någon av de andra deltagarna										
		för tillbaka talaren till huvudtråden					för tillbaka talaren till projektet			förenar sig med det pågående KP;t
Språkliga verktyg för att markera återgång: primärtalaren										
återanvändning										
		(M/men) iallafall (så); så+ VP; listintonation; jo			återanvändning				återin- duktion	
		men iallafall; så+sats; sen+ VP							Jo (+vokativ); Jo iallafall; så+sats; Men; men allvarligt talat; SÅ+sats	
Språkliga verktyg för att markera återgång: annan deltagare										
		Så-formuleringar					Frågor om ett tidigare ej avslutat KP			

Schema 6. Avbrott och återgångar till ramstruktur och kommunikativt projekt efter avbrott. Under Språkliga verktyg markerar initial versal ”ny enhet”, dvs. prosodisk återställning. Enbart versaler (SÅ) markerar ett ettordsytrande.

6.6 Att fortsätta och att återgå: sammanfattning av språkliga uttryck

Ett annat sätt att få en överblick över olika typer av resurser som deltagare använder i samtal för att återgå till kommunikativa projekt eller andra diskursenheter är en lista. Nedan redovisas språkliga yttranden som iakttagits under arbetet med återgångar. Uppdelningen sker efter vem som yttrar återgången, primärtalaren eller någon annan av deltagarna och därefter grupperas de efter hur avbrottet förhåller sig till projektet, om det är endogent eller exogent.

Flera olika former för återgång kan kombineras. Den vanliga kombinationen av återgångsmarkör och sammanbindande fortsättning, t.ex. *men iallafall så* kan sägas bestå av två olika kombinationer av återgång. Återgången kan även inledningsvis ske som en fortsättande anknytning, därefter kan talaren om den finner det nödvändigt kontextualisera återgången genom att upprepa något element från den tidigare diskursen. Upprepningen fungerar koherensskapande genom att samma element som föregick avbrottet återkommer en gång till.

1. Primärtalaren

- A: återgår till " eget " kommunikativt projekt efter exogen sidosekvens eller andra exogena avbrott: *så* (konjunktion), *jo iallafall* (markerad prosodi), *det är iallafall så här*, vokativ, återanvändning, *men allvarligt talat* (när talaren vill återgå till att bestämma något eller få något gjort), tvekljud + *och* eller annan fortsättande konjunktion.
- B: återgår till den röda tråden, dvs. fortsätter en påbörjad tur efter utveckling eller efter endogen sidosekvens.
- efter endogena avbrott: *så* (satsinledare), *men iallafall*, *men allvarligt talat* (efter skämtsammare utveckling), ö.h.t. olika fraser och uttryck som föregås av ett diskurs-*men*, *hursombelst*.
 - efter egen utveckling: *jo* (prosodiskt markerat), *vad jag ville ha sagt med detta*
 - efter annans intrång/inskott: genom att knyta det följande yttrandet som ett syntaktiskt (och ev. prosodiskt) integrerat tillägg till det tidigare (fördröjd fortsättning).
- C: utvidgar deltagargruppen till att gälla alla, efter att samtalet en stund varit uppdelat i flera (schismning), dvs. talaren " drar in " tidigare deltagare i samtalet igen: tilltal, explicit återgång.

- D: fördröjer sin fortsättning på turen efter intrång från annan/andra talare: ommarkerad fortsättning, sammanbindande fortsättning, *nä*.
2. Någon annan talare återgår
- a) genom en fråga som för tillbaka till kärnpunkten i diskursenheten.
 - b) genom formuleringar: *så du menar, så du tycker*.

I ingången till denna kappa ställdes frågorna: "Vad är det i utformningen av en återgående handling som får de andra deltagarna (och analytikern) att uppfatta handlingen som en sådan? Är det främst den språkliga formen hos handlingen eller spelar den sekventiella placeringen av yttrandet huvudrollen för att en handling ska bedömas som återgående och koherent med något som föregått den?"

Dessa frågor kan besvaras så här: Den språkliga formen på återgången visar hur talaren förhåller sig till det som skett i samtalet tidigare, interaktionen som föregått yttrandet, samtidigt som den inledande markören vägleder lyssnaren i tolkandet av det som ska följa. Hur ett fortsättningsutformat yttrande tolkas beror på i vilken sekvensiell omgivning det yttras, om det fortsätter något pågående eller något som avbrutits. Yttrandets utformning och placering i sekvensen är ömsesidigt beroende av varandra.

Koherens skapas genom fortsättningsformer men även genom de återgående markörerna. De senare avgränsar delar av diskursen och ger lyssnaren anvisningar om att det som ska följa är relevant i förhållande till något i den tidigare diskursen. Talaren förlitar sig på att det som åsyftas fortfarande är aktivt i lyssnarens medvetande och därmed möjligt att återskapa.

7 Fyra artiklar om koherensskapande i samtal – sammanfattningar och slutsatser

I det följande kommer de i avhandlingen ingående artiklarna att kort sammanfattas och slutsatser som kan dras ur dessa att presenteras. Materialet till studierna består först och främst av inspelningar ingående i korpus Ottesjö och huvudsakligen utgörs dessa av middagsinspelningar i en sexpersoners familj. Dessutom har för artiklarna B och C ytterligare material utnyttjats, dels ur Gothenburg Spoken Language Corpus, Institutionen för lingvistik, Göteborgs universitet, dels ur GRIS-korpusen som tillhör projektet Samtalspråkets grammatik. I studierna har en samtalsanalytisk, CA-inspirerad metod använts och studierna kan sägas representera forskningsområdet interaktionell lingvistik.

7.1 Om diskontinuerlighet i turutrymmet - ett exempel från ett flerpartssamtal

Artikeln är en detaljanalys av en sekvens i ett flerpersontal under en familjemåltid. Den äldsta dottern Sofie är primärtalare, dvs. det är hon som tagit initiativ till den analyserade sekvensen och hon som valt ut primärmottagaren, mamman. Fokus ligger på en diskontinuerlig tur som yttras med långa pauser mellan yttrandena och dessutom har överlappande tal i turutrymmet under en av de längre tystnaderna. Turbegreppet diskuteras utifrån hur talaren utnyttjar syntax och prosodi för att av de diskontinuerliga delarna skapa en sammanhållen helhet, en koherent tur. I perspektiv av det senare utförda avhandlingsarbetet kan talarens olika yttranden betraktas som omarkerade fortsättningar inom en tur.

7.2 *Iallafall* som diskursmarkör

I artikeln studeras adverbet *iallafall* i samförekomst med och föregånget dels av den adversativa konjunktionen *men* dels av dialogpartikeln *jo*. Båda fraserna beskrivs som diskursmarkörer för återgång efter olika typer av avbrott. *Men iallafall* förekommer efter avbrott som har anknytning till en pågående diskursenhet eller ett kommunikativt projekt och i en sekventiell omgivning där primärtalaren fortfarande innehar turrätten.

Jo iallafall utnyttjas då talaren har blivit avbruten av något utanför den pågående diskursenheten. Avbrottet kan vara förorsakat av någon annan talare som gör anspråk på turutrymmet för andra syften än att föra primärtalarens projekt

framåt eller av en konkurrerande verksamhet anknuten till den lokala situationen, som ett erbjudande om mat.

Båda fraserna betraktas som lexikaliserade diskursmarkörer med tämligen specifika funktioner. Ofta samförekommer dessa markörer med ett vidareförande adverbialt *så*. Detta behandlas i studien som ett interaktionellt motiverat element; därmed avvisas den analys som SAG ger av *så* i denna position som ett adjunktionellt element. Artikeln är ett bidrag som utvidgar den beskrivning som ges i SAG av *i allafall*.

7.3 *Så* som diskursmarkör

Artikeln behandlar *så* som diskursmarkör, vilket innebär att det är yttrandeinledande placeringar av partikeln som står i fokus. Tre diskursfunktioner hos *så* kan urskiljas, vilka avspeglar sig i partikelns syntaktiska position i en sats:

1. *Så* + satskärna: Vidareförande adverbialt *så* står på fundamentalsplats i ett satsschema och följs av det finita verbet, dvs. *så* är integrerat i den inre satsen. Partikeln är prosodiskt ommarkerad. Vidareförande *så* inleder ett yttrande som ingår i en större diskursenhet som en berättelse eller redogörelse, men även i mera hypotetiska utsagor som ett argument i en uppmanande sekvens. Det knyter nya enheter till tidigare och signalerar att talaren fortsätter sitt projekt.

2. *Så* + helsats: Resultativt och slutledande konjunktionellt *så* står utanför den inre satsen som ett annex. Även i denna position är partikeln prosodiskt ommarkerad, men kan följas av en svag prosodisk gräns innan nästa enhet följer. Här kan flera funktioner urskiljas.

i) Det *så*-inledda yttrandet anknyter till något talaren tidigare sagt. Det nya yttrandet anger ett resultat eller en följd av det som sades tidigare. *Så* kan då överbrygga längre exogena sekvenser för att knyta tillbaka till talarens tidigare yttrande. Men de kan även utgöra avslutande summeringar av en diskursenhet eller återgå till en berättelsestråd efter en evaluerande utvikning.

ii) Det *så*-inledda yttrandet anknyter till någon annan talares yttranden eller till en större diskursenhet genom en slutledande fråga i deklarativ form. De utgör formuleringar av kärnan i den pågående diskursen, innehållet i det som just behandlats eller yttrats eller de kan vara kontrollfrågor. Det kan även vara en slutsats talaren drar av vad någon annan talare förmedlat i form av en berättelse eller redogörelse.

3. Yttrandebildande *så* är prosodiskt markerat genom betoning, ofta tillsammans med glottalisering eller stigton, drag som var och en är mer eller mindre tydligt representerade. *Så* kan utgöra en ensam tur eller inleda en tur men utgör då en egen turkonstruktionsenhet. Detta *så* utnyttjas av talare för att markera sl-

tet på en språklig handling eller någon annan aktivitet samtidigt som det öppnar för en ny aktivitet eller en återgång till en tidigare avbruten aktivitet.

Vidareförande *så* utnyttjas av talare även för talplanering, emedan den kraftfullt projicerar en fortsättning av turen. Karaktäristiskt för *så* i denna funktion är en prosodisk förlängning där både vokal och sibilant kan dras ut och pauser och andra tveckmarkörer i anslutning till partikeln är vanligt förekommande. Den fortsättningsprojicerande kraften hos *så* utnyttjas talplanerande och därmed även turhållande.

Artikeln behandlar även det *så* som i SAG (1999) beskrivs som 'adjunktionsellt', av Ekerot (1988) som 'formellt fundament' och av Sandberg (2003) som 'gränsmarkör'. Detta *så* står som formellt fundament i en sats och föregås av en adverbial fras eller en underordnad sats. I artikeln argumenteras för att *så* i denna syntaktiska position har en interaktionell funktion för att skapa sammanhang mellan delar i yttranden, i synnerhet då ett första led utgörs av en diskursmarkerande enhet eller av ett tyngre led. *Så* signalerar att talaren är i redovisningsläge och att turen fortfarande pågår.

7.4 Önskelistor och sportlov – två kommunikativa projekt i ett informellt flerpersonssamtal

Artikeln syftar till att utifrån två kommunikativa projekt (KP) beskriva de språkliga resurser som talarna utnyttjar för att fortsätta och fullfölja sina projekt efter olika former av avbrott. Både fortsättningsformer och explicita markörer för återgång t.ex. *jo iallafall* diskuteras i artikeln.

Det första projektet utgörs av en uppräkningslista av innehållet i ett av barnens önskelista. Det andra projektet är betydligt mera komplicerat och innebär en redogörelse för förberedelserna inför den äldsta dotterns sportlov. Inom detta projektets ram diskuteras även hur hon ska kunna lösa problemet med en snowboard, ett lokalt projekt. Båda projekten är utsatta för konkurrens från andra aktiviteter. Avbrotten i det första projektet är relativt kortvariga och oftast endogena, vilket innebär att talaren kan utnyttja fortsättningsformer för återgång, men efter ett längre avbrott krävs ett explicit återupptagande.

Det andra projektet inleds med relativt kortvariga och endogena avbrott där återgången kan ske med fortsättningsformer som *å så* och *å sen*. Men allteftersom försvåras genomförandet och projektet avbryts för en längre stund. När det återupptas sker det med ett explicit turåterkrävande uttryck.

I artikeln hävdas att olika former för återgång avspeglar allvaret i det mellanliggande avbrottet. Det visas också hur deltagarna samarbetar för att genomföra projekten men även hur de konkurrerar om turutrymmet med andra deltagare.

7.5 Sammanfattning av de fyra artiklarna

Den gemensamma nämnaren för alla fyra artiklarna är analyser av deltagarnas strävan efter att skapa koherenta enheter. Koherens är det resultat betraktaren ser men som deltagarna kanske inte är diskursivt medvetna om. Men deltagarna i ett samtal har ett praktiskt medvetande som gör att de genom sina fortsättande och återgående handlingar och ur ett analytiskt betraktarperspektiv kan sägas sträva efter koherens.

I den första artikeln behandlades de resurser en enskild talare utnyttjade i en enda tur för att binda samman de åtskilda delarna. Genom att utnyttja de resurser grammatik och prosodi erbjuder en talare kunde den diskontinuerliga strukturen i lyssnarens och analytikerens medvetande formas till en koherent enhet.

I den andra artikeln visades hur två språkliga fraser, diskursmarkörerna *men iallafall* och *jo iallafall*, kan signalera återgång till en tidigare diskursiv enhet. Den aktivitet som pågår, ett avbrott i aktiviteten och en återgång till den ”pågående” aktiviteten kan ur ett analytiskt perspektiv betraktas som en treledad struktur som är urskiljbar efter återgången.

I den tredje artikeln beskrivs ytterligare en koherensskapande språklig resurs, diskursmarkören *så*, vilken har flera olika diskursfunktioner: den vidareförande och sammanbindande; den resultativa och sammanbindande men även förstälsekontrollerande; och den gränsmarkerande. En och samma språkliga form utnyttjas av talarna som en resurs för att skapa koherenta enheter både på en lokal yttrandenivå och inom en större diskursenhet eller ett större projekt. Den kan även åtskilja olika delar av diskursen, både för att sammanfatta och för att markera ett avslutande.

Slutligen belyser den fjärde artikeln genom två enskilda fall hur deltagarna, trots olika typer av avbrott i ett kommunikativt projekt och olika grader av allvar i avbrotten, strävar efter att gemensamt fullfölja sina projekt. I det ena projektet utnyttjas prosodi och språkliga fortsättningsformer för att forma en sammanhållen lista trots avbrott i framställningen. I det andra projektet är graden av konkurrens från de andra deltagarna större och återgångsmarkörer och explicit turåterkrävande yttranden krävs för att fullfölja projektet. I ett produktperspektiv blir resultatet en sammanhållen helhet.

Ett kontinuum av återgångar kan urskiljas, från omarkerade fortsättningar, sammanbindande fortsättningsmarkörer, över återgångsmarkörer till explicita yttranden vilka tillsammans avspeglar allvaret i avbrottet.

Ytterligare en slutsats av avhandlingen som helhet är att prosodi har stor betydelse för att samtalsdeltagarna ska kunna uppfatta den diskursmarkerade funktionen hos partiklar som ”normalt” har en annan funktion. Detta gäller t.ex. prosodisk markering av *jo*, *nej*, *men* och *så*.

Sammanfattningsvis har studiet av avbrotten och återgångarna drivits av en önskan att förstå hur deltagarna gör för att skapa sammanhang och göra sig förstådda, hur olika yttranden knyts samman till en sammanhållen helhet trots det intryck av kaos och konkurrens samtalet ger vid de första genomlysningarna. Med denna avhandling hoppas jag förmedla några av de insikter som kommit mig till del under detta arbete.

English summary

To continue and to resume. A study of coherence-creating practices in everyday multiparty conversations. [Att fortsätta och att återgå. En studie av koherensskapande praktiker i vardagliga flerpersongssamtal.]

The thesis has two parts: a collection of four articles and an introduction, including a summary of the articles. The introduction is a comprehensive background to the articles, their theory and method. The theory behind this work is interactional linguistics and the method used is inspired by conversation analysis (CA).

Introduction: The theory and method for the thesis

The overall theme of the thesis is "creating coherence". How do the participants in an interaction manage to accomplish their communicative projects in spite of breaks in and digressions from them? In line with the "ideology" of conversation analysis one might say that the material I recorded and transcribed "called for" an investigation of continuation and resumption and the different kinds of linguistic resources used to accomplish this.

The material consists mainly of audio recordings of family interactions, principally recordings of mealtime conversations in a six-person family. Some of the studies also draw on material from the Gothenburg Spoken Language Corpus and the GRIS corpus, belonging to the project Grammar of Conversational Swedish.

The theory section of the introduction discusses the notion of *interruption* ('avbrott') and summarizes previous interactional studies of for example, parentheses and side sequences. Some other relevant studies of participation structures which might occasion interruptions in an ongoing sequence are also summarized, like side-play, delayed completion and schisming. Relationships among these previously studied phenomena, which are all relevant to the action of resuming an interrupted interactional unit, are displayed in a schema. The interruptions are divided into those occasioned by the primary speaker, *self-initiated* and those occasioned by one of the other participants, *other-initiated*. Another grouping is into interruptions related to the ongoing project, *endogenous interruptions*, and those not related to the project but occasioned by something locally situated or by some competing action on the part of one of the other participants, *exogenous interruptions*.

The next theoretical section in the introduction provides an account of previous studies of discourse markers especially *resumption markers* and *continuers* used for resumption. The findings of a few of these studies concerning linguistic resources used for continuing and resuming communicative projects are also summarized. Syntactic forms for continuing are briefly discussed. Similar syntactic constructions with an initial conjunction can be used for linking a new unit to a previous one, marking the new unit as a continuation of the preceding unit (a turn or a discourse unit). Continuing syntactic constructions are used in a continuum of different sequential environments. They are used to build multi-unit turns, in turn expansions (Schegloff 1996, Landqvist 2005), co-constructions (Bockgård 2004) and resumptions of previous units framed as continuations. These can occur both after parentheses, side-sequences and longer breaks in an ongoing project.

The method section of the introduction includes a comparison between two transcription systems: the Gothenburg Transcription System (GTS) and the Jeffersonian Conversation Analysis (CA) styled-system. The uses of the different systems are compared and the choice of the latter system is argued for. The introduction is concluded with summaries of the four articles. The second part of the thesis contains the four articles.

The four studies focus on different practices for achieving coherence in conversations in Swedish. Study A) focuses on coherence-creating in one specific turn in a single case study. Study B) looks at the discourse marker *i alla fall* ('in any case', 'anyway') used as a resumption marker after digressions and side sequences. Study C) is an investigation of *så* ('so', 'then', etc.) as a discourse marker. D) is a study of two different communicative projects in one recording made as two different single case studies of how participants continue and resume projects after breaks of a more or less serious nature.

Article A: On discontinuity in the turn space - one example from a multiparty conversation

In this article, one single case is discussed as an example of how syntax and prosody can be used to make a coherent contribution out of a discontinuous turn, in spite of the fact that there is interjacent talk from other participants as well as long in-turn silences.

The concept of turn is interactionally defined, under the assumption that the participants are constantly orienting to each other. In the article one sequence is analysed in which one of the participants is "running her own show" and delivers her turn at talk with long pauses in between. She is also eating, which expla-

ins some of the pauses. She doesn't orient to a question directed to her, instead she expands her turn with a subordinated element connected with the adverb *så* ('so, thus etc'). A turn in this type of interaction can be delivered as several utterances but as one syntactic construction, a macrosyntagm with one prosodic contour. The speaker seems to treat her contribution as one unit of talk, even though it is delivered with long pauses and interjacent entry (Lerner 1989) from another participant. It is claimed that this is one turn. The speaker designs it as one coherent syntagm and one prosodic unit. The primary recipient also treats it as one turn; she does not respond to the first possibly complete part and sets aside the conditional relevance, answering the question which was directed to the primary speaker. The question is, should the contribution be treated as one turn or many? Each utterance is syntactically and pragmatically incomplete but with the help of prosody it is designed as one interactional unit, a discontinuous turn.

Article B: *Iallafall as a discourse marker*

In this article it is shown that the discourse marker *iallafall* occurs in two collocations each used in different sequential environments. *Men iallafall* (literally: 'but anyway') resumes the main line of a discourse unit after some kind of digression or endogenous side sequence. The speaker still has the right to the turn space.

The other collocation *jo iallafall* (literally: 'yes (well) anyway') is used to resume a project after an exogenous side sequence or to reclaim the floor after a speaker has lost the right to the turn. It is used in a sequential position where the turn space is open for new initiatives.

Article C: *Så as a discourse marker*

This article is a study of the Swedish adverb *så* ('so', 'thus', 'such', 'how', 'then', 'and', etc) as a discourse marker. In addition to this function, the particle has many other functions and occurs in most syntactic positions within and before clauses. *Så* can act as an adverb of manner and comparison. As a connective it acts as an adverb communicating a sequence of events or a consecutive relation. It is also used as a consecutive subjunction or conjunction, and in some instances as an episode-closing interjection.

Så co-occurs quite often with different kinds of intermezzos in communicative projects (CP). It is a resource for a speaker connecting back to a project which has been interrupted, continuing it, opening up for the closure of the project and also closing down a sequence or an activity. All the uses of *så* described above pre-

suppose some correlate in the preceding context, and they all belong to a discourse unit or a CP. This constitutes their outer syntax.

There is a division of labour between the different kinds of *så* as a discourse marker. If a speaker wishes to mark that a digression has come to an end and the speaker aims at continuing the foregoing sequence, he/she can indicate this with a resumption marker such as *men iallafall* ('anyway') followed by *så*.

The investigation has as a result that the three main syntactic positions which discourse marker *så* occurs in are systematically linked to three different discourse functions.

1. *så* + clausal core. *Så* in the front field followed by the finite verb continues with the ongoing project, prosodically unmarked and integrated in the intonation unit.

2. *så* + clause. *Så* in the pre-front field is a conjunction commenting, summing up or reformulating, prosodically unmarked and integrated into the unit it preceeds.

Both 1, the "furthering" *så*, and 2, resultative *så*, tie new units to earlier ones and can also bridge some kind of interactional gap, e.g. a parenthesis or a side sequence. 1. is thus continuing a discourse unit and 2. is summing up or drawing a conclusion and at the same time helping to open up for the closing of the sequence.

3. *Så* as a single word utterance marks the end of a sequence or an activity. In this function another turn-constructive unit can follow it, but even then it constitutes a separate TCU of its own.

There is also a division of labour between different kinds of prosodic shapes for *så*. The adverbial and the conjunctive forms of *så* are the prosodically unmarked forms. The former also appears with prolongation on both the sibilant and the vowel or only on one of the segments. When this happens *så* can be said to be used for planning what will follow. It signals that the speaker is willing or aims to continue talking. In this use *så* is turn-holding through its projecting force. The one-word-utterance *så* is prosodically marked: stressed, with up-step on the intonation contour and is often produced with some glottalization.

The article also includes a lengthy discussion of what is referred to as ad-junctional *så*, and possible positions in a turn constructive scheme are shown to explain the common occurrence of and interactional need for *så* after pre-beginning elements.

Article D: *Christmas lists and sports holiday – two communicative projects in an informal multiparty conversation*

This study comprises two different single case studies of two different communicative projects in one recording of a family dinner.

The first project concerns the Christmas list of one of the daughters in the family, Pia. The second communicative project under discussion has a much more complicated structure and another primary speaker, Sofie, the eldest daughter in the family. The global project is a report of the preparations she has to make in advance of a holiday trip to the mountains. The project consists of different local projects.

In this article the linguistic forms used for resumption are discussed and related to the different kinds of interruptions in the two projects. It is shown that in the first project small and endogenous interruptions are followed by continuation, and after a longer exogenous break a more elaborate expression is needed more like an action of reintroduction.

The second project has a wider range of different forms of continuations. In the beginning simple continuation forms like *å så* ('and so') and *å sen* ('and then') are used after endogene parentheses and side sequences, later on when the primary speaker's right to the turn is put under competition a return marker *jo iallafall* ('well anyway') is used together with re-cycled elements. After she has lost her right to the turn and after a long intervening sequence she strongly and explicitly resumes to her project and brings it to an end.

One claim made is that the linguistic form of the resumption reflects the seriousness of the intervening interruption. It is furthermore shown how participants work to accomplish their communicative projects both together and in competition with the other participants.

Litteratur

- Aijmer, Karin, 2002. *English Discourse Particles. Evidence from a corpus*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Allwood, Jens, 1988. *Om det svenska systemet för återkoppling*. I: Linell, Per m.f. (red.), *Svenskans Beskrivning 16, Vol.1. (SIC 21a)*. Linköping. S. 89–106.
- Allwood, Jens, 1995. *An activity based approach to pragmatics*. Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics: 76. Göteborg.
- Allwood, Jens, 2000. *Talspråksfrekvenser*. Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics: S 21. Göteborg.
- Allwood, Jens, Maria Björnberg, Leif Grönqvist, Elisabeth Ahlsén & Cajsa Ottesjö, 2000. The spoken language corpus at the Department of Linguistics, Göteborg University. I: *Forum: Qualitative Socialforschung/Social Research* 1.3. <http://www.qualitative-research.net/fqs/fqs-eng.htm>
- Anward, Jan & Bengt Nordberg (red.), 2005. *Samtal och grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Auer, Peter, 1996. The pre-front field in spoken German and its relevance as a grammaticalization position. I: *Pragmatics* 6, s. 295–322.
- Auer, Peter, 2002. Projection in interaction and projection in grammar. *InLiSt* No. 33. Freiburg.
- Bergmann, Jörg R., 1990. On the local sensitivity of conversation. I: Marková, Ivana & Klaus Foppa (eds.), *The Dynamics of Dialogue*. New York: Harvester Wheatsheaf, s. 201–226.
- Bockgård, Gustav, 2004. *Syntax som social resurs. En studie av samkonstruktionssekvensers form och funktion i svenska samtal*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 64.) Uppsala.
- Boersma, Paul, & David Weenink, 2004. *Praat: doing phonetics by computer* (Version 4.3.) [Datorprogram]. <http://www.praat.org/>
- Bublitz, Wolfram, 1988. *Supportive fellow-speaker and cooperative conversations*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Bublitz, Wolfram, Uta Lenk & Eija Ventola (eds.), 1999. *Coherence in spoken discourse. How to create it and how to describe it*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, s. 1–7.
- Bührig, Kristin (2002). Interactional coherence in discussions and everyday storytelling. On considering the role of *jedenfalls* and *auf jeden fall*. I: Fetzer, Anita (ed.), *Rethinking sequentiality*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, s. 274–290.

- Chafe, Wallace, 1994. *Discourse, consciousness, and time: the flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Chafe, Wallace, 1996. How consciousness shapes language. I: *Pragmatics & cognition*, vol. 4, nr. 1, s. 35–64.
- Clark, H.H. & E.F. Schaefer, 1992. Contributing to discourse. I: Clark, H.H., *Arenas of language use*. Chicago: The University of Chicago press.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Cecilia E. Ford (eds.), 2004. *Sound patterns in interaction. Cross-linguistic studies from conversation*. (Typological studies in languages 62.) Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Margret Selting, 2001. Introducing interactional linguistics. I: Margret Selting & Elizabeth Couper-Kuhlen (eds.), s. 1–22.
- Drew, Paul & John Heritage (eds.), 1992. *Talk at work: Interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge UP.
- Duvallon, Outi & Sara Routarinne, 2005. Parenthesis a resource in the grammar of conversation. I: Hakulinen, Auli & Margret Selting (eds.), s. 45–74.
- Eckert, Penelope, 2000. *Linguistic variation as social practice*. Oxford: Blackwell, s. 78–82.
- Egbert, Maria, 1993. *Schisming: The Transformation from a Single Conversation to Multiple Conversations*. Diss. Univ. of California. Los Angeles.
- Egbert, Maria, 1997. Schisming: The Collaborative Transformation From a Single Conversation to Multiple Conversations. I: *Research on Language and Social Interaction*, 30(1), s. 1–51.
- Engdahl, Elisabet & Anne-Marie Londen (red.), (u.u.). *Interaktion och kontext. Åtta studier av svenska samtal*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, Mats, 2002. Syntaxens sociala sida. En inledande diskussion av turtilllägg i samtal. I: *Språk & Stil* 11 NF. Uppsala, s. 5–24.
- Femø Nielsen, Mie, Jakob Steensig & Johannes Wagner (u.u.). Konversationsanalys i Danmark. I: *Nydanske studier*.
- Ferrara, Kathleen, 1997. Form and function of the discourse marker *anyway*: implications for discourse analysis. I: *Linguistics*, vol 35–2, s. 343–378. *Folkmålsstudier* 42, 2003. (Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi.) Helsingfors.
- Ford, Cecilia E., 2004. Contingency and units in interaction. I: *Discourse Studies*. Vol 6(1), s. 27–52.
- Ford, Cecilia E. & Sandra A. Thompson, 1996. Interactional units in conversation: syntactic, interactional, and pragmatic resources for the management of turns. I: Ochs, Ellinor m.fl (eds.), s. 134–184.

- Ford, Cecilia E., Barbara A. Fox & Sandra A. Thompson, 1996. Practices in the construction of turns: the "TCU" revisited. I: *Pragmatics* 6:3, s. 427–454.
- Fraser, Bruce, 1996. Pragmatic markers. I: *Pragmatics* 6:2, s. 167–190.
- Gernsbacher, Morton Ann & Talmy Givón (eds.), 1995. *Coherence in spontaneous text*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Giddens, Anthony 1979. *Central problems in social theory. Action, structure and contradiction in social analysis*. London: The Macmillan press.
- Givón, Talmy, 2001. *Syntax: an introduction* [electronic resource]. Vol.2. Amsterdam: Benjamins.
- Goffman, Ervin, 1981. *Forms of talk*. Oxford: Blackwell, s. 124–159.
- Goodwin, Charles, 1987. Unilateral departure. I: Button, Graham & J.R. Lee (eds.), *Talk and Social Organisation*. (Multilingual Matters.) England: Clevedon, s. 206–216.
- Goodwin, Charles, 1995. Co-Constructing Meaning in Conversations with an Aphasic Man. I: *Research on Language and Social Interaction*, 28 (3), s. 233–260.
- Goodwin, Charles, 1996. Transparent vision. I: Ochs, Ellinor m.fl. (eds.). 370–404.
- Goodwin, Charles & Marjorie H. Goodwin, 1992. Context, activity and participation. I: Auer, Peter & Aldo di Luzio (eds.), *The contextualization of language*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, s. 77–99.
- Goodwin, Marjorie H. 1997. Byplay. Playful renderings of talk in stories. I: Guy, G.R. m.fl. (eds.), *Festschrift for William Labov*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, s. 77–102.
- Green-Vänttinen, Maria 2001. *Lyssnaren i fokus. En samtalsanalytisk studie i uppbackningar*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 638. Studier i nordisk filologi 79.) Helsingfors.
- Grice, H. Paul, [1975] 1989. Logic and conversation. I: *Studies in the way of words*. London: University press, s. 22–40.
- GTS = Nivre, Joakim, Jens Allwood, Leif Grönqvist, Magnus Gunnarsson, Elisabeth Ahlsén, Hans Vappula, Johan Hagman, Staffan Larsson, Sylvana Sofkova & Cajsa Ottesjö, 2004. *Gothenburg Transcription Standard V. 6.4*. Institutionen för lingvistik, Göteborg.
- Gunnarsson, Magnus, 2004. *Manual för korpusbrusaren* (the Corpus Browser). Institutionen för lingvistik, Göteborg. <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/>
- Hakulinen, Auli & Mirja Saari, 1998. Var finns männe Anja sen då? Om *se(da)n* och *då* som motsvarigheter till finskans *sit(ten)* i helsingforssvenska samtal. I: Lehti-Eklund, Hanna (red.), *Samtalsstudier*. (Meddelanden från Institutio-

- nen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:19), s. 81–96.
- Hakulinen, Auli, m.fl., 2004. *Iso suomen kielioppi* [Stora finska grammatiken]. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsingfors.
- Hakulinen, Auli & Margret Selting, 2005. *Syntax and lexis in conversation: studies on the use of linguistic resources in talk-in-interaction*. (Studies in Discourse and Grammar 17). Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Halliday, M.A.K. & Ruqaiya Hasan, 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hansson, Petra, 2003. *Prosodic phrasing in spontaneous Swedish*. (Travaux de L'institut de linguistique de Lund 43.) Lund.
- Have, Paul ten, 1999. *Doing conversation analysis: a practical guide*. London: Sage.
- Heritage, John, 1984. *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity, s. 233–292.
- Heritage, John & Marja-Leena Sorjonen, 1994. *And*-prefacing as a feature of question design. I: *Language in society* 23, s. 1–29.
- Horne, Merle, Petra Hansson, Gösta Bruce, Johan Frid & Marcus Filipsson, 2001. Cue words and the topic structure of spoken discourse. The case of Swedish *men*. I: *Journal of Pragmatics* 33, s. 1061–1081.
- Houtkoop, Hanneke & Harrie Mazeland, 1985. Turns and discourse units in everyday conversation. I: *Journal of Pragmatics* 9, s. 595–619.
- Humanistiska-samhällsvetenskapliga rådet, 1990. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.
- Hutchby, Ian & Robin Wooffitt, 1998. *Conversation Analysis. Principles practices and application*. Cambridge: Polity press.
- ISK = Iso suomen kielioppi [Stora finska grammatiken] 2004. Se Hakulinen, Auli.
- Jefferson, Gail, 1972. "Side sequences". I: Sudnow, David (ed.), *Studies in Social Interaction*. New York: Free Press, s. 294–338.
- Jefferson, Gail, 1983. Notes on some orderliness of overlap onset. *Tilburg papers in language and literature* 28. Tilburg.
- Jefferson, Gail, 1986. Notes on 'latency' in overlap onset. I: *Human studies* 9, s. 153–183.
- Jefferson, Gail, 2001. Personligt brev från Jefferson rörande kursuppgifter inför Sommarskolan SDU, Odense 2001.
- Jefferson, Gail, 2004. Glossary of transcript symbols with an introduction. I: *Lerner, Gene*, s. 13–31.

- Jucker, Andreas H. & Yael Ziv, 1998. Discourse markers: Introduktion. I: Jucker Andreas H. & Yael Ziv (eds.), *Discourse markers. Descriptions and theory*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, s. 1–12.
- Karlsson, Susanna, 2006. *Positioneringsfraser. Syntax, prosodi och funktion*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 5.) Göteborg.
- Keevallik, Leelo, 2005. The deictic *nii* 'so, in this way' in interaction. I: Monticelli, Daniele, Renate Pajusalu & Anu Treikelder (eds.), *Deixis: From utterance to enunciation and vice versa*. (Tartu Ülikooli Kirjastus.) Tartu.
- Korolija, Natascha, 1998. *Episodes in talk. Constructing coherence in multiparty conversation*. (Linköping Studies in Arts and Science, No. 171.) Linköping.
- Landqvist, Håkan, 2005. Turtillägg – förslag till svenska termer. I: Bäcklund, Ingegerd (red.), *Text i arbete. Festskrift till Britt-Louise Gunnarsson den 12 januari 2005*. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.) Uppsala, s. 90–99.
- Lenk, Uta, 1998. Discourse markers and global coherence in conversation. I: *Journal of pragmatics* 30, s. 245–257.
- Lerner, Gene, 1989. Notes on overlap management in conversation: the case of delayed completion. I: *Western Journal of Speech Communication*, 53, s. 178–194.
- Lerner, Gene, (ed.), 2004. *Conversation Analysis. Studies from the first generation*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Levinson, Stephen, 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge UP.
- Lindström, Anna, 1999a. *Language as social action: grammar, prosody and interaction in Swedish conversation*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 46.) Uppsala.
- Lindström, Anna, 1999b. Om deltagarperspektiv i samtalsanalys. Exempel från hemtjänsten. I: Andersson, Lars-Gunnar, m.fl. (red.), *Svenskans Beskrivning* 23. Lund, s. 248–255.
- Lindström, Anna, 2000. Om konsten att spela in naturligt förekommande social interaktion. Erfarenheter från inspelningar i hemtjänsten. I: Byrman, Gunnilla, Magnus Levin, & Hans S. Lindquist (red.), *Korpusar i forskning och undervisning*. (ASLA:s skriftserie 13.) Uppsala, s. 182–191.
- Lindström, Jan, 2002. Från satsschema till turschema? Förfält i fokus. I: *Språk & Stil* 11 NF. Uppsala, s. 25–80.
- Lindström, Jan, 2005. Grammatiken i interaktionens tjänst. Strukturella aspekter på turorganisation. I: Anward, Jan & Bengt Nordberg (red.), s. 11–53.
- Lindström, Jan, u.a.. *Tur och ordning*. Manuskript. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors.
<http://www.nord.helsinki.fi/samgram>

- Linell, Per, 1990. Om gruppssamtalets interaktionsstruktur. I: Nettelbladt, Ulrika & Gisela Håkansson (red.), *Samtal och språkundervisning. Studier till Len-nart Gustavssons minne*. (Linköping studies in arts and science. 60.) Linköping, s. 39–53.
- Linell, Per, 1998. *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogi-cal perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Linell, Per, 2005a. En dialogisk grammatik. I: Anward, Jan & Bengt Nordberg (red.), s. 231–328.
- Linell, Per, 2005b. *Samtalskulturer: analys av samtal och språkliga möten som kommunikativa verksamheter*. Del I: Allmän bakgrund. Ms. Tema K, Lin-köping.
- Linell, Per, 2005c. *The written language bias in linguistics : its nature, origins, and transformations*. New York: Routledge.
- Local, John, 1992. Continuing and restarting. I: Auer, Peter & Aldo di Luzio (eds.), *The contextualization of language*. Amsterdam/Philadelpia: Benja-mins, s. 273–296.
- Local, John, 2004. Getting back to prior talk: *and-uh (m)* as a back-connecting device in British and American English. I: Couper-Kuhlen, Elizabeth and Cecilia E. Ford (eds.), s. 377–400.
- Loman, Bengt & Nils Jörgensen, 1971. *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap C1.) Lund.
- Londen, Anne-Marie, 1993. Monika har en så vacker azalea. Om situationsrelate-rade yttranden i vardagliga samtal. I: Ivars, Ann-Marie m.fl. (red.), *Språk och social kontext*. (Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, serie B:15.) Helsingfors, s. 69–86.
- Londen, Anne-Marie, 1995. Samtalsforskning: en introduktion. I: *Folkmåls-studier* 36, s. 11–52.
- Londen, Anne-Marie, 2000. men int behöver du ta Carl-Johan me dej. I: Gun-narsdotter Grönberg, Anna m.fl. (red.), *Sett och hört - en vänskrift tillägnad Kerstin Nordenstam på 65-årsdagen*. Göteborg, s. 227–240.
- Löfström, Jonas, 1988. *Repliker utan gränser: Till studiet av syntaktisk struktur i samtal*. Akademisk avh. Institutionen för nordiska språk, Göteborg.
- MacWhinney, Brian 1995. *The CHILDS- project: Tools for analyzing talk*. Hills-dale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Mazeland, Harrie & Mike Huiskes, 2001. Dutch 'but' as a sequential conjunc-tion. It's use as a resumption marker. I: Selting, Margret & Elizabeth Cou-per-Kuhlen (eds.), s. 141–169.

- Mosegaard Hansen, Maj-Britt, 1998. *The function of discourse particles: A study with special reference to spoken standard French*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Nilsson, Jenny, 2005. *Adverb i interaktion*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 4). Göteborg.
- Nivre, Joakim, 1999. *Modifierad StandardOrtografi (MSO6)*. Institutionen för lingvistik, Göteborg.
- Nivre, Joakim, Jens Allwood, Leif Grönqvist, Magnus Gunnarsson, Elisabeth Ahlsén, Hans Vappula, Johan Hagman, Staffan Larsson, Sylvana Sofkova, & Cajsa Ottesjö, 2004. *Gothenburg Transcription Standard V. 6.4*. Institutionen för lingvistik, Göteborg.
- Nordberg, Bengt m.fl. (red.), 2003. *Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 63.) Uppsala.
- Norrby, Catrin, 2004. *Samtalsanalys: så gör vi när vi pratar med varandra. 2:a uppl.* Lund: Studentlitteratur.
- Ochs, Elinor, Emanuel A. Schegloff & Sandra A. Thompson (eds.), 1996. *Interaction and Grammar. Studies in Interactional Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge UP.
- Ohlsson, Maria, 2003. *Språkbruk, skämt och kön. Teoretiska modeller och sociolinguistiska tillämpningar*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 61.) Uppsala.
- Ong, Walter, 1982. *Orality & Literacy: The Technologizing of the World*. London, Methuen/Routledge.
- Ottesjö, Cajsa, 1998. *Två tonårsfamiljer, en litterär och en verklig. En studie av språkliga frekvenser och dimensioner*. Kursuppsats i Tal och skrift. Institutionen för lingvistik, Göteborg.
- Peräkylä, Anssi, 1997. Reliability and validity in research based on transcripts. I: Silverman, David (ed.), *Qualitative research: theory, method and practice*. London: Sage.
- Prevignano, Carlo L. (ed.) 2003. *Discussing Conversation Analysis. The work of Emanuel A. Schegloff*. Philadelphia: Benjamins.
- Pomerantz, Anita, 1984. Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. I: Atkinson, J. Maxwell & John Heritage, *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge UP, s. 57–101.
- Pomerantz, Anita & B. J. Fehr, 1997. Conversation analysis: An approach to the study of social action as sense making practices. I: van Dijk, Teun A. (ed.), *Discourse as social interaction*. London: Sage, s. 64–91.

- Routarinne, Sara, 2003. *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina.* [Flickor pratar. Parenteser och stigande intonation som berättarens interaktionella resurser.] (Suomalaisen kirjallisuuden seura.) Helsinki.
- Saari, Mirja, 1975. *Talsvenska. En sociolingvistisk studie över syntaktiska drag i intervjuvar.* (Studier i nordisk filologi 60.) Helsingfors.
- Sacks, Harvey, 1992. *Lectures in conversation.* Oxford: Blackwell Pub.
- Sacks, Harvey, Emanuel Schegloff & Gail Jefferson, 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking in conversation. I: *Language* 50, s. 696–735.
- SAG = *Svenska Akademiens Grammatik* [Av] Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Schegloff, Emanuel A., 1972. Notes on a conversational practise: Formulating place. I: Sudnow, David (ed.), *Studies in Social Interaction.* New York; Free press, s. 75–119.
- Schegloff, Emanuel A., 1987. Analyzing single episodes of interaction: An exercise in conversation analysis. I: *Social Psychology Quarterly* 50 (2), s. 101–114.
- Schegloff, Emanuel, 1995a. Sequence organization. Ms. (u.u. som *A Primer in conversation analysis. Sequence organization.* Cambridge: Cambridge UP.
- Schegloff, Emanuel, 1995b. Parties and talking together: two ways in which numbers are significant for talk in interaction. I: ten Have, Paul & George Psathas, *Situated order.* Maryland: University Press of America, s. 31–42.
- Schegloff, Emanuel, 1996. Confirming allusions: Toward an empirical account of action. I: *American Journal of Sociology.* Vol. 102, No 1, s. 161–216.
- Schegloff, Emanuel, 2000. Overlapping talk and the organization of turn-taking for conversation. I: *Language in society* 29, s. 1–63.
- Schegloff, Emanuel, 2001. Squib Getting serious: Joke —> serious 'no'. I: *Journal of Pragmatics* 33, s. 1947–1955.
- Schiffrin, Deborah 1986. Functions of *and* in discourse. I: *Journal of pragmatics* 10, s. 41–66.
- Schiffrin, Deborah 1987. *Discourse markers.* Cambridge, Cambridge UP.
- Schourup, Lawrence, 1999. Discourse markers. Tutorial overview. I: *Lingua* 107, s. 227–265.
- Selting, Margret & Elizabeth Couper-Kuhlen (eds.), 2001. *Studies in interactional linguistics.* Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Silverman, David, 1993. *Interpreting qualitative data: methods for analysing talk, text and interaction.* London: Sage.

- Silverman, David (ed.), 1997. *Qualitative research : theory, method and practice*. London: Sage.
- Steensig, Jakob, 2001. *Sprog i virkeligheden: Bidrag til en interaktionel lingvistik*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Steensig, Jakob & Birte Asmuß, (red.), 2003. *Samtalen på arbejde - konversationsanalyse og kompetenceudvikling*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Stoltenburg, Benjamin, 2003. Parenthesen im gesprochenen Deutsch. *InLiSt* No. 34 (Interaction and Linguistic Structures). Konstanz/York.
- Svennevig, Jan, 1999. *Getting acquainted in conversation - A study of initial interactions*. Amsterdam: Benjamins.
- Severinson Eklund, Kerstin & Per Linell, 1983. The structure of a minimal communicative interaction. I: Karlsson, Fred (red.), *Papers from the 7th Scandinavian conference of linguistics*, vol 1. Helsingfors, s. 293–304.
- Szczepek, Beatrice 2001. Prosodic orientation in spoken interaction. *InLiSt* No. 27 (Interaction and Linguistic Structures). Konstanz/York.
- Tannen, Debora 1981. The machine-gun question: an example of conversational style. I: *Journal of Pragmatics* 5:5, s. 383–397.
- Tannen, Debora 1984. *Conversational style: Analyzing talk among friends*. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Tannen, Debora 1989. *Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge UP.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999. *Svenska Akademiens Grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Tryggvason, Marja-Terttu, 2002. *Language - mirror of culture : a case study on language socialization with Finns living in Finland and Sweden, and Swedes living in Sweden*. (Studies in educational sciences, 59.) Stockholm.
- Walker, Gareth, 2004. On some interactional and phonetic properties of increments to turns in talk-in-interaction. I: Couper-Kuhlen Elizabeth & Cecilia E. Ford (eds.), s. 147–169.
- Vetenskapsrådet. Humanistiska-samhällsvetenskapliga rådet, 1990. *Forsknings-etiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.
- Wittgenstein, Ludwig, 1992 [1958]. *Filosofiska undersökningar* [Philosophical investigations]. Övers. Anders Wedberg. Stockholm: Thales.
- Wolfson, N, 1976. Speech events and natural speech: some implications for sociolinguistic methodology. I: *Language in Society* 5(2), s. 189–210.
- Wootton, Anthony, 1997. *Interaction and the development of mind*. Cambridge: Cambridge UP.
- Öqvist, Jenny, 2005. *När man talar om trollden. Personreferens i svenskt samtalspråk*. (Studies in language and culture no.6.) Linköping.

Elektroniska resurser

CLAN = Computerized Language Analysis. <http://childes.psy.cmu.edu/>

GRIS = Projektet samtalspråkets grammatik. <http://www.tema.liu.se/tema-k/gris/>

GSLC = Gothenburg Spoken Language Corpus

<http://www.ling.gu.se/projekt/tal/index.cgi?PAGE=3>

MOVIN = <http://www.conversation-analysis.net/Corpus/corpus.htm>

Om diskontinuerlighet i turutrymmet – ett exempel från ett flerpartssamtal

Ottesjö, Cajsa, 2003. Om diskontinuerlighet i turutrymmet – ett exempel från ett flerpartssamtal. *Folkmålsstudier* 42. Helsingfors, s. 114–132.

Cajsa Ottesjö

OM DISKONTINUERLIGHET I TURUTRYMMET – ETT EXEMPEL FRÅN ETT FLERPARTSSAMTAL

Talking in turns means talking *in real time, subject to real interactional contingencies*. Whether articulated fluently or haltingly, what results is produced piece by piece, incrementally, through a series of "turns-so-far". (Schegloff, 1996:55)

Syftet med denna undersökning¹ är att bidra till beskrivningen av svenskt samtalspråk. Jag vill med hjälp av ett längre exempel från ett flerpartsamtal visa att det finns yttranden, som i transkriptionen markerats som flera separata turer, men som tillsammans och sedda ur en syntaktisk synvinkel och med ett pragmatiskt perspektiv skulle kunna betraktas som en enda sammanhållen tur. Det vill säga, varje yttrande är "ofullbordat" syntaktiskt och pragmatiskt, det förekommer inskjutet tal från andra deltagare och pauser mellan yttrandena. Deltagarna orienterar sig inte heller mot de enskilda yttrandena som om de vore avslutade eller fullbordade. Framförallt utformar talaren sina yttranden som en syntaktisk och prosodisk enhet. Tillsammans och i det längre förloppet bildar yttrandena en syntaktiskt fullbordad och meningsfull helhet, något som kunde kallas en diskontinuerlig tur. Således blir det aktuellt att i analysen problematisera turbegreppet och vad som konstituerar en tur.

Uppsatsen² kommer att behandla en sekvens ur ett samtal som fördes under en vardagsmiddag i en sexpersoners familj, Middag2 (GSLC:A821101).³ Transkriptionen bygger enbart på en ljudinspelning och den aktuella sekvensen återfinns bifogad i slutet av denna uppsats. Radhänvisningarna i texten syftar på transkriptionen.

¹ Undersökningen ingår i forskningsprojektet Samtalspråkets grammatik (GRIS) som finansieras av Riksbankens jubileumsfond. Jag är associerad medlem av projektet, men innehar ett doktorandstipendium som finansieras av Hvitfeldtska stiftelsen, Göteborg.

² Tack till Bengt Nordberg och Gustav Bockgård för kommentarer till den första versionen. Tack också till deltagarna i Linköpingsseminariet, feb. 02 för uppmuntran, litterartips och värdefulla kommentarer. Ett alldeles särskilt tack till Jan Lindström, min grammatikdoktor, för allt stöd, alla goda kommentarer och för att du bereder mark och underlättar för mig genom ditt arbete.

³ Underlaget för analysen är en till CA-standard om- och bearbetad version av den ursprungliga transkriptionen i MS6. Revideringen är utförd av författaren.

Turer och turbytesplatser

Yttrandena i ett samtal kan analyseras som turkonstruktionsenheter TKE:n och dessa utgör de basala byggstenarna i turer. De är funktionella språkliga enheter, som ter sig kommunikativt fullvärdiga för deltagarna. Enligt Sacks, Schegloff & Jefferson (1974:720) identifieras TKE:n syntaktiskt, dvs. de kan bestå av en lexikal enhet, en fras, en sats eller en syntaktiskt sammanhållen mening. Varje TKE är en självständig språkhandling. En tur kan variera i komplexitet och vara uppbyggd av en eller flera turkonstruktionsenheter. Dessa avgränsas av möjliga turbytesplatser TRP (transition relevance place) som definieras syntaktiskt, prosodiskt och pragmatiskt, men också av att någon tar turen utan att det uppstår en paus.

Samtalsdeltagarna orienterar sig fortlöpande mot turbytesplatser och analyserar producerade – och projicerade – språkliga enheter för att kunna förutse ett legitimt turbyte. (Lindström, 2002)

Alla språkliga interaktioner kräver att talarna har en känsla för och en kunskap om när turbyten är möjliga. Det är deltagarna i interaktionen som avgör vad en tur är och när den är avslutad. Deltagarna förhandlar om turers längd och tillgången till turutrymmet. De måste tillkämpa sig rätten till turutrymmet genom att samordna sina handlingar.

Turtagningsystemets regler, som beskrivs i Sacks, Schegloff & Jefferson (1974), visar att det är den som för närvarande talar som har rätt att välja nästa talare. Men det är också talaren som väljer vem han/hon riktar sig till, vem som är den avsedda mottagaren. Detta är den första av turtagningsreglerna. Den andra regeln innebär att deltagare har rätt att välja sig själva som nästa talare. Den tredje regeln låter den som talar välja sig själv som talare och därmed fortsätta att tala och förlänga sin egen tur. Den första regeln förpliktigar den valda talaren att börja tala omedelbart efter att den som just talat tystnat vid en turbytesplats. Om han eller hon inte gör detta, så är responsen ”märkbart frånvarande” (*noticeably absent*). Lerner beskriver hur deltagarna orienterar sig mot en turbytesplats, TRP som: ”the practice of beginning a speaking turn at a place where the current turn *might* come to a completion” (1989:167). Detta betyder inte att talarna alltid lyckas att ta över turen vid ”rätt” tillfälle. Både pauser och överlapp är vanliga, i synnerhet i informella samtal där deltagarna känner varandra väl (*cooperative overlap*, Tannen 1984).

I Gail Jeffersons transkriptionssystem (vilket transkriptionen i denna uppsats bygger på) tilldelas varje talares tur en ny rad. Ett omarkerat talarbyte är en smidig övergång mellan talare utan överlapp, påhäng (*latch*) eller paus mellan turer (*gap*). Övergången görs med enbart en kort liten tystnad mellan

den föregående talarens tur och den efterföljande talarens tur. Jefferson (1983:11) skriver: "[T]his provision of a little space between the two utterances is part of the recipient/next speaker's work." Jefferson poängterar att det är den nästkommande talaren som ansvarar för en smidig övergång. Detta innebär inte att turer som följs av tystnad nödvändigtvis är problematiska. Tystnader mellan turer är markerade och svar märkbart frånvarande enbart när deltagarna behandlar dem som problematiska. Jag vill påstå att detta varierar beroende på olika aktiviteter. I en måltidssituation t.ex. håller sig deltagare emellanåt tysta på grund av att de äter. Men det är också en risk att tystna när det är flera deltagare som är villiga att delta i samtalet. Således finns det en motsättning mellan regeln att "låta maten tysta mun" och regeln att det bara ska vara en kort tystnad mellan turer i en omarkerad turövergång.

Denna uppsats behandlar hur mottagarna i samtalet orienterar sig mot en möjlig avslutning av en pågående tur och den föredragna smidiga övergången utan pauser. Jag vill visa att om en talare tystnar innan hon har nått en möjlig turbytesplats i en projicerad tur och de andra deltagarna lämnar utrymme för en fortsättning genom att vara tysta, så orienterar sig en möjlig mottagare/nästa talare mot att det fortfarande är en pågående tur och att talaren inte har kommit till någon möjlig TRP ännu. När den som hittills talat fortfar att vara tyst uppstår en öppning för ett möjligt talarbyte. I ett sådant fall kommer den påbörjade turkonstruktionsenheten, (TKE:n) att betraktas som avslutad men ofullbordad.

Fördröjd avslutning av en tur och överlapp av turutrymmet

Lerner (1989) beskriver hur fördröjd avslutning (*delayed completion*) kan vara ett förfaringssätt för att lösa upp överlapp, som består i att någon annan talare påbörjar en ny tur (*interjacent entry*) under en pågående tur. Lerner visar att talaren kan behandla den andra talarens yttrande som ett intrång, genom att fortsätta att vara tyst (förlänga en kort inomturstystnad) tills den inträngande talaren tystnat. Därefter upptar den första talaren sin tur och utformar bidraget som en syntaktisk fortsättning av den föregående enheten. En fördröjd avslutning införlivar ett tillägg i den föregående turkonstruktionsenheten och utpekar den andra talarens bidrag som ett avbrott och ett intrång. Lerner uttrycker detta på följande vis:

[S]ince the delayed completion is built to be a continuation of current speaker's prior utterance, it deletes the sequential implicativeness of the next speaker's intervening [turn]. (Lerner 1989:171)

Detta innebär att det inte är överlapp i den vanliga tekniska betydelsen med två samtidigt talare. Istället är det en tur som överlappas. Talaren har endast gjort en kort paus inom sin tur. Lerner (1989:176) föreslår en distinktion mellan samtidigt tal och inskjuten början (*interjacent entry*), eftersom det är möjligt att ha en sådan början utan att det förekommer samtidigt tal. Av detta följer att begreppet överlapp inkluderar överlapp av turutrymme utan samtidigt tal. Detta, vill jag påstå, är vad som förekommer i det exempel som jag valt att diskutera i denna uppsats. Yttrandet på rad 84 (se bilaga) utgör inledningen till den diskontinuerliga tur som vidare kommer att bestå av raderna 94, 97 och 103.

Flerpartssamtal och kommunikativa projekt – exemplet familjen Wallenberg äter middag och samtalar

I ett flerpartssamtal finns alltid möjligheten av en uppsplittring av samtalet i två eller fler samtal. Olika aktiviteter, både språkliga och fysiska, pågår samtidigt. Tal som berör den omedelbara kontexten, här-och-nu situationen tillåts att avbryta och ibland också ta över det pågående samtalet. Detta kan leda till att nya samtalsämnen etableras (*local sensitivity*, Bergmann 1990). Deltagarna måste dela sin uppmärksamhet mellan den aktuella talaren och andra deltagare och aktiviteter. Det kan krävas en hel del ansträngning av en talare för att fullfölja ett påbörjat kommunikativt projekt när mottagarens uppmärksamhet måste delas med de andra deltagarna. Kommunikativa projekt (*communicative projects*) diskuteras i Linell (1998; kap. 11). En grundtanke i dialogisk teori är att handlingar i ett samtal är sociala och aldrig ska betraktas isolerade.

[C]ommunicative actions involve co(n)texts and are sequentially organized. People have to interact, over sequences of elementary contributions, to establish something as a 'communicative fact', [...] to carry out a communicative project. (Linell, 1998:212)

Projekt kan vara små- eller storskaliga, dvs. lokala eller mer eller mindre globala och ha som syfte att lösa kommunikativa problem. De behöver inte nödvändigtvis vara problematiska i sig, utan ett projekt kan vara en uppgift som ska utföras med hjälp av språket eller en frågeställning som gemensamt behöver diskuteras. Kommunikativa projekt utvecklas under handlingarnas gång och avslutas så småningom. ("Projects are developed in the course of action [...] and eventually completed." (Linell 1998:219))

Denna studie bygger på en och en halv minuts inspelning i ett vardags-samtal under en middag hos familjen Wallenberg. Fem personer är för tillfället närvarande, mamma, Sofie 17, Viking 15, Pia 12 och Karin som är 5

år. Vi kommer att fokusera på Sofie. Sofie är sjutton år och vegan. Hon är med i den lokala syndikalistgruppen och tänker resa till Jönköping för att delta i en djurrättsmanifestation. Några dagar före inspelningen har hon varit på ett förberedande möte i en närbelägen stad. På väg dit visade det sig att hon glömt sina pengar och valde att låna av en kamrat, som hon inte kände särskilt väl, men visste att hon skulle träffa i Jönköping. Sofie måste ha talat med mamma om detta tidigare, eftersom mamma förstår vem Sofie talar om när hon inte kommer ihåg namnet på kamraten.

Sofie vill nu informera om den kommande resan och diskutera den med sin mamma. Detta är Sofies globala kommunikativa projekt (och något vi enbart kan sluta oss till när vi lyssnat på hela inspelningen). I detta projekt ingår delprojektet att berätta om ett väntat telefonsamtal med information om resan. Fortsättningsvis kommer detta att benämnas som ämnet *Björn*. Det initieras på rad 34 (se exempel 1), avbryts genast och det lokala kommunikativa projektet, att fastställa en referent på raderna 50 till 59, kommer emellan. Projektet återupptas igen på rad 84, men avslutas aldrig i denna sekvens. (Ämnet *Björn* får en fortsättning senare under middagen, men det globala projektet om Jönköpingsresan slutförs aldrig så länge inspelningen pågår.)

Mamma orkestrerar samtalet och de flesta av de övriga deltagarnas bidrag riktas till henne. Så är också fallet när samtalet rör Sofies angelägenheter och hon är den som sitter inne med ett svar. Se t.ex. Pias fråga på raderna 68 och 79 om vem Sofie lånat pengar av. Pia använder en tredjepersonsform, ett egennamn, istället för att vända sig direkt till Sofie.

Middagen har just påbörjats när sekvensen inleds (hela sekvensen finns som bilaga). Mamma och Sofie har noterat att dukningen är ofullständig. Det saknas glas och de ber gemensamt Pia att ta med sådana då hon kommer tillbaka från köket. Man måste komma ihåg att utdraget kommer från början av måltiden. Sålunda beror de relativt frekventa pauserna oftast på att man äter.

Exempel 1. GSLC:A821101:Middag2(Ottesjö):Björn

33 (1,1)

34 S: >asså de ä nämlien< såatt,

35 (0,3)

36 V: °de tyck[e ja e otrölit gott°]

37 M: [Tummeli:ten åt ju] direkt ur

38 grötfatet nå han gifte sej.

39 S: ö: ö: °nu ha ja glömt va han hete för tillfället°

40 M: Tumme[liten]

41 K: [ja jus]t de

42 M: åsså ra[m]la han ner där å höll på å dru]nkna i =

43 S: [NE::j ma:: ne::j]

- 44 M: = smöret me då dro hans fru: upp honom på en ske:d
 45 (2,4)
 46 V: vem gifte sej Tummeliten me? ((mat i munnen))
 47 M: [en prinsessa]
 48 S: [·å:e h (va de)] kleta.
 49 (0,6)
 50 S: **fy ja får såhä hjä:rn**[()
 51 V: ((till Pia i köket)) [ta sockerskålen]
 52 M: [ja om du ge me lite]
 53 ledtrådar så >kan[skeja,]<
 54 S: [den hjä:r ä: ki:llen som lånade
 55 pengar av igår. ((äter))
 56 (0,4)
 57 M: Björn.
 58 (.)
 59 S: **Bjö:rn heter han ja.**
 60 M: det är ju bra att man vet vem Sofie låna pengar av
 61 tycke ja. man hålle reda på, hh
 62 (1,6)
 63 P: vadå? ((Pia är i köket))
 64 (0,9)
 65 V: Pi:a
 66 (0,6)
 67 V: m: ta[:ä: (2,7 ((Pia är i köket))
 68 P: [ha So[:fie lånat pengar av =
 69 M: [ha du tagi [sal]lad hä för att annars =
 70 S: [m:]
 71 P: = Lasse[li:te:n
 72 M: = så [()
 73 S: [ja jah redan [tagit °de°
 74 V: 2,7) [P[ia (2,3
 75 P: [elle: va sn:a:cka ni om.
 76 M: ja men bry [de inte]
 77 V: 2,3) [Pia: ta] sockret >ja de bra.<
 78 (0,7) ((Pia återkommer))
 79 P: >vadå< ha Sofie låna pe:ngar av Lasse ↑li:te:n↑
 80 S: nä: Bjö:rn
 81 M: *Tummeliten va de för övrigt*
 82 (0,5)
 83 P: °m:hm de kanske [re va°

Ämnet "Björn skulle ringa" introduceras

Sofie introducerar det som kommer att bli ämnet *Björn*, med *asså de ä näm-
 lien såatt* på rad 34, en möjlig preliminär komponent i en komplex, sam-

mansatt TKE (Bockgård 2000:12). Det är en konstruktion som projicerar en fortsättning, dvs. den är inte syntaktiskt avslutad (Steensig 2001:93ff.). Den kan beskrivas som en försekvens (*pre-sequence*), frasen förebådar (och ber om tillåtelse för) en längre tur. Men utformningen syftar också tillbaka på något annat (samtal). Både *alltså* och *nämligen* har anaforiska konnotationer. Yttrandet kommer efter tre minuter av inspelningen och inget som yttrandet anknyter till finns tidigare på bandet. *Alltså* används bl.a. när man ”vill skapa koherens i diskursen genom att markera det som sagts, som man vet eller har tänkt som relevant för den aktuella diskursen” (Lehti-Eklund 1997:82). Lindström noterar den disjunktiva och introducerande funktionen hos *alltså* (2002:28). Här skjuter Sofies yttrande undan pratet om dukningen och introducerar ett annat ämne. Sofie tystnar utan att fullfölja det påbörjade yttrandet men intonationen är fortsättande. Det är inte omöjligt att hon förväntar sig en bekräftande återkoppling (från mamma) innan hon fortsätter⁴. Mamma och Viking fortsätter emellertid att samtala och avvisar därmed Sofies försekvens och erbjudande om ett annat ämne. Sofie erhåller inte turrätten.

Om Sofie hade fortsatt efter rad 34 skulle hon ha varit tvungen att konkurrera med mamma. (Vikings tysta yttrande på rad 36 är troligen en kommentar till rad 23 (se bilaga) och kräver därmed inte rätten till turutrymmet.) Hon kan återkräva turrätten genom att visa att hon släppte den frivilligt och genom att utforma sitt nästa yttrande som en självreparation, se rad 39 *nu ha ja glömt va han hete för tillfället*. Detta yttras som en prosodiskt självständig enhet utan anknytning till mammas yttrande, snarare som ett parentetiskt inskott i Sofies eget turutrymme. Genom att göra så tappar Sofie inte ansiktet när hon förvägras turen. Mamma uppfattar denna indirekta begäran om hjälp och föreslår sagofiguren, Tummeliten. Det är ett skämtsamt förslag som samtidigt tillåter mamma att behålla turen. Hon inkorporerar Sofies yttrande i berättelsen om Tummeliten, inledd på rad 37 och fortsätter oberört att referera sagan. Sofie frånerkänns rätten till turen och hon protesterar kraftfullt under mammas yttrande.

Sofie gör inte genast något nytt försök att ta turen när mamma tystnar. Istället är det Viking som genom frågan på rad 46 tar ansvar för att samtalet inte ska avstanna. Mammas korta svar kommer samtidigt som Sofie klagar på det kletiga riset, rad 48. Sofie tar till irritation för att få mammas uppmärksamhet. Det första är en klagan över det kletiga riset. (Av inspelningen framgår att man äter ris som kryddats med gurkmeja.) I nästa yttrande

⁴ Det är inte ovanligt i dessa middagssamtal att Sofie inleder med en förbegynnande fras som omedelbart följs av ett bekräftande *ja* från mamma. Se *Jo iallafall*-exemplet i fotnot 8.

beklagar hon sig över att hon är så glömsk: *fy ja får såhä hjärn(släpp)*. Nu kommer mamma till hennes hjälp, redan innan Sofie hunnit avsluta sin klagan, och svarar på rad 52–53 på den indirekta uppmaningen om hjälp med: *ja om du ge mej lite ledtrådar*. Hon orienterar sig därmed också mot Sofies tidigare yttrande på rad 39: *nu ha ja glömt va han hete*. Mamma öppnar dessutom turutrymmet så att Sofie kan fortsätta med sitt projekt. ”Ledtråden” på rad 54 inleds med ett något utdraget pronominent led, följt av ett tvekljud: *den hä:r ä:*. Detta led har samma användbara funktion som strukturen på rad 34: *asså de ä nämlien såatt*. Talaren tar plats i talrummet och påbörjar sin tur, även om hon inte är redo för det innehållsliga eller strukturella i det hon vill säga (Auer 1996:297 och Lindström 2002:69 ff.).

Nu kan Sofie fortsätta. Mamma har på rad 57 gett henne namnet på den hon ska tala om, *Björn*, och hon har rätten till ordet. Men hon fortsätter inte efter mammas kommentar på raderna 60 och 61. Allt Sofie hittills sagt i ämnet *Björn* är detta.

Sofie: asså de ä nämlien såatt ö: ö: >nu ha ja glömt va han hete för tillfället< fy ja får såhä hjä:r m[(släpp) den hä:r ä: killen som lånade pengar av igår Bjö:r m heter han ja.

Sammanställt så här, som ett enda bidrag, är det ett preludium till något mer. Men hon har fortfarande inte tillfört någon ny information, allt är tema. Och som sagt, Sofie fortsätter inte.

Pias nyfikenhet har däremot väckts och på rad 63 undrar hon: *vadå?* som en reaktion på mammas kommentar om att hon håller reda på Sofies angelägenheter. Pia är i köket och har inte hört allt som sagts. Viking ropar till Pia efter pausen som följer på hennes *vadå*. Han får inget svar så han påbörjar en fortsättning, samtidigt utvidgar Pia sin fråga och preciserar den: *ha So:fié lånat pengar av Lasseliten*, för att öka möjligheten att få ett svar. Hon visar att det verkligen var en fråga och inte bara att hon inte uppfattade vad som sades. Pia var redan i köket då Tummeliten nämndes första gången, så det är oklart vad hon kan ha uppfattat. Som svar på Pias tillägg: *elle va snacka ni om* på rad 75, avvisar mamma hennes rätt att fråga med: *ja men bry de inte*. Ett bryskt sätt av ”ordföranden” som demonstrerar hennes rätt att bestämma vilket samtalsämne som ska tillåtas att dominera, vad som är viktigt just nu. Antingen är Pia motståndskraftig mot ”ordförandens” manipulationer eller så hör hon inte. När hon kommer in i matrummet upprepar hon på rad 79 sin fråga som även kopierar formen på den tidigare frågan: *>vadå< ha Sofie lånat pengar av Lasse li:te:n*.

Här pågår tre olika samtalsaktiviteter samtidigt. Pia frågar om pengalånandet på raderna 63 och 68 och håller därmed kvar Sofies ämne. Viking försöker få Pias uppmärksamhet på raderna 65 och 74 för att be om en tjänst (raderna 67 och 77) och mamma initierar på rad 69 en sekvens där hon

erbjuder Sofie sallad och skjuter på så vis ämnet *Björn* åt sidan⁵. Sofie besvarar Pias skämtsamma fråga på rad 80 med: *nä: Bjö:rn* och mamma rättar missuppfattningen av sagofigurens namn med skratt i rösten på rad 81. Mamma har därmed erkänt Pias rätt att delta i ämnet. Efter en kort paus avslutar Pia frågesekvensen med road och tystlåten stämman *m:hm de kanske re va*, rad 83. Det utgör en sorts summering av det lokala projektet att introducera referenten Björn. Nu har alla deltagare kännedom om vem Sofie tänkt tala om.

Sofie återupptar sitt kommunikativa projekt

Sofie gör ett nytt försök att fortsätta med sitt avbrutna projekt på rad 84 och kräver mammas uppmärksamhet för att återgå till ämnet *Björn*. Hon har fortfarande inte sagt vad hon avsåg att säga, då hon initierade ämnet med *asså de ä nämlien såatt* på rad 34. Nu tar hon tillbaka initiativet med den vokativa⁶ frasen *Jo mamma*, som utgör ett möjligt försegment till en fortsatt tur⁷. Yttrandet *Jo mamma* överlappar Pias tysta, avslutande yttrande och skjuter undan detta.

Exempel 2. GSLC:A821101:Middag2(Ottesjö):Björn
 83 P: °m:hm de kanske [re va°
 84 S: [Jo: ma:mma::, (3,2
 85 (2,0)
 86 P: °man bli inte kloo[()°
 87 M: 3,2) [å nu] ha han slutat på skolan å
 88 dragi som ti A[frika] så de kanske bli som me =
 89 S: [nä:,]
 90 M: = ryggsäcken ja låna den fick ja alri lämna igen
 91 (0,8)
 92 V: varå?
 93 (2,0)
 94 S: han kulle ju ri:nga idag nämlien å säja ((tuggar))
 95 (2,1 (0,9)
 96 P: ♪on the radio [()]
 97 S: 2,1) [om man kunde åka från Ytt:ela:nda:]
 98 (3,4
 99 P: = ♪landing o:n the moon♪
 00 (1,4)

⁵ Om sidosekvenser i samtal se Jefferson (1972) och Ottensjö (kommande).

⁶ Vokativ med betydelsen tilltalande och synonymt med *uppmärksamhetspåkallare*.

⁷ Se Lindström (2002) för en beskrivning av relationen mellan grammatik och turkonstruktion i svenskan, särskilt avsnitt 2 om förfältsbestämning.

01 V: 3,4) vem låna ru pengar °av,°
 02 (1,2)
 03 S: **så man slapp åka frå[n** (0,3) ()
 04 K: ((gnällig)) [*vaför to:g ni [sån*
 05 M: [hote:ll å
 06 restaurang. [va ä re du vill ha?

Dessa två introduktioner, på raderna 34 och 84, är prosodiskt mycket olika. Den första har en låg början (*onset*), är dämpad och yttras snabbt och den ger inget intryck av att "ta över" från föregående talare. Inledningen *Jo mamma* är tydligt prosodiskt markerad, dessutom är den explicit riktad till en av deltagarna. Den har en introducerande början med starkare volym och hög tonhöjd (Steensig 2001:112). Intonationen är varierad, intonationsenheten yttras relativt långsamt och slutar med en förlängd stavelse och fortsättningsintonation.

Med *Jo mamma* väljer Sofie mamma till mottagare. Genom att göra detta tilldelar hon henne även de skyldigheter en mottagare har. Dessa inkluderar att en mottagare ska visa uppmärksamhet mot talaren. *Jo mamma* förefaller inte att framkalla något omedelbart gensvar hos mottagaren. I andra liknande exempel⁸ (se Ottesjö, kommande) där Sofie återgår till ett

⁸ Ett exempel återfinns i inspelning Middag1; GSLC:A820901 där Sofie berättar om vad hon lärt sig i engelskan. Hon introducerar ämnet med: *Mamma nu ha jag förstått en sak*. Mamma avbryter med att erbjuda henne potatis, och även vid detta tillfälle återgår Sofie till det påbörjade ämnet med en *jo*-inledd fras på rad 20.

01 S: MAM'A NU HA JA förstått en sak, (0,6) tack vare
 02 Mary. ja ha aldrig förstått de tidigare nämligen,
 03 (1,2)
 04 S: hh >de [skulleru säkert redan< själ_vfall]et jaal
 05 ((tuggar))
 06 M: [de potatisar ti dej] å så
 07 å röbetter,
 08 (1,0) ((tuggljud))
 09 S: hh mamm- varför kan ni inte ta skalad potatis
 10 de få vi ti å me i skolan
 11 M: ja men du hallå den är för dåli
 12 [kvalite på potatisen] för å ha oskalad
 13 S: [elle oskalad allså]
 14 (0,5)
 15 M: man får ändå stå å skära bort halva potatisen
 16 å de går faktiskt [forta]re å ska:la dom °så att.°
 17 S: [jaha]
 18 (0,6)
 19 M: dom ä ↑jätte[tråki]
 20 S: [↑Jo i]all↓fa:ll
 21 M: ja: ((tuggljud, bestickljud))
 22 (1,9)
 23 S: så lärde jag mej nämligen att (1,6) ((tuggar)) man
 24 ska inte-

kommunikativt projekt efter en sidosekvens och där *jo* har följts av *iallafall* har mamma svarat med en uppbackande fortsättningssignal *ja* (jfr Green-Vänttinen 2001:168) efter förbegynnelsen. Uppbackningen har bekräftat Sofies rätt till turen.

Jo mamma ett exempel på en diskontinuerlig tur?

Frasen *Jo mamma* indikerar inte i sig vad man vill tala om, men som Sofie använder det innebär det att hon vill ha uppmärksamhet och rätten till ordet för att kunna återgå till sitt tidigare projekt. Ordet *jo* betraktas i grammatiken som ett svarsord, men i den här studerade lokala funktionen skulle jag vilja påstå att det snarast är en samtalsreglerande signal. Hakulinen (2002) gör en indelning i dialog- och yttrandepartiklar (se även Lindström 2002:25). Svarsord förs generellt till dialogpartiklar eftersom dessa kan fungera som självständiga yttranden i dialog. I detta sammanhang förekommer *jo* emellertid inte som en självständig TKE, utan utgör en förbegynnande del i ett större yttrande och projicerar en fortsättning.

Sofie tystnar och det låter som om hon äter. Hon förlitar sig på att de andra deltagarna orienterar sig mot en projicerad fortsatt tur och därför avvaktar hon. Men tystnader inom turer får inte bli för långa. Mamma har inte verbalt uppmärksammat Sofies tur. I exemplet i fotnot 8 (rad 21) hade mammas *ja* bekräftat att hon lyssnar och att Sofie har ordet. Men här är det emellertid mamma som efter dryga tre sekunder tar ordet på rad 87.⁹ Håller man sig i sin analys strikt till det som händer lokalt, är mammas yttrande något obegripligt. Lyssnar man vidare på samtalet får man reda på att Sofie egentligen bara vet vem Björn är, men hon känner honom inte närmare. Både inledningen: *å nu ha han slutat på skolan* och tillägget: *den fick ja alri lämna igen* på rad 90 i mammas tur, anknyter till en möjlig problemsituation

Här är turinledningen *Jo iallafall* ännu tydligare prosodiskt markerad än det vokativa *Jo mamma* och signalerar möjligtvis starkare att hon vill återgå till ett tidigare ämne. Men mamma avbryter henne innan hon kommit till den verkliga begynnelsen. Sofie inleder på rad 9 ett resonemang om potatisskalning. Redan hennes *jaha* på rad 17, under mammas tur, signalerar att hon är färdig med ämnet. Sofies delvis överlappande nya turinledning *Jo iallafall* får en omedelbar respons av mamma, en uppbackande fortsättningssignal (Green-Vänttinen, 2001) på rad 21, vilket inte *Jo mamma* i Middag2 får. Jag antar att Sofie väntar på en sådan bekräftelse och därför fortsätter att vara tyst.

⁹ Pias bidrag på rad 86 är av den "självständiga" sorten och lämnas därhän. Med självständig menar jag att det inte är ett bidrag i utbytet mellan Sofie och mamma, men naturligtvis ingår det i hela interaktionen. Pia visar att hon fortfarande är med. Yttrandet är en metakommentar till hennes föregående yttrande och hela *Björn*-komplexet.

vid lånande av obekanta. Trots att mamma talar om en egen erfarenhet är den anknuten till Sofies eventuella problem. Mamma förstår genast vad Sofie vill, vad hennes yttrande har för funktion, dvs. att hon återgår till att tala om Björn och kanske fullföljer projektet hon nyss påbörjade. Sofie uppfattar tydligt att den lokala fortsättningsformen *han* (för referens i lokalt initial position, Öqvist 2002) på rad 87 handlar om Björn, därav den nekande responsen *nä*: på rad 89. Hennes protest mot mammas intrång är svagare denna gång. Ämnet har åtminstone anknytning till hennes eget. Återigen fortsätter mamma att tala tills hon kommit till en avslutning. När mamma tystnar uppstår en paus som bryts av Vikings undran *varå* på rad 92, som möjligen är en reaktion på mammas yttrande. Den ignoreras av både mamma och Sofie.

Sofie fortsätter efter denna sidosekvens ”som om den inte fanns”, dvs. utan att orientera sig mot den. *han kulle ju ri:nga idag nämlien å säja* på rad 94 yttras utan återställning av tonhöjden (*pitch reset*) kännetecknande för fortsättande yttranden (Steensig 2001:112). Det följs av en paus på två sekunder under vilken hon äter. Sedan fortsätter hon på rad 97 med: *om man kunde åka från Ytt:ela:nda:*. Tillsammans bildar dessa två bidrag en syntaktiskt ”korrekt” mening, visserligen med långa pauser men helt koherent och utan omtagningar eller tvekljud. Raderna 94 och 97 kan utifrån detta betraktas som en fullständig turkonstruktionsenhet. Sofie bryr sig inte heller om Vikings fråga: *vem låna ru pengar av* på rad 101 utan kompletterar sin tur på rad 103 med ett turtillägg: *så man slapp åka från (0,3) (ohörbart)*. Pausen som föregår turtillägget är mycket lång, nära sex sekunder. Sofie kan ha väntat sig en kommentar efter den första möjliga turbytesplatsen på rad 97, men ingen svarar henne. Genom tillägget skapar hon en ny turbytesplats och kontext åt en relevant nästa tur.¹⁰ Sofies bidrag kan sammanfattas som följer:

Sofie: Jo: ma:mma::, (p) han kulle ju ri:nga idag nämlien å säja (p) om man kunde åka från Ytte:la:nda: (p) så man slapp åka från (0,3) ()

Inte heller efter turtillägget får Sofies yttrande någon reaktion från mamma eller från någon av de övriga deltagarna. Innan Sofie hinner avsluta sitt yttrande kommer Karin in på rad 104 med en gnällig undran som gäller dukningen samtidigt som mamma på rad 105–106 svarar på Vikings fråga (med att ge namnet på det gymnasieprogram Björn går på, *hote:ll å restaurang*).

¹⁰ Jfr Schegloff (1996:118, not 13): ”One import [...] around *possible* completions is that, if their sequelae are not felicitous (e.g., if they do not engender appropriate talk next, or *any* talk next), subsequent conduct by the same speaker can treat them to have *not* been completions after all.”

Viking nöjer sig med det svaret. Detta är det sista som säjs i ämnet på en bra stund. Så småningom initieras ämnet *Björn* igen, nu av mamma och lålandet av pengar får en förklaring sedan Pia förnyat sin fråga om detta.

En tur eller flera?

I projektbeskrivningen för Samtalsspråkets grammatik (2000) har man formulerat följande huvudfråga: "Hur konstrueras turer i olika slag av svenska samtal?" Om turer skriver man:

En tur har ingen fix längd eller komplexitet, utan konstitueras genom en stegvis och interaktivt skapad inre koherens, som är lexikalt, syntaktiskt, prosodiskt, semantiskt och/eller pragmatiskt betingad och som gör en möjlig slutpunkt för en tur projicerbar (förutsägbar) och därmed interaktivt relevant. Det är dock ingalunda så att en möjlig slutpunkt för en tur alltid är en verklig sådan slutpunkt. Turer kan expanderas bortom möjliga slutpunkter och talarbyte kan ske utan att en projicerad slutpunkt har uppnåtts.

I exemplet som jag diskuterar här är rad 94: *han kulle ju ringa idag nämligen å säja* följt av rad 97: *om man kunde åka från Yttelanda en* turkonstruktionsenhet i *en* tur och yttrandet på rad 103: *så man slapp åka från (ohörbart)* ett turtillägg inom samma tur. Rad 84 är som sagt en förbegynnande inledning som kan anses höra till turen, men Sofie blir avbruten och yttrar även sitt *nå* som respons på avbrottet.

Lindström skriver om en tur "som den maximala enheten som kan anses utgöra ett sammanhängande yttrande" (2002:30). Om sammanhängande i strikt bemärkelse är ett kriterium för en tur så ska Sofies *jo*-inledda bidrag bestå av flera turer. Men Lindström invänder att eftersom "en tur i princip kan expanderas hur långt som helst om inte andra samtalsdeltagare kommer emellan", så kan det ibland vara en gradskillnad om ett yttrande är en fortsättning på det föregående eller om det är ett nytt bidrag (ibid.). Det är deltagarna i samtalet som bestämmer gränserna för en tur. Sålunda kan turen definieras som förlopp snarare än som ett klart avgränsat objekt.

I exemplet *Jo mamma* fortsätter Sofie att tala utan att syntaktiskt eller prosodiskt markera ett upptagande av turen efter de långa pauserna och hon orienterar sig inte heller (verbalt) mot de andras bidrag. Trots de långa pauserna lämnar de andra fältet fritt för Sofie efter att hon kommit till den egentliga begynnelsen. När Viking skjuter in sin fråga på rad 101, har den föregåtts av en lång paus. Det finns skäl att anta att Sofie är färdig vid det laget. Att Sofie inte uppmärksammar Vikings fråga, ser jag som ett ytterligare skäl att betrakta turtillägget på rad 103 som hörande till turen (och till turkonstruktionsenheten). Prosodiskt låter tillägget som om det hör till den

föregående strukturen på raderna 94 och 97 och detta stöder antagandet att Sofie har målet klart och inte avviker förrän hon kommit dit. Låt vara att tillägget kan förklaras med en utebliven respons från främst mamma.

Den första ansatsen: *asså de ä nämligen såatt* kan däremot svårligen kopplas samman med de yttranden som så småningom följer för att bilda en fullbordad tur. Vid det tillfället lämnades inte fältet fritt för Sofie, utan de andra deltagarna fortsatte att samtala efter en kortare tystnad på 0.3 sekunder och därmed godkändes inte Sofies tur. I sekvensen förekommer en serie andra ansatser som försöker rekonstruera den förlorade turen. Raderna 39 och 50 (möjligen också rad 48) kan betraktas som delar i ett lokalt projekt för att få ordet igen och fortsätta med det mera globala projektet (som handlar om att Björn skulle ringa). Alla tre utgör en sorts parentetiska yttranden placerade mellan turintroduktionen på rad 34 och referentintroduktionen på rad 54. Enheten *den här ä: killen som lånade pengar av igår* kunde retrospektivt t.o.m. ses som ett annex, som ett dislokerat och dubblerat subjekt till yttrandet på rad 94: *han kulle ju ringa*. Först yttrandet *Jo mamma* reparerar och rekonstruerar den aldrig fullbordade turen.

Diskussion

I den resterande delen av denna uppsats kommer jag att argumentera för att en tur kan vara diskontinuerlig och innehålla både längre tystnader och inskjutna yttranden från andra deltagare.

Löfström (1988) studerade i sin avhandling syntaktisk struktur hos repliker i samtal. Genom att föra samman och maximera bidrag till makrosyntagmer, något som man i traditionell grammatik skulle kalla en mening, visar han att den syntaktiska regelbundenheten är betydligt större än vad det spontana intrycket och en transkription visar. Makrosyntagmer kan vara producerade av en eller flera talare och de är identifierade utifrån en semantisk och pragmatisk samhörighet. Detta innebär att en maximal syntaktisk struktur kan vara diskontinuerlig.

Med diskontinuitet avses fall där de två innehållsligt samhöriga enheterna producerade i två olika repliker inte yttras i en följd. Det finns i sådana fall en mellankommande enhet i repliksekvensen som gör att enheten kan sägas vara diskontinuerligt producerad. (Löfström, 1988:42)

I mitt exempel återupptar Sofie sitt projekt på raderna 84 till 103 och av de diskontinuerligt producerade delarna kan vi rekonstruera en makrosyntagm.

Steensig (2001:177, 187) använder diskontinuitet för att beteckna turer som inte är kontinuerligt producerade, dvs. de innehåller reparationer eller

omstarter. När det gäller omstarter behöver de inte vara exakta upprepningar av tidigare delar, utan omstarten kan vara en omformulering. I exempel 2 utgör frasen *Jo mamma* på rad 84 ett förnyat försök att fullfölja ett redan påbörjat projekt på rad 34: *asså de ä nämligen såatt*. Jefferson (1983:6) skriver att överlappande tal oftast orienterar sig mot en turbytesplats och att det finns en generell regel om att inte avbryta. Men Jefferson skriver också att det inte finns någon regel som avgör vem som ska sluta tala och vem som kan fortsätta. Det är interaktionella och kontextuella riktlinjer snarare än någon enkel regel som styr hur man löser upp överlapp.

Återgår vi till exemplet ser vi från rad 85 att Sofie förblir tyst. Mamma svarar inte på Vikings fråga, utan avvaktar och orienterar sig därmed mot en pågående tur (Sofies). När Sofie fortsätter tala, rad 94, gör hon det som om det inte förekommit något mellanliggande tal eller några långa tystnader. Hon markerar inte sin början med högre tonläge eller ökad ljudstyrka. Hon refererar till *Björn* med ett pronomen, *han*. Sofie utformar sitt yttrande som en fortsättning till den tidigare diskursen. Yttrandet på rad 97 avslutar Sofie med en prosodisk markering. Denna betraktar jag som en återkopplingsfrankallare (en preliminär hypotes som behöver undersökas ytterligare.) Mamma, som är den Sofie vänder sig till, visar inte verbalt sin uppmärksamhet. Sofie gör ett tillägg till turen på rad 103 och skapar därmed en ny turbytesplats, utan att ta hänsyn till Vikings fråga.

Man kan betrakta raderna 84, 94 och 97 som en syntaktisk enhet. Raderna 94 och 97 är en komplett konstruktion, en mening. Sofie utformar yttrandet på rad 94 som en fortsättning, utan introducerande prosodi, till det inledande yttrandet på rad 84 och införlivar det i sin pågående tur. Det jag vill påstå är att Sofie också utformar resten av sitt yttrande som hörande till samma enhet, samma tur. Tillägget på rad 103 är en syntaktisk och prosodisk fortsättning på den föregående enheten. Hon tilldelar Vikings fråga status av att vara ett intrång, genom att vänta med sitt tillägg tills han tystnat och till och med längre än så.

Fördröjda avslutningar (*delayed completions*) tillåter en talare att avsluta sin tur utan andras samtidiga tal. Genom att yttra en avslutning som syntaktiskt passar till det föregående yttrandet kan talaren kräva rätten till turutrymmet och rätten att vara talare. Detta är ett strategiskt drag av en talare som blivit avbruten, avstått från turen och nu återkräver den. Första gången, på rad 34 drog Sofie sig ur. Denna gång fullföljer hon sitt kommunikativa projekt. Hon använder strategin med att senarelägga avslutningen och utformar sitt bidrag som en fortsättning på sitt uppmärksamhetspåkallande yttrande *Jo mamma*, rad 84. Hon skapar en sammanhållen tur med hjälp av syntax och prosodi.

Jo mamma, han skulle ju ringa idag nämligen å säja om man kunde åka från Ytterlanda, så man slapp åka från ()

För att illustrera att detta är ett prosodiskt sammanhållet helt har jag redigerat inspelningen och skapat en sammanhållen version enbart av Sofies yttranden på raderna 84, 94, 97 och 103. Ljudet finns att lyssna till under följande adress: <http://www.nordiska.uu.se/samtal/publikationer.html>

Sammanfattning

Avslutningsvis vill jag sammanfatta argumenten för att behandla Sofies yttrande på raderna 84, 94, 97 och 103 som en enda tur.

1. Syntax och prosodi är resurser för turkonstruktion.
 - a) De syntaktiska konstruktionerna på raderna 84, 94, 97 och 103 bildar tillsammans en sammansatt TKE, en makrosyntagm och en mening.
 - b) Yttrandet på rad 84 har introducerande prosodi.
 - c) Sofie har ingen återställning av tonhöjden i inledningen av yttrandet i rad 94 vilket är typiskt för yttranden som uppfattas som fortsättande.

2. Turtagning är en resurs för turkonstruktion.
 - d) Mamma svarar inte på Vikings fråga om hennes berättelse, raderna 87–90. Turutrymmet är Sofies.
 - e) Betoningen i slutet av yttrandet på rad 97 signalerar att talaren vill ha återkoppling. Sofie söker bekräftelse från mamma på att hon har hennes uppmärksamhet (och tillåtelse) innan hon fortsätter.
 - f) Viking avvaktar i 3.4 sek innan han frågar Sofie om vem hon lånat pengar av. Detta indikerar att han orienterar sig mot en pågående tur.
 - g) Sofie ignorerar Vikings fråga då hon fortsätter med tillägget på rad 103. Det finns inget i prosodi eller i yttrandets form som visar att hon orienterar sig mot hans fråga och att ett svar skulle vara relevant.
 - h) Sofie erbjuder en ny turbytesplats, och ger mamma en ny möjlighet att komma med en kommentar, genom sitt tillägg, rad 103.
 - i) Mamma handlar som om det fortfarande var Sofies tur (och pågående projekt). Rad 105–106 utgör ett kort svar på frågan på rad 101. Mamma befriar Sofie från skyldigheten att besvara Vikings fråga och hjälper henne därmed att fortsätta sitt kommunikativa projekt.

Trots att måltidsaktiviteten och interaktionen i flerpartssamtalet begränsar talarens möjligheter att fullborda sitt yttrande i en i tiden sammanhållen tur, och trots att varje enskilt yttrande är syntaktiskt och pragmatiskt ofullbordat

bildar de tillsammans och med prosodin som resurs en helhet – en diskontinuerlig tur.

Litteratur

- Auer, Peter. 1996. The pre-front field in spoken German and its relevance as a grammaticalization position. I: *Pragmatics* Vol. 6. S. 295–322.
- Bergmann, Jörg R. 1990. On local sensitivity of conversation. I: Marková, J. och Foppa, K. (red.) *The Dynamics of Dialogue*. Harvester Wheatsheaf, New York, 201–226.
- Bockgård, Gustav. 2000. Gemensamt producerade konstruktioner i samtal – En teoretisk diskussion utifrån autentiska exempel. Bidrag till projektet Samtalsspråkets grammatik, Linköping maj 2000. Manus.
- Green-Vänttinen, Maria. 2001. Lyssnaren i fokus. En samtalsanalytisk studie i uppbackningar. *Studier i nordisk filologi* 79. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- Hakulinen, Auli. 2002. Taxonomy of particles in the Descriptive grammar of Finnish. Stödpaper. NorFA workshop on particles 7 mars 2002. Helsingfors.
- Jefferson, Gail. 1972 Side sequences. I: Sudnow, D. (red.) *Studies in Social Interaction*. Free Press, New York, 294–338.
- 1983. Notes on some orderliness of overlap onset. *Tilburg papers in language and literature* 28. Tilburg.
- 1986. Notes on latency in overlap onset. *Human Studies* 9, 153–183.
- Lehti-Eklund, Hanna. 1997. *alltså* som diskurspartikel. I: Haapamäki, Saara (red.) *Svenskan i Finland* 4. Skrifter från svenska institutionen vid Åbo Akademi. Åbo, 75–83.
- Lerner, Gene. 1989. Notes on overlap management in conversation: the case of delayed completion. *Western Journal of Speech Communication*, 53: 178–194.
- Lindström, Jan. 2002. Från satsschema till turschema? Förfältet i fokus. I: *Språk & Stil*, 11. Inst. för nordiska språk. Uppsala, 25–80.
- Linell, Per. 1998. *Approaching dialogue: talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Benjamins, Amsterdam.
- Löfström, Jonas. 1988. *Repliker utan gränser: Till studiet av syntaktisk struktur i samtal*. Akademisk avh. Institutionen för nordiska språk. Göteborg.
- Ochs, Elinor; Schegloff, Emanuel A. & Thompson, Sandra A. 1996. *Interaction and Grammar. Studies in Interactional Sociolinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge
- Ottesjö, Cajsa. 2001. *Men iallafall och jo iallafall* – ett bidrag till beskrivningen av en partikel. Ms. <http://www.nordiska.uu.se/samtal/publikationer.html>
- (kommande). *Iallafall* som markör för språkliga återupptagande handlingar – exempel från flerpartssamtal. Ms. till den av projektet Samtalsspråkets grammatik planerade antologin.
- Sacks, H. Schegloff, E. and Jefferson, G. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking in conversation. *Language* 50: 696–735.
- Samtalsspråkets grammatik. 2000. <http://www.nordiska.uu.se/samtal/>
- Schegloff, Emanuel A. 1996. Turn organization: one intersection of grammar and interaction. I: Ochs, Elinor m.fl. (red.) S: 52–133.

- Steensig, Jakob. 2001. Sprog i virklichkeiten; Bidrag till en interaktionel lingvistik. Aarhus universitetsforlag, Århus.
- Tannen, Deborah. 1984. Conversational Style: Analyzing Talk among Friends. Ablex, Norwood, NJ.
- Öqvist, Jenny. 2002. Reference in practice. Some aspects of referring to persons in Swedish talk-in-interaction. Ms. <http://www.nordiska.uu.se/samtal/publikationer.html>

Material

(GSLC). Transkriptioner från Göteborg Spoken Language Corpus. Omarbetade av författaren. <http://www.ling.gu.se/SLSA/SLcorpus.html>

Bilaga

Var vänlig och citera inte från denna transkription utan tillåtelse från: cajsao@ling.gu.se
 Transkriptionskonvention anpassad till Ochs (1996). °Omger tystare tal° *Omger skratt*
 ↗ Markerar sjungande ↘ >Omger snabbare tal< Emfas Fortsättningston , Stigande ton ?
 Fallande ton . Öppna parenteser innebär att tidmätningen sträcker sig över flera rader,
 parenteser markerar (början och) slutet.

M = Ulla mamma, S = Sofie, dotter 17, V = Viking, son 15, P = Pia, dotter 12 och K = Karin, dotter 5 år. Utdraget kommer från början av inspelningen och måltiden. Familjen sitter runt matbordet som står i rummet närmast köket. Pappa har fortfarande inte kommit till bordet och Pia är tillfälligt i köket. Sofies yttranden om Björn är markerade med **fetstil**.

GSLC:A821101:Middag2:(Ottesjö:)Björn

- 19 (3,1)
 20 M: å n[u kommer de se du]
 21 P: [°hu ha de hä blit]t (gul ma)°
 22 ((Pia går till köket))
 23 M: jasså de e e: gurkmeja.
 24 S: osså ta du me re Pia så många: äh äh uhm
 25 [uhm uhm uh[m: glas]
 26 P: [()]
 27 M: [gla:s]du]
 28 klarar av tänk de har vi glömt å duka fram.
 29 (1,4)
 30 M: men vatten ha vi?
 31 (0,7)
 32 M: *vi få skicka ↑runt de_*
 33 (1,1)
 34 S: >asså de ä nämlen< såatt,
 35 (0,3)
 36 V: °de tyck[e ja e otro lit gott°]
 37 M: [Tummeli:ten åt ju] direkt ur
 38 grötfatet nå han gifte sej.
 39 S: ö: ö: °nu ha ja glömt va han hete för tillfället°

40 M: Tumme[liten]
41 K: [ja jus]t de
42 M: åsså ra[m]la han ner där å höll på å dru[n]kna i =
43 S: [NE::j ma:: ne::j]
44 M: = smöret me då dro hans fru: upp honom på en ske:d
45 (2,4)
46 V: vem gifte sej Tummeliten me? ((mat i munnen))
47 M: [en prinsessa]
48 S: [-å:e h (va de)] kleta.
49 (0,6)
50 S: fy ja får såhä hjä:rn[()]
51 V: ((till Pia i köket)) [ta s o c k erskålen]
52 M: [ja om du ge me lite]
53 ledtrådar så >kan[skeja,]<
54 S: [den hjä:r ä: ki:llen som lånade
55 pengar av igår. ((äter))
56 (0,4)
57 M: Björn.
58 (.)
59 S: Bjö:rn heter han ja.
60 M: det är ju bra att man vet vem Sofie låna pengar av
61 tycke ja. man hålle reda på, hh
62 (1,6)
63 P: vadå? ((Pia är i köket))
64 (0,9)
65 V: Pi:a
66 (0,6)
67 V: m: ta[:ä: (2,7 ((Pia är i köket))
68 P: [ha So[:f i e l å n a t p e n g a r a v =
69 M: [ha du tagi [sal]lad hä för att annars =
70 S: [m:]
71 P: = Lasse[l i t e: n
72 M: = så [()]
73 S: [ja jah redan [tagit °de°
74 V: 2,7) [P[ia (2,3
75 P: [elle: va sn:a:cka ni om.
76 M: ja men bry [de inte]
77 V: 2,3) [Pia: ta] sockret >ja de bra.<
78 (0,7) ((Pia återkommer))
79 P: >vadå< ha Sofie låna pe:ngar av Lasse ↑li:te:n↑
80 S: nā: Bjö:rn
81 M: *Tummeliten va de för övrigt*
82 (0,5)
83 P: °m:hm de kanske [re va°
84 S: [Jo: ma:mma:., (3,2
85 (2,0)
86 P: °man bli inte kloo[()°]
87 M: 3,2)[å nu] ha han slutat på skolan å
88 dragi som ti A[frika] så de kanske bli som me =
89 S: [nā:,]
90 M: = ryggsäcken ja låna den fick ja alri lämna igen
91 (0,8)
92 V: varå?
93 (2,0)
94 S: han kulle ju ri:nga idag nämlien å säja ((tuggar))

95 (2,1 (0,9)
 96 P: ♪ on the radio [()]
 97 S: 2,1) [om man kunde åka från Ytt:ela:nda:]
 98 (3,4
 99 P: = ♪ landing o:n the moon♪
 00 (1,4)
 01 V: 3,4) vem låna ru pengar °av,°
 02 (1,2)
 03 S: så man slapp åka frå[n (0,3) ()
 04 K: ((gnällig)) [*vaför to:g ni [sån*
 05 M: [hote:ll å
 06 restaurang. [va ä re du vill ha?

B

Iallafall som diskursmarkör

Ottesjö, Cajsa, 2005. *Iallafall* som diskursmarkör. I: Anward, Jan & Bengt Nordberg (red.), *Samtal och grammatik*. Lund: Studentlitteratur, s. 201–229.
Omtryckt med tillstånd av Studentlitteratur.

Iallafall som diskursmarkör

Cajsa Ottesjö

Inledning

Syftet med detta kapitel är att genom en specifik diskursmarkör, nämligen *iallafall*, spegla de återgående handlingar som emellanåt är nödvändiga för att fullfölja ett *kommunikativt projekt* (Linell 1998 s. 207 ff.) i flerpersonersamtal.¹ Förutsättningen för att jag ska betrakta en handling som återgående är att det finns ett för deltagarna tydligt pågående kommunikativt projekt som tillfälligt avbryts och sedan återupptas. Avbrottet kan vara en utvikning från ämnet initierad av talaren eller av någon annan deltagare, både i syfte att utreda någon oklarhet i det som sagts eller för att kommentera detta, eller det kan vara ett lokalt situerat avbrott som tillfälligt avbryter ett pågående projekt, dvs. ett intrång i en pågående tur.

Framförallt kommer kollokationerna *men iallafall* och *jo iallafall* att analyseras, emedan dessa är de tydligaste exemplen på hur det tidigare adverbet har fått en diskursstrukturerande funktion som återgångsmarkör. I det samtalsmaterial jag haft att tillgå förekommer turinitialt *iallafall* (utan föregående *men* eller *jo*) som återgångsmarkör mycket sällan. Istället inleder *iallafall* oftast ett tillägg till den föregående turen (jfr Eriksson 2002). De yttrandeavslutande, de fokala satsadverbiella och de turtilläggande förekomsterna av *iallafall* kommer inte att behandlas i den här studien. Beskrivningen kommer att innefatta både den inre syntaxen, dvs. hur *iallafall*

1 Studien ingår i mitt avhandlingsprojekt om återgångar i samtal och har delvis presenterats på IPrA i Budapest 2000 och på Svenskans Beskrivning i Åbo 2001. Arbetet finansieras av Hvitfeldtska stiftelsen i Göteborg i form av ett fyraårigt doktorandstipendium. Sedan hösten 2001 är jag associerad medlem i projektet Samtalspråkets grammatik. Till Leif Grönqvist riktar jag ett särskilt tack för den tålmodiga hjälp han gett mig med att precisera de reguljära uttrycken som behövts för sökningarna i GSLC.

fungerar i satsen, och den yttre syntaxen, dvs. det sekventiella sammanhang av turer som *iallafall* ingår i, samt vilka språkliga handlingar som utförs av de yttranden i vilka *iallafall* förekommer.

Jag inleder min framställning med en allmän beskrivning av diskursmarkörer och fortsätter med en beskrivning av *iallafall*, för att därefter övergå till att analysera den återgående funktionen hos diskursmarkören. Kapitlet avslutas med en sammanfattande diskussion av syntax och funktion hos återgångsmarkören *iallafall*.

Diskurspartiklar och diskursmarkörer

Diskurspartiklar strukturerar samtalet och markerar hur ett yttrande ska uppfattas i det sekventiella sammanhang där det förekommer. De kan även markera hur en talare förhåller sig till något som sägs, vilken inställning talaren har till det som sägs, till sig själv eller till den som lyssnar och hur säker talaren är på innehållet i det som sägs. Genom att modifiera ett yttrande med en eller flera diskurspartiklar kan talaren uppnå flera interaktionella syften, mildra styrkan i ett påstående eller ta udden av en kontroversiell åsikt, signalera grad av (o)säkerhet inför det som sägs och inte minst visa på hur det aktuella yttrandet förhåller sig till tidigare och kommande yttranden (Wirtenäs & Norrby 2002). I alla dessa funktioner uppträder *iallafall*.

Termen *diskurspartikel* innebär ett förnyande av ordklassindelningen anpassad till det talade språket. Diskurspartiklar utgörs av ord som inte förekommer i andra än diskursstrukturerande funktioner. De indelas bl.a. i dialogpartiklar (*ja, jo, nä*) och yttrandepartiklar (*vetdu, jag menar*) allt efter vilka positioner de kan inta i ett yttrande (se Lindström 2005, jfr ISK 2004). *Diskursmarkör* är den funktionella benämningen på de ord som strukturerar diskursen och kan bäst förstås som en "satsledsbeteckning". Diskursmarkörer rekryteras från ordklasserna diskurspartiklar, adverb, konjunktioner, verb och pronomen. Ytterligare en diskursstrukturerande funktion utförs av en prosodisk markering av ett yttrandes inledning, genom tonal återställning och starkare volym än i omgivande tal (Ottesjö u.a.). I den beskrivning av diskurspartiklar som gavs ovan (Wirtenäs & Norrby 2002) använder man termen *diskurspartikel* för det jag, efter Lindström, föredrar att benämna *diskursmarkör*.

I Svenska Akademiens grammatik (1999, härefter SAG) behandlas inte diskurspartiklar som en egen ordklass. Däremot används det funktionella begreppet *diskursmarkör*. Termen betecknar: "[ett] uttryck som anger hur en (syntaktisk, semantisk eller pragmatisk) enhet förhåller sig till textsammanhanget eller talsituationen i övrigt" (Termförklaringar, SAG 1 s. 163). Detta är följaktligen att betrakta som ett satsled och motsvarar rätt väl den beskrivning som jag vill ge diskursmarkörer.

Jag kommer fortsättningsvis att behandla *iallafall* som diskursmarkör, med utgångspunkt i hur ordet fungerar i ett yttrande, som i sin tur ligger inbäddat i den omgivande språkliga kontexten. Det är inte tillräckligt att beskriva semantik och syntaktisk placering av diskursmarkörer, utan en fullständigare beskrivning nödvändiggör ett dialogiskt perspektiv på grammatik och en beskrivning av det sekventiella sammanhang i vilket yttranden innehållande t.ex. *iallafall* ingår, dvs. den yttre syntaxen hos yttrandet (Linell 2005).

lallafall som diskursmarkör

Vilken ordklass tillhör då diskursmarkören *iallafall*? Eftersom jag är av den uppfattningen att den tidigare treordsfrasen lexikaliserats och fungerar som ett enda ord (därav sammanskrivningen), så ligger valet mellan den traditionella ordklassen *adverb* och den nyintroducerade *diskurspartikel*. Det är alltså inte möjligt att i det sammansatta ordet *iallafall* infoga exempelvis ett pronomen, som i adverbfrasen "*i alla dessa fall*", och samtidigt bibehålla diskursfunktionen hos *iallafall*. Jag vill, genom de transkriptionsutdrag jag kommer att analysera, visa att *iallafall* först och främst utvecklats till en diskurspartikel.

SAG behandlar inte *iallafall* explicit i de paragrafer som rör möjliga diskursmarkörer, utan beskriver främst *iallafall* som satsadverbial. Man skriver att de fokuserande satsadverbialen *i alla fall*, *i alla händelser*, *i varje fall* framförallt fungerar som konjunktionella satsadverbial (SAG 4 s. 165). Författarna är dock medvetna om att denna kategori av satsadverbial kan vara diskursmarkörer.

Också konjunktionella (t.ex. *för övrigt*, *emellertid*) och fokuserande adverbial (t.ex. *bara*, *också*) används gärna med avseende på själva

språkhandlingen eller som markörer av gränser i textflödet. Denna typ av satsadverbial har ibland kallats talaktsadverbial. Sådana satsadverbial är vanliga särskilt i talspråk (SAG 4 s. 86).

Eriksson (1997 s. 122) behandlar *iallafall* som en diskursmarkör och skriver:

Utmärkande för dem [*i alla fall, hur som helst* m.fl.] är att de används för att återknyta till berättelsen eller huvudlinjen i denna efter en utvikning. Denna utvikning beror vanligen på att lyssnaren ingriper i berättandet.

I alla fall verkar ha funktionen att markera att det som följer utgör en återgång till handlingen. Samtidigt pekar också uttrycket bakåt. Det tonar ned det som föregått och markerar att det saknar direkt relevans för berättelsen.

I det studerade materialet föregås diskurspartikeln (adverbet) *iallafall* oftast av konnektorn *men* och dialogpartikeln *jo*. Konnektorn *men* fungerar som kontrastmarkör när den inleder ett yttrande. Londen (2000 s. 234) skriver att "*men* [---] fungerar som markör för att turen inte har samband med föregående tur(er) utan till något tidigare." Den används för att signalera en invändning mot eller en annan aspekt av det som nyss sagts. Konnektorn följs ofta av (ytterligare) en diskurspartikel, som *hördu*, *alltså* eller *att*. Londen noterar även att *men* i denna funktion är betonat. I en diskussion eller i ett samtal med flera deltagare, där turtagningen inte är förutbestämd, signalerar *men* tillsammans med diskursmarkören *iallafall* att talaren går tillbaka till huvudtråden i den pågående topiken efter en parentes, dvs. efter någon sorts exkurs inom talarens tur, eller efter en sidosekvens, dvs. ett avbrott bestående av minst två olika talares turer. Talaren kan ha utvidgat och preciserat beskrivningen av berättelsens bakgrund eller preciserat ett väsentligt element i sin redogörelse. Digressionen kan ha föranletts av en fråga från någon annan deltagare eller genom en kommentar från talaren själv.

Dialogpartikeln *jo* (utan efterföljande partikel) fungerar som diskursmarkör i turinledningar. Den är då prosodiskt markerad genom tonal återställning och betoning. I SAG beskrivs partikeln *jo* som ett svarsord och som en samtalsreglerande signal. "Talaren anger att han återvänder till huvudtråden: *jo, nå, nåja, nåväl*" (SAG 2 s. 756).

Om *jo* skriver man "att talaren anger att han bortser ifrån det senast sagda och i stället återknyter till det dessförinnan sagda." Vidare att "i en monolog markerar talaren på detta sätt att han återvänder till huvudtråden" (SAG 2 s. 758). I kollokation med *iallafall* används *jo* för att kräva tillbaka ordet och markera en återgång till ett tidigare kommunikativt projekt som fortfarande är tillgängligt i deltagarnas medvetande. Tillgängligheten bekräftas av att deltagarna omedelbart orienterar sig mot det tidigare projektet i sin respons på talarens initiativ.

Olika diskursiva användningar tar olika partiklar i bruk, något jag utvecklar beträffande återgångsmarkörer i min studie av återgående och fortsättande handlingar i flerpersonerssamtal. De olika diskursmarkörerna har i någon mån kvar sin ursprungliga betydelse och denna avspeglas i användningen. Vad gäller *iallafall* har partikeln kvar mycket av sin ursprungliga adversativa betydelse.

Placering i satsscheman och i turer, samt prosodisk utformning av *iallafall*

Iallafall har en syntaktiskt rörlig placering i både sats och tur motsvarande den *alltså* har i ledigt talspråk (Lehti-Eklund 1997). Frasen förekommer i samtliga annexpositioner, initialt, finalt och medialt. "Det fria annexet fungerar semantiskt som ett slags kommentar till den inre satsen eller den språkhandling som yttrandet av satsen innebär" (SAG 4 s. 439). Om *iallafall* inleder ett yttrande utgör det antingen den inre satsens fundament (ex. 4 i schema 9,1) eller ett initialt annex till denna (1 och 2). Yttrandefinala *iallafall* står antingen i den inre satsens slut (6) eller som ett finalt annex (7). *Iallafall* kan även ingå i den inre satsen och där fokusera någon av satsens delar (5) eller utgöra ett medialt annex (3). I ett turtillägg står *iallafall* först i enheten. Turtillägget utgör i sin helhet ett efterfält i en utbyggd sats (8). Frasen *men iallafall* återfinns i samtliga annexpositioner, medan *jo iallafall* enbart förekommer som turinledare och initialt annex.

Förfält	Inre sats			Efterfält
	Initialfält	Mittfält	Slutfält	
Annex	Fundament	Finit		Annex
1 <i>jo iallafall</i>	<i>så</i>	<i>lärde jag mej</i>	<i>nämlien</i>	
2 <i>men iallafall</i>	<i>två månader till</i>	<i>skulle hon</i>	<i>ha stannat</i>	
3 <i>men</i>	<i>nu iallafall¹</i>	<i>ska vi</i>	<i>till Brattön</i>	
4 <i>men</i>	<i>iallafall</i>	<i>ha ja</i>	<i>fått sagt de här</i>	
5	<i>han</i>	<i>är iallafall</i>	<i>syndikalist</i>	
6	<i>du</i>	<i>har ingen känsla av</i>	<i>att du läst på iallafall</i>	
7	<i>det</i>	<i>var inte precis</i>	<i>nån definition</i>	<i>men iallafall</i>
8 <i>å i min värld</i>	<i>så</i>	<i>är de så</i>	<i>att de som inte finns där de finns inte</i>	<i>iallafall inte i min värld</i>

Schema 9.1 Fältschema över iallafall i olika syntaktiska positioner.

1 Det finns ingen naturlig plats för ett medialt annex i schemat.

När *iallafall* ingår i en turs förbeggynelse (Lindström 2002) eller i dess post-slut har den prosodiska och syntaktiska enhet i vilken diskursmarkören ingår en tydligare diskursstrukturerande funktion än när *iallafall* förekommer i en yttrandemedial position. Enheten fungerar som en gräns mellan delar av samtalet. Inleder *iallafall* ett turtillägg till en TKE har den en adversativ funktion och modifierar det föregående påståendet.

Räckvidden hos *iallafall* sträcker sig från den hos ett fokuserande satsadverbial, som knyter an till det närmast föregående eller efterföljande ledet i satsen och där betydelsen ligger nära den hos *åtminstone*, till diskursmarkörens med en räckvidd många yttranden bakåt i diskursen.

Den prosodiska realiseringen av *iallafall* varierar från att alla de ursprungliga morfemen uttalas till en kraftig reduktion, som i skrift skulle motsvaras av *afa*. Prosodisk reduktion är typisk för fraser och ordgrupper som lexikaliserats till diskurspartiklar och används som diskursmarkörer (jfr *hörru*, *vettu* och *asså*). Samförekommer *iallafall* med *men*, yttras kollokationen antingen som en intonationsenhet eller med en mycket kort paus före *iallafall*. Slutstavelsen är ofta betonad och enheten avslutas vanligen med fallande tonkurva. Av samtliga 32 förekomster i GSLC (se nästa avsnitt) av *men iallafall* är 31 transkriberade utan uttalsreduktion på *men* (sökningen gjordes 2003-06-11). Detta tolkar jag som relativ prominens i uttal och därmed överensstämmande med den funktion frasen har för att signa-

lera samtalets ändrade inriktning. Frasen *jo iallafall* uttalas alltid som en enhet och oftast med prominens på det inledande ordet. Överhuvudtaget är pauser och prosodiska gränser före eller efter yttrandeeinitiala *iallafall* vanligt förekommande.

Material, metod och frekvenser av *iallafall*

Materialet för studien utgörs huvudsakligen av två audioinspelningar och en videoinspelning av samtal förda under tre middagar i en sexpersoners familj i Bohuslän. Middagsinspelningarna är gjorda av författaren för Talspråskorpusen GSLC (Gothenburg Spoken Language Corpus), som finns på Lingvistiska institutionen i Göteborg. De båda audioinspelningarna är transkriberade enligt institutionens standard GTS (Gothenburg Transcription Standard) och återfinns i institutionens kärnkorpus som GSLC:A8209011 (Middag1) och GSLC:A8211011 (Middag2). Dessutom har jag excerperat transkriptioner ingående i GSLC via konkordanser över *iallafall*, samt transkriptioner ingående i projektet Samtalsspråkets grammatik (GRIS) kärnkorpus. Dessa transkriptioner är samlade i Korpus Ottesjö. Olika typer av analys ställer olika krav på noggrannhet och på vad som uttrycks i transkriptionen. De excerperter som hämtats ur GSLC har jag därför, efter avlyssning, reviderat till den standard som används inom Samtalsspråkets grammatik.²

Att studera ett språkligt uttryck i dess användning och i dess sekventiella sammanhang är den metod som används inom samtalsanalys (Steensig 2001) och då särskilt av de forskare som förenar studiet av språk med studiet av social praktik. Detta perspektiv har kommit att kallas *interaktionell lingvistik*. Det tillämpas av forskarna inom projektet Samtalsspråkets grammatik och således används metoden även i detta kapitel.

Jag kommer att presentera några av exemplen som fallstudier (*single case analysis*) av längre sekvenser, eftersom de återgående handlingarna och strukturen hos sidosekvenser blir tydliga först i längre utdrag. Ford & Thompson (1996 not 20) argumenterar för att lingvister som analyserar språket i dess ursprungliga kontext måste

2 För dessa transkriptionskonventioner se bakpärmens insida.

tillåta sig längre utdrag än vad studier av dekontextualiserat språk hittills behövt. Exempel måste presenteras med mer kontext än vad som varit gängse tidigare ifall vi ska betrakta språket i dess verkliga användning i interaktionen.

Studien har kompletterats med sökningar i GSLC med hjälp av Korpusbrusaren, ett konkordansverktyg som utvecklats av Leif Grönqvist (Gunnarsson 2004). Dessa sökningar innebär ett kvantitativt inriktat arbetssätt genom att man exciperar specifika ordförekomster ur en betydligt större korpus. Härvid bör man notera att definitionen av ett yttrande i transkriptionsstandarden GTS i GSLC skiljer sig från den som används inom interaktionell lingvistik, vilket kan påverka frekvensen av *iallafall* i olika positioner i ett yttrande eller i en tur. Inom den interaktionella lingvistikens är yttrandet en språkhandling som utgörs av en grammatiskt definierbar enhet i talet (ord, fras eller sats) och fungerar som ett relevant kommunikativt bidrag i sitt sekventiella sammanhang (Lindström u.a.). Detta innebär att en tur kan innehålla många yttranden. "Yttrande" är en neutralare term än "turkonstruktionsenhet" – TKE, vilken betecknar de enheter som turer konstrueras av. I göteborgsstandardens definieras yttrandet som ett språkligt bidrag som utgörs av en sekvens av ord yttrad av en deltagare och avgränsad av antingen tystnad eller det oavbrutna talet från någon annan deltagare eller av att en aktivitet börjar eller slutar. Man föredrar att tolka pauser som ingående i en talares bidrag och att låta ett bidrag i transkriptionen avgränsas endast av någon annan deltagares oavbrutna tal eller av tystnad enbart när det står klart att en aktivitet är avslutad (GTS s. 4). GTS:s "yttrande" sammanfaller därmed närmast med begreppet "tur".

I GSLC (30 maj 2003) ingår 940 förekomster av olika uttalsvarianter av *iallafall*. Knappt 30 % av dessa förekomster är turfinala, dvs. de avslutar ett yttrande så som GTS definierar begreppet. Endast ett fåtal inleder turer (yttranden). Detta innebär att majoriteten står inne i en längre tur. Samma frekvensförhållande gäller för kollokationen *men iallafall*. Frasen inleder oftast yttranden, men dessa ingår många gånger i en längre tur. De få förekomsterna av *jo iallafall* yttras alla i inledningen till en ny tur (korpus Ottesjö).

Det finns inga turinledande belägg av återgående *iallafall* i mitt eget material och endast nio turinledande *iallafall* i GSLC, av vilka tre har en mindre tydlig återgående funktion. (GSLC är en förhål-

landevis stor talspråkskorpus men utgör naturligtvis inte en fullständig representation av det talade svenska språket.) Däremot finns i de båda korpusarna många yttrandeinledande belägg som inleds med *iallafall*, utan att inleda en ny tur. Dessa kan karaktäriseras som turtillägg (Eriksson 2002). Att den turmediala placeringen av *men iallafall* dominerar beror på att frasen används för att återgå till huvudtråden efter någon form av utvikning under en pågående tur. Många av beläggen ingår i längre (monologiska) turer, dvs. i anföranden, redogörelser eller berättelser. De fåtaliga beläggen på turinledande och återgångsmarkerande *iallafall* har inneburit att beskrivningen av diskursmarkören har fokuserat på samförekomsterna med *men* och *jo*.

I alla fall – en diskursmarkör för återgående handlingar

Återgången till ett kommunikativt projekt sker efter olika typer av avbrott, som parenteser, sidosekvenser och längre avbrott under vilka andra talare eller aktiviteter dominerat samtalsrummet. I det följande ska jag redogöra för och exemplifiera hur yttranden som innehåller *iallafall* används för att återgå efter sådana avbrott i samtalet. Jag inleder med ett kortare utdrag i vilket ett parentetiskt avbrott ingår. Därefter följer ett längre utdrag som avser att illustrera hur *iallafall* fungerar som återgångsmarkör efter en projektanknuten sidosekvens. Det tredje utdraget visar en återgång efter ett lokalt situerat avbrott. Slutligen följer ett utdrag med en återgång efter ett byte av topik.

Återgång efter en parentetisk utvidgning av den egna turen

En parentes innebär enligt Routarinne (2003) att talaren initierar en utvikning från den pågående strukturen, för att därefter återgå till det som föregick parentesen. Hon beskriver parenteser som en typ av självavbrott. Parentesen kan vara en utvikning från huvudtråden

i en berättelse eller en kommentar till det som just sagts. Talaren kan t.ex. ange en förutsättning för det som senare kommer att berättas eller fördjupa beskrivningen av en av berättelsens deltagare. Den parentetiska kommentaren rör talarens eget beteende eller hur denne förhåller sig till det som sägs. Den infogade parentes strukturerar berättelsen eller redogörelsen (se även Duvallon & Routarinne 2005).

Parenteserna "uppstår", och är därmed möjliga att analysera som sådana, när talaren på ett identifierbart sätt återgått till den avbrutna strukturen i redogörelsen eller huvudtråden i berättelsen. Frasen *men iallafall*, och mera sällan enbart *iallafall*, fungerar som en återgångsmarkör efter parentetiska avbrott och utvecklingar. Den förebådar en återgång till huvudlinjen i en redogörelse eller handlingen i en berättelse.

Utdrag (1) kommer från en videoinspelning ingående i GRIS-korpusen. Fyra kvinnor samtalar medan de väntar på kaffe. A, B och C har gemensamt berättat för D om en resa (med dans) som de deltagit i. Därefter har samtalen rört andra topiker. I utdraget initierar A en återgång till berättelsen om dansen man deltog i under resan. Hon vänder sig först snabbt mot D, medan hon yttrar diskursmarkören *men hörrö*, ser sedan åter på B, som godkänner hennes erbjudande, och fortsätter därefter med *måste ju berätta*, introt (Eriksson 1997)³ till berättelsen, rad 1–4. Innan A inleder själva berättelsen avbryter hon sig emellertid, vänder sig mot D och kommenterar sin egen självkänsla med *tur att man inte e fallen åt att*, rad 4–5. Genom den föranledda ifyllnaden (Bockgård 2003) på rad 6 visar B att hon gissat vilken episod A har för avsikt att berätta. Ifyllnaden föranleds av A:s tvekan och B:s bidrag omvandlar parenteserna till en sidosekvens. A upprepar yttrandet och de skrattar gemensamt innan A på rad 9 "rättar" formuleringen. Diskursmarkören *vet ni va* markerar övergången till berättelsens inledning. Efter ännu en tvekan, rad 12, lägger A till det parentetiska yttrandet som värderar hennes eget

3 Eriksson skiljer på intron och inledningar till berättelser. Ett berättelseintro är den första turen i en introduktionssekvens (*pre-sequance*). Introt annonserar att en berättelse (eller annan längre diskursenhet) är att vänta. Introt kan även innehålla en värdering eller summering av den kommande berättelsen. Inledningen innebär att berättelsen börjar och den använder sig ofta av formaliserade uttryck som *det är...*, *det var...* och *en gång*. Introt påbörjar berättandet medan inledningen påbörjar berättelsen (a.a. 72).

uppförande vid tillfället. Parentesen yttras tyst och snabbt medan hon böjer ner huvudet. När hon yttrar diskursmarkören *men iallafall* tittar hon upp på D och C, de utvalda lyssnarna.

(1) SÅINF 2 1: Dansen (videoinspelning).

- 01 A: .hh Men hörro du när ja eh berätta de här
 02 om da:nsen kommer ja ihågç e:hhhe↑he
 03 B: ja:
 04 A: måste ju berätta. (0.4) tur att man inte
 05 e (.) fallen eh åt att .hh=
 06 B: =>sätta sej å< gråtaç
 07 A: sätta sej å gråta,
 08 B: [hehahahah
 09 A: [hehahah () eller att kännu sej mindervä::rdig?
 10 vet ni va[, då va ju vi två då värdinner där, på
 11 C: [ehehehe
 12 A: på: eh å å ja jah .hh jah °>sprang å fjanta me,<°
 13 >äh men iallafall< (.) .hh så så tänkte ja
 14 såhär, nå man kanske skulle da:nsa lite grannç
 15 å så börja ja ehöh bjö upp alltså, men vet ni
 16 fem karlar na- nubba nå va heter de,
 17 B: nob[ba
 18 C: [nobba

Diskursmarkören *men iallafall* (r. 13) skjuter undan parentesen och markerar att berättelsen kommer att fortsätta. Syntaktiskt utgör frasen ett annex till den efterföljande *så*-inledda satsen. Den yttras som en prosodisk enhet och följs av en kort paus, vilket ytterligare markerar frasen som en självständig enhet liggande utanför den inre satsen. Som vi kommer att se i flera av de följande utdragen är detta en vanlig konstruktionstyp när *iallafall* ingår i eller ensamt utgör ett initialt annex.

Återgående handlingar efter sidosekvenser

En sekvens bildas av två eller fler turer och är en serie av händelser som hör ihop och följer på varandra. Inom en sekvens kan kortare avgränsade sidosekvenser (Jefferson 1972) ligga inbäddade på samma sätt som en längre tur kan innehålla parentetiska utvecklingar. Den pågående aktiviteten avbryts tillfälligt för att senare återupptas. För att ett yttrande eller ett kommunikativt projekt ska

uppfattas som avbrutet krävs att yttrandet eller projektet ska ha projicerat en fortsättning, yttrandena eller projekten ska inte vara pragmatiskt fullbordade.

Jefferson (1972 s. 316) beskriver strukturen hos samtalssekvenser som innehåller en sidosekvens som treledad. Det första ledet består av en pågående social aktivitet eller ett samtalsämne (*on-going sequence*). Det andra ledet utgörs av ett tillfälligt avbrott eller ett uppskjutande av den pågående sekvensen (*side-sequence*). Det tredje ledet är en återgång till den tidigare aktiviteten (*return to on-going sequence*). Sidosekvensen "uppstår" först när talarna gemensamt orienterar sig mot det som föregick avbrottet, dvs. återgången till den tidigare pågående sekvensen konstituerar sidosekvensen. Återgåendet kan utformas som en fortsättning (*continuation*), dvs. talaren fortsätter sekvensen som föregick sidosekvensen utan att särskilt markera återgåendet, eller genom en markerad återgång (*resumption*). (Se Ottesjö u.a. för ett resonemang om valet av termer.) Rad 21 i utdrag (2) *han va helt otro-* är utformad som en fortsättning på talarens yttrande medan de *men iallafall*-inledda yttrandena, på raderna 14 och 29 i samma utdrag, utgör markerade återgångar. Andra återgående markörer är t.ex. *hursomhelst, men allvarligt talat, nä men*. Återgångsmarkörerna utgör en resurs för talarna som de använder för att markera en sidosekvens eller parentetisk utvikning som en sido- eller underordnad aktivitet.

Den typ av sidosekvens som uppstår vid ett tillfälligt byte av aktivitet berörs inte i Jeffersons artikel. Jag har dock valt att betrakta ett sådant avbrott som en sidosekvens emedan det följs av en återgång till den tidigare sekvensen och därmed av deltagaren behandlas som sidoordnad. Utdrag (3) avser att illustrera en sådan lokalt situerad sidosekvens, i vilket återgången till det avbrutna projektet sker med hjälp av diskursmarkören *jo iallafall*.

Återgång efter en projektanknuten sidosekvens

Den återgående funktionen hos *iallafall* vill jag visa med ett längre utdrag ur Middag1. Sekvensen utgörs av en berättelse som framförs av Evert, pappan i familjen. Utdraget sträcker sig till berättelsens poäng. Först presenteras utdraget och därefter följer analysen av den interaktion som skapar berättelsen, med särskild hänsyn till diskursmarkören *iallafall*.

Evert har tidigare erbjudit sig att berätta en historia med berättelseintrot: *ska ni höra en sedelärande historia*, utan att någon av deltagarna då antagit erbjudandet. För att en talare ska kunna dominera samtalsrummet under en längre stund måste de övriga deltagarna samarbeta och godkänna att samtalandet tur-för-tur (Sacks, Schegloff & Jefferson (SS&J) 1974) tillfälligt sätts ur spel och tillerkänna den som vill berätta möjligheten till en utsträckt tur. Ett intro ber om tillåtelse för en sådan utsträckt tur och är nödvändigt för en talare som vill berätta en historia som kräver många sammanhängande yttranden (i form av turkonstruktionsenheter) innan den är avslutad. När Evert, ca 5 minuter senare, återigen erbjuder sin historia accepteras genast erbjudandet av Ulla och Viking, mor och son i familjen. Det krävs emellertid en hel del förhandlande innan Evert kan komma igång med sin berättelse. Han blir avbruten flera gånger både för att hans rätt till en utsträckt tur ifrågasätts och för att innehållet i hans berättelse ifrågasätts. De förbegynnande elementen *jo jo*, på rad 1 i utdraget, utgör en respons på det resonemang som just föregått (om vilka ben man oftast bryter då man åker snowboard). Signalerandet av turtagandet är en viktig funktion hos förbegynnelsen (Auer 1996, Lindström 2002), sådana element i turens inledning visar att talaren tänker utnyttja rätten till turutrymmet, även om han behöver lite tid innan han kommer igång med det som han har tänkt säga. Yttrandet *nä de va iafall* markerar återgången till historiens början. Evert väljer den konventionella berättelseinledningen *de var* för att tydligt markera att en berättelse ska följa. En viktig funktion hos inledningen är att signalera inträdet i berättelsevärlden så att deltagarna rätt kan tolka de handlingar som omnämns. De konventionaliserade berättelseinledningarna fungerar därför som diskursmarkörer.

(2) Middag 1: En sedelärande historia.

- 01 E: jo jo ↓nä **de va iafall**, (0.7)
 02 <han den här: e,>
 03 (1.5)
 04 S?: °h hhh°
 05 U: Fri:tz
 06 (0.4)
 07 E: <som: har hand om> (1.5) han som har hand om
 08 nö:dslakten i Ytterlanda hans pa:ppa
 09 (0.5)

- 10 E: de va en sån här rikti gga:lning som bara
11 jobba: som en full:ständit (0.7) vansinni
12 allså
13 (1.1)
14 E: (.h) ↑Men iallafa:ll så hade ha- så (ha-)
15 lasta han av nån: kvi:ga elle nånting
16 [()]
17 U: [pap]pan elle Sti:g,
18 (0.6)
19 E: pappan
20 (1.1)
21 E: han va helt otro- han han jobba så de va
22 inte sant
23 V: ja typ som du rå pappa [jah
24 E: [sån hä jo men han
25 va änna som: fullständi hänsynslös ja ä: ju
26 lugn å sansad=
27 U: =ja
28 V: ja[:
29 E: [men >ia(II)fall< (0.3) så: (.)
30 (jo:h)
31 ((telefonen (1.1) ringer))
32 U: svara fli[ck]or
33 E: [så,]
34 (1.4)
35 E: hadde den dä kvigan änna som hoppat ut å han
36 (hadde kommit under en lä:m)
37 ((telefonen ringer))
38 (0.4)
39 E: så ha- bröt av armen hä:r
40 (2.0)
41 E: men de tyckte han spela väl ingen roll så
42 han fortsätter å jobba me de
43 (0.5)
44 S: °huhhh°
45 E: å sen=
46 U: =huhuu [((flabbar))(((flabbar)))
47 S: [°huhhh°
48 V: [så dä äkta]
49 bo:nn[e
50 E: [jaa (.) näe han va inte bonde
51 [han va bara ()]
52 U: [de kan väl inte va ha gjort]
53 speciellt ja mena du vet väl hur de känns
54 å bry:ta sake[r å ting
55 E: [ja me han

- 56 [brö:t (.) han bRÖ]:T armen]
 57 V: [ja: en som: (du)]
 58 U: [°du bruka ju° (.) du bru] ju ligga de]
 59 på soffan
 60 E: [ha- han bröt armen,
 61 (0.6)
 62 E: å ↑sen >afall< (0.4) framåt middan så fick
 63 nån: (0.6) asså klippa av: (0.4) asså
 64 klockan fö då hade ju a- asså armen svullna
 65 så [mycke då] va
 66 U: [m::mhm]
 67 U: förvåna oss inte ett ögonbl[ick
 68 E: [å sen så framåt
 69 kvä:llen då då då hh när de va sla- dags å
 70 sluta då halka han se i väg ti lasarettet
 71 (0.5)
 72 U: m:m
 73 E: å sen dog han på natta.

Huvudpersonen introduceras långsamt och eftertänksamt. När Evert dröjer kommer Ulla med ett namnförslag *Fritz*, som lämnas obeaktat. Huvudpersonen nämns aldrig vid namn och troligen vet inte Evert eller någon av de andra vad han heter. Därför blir en längre beskrivning av huvudpersonen nödvändig.

Efter ytterligare en paus fortsätter Evert med historiens handling. Han markerar återgången på rad 14 med *Men iallafall*. Yttrandet avslutar introduktionen och projicerar en fortsättning av berättelsen. Evert blir emellertid återigen avbruten. Ulla kräver ett klargörande av vem berättelsen handlar om: *pappan elle Stig*. Tillsammans med Everts svar, *pappan*, utgör dessa två yttranden en minimal sidosekvens. Efter en längre paus lägger Evert till ytterligare en värdering av huvudpersonen och förorsakar därigenom ytterligare en sidosekvens. Värderingen av pappan på rad 21–22 föranleder Viking att ironiskt jämföra huvudpersonen med sin egen far. Evert svarar först med en ansats till förklaring *sån hä*, avbryter sig och kontrasterar sin egen sans mot huvudpersonens hänsynslöshet, ett yttrande i samma lustfyllda anda som sonens. Sidosekvensen avslutas med två korta ironiskt uttalade *ja* på rad 27 och 28.

Ånyo återgår Evert till berättelsens handling med *men ia(l)fall*, rad 29. Berättaren tvekar lite innan han hittar tråden igen. Samtidigt ringer telefonen och Ulla uppmanar "flickorna" att svara. Nu

berättar Evert den dramatiska händelsen, med början på rad 35, kärnan i berättelsen, nämligen att mannen bröt armen men ändå fortsatte att jobba. Ulla kvitterar (Green-Vänttinen 2001) informationen med att flabba och den äldsta dottern Sofie fnissar tyst. Viking fäller den lakoniska kommentaren *så då äkta bonne* på rad 48.

Det som kunde ha stannat vid en värdering av historien så långt utvecklas till en sidosekvens när Evert informerar om att huvudpersonen inte var bonde. Everts yttrande omvandlar en sidoordnad kommentar till första ledet i en sidosekvens. Både Viking och Ulla förminskar det hjältemodiga i mannens beteende och de talar samtidigt som Evert hävdar allvaret i händelsen. När de tystnat upprepar Evert: *han bröt armen* och avslutar på så vis sidosekvensen. Efter en paus går han vidare med en avdramatiserande fortsättningsform *å sen* följt av ett snabbt uttalat *afall* som skjuter undan intermezzot med invändningarna. Genom att upprepa *å sen* från rad 45 knyter han an till den tidigare handlingen med ytterligare ett element som för berättelsen framåt. Berättelsens handling är så långt kommen att en kraftfullare markering av återupptagandet inte längre är nödvändig. *Å sen* är en tillräckligt projicerande inledning för att lyssnarna ska förstå att en fortsättning är att vänta. Berättelsen kommer till sin höjdpunkt och sitt slut.

Enligt SAG är *iallafall* att betrakta som ett adversativt konjunktionellt satsadverbial. Men *iallafall* kan också fungera som fokuserande satsadverbial av *åtminstone*-typen. Om dessa står i satsens mittfält är de oftast obetonade (jfr *han är iallafall syndikalist* i schema 9.1). På rad 1 har *iallafall* en jämn intonation med en svag höjning av tonhöjden på *fall*. Ett inskjutet *iallafall* i en sådan här konstruktion signalerar att något skiljs ut. Är det nödslaktaren som skiljs ut från andra tänkbara huvudpersoner? Eller syftar *iallafall* på att det som tidigare sades (om vad historien handlar om och om att bryta handlinger) nu skjuts åt sidan och det väsentliga – historien – kan påbörjas? Liknande exempel visar på den senare förklaringen. *Iallafall* har således först och främst en diskursfunktion.

Det var-konstruktioner är en vanlig berättelseinledning (Eriksson 1997 s. 72); vanligen innehåller den dock inte någon diskurspartikel. *Iallafall* lägger till något och förändrar funktionen hos inledningen. Enheten får en riktning bakåt, samtidigt som den skapar förväntningar på en fortsättning. Det blir tydligt för deltagarna att berättelsen börjat och de tillåter en utsträckt tur.

Den andra förekomsten (rad 14) ingår i en intonationsenhet som yttras med stark ansats: *Men iallafall så hade ha-*. Enheten är tydligt prosodiskt markerad som något nytt i sekvensen och i berättelsen. *Men* betonas medan *i* är knappt hörbart. Den tredje förekomsten av *iallafall* (rad 29) har en liknande funktion som den föregående, att markera återgången till berättelsens handling efter en sidosekvens. Den ingår i samma fras *men ia(ll)fall*, men frasen yttras som en prosodiskt självständig enhet. Uttalet är både svagare och snabbare, med ett mycket kort brott efter *men*, samt med uttalsreduktion på *alla*. Den fjärde förekomsten (rad 62) yttras mycket snabbt med kraftigt reducerat uttal av *iallafall*. Frasen *Å sen afall* utgör en sammanhållen prosodisk enhet och markerar att talaren fortsätter med berättelsens handling. *Nä de va iafall* inleder något nytt i samtalet, en berättelse inleds, medan frasen *men iallafall* inleder en ny fas i en pågående berättelse. Båda fraserna ger samtalet en annan inriktning än den som just förevarit, medan frasen *å sen afall* visar att berättelsen fortsätter.

Alla fyra förekomster av *iallafall* i utdraget yttras när talaren redan har rätten till turutrymmet men efter olika slag av förhandling eller utredande. Före den första förekomsten, rad 1 *de va iafall*, enades deltagarna om vad berättelsen skulle handla om. Därefter följde förekomsterna, på rad 14 *Men iallafall* och 29 *men ia(ll)fall*, efter de båda avbrotten som rörde dels huvudpersonens och dels berättarens karaktär.

Den sista förekomsten *å sen afall*, på rad 62, föregicks av en förhandling om allvaret i det som hänt. Den ursprungliga adversativa funktionen hos *iallafall* finns kvar genom att det som följer skjuter undan och hoppar över (*skip-connecting*) det som föregick (Sacks 1992 s. 349). Som tidigare nämnts, skiljer Jefferson (1972) på *resumption* (återgång) och *continuation* (fortsättning). Hon skriver att deltagarna kan välja en fortsättande formulering, och därigenom föreslår de att det inte är något problem med interaktionen och att det inte finns något behov av att särskilt markera återgången till den tidigare pågående aktiviteten (a.a. s. 320). Här har återgången, rad 62, föregåtts av att lyssnarna har ifrågasatt både berättelsens huvudperson och själva berättaren. Genom att utforma återgången som en fortsättning behandlar talaren den som oproblematiserad, även om det adversativa *iallafall* lägger till en markering av

återgående. De två därpå följande *å sen* (rad 68 och 73) utformas som oproblematiske fortsättningar.

Samtliga förekomster i utdraget har en diskursiv användning. De tre senare (*men-* och *å sen iallafall*) fungerar som diskursmarkörer och har en självständig syntaktisk ställning som annex till den inre satsen. Den efterföljande inre satsen har *så* som fundament (*å sen* har även en dubblering av annexet genom adverbet *framåt middan*), medan *nä de va iafall* följs av en utbyggd nominalfras (*han den här...*) som i sin tur följs av den parentetiska utvidgningen (*de va en sån här...*) och egentligen aldrig blir en fullbordad enhet (se schema 9.1). Det hela kunde kanske betraktas som en expanderad initial dislokation (jfr Lindholm & Lindström 2004) till det som följer på rad 14 *så hade ha-*. Annexet *Men iallafall* får en närmast diskursstrukturerande funktion och liknar i viss mån den som tilldelas *så* i SAG:s satsanalys, dvs. att markera en syntaktisk gräns mellan förfält och inre sats (SAG 4 s. 39). Av detta följer att ett syntaktiskt adjunktionellt element är en funktionell enhet sedd utifrån den yttre syntaxens perspektiv. Den globala diskursfunktionen återspeglas i den lokala yttrandesyntaxen. Värt att notera är att varje förekomst av *iallafall* i utdraget föregås av en partikel: den disjunktiva dialogpartikeln *nä*, samt de båda konnektorerna: kontrastivt *men* och additivt *å sen*.

Återgång efter en avbrytande sidosekvens

I det föregående utdraget analyserade vi frasen *men iallafall* i dess funktion som återgångsmarkör. Vi övergår nu till frasen *jo iallafall*, som enbart har den diskursstrukturerande funktionen att återgå till ett avbrutet projekt efter någon form av avbrott.

I flerpersonersamtal är det flera talare som konkurrerar om turutrymmet, vilket kan leda till att projekt avbryts, samtalsutrymmet delas upp i flera turtagningssystem (*schisming*, Egbert 1993, 1997) eller att sidospel samtidigt pågår (Goodwin 1997). Detta behandlas utförligare i Ottesjö u.a. Även i tvåpersonersamtal förekommer det att topiker avbryts (jfr utdrag 4) för att senare återupptas. Ett avbrott kan, som i utdrag (3), vara förorsakat av här-och-nu-situationen (*local sensitivity*, Bergmann 1990) eller innebära att någon annan deltagare tagit över initiativet och fört iväg samtalet bort från talarrens pågående projekt, vilket innebär att den som varit primärtalare

inte längre innehar denna roll. Efter båda dessa typer av avbrott används *jo iallafall* för att återgå till det avbrutna projektet.

I utdrag (3) är enbart två av deltagarna aktiva i den del av samtalet som innehåller det analyserade avbrottet och samtalet liknar därför ett tvåpersonerssamtal vad gäller turorganisationen. Samtalsaktiviteten som pågått, en utfrågning av sonen Viking om hans prov i engelska, är på väg att avslutas. Efter en sammanfattande kommentar från mamman (rad 1–2) tar den äldsta dottern Sofie ordet. Interaktionen försiggår till en början enbart mellan mor Ulla och Sofie. De övriga deltagarna sitter tysta. Senare initierar brodern ett parallellt samtal med den yngre systemen, vilket innebär att två separata turtagningssystem verkar samtidigt.

På rad 4–5 i utdrag (3) knyter Sofie an till mammans avslutande kommentar om att förstå talad engelska. Genom att återanvända *förstå* kontrasterar hon sin nyvunna förståelse mot broderns (förmodade) brist på förståelse. Turen inleds med *mamma* uttalat med betydligt starkare volym än den hon använt tidigare i samtalet. Hon påkallar moderns uppmärksamhet och vänder sig direkt till henne med *du (ru)* på rad 7. (Sofie äter samtidigt, därav de långa pauserna.) Efter det starkt projicerande explanativa adverbet *nämligen* tystnar Sofie, men den syntaktiska utformningen tillsammans med fortsättningsprosodin har byggt upp en förväntan på en fortsättning. Under den tystnad som följer passar Ulla på att erbjuda henne potatisar och rödbetor. (Den deklarativa formen på erbjudandet *det är potatisar till dej* förklaras av att Sofie inte äter samma mat som de andra eftersom hon är vegan.) Ullas yttrande kommer att överlappa Sofies fortsättning, som utgörs av ett parentetiskt yttrande, en sorts metakommentar yttrad i ett snabbare tempo typiskt för sådana inskott.

(3) Middag 1: Potatis.

- 01 U: tycke de'e k_onstigt du borde verkligen lägga de
 02 vinn om å förstå: talad engelska
 03 (0.4)
 04 S: MAM'A NU HA JA förstått en sak, (0.6) tack vare
 05 Mary. ja ha aldrig förstått de tidigare nämligen,
 06 (1.2)
 07 S: .hh >de [skulle ru säkert redan< [självfallet aa
 08 U: [d e p o t a t i s a r [ti dej °också
 09 å å° r_öbetter,
 10 (1.0) ((tuggljud))

- 11 S: hh mamm- varför kan ni inte ta skalad potatis de
12 få vi ti å me i skolan
13 U: ja men du hallå den är för dåli
14 [kvalite: på potati]sen för å ha oskalad;
15 S: [elle oskalad allså]
16 (0.5)
17 U: man får ändå stå å skära bort halva potatisen
18 å de går faktiskt [forta]re å ska:la rom, så'tt
19 S: [jaha]
20 (0.6)
21 U: dom ä jä:tte[tråki](a)
22 S: [JO i]allafa:ll,
23 U: ja:?
24 (1.9) ((tuggljud, bestickljud))
25 S: så: lärde jag mej nämligen att (1.6) ((tuggar))
26 man ska inte-

Innan Sofie hinner till turens egentliga begynnelse blir hon således avbruten av Ullas erbjudande. Sofie avbryter sig och svarar (r. 7) (*j*)aa på erbjudandet. (Möjligen ingår även *självfallet* i svaret.) Efter ytterligare en paus för att äta, kritiserar hon på rad 11 de – *ni* – ansvariga för skalningen av potatisen. Det är Ulla som lagat maten och hon ansvarar också för att de andra får vad de behöver. Erbjudandet om mat utvecklas till en sidosekvens genom Sofies kritiska fråga. Ulla svarade inte på det tidigare tilltalet och Sofie utnyttjar erbjudandet om mat för att fånga moderns uppmärksamhet.⁴ En fråga gör ett svar relevant och väljer samtidigt ut näste talare (SS&J 1974). Sofies yttrande på rad 5, *ja ha aldrig förstått de tidigare nämligen*, projicerar en explanativ fortsättning och avslutas inte vid någon pragmatiskt möjlig turbytesplats. Frågan *varför kan ni inte...* på rad 11, däremot, gör ett turbyte relevant. Hade Ulla inte svarat med en förklaring, skulle ett uteblivet svar ha varit märkbart frånvarande. Nu har Sofie försäkrat sig om Ullas uppmärksamhet.

Redan innan Ulla avslutat sitt försvar godtar Sofie förklaringen med ett *jaha*, som visar att hon förstått och är beredd att avsluta sidosekvensen och gå vidare. Ulla avslutar sin tur med ett borttynande *såatt* följt av en paus. Att markera slutet på ett yttrande på detta sätt innebär att talaren vill lämna över turen till någon annan

4 Tack till Anna Lindström för det perspektivet. I min första analys hade jag intagit det motsatta perspektivet och antagit att det är Ulla som utnyttjar tillfället för att erbjuda Sofie mat, då Sofie redan har uppmärksamheten vänd mot Ulla.

talare och inte gör anspråk på att få fortsätta. Den prosodiska utformningen på TKE:n har den borttynande kvalitet som hos Jefferson kallas *trail-off*, den handling som Steensig (2001) och Londen (2002) benämner *p.t. talarstatus* (pro tempore 'för närvarande').

Sofie har implicit, genom den förklaringsprojicerande inledningen, bett om en utsträckt tur och kan förväntas fortsätta när Ulla besvarat hennes fråga. Men Sofie tar inte ordet så Ulla fortsätter efter tystnaden med ett tillägg, som prosodiskt och syntaktiskt knyter an till *så att*. Utan att invänta enhetens slut tar emellertid Sofie snabbt ordet och avbryter Ulla med ett förbegynnande: *jo iallafall* på rad 22. Prosodiskt är den tydligt inledande, volymstark och med högt tonläge. Ulla svarar genast, visar att hon är beredd att lyssna och bekräftar därmed Sofies rätt till turutrymmet. Sofie känner sig säker på rätten till turen och tillåter sig en paus innan hon fortsätter. *Jo iallafall* skjuter undan det som just varit och projicerar att ett längre yttrande ska följa. Här efter följer ett långt resonemang mellan Sofie och Ulla för att reda ut vad det är Sofie egentligen har förstått.

Yttrandet som följer efter *jo iallafall*, rad 25, är inte bara utformat som en fortsättning genom *så*-konstruktionen utan också som en återgång genom upprepningen av delar av det tidigare yttrandets innehåll (rad 4–5). Att ha lärt sig något är innehållsligt parallellt till att ha förstått något. Båda yttrandena implicerar nya insikter och Sofie använder samma ord, *nämligen*, för att projicera en kommande förklaring av vad insikten gäller.

Rad 4–5: MAM'A NU HA JA förstätt en sak, (...) ja ha aldrig förstätt de tidigare nämligen

Rad 25: så lärde jag mej nämligen

Diskursmarkören *jo iallafall* kräver turen åter, medan återanvändandet av tidigare element knyter det kommande till det föregående och hjälper lyssnaren att sätta in det följande yttrandet i sitt rätta sammanhang. En talare kan upprepa något, som hon yttrade innan ett avbrott eller en utveckling, för att markera återgången till detta. Upprepningen fungerar enligt Eriksson (1997 s. 130) återanknytande efter ett kortare avbrott. Detta är ytterligare en resurs som talare har för att strukturera samtalet och skilja olika delar från varandra.

Alla belägg av diskursmarkören i korpus Ottesjö är initiala annex och samtliga belägg förekommer efter avbrott som inte fört primärtalarens kommunikativa projekt framåt, dvs. de har inte varit sekventiellt implikativa. Frasen *jo iallafall* analyseras här som ett syntaktiskt annex i en utvidgad sats i vilken *så* utgör fundament (jfr schema 9.1).

Återgång efter byte av topik

Utvidgningar av en pågående tur leder emellanåt till att samtalet tar en annan vändning än den projicerade. En fråga från lyssnaren kan tillfälligt leda in samtalet på ett annat spår. Detta är inte en sidosekvens i egentlig mening utan snarare ett byte av topik. Utdrag (4) avser att illustrera en återgång till ett tidigare projekt efter ett sådant avbrott. Återgången markeras med både *jo* och *iallafall*, men inte som en tvåordsfras utan med ett mellanliggande tidsadverb *igår* som utvidgar diskursmarkören.

Två kvinnor, Sara och Eva, samtalar. Närvarande är även Evas lilla barn, Elin. Sara har just inlett en berättelse om något som hänt henne kvällen innan. Hon avbryter sig för att upplysa om att hon kom hem sent, eftersom hon varit på bio. Eva ber att få veta vem Sara var tillsammans med, vilket leder till att de diskuterar film (dessa turer är utelämnade) för att sedan ägna sig åt barnet.

(4) GSLC:A3202011:Jimmy.

- 01 S: (.hh) fråga henne i natt vet du ja elle i natt
02 ja kom hem rätt sent fö [ja va på] bio igår
03 E: [vem va du]
04 E: vem va du me?
05 S: ja va med Marie å såg den hä Väninnorna

(25 turer är utelämnade, under vilka S och E talar om filmer och ägnar sig åt det lilla barnet.)

- 06 S: ser du nån smuts på mattan Elin (2.7)
07 .h *jo igår iall(e)fa:ll* när ja kom hem då, så (.h)
08 >fö ja va hos Marie (först) efter=då ringer
09 telefonen å då va de °jimm:y°

Saras fråga på rad 6 riktar till Elin, som sitter på mattan, i ett "barn-tillvänt" tonfall. Efter en paus återgår Sara i normalt tonläge, rad 7, till sin berättelse om vad som hände kvällen innan. När hon inledde sin berättelse avbröts hon av Evas fråga, rad 3 och 4. Det framgår inte om hon skulle ha nämnt vem hon gick på bio med, om hon inte hade fått frågan. Upplýsningen om att hon var på bio infogades som en parentes och rörde inte det hon egentligen skulle berätta, att Jimmy ringde. Den prosodiska utformningen av *jo* signalerar en ändrad, närmast adversativ, riktning av samtalet. *Igår* tidsfäster det som ska följa och *iallafall* tydliggör att talaren återgår till något tidigare, istället för att fortsätta tala till barnet, och skjuter därmed undan den mellanliggande sekvensen. Talaren fortsätter med en omformulering, *när ja kom hem då*, av det yttrande som avbröts av den första utvecklingen, rad 2, för att ytterligare försäkra sig om att lyssnaren förstår vad det är hon syftar på.

Eftersom samtalsfokus varit ett annat under så lång stund tvingas talaren att explicitgöra återgången. Detta kan ske genom att som i utdrag (4) infoga en återgångsmarkör, *jo igår iallefall*, men även genom att återintroducera den tidigare topiken (Svennevig 1999), något som inte är lika nödvändigt när återgången sker inom ett projekt. Utdraget visar att ett diskursstrukturerande *iallafall* även förekommer som ett inskjutet annex i ett yttrande som inleds med *jo*. Funktionen liknar den hos *de va iafall* i utdrag (2) rad 1. Det visar också att dialogpartikeln *jo* mera generellt är en resurs för att återgå efter olika former av avbrott i kommunikativa projekt.

Sammanfattning

För att återgå till något tidigare pågående som avbrutits, är *iallafall* med dess västsvenska (och norska) variant *iallefall* vanligt förekommande i svenskt talspråk. Oftast föregås frasen av *men*, men även *jo* och *nå* förekommer. Kollokationen *men iallafall* kan ha olika placeringar i yttrandet. I ett positionsschema (Lindström 2002) kan frasen uppträda både i en TKE:s förbegynnelse och i dess expanderade slut, *post-completion*, men den kan även stå inne i en tur, mellan två yttranden, och vara en axel i vilken två olika TKE:n fäster.

Den exakta fördelningen mellan turinitial och turmedial placering av *men iallafall* är beroende av hur yttrandena analyseras och transkriberas. Det väsentliga är att de flesta förekomsterna finns i sammanhang där talaren dominerar turutrymmet och har rätt till längre turer. Värt att notera är också frånvaron av överlapp. Lindström (2002 s. 70) påpekar att förfältsled, såsom annexplacerade diskursmarkörer, orienterar sig "mot legitima TRP:n", samt att de används för att tidigt ta ordet, redan innan den som talar tystnat. Förklaringen till att *men iallafall* så sällan yttras i överlapp är att talaren redan har rätten till turen och att frasen markerar övergångar mellan delar av en tur snarare än att påbörja en ny tur (eller kommunikativt projekt). *Men iallafall* är oftast en prosodiskt sammanhållen enhet, men den tillåter en kortare paus mellan *men* och *iallafall*.

Kollokationen *jo* och *iallafall* förekommer enbart i turens förbrynnelse och alltid som ett annex. Samtliga belägg i korpus Ottesjö är emellertid alla av samma talare; dock finns fältanteckningar från två olika manliga talare. *Jo iallafall* delar den gränsmarkerande funktionen med yttrandeinledande *men iallafall*, båda fraserna skjuter undan det som just förevarit och signalerar samtidigt en återgång till den tidigare aktiviteten. *Jo iallafall* har en fastare placering i turen än *men iallafall* och utgör i samtliga belägg turens förbrynnelse. Tillsammans med dialogpartikeln *jo* förlorar fokalpartikeln *iallafall* sin syntaktiskt rörliga placering i en sats och ett yttrande.

Frasen *jo iallafall* fungerar uteslutande som diskursmarkör. Första ledet i frasen *jo iallafall* signalerar den ändrade inriktningen, det andra ledet projicerar en återgång. Dialogpartikeln *jo* kan även ensam fungera som diskursmarkör och t.ex. markera att talaren plockar upp huvudtråden i en berättelse eller en redogörelse. Den yttras då med en markerad prosodi, vilket inte är fallet i alla *jo iallafall*-belägg, även om en prosodisk markering är vanligast. Frasen kan sägas ha en mer turkrävande funktion än vad *men iallafall* har. Denna funktion bekräftas av att *jo iallafall* i fyra av sex belägg följs av ett godkännande från den avsedda mottagaren.

I utdragen (2) och (3) utgör *men iallafall* och *jo iallafall* initiala annex till den efterföljande *så*-inledda satsen. Lyssnaren är beredd på en fortsättning efter återgångsmarkören *men/jo iallafall* och det *så*-inledda yttrandet uppfyller förväntningarna på en fortsättning av ett tidigare projekt. Enligt Eriksson (1997 s. 125) har den narra-

tiva satsen "ofta något annat led än subjekt i fundamentet, normalt ett adverbialt led av något slag. Vanligen är det *så*, men *sen* och i vissa fall *då* förekommer." Eriksson ansluter sig till Ekerot (1988) i beskrivningen av *så*-konstruktioner. De betraktar *så* som fundament och en initial adverbfras av typen *men/jo iallafall* som fritt fundament, dvs. ett annex. I SAG däremot behandlar man *så* i en sådan här syntaktisk position som adjunktionellt. Jag ansluter mig till Erikssons och Ekerots beskrivningar av *så* som fundament, eftersom *iallafall*-konstruktionerna fungerar diskursstrukturerande och står relativt självständiga i förhållande till den efterföljande enheten. Även Steensig (2001 s. 232) behandlar *så* som hörande till en turkonstruktions begynnelse, dvs. *så* utgör satsens fundament, och betraktar ordet som en adverbial pro-form. Denna analys innebär att *så* refererar till innehållet i det som avhandlats och därmed syftar tillbaka till det som sagts innan.

I utdrag (3) utgör frasen *jo iallafall* en tydlig gräns mellan de olika aktiviteterna, redogörelsen för vad Sofie lärt sig och resonemanget om potatisen. Om hon hade inlett fortsättningen efter avbrottet om potatisen med enbart *så*, hade det varit en mindre tydlig återgång till det tidigare ämnet. *Så*-inledningen kunde ju ha varit en fortsättning på resonemanget om potatisskalningen, men *jo iallafall* omöjliggör den tolkningen. Frasen skjuter undan och hoppar över det närmast föregående yttrandet. Samma funktion har *men iallafall* i utdrag (2); lyssnarna får hjälp att tolka det följande yttrandet inte som en direkt fortsättning på det som just sagts utan på något tidigare. Frasen hjälper lyssnaren att "hoppa över" det som just sagts. Även i utdrag (1) skjuter *men iallafall* undan det nyss sagda medan *så tänkte ja* fortsätter berättelsen. När *iallafall* utgör ett medialt annex, som i utdrag (2), *det var iallafall såhär* och utdrag (4), *jo igår iallefall*, förändras ett yttrande som primärt projicerade en fortsättning till att också skjuta undan och "hoppa över" det som just sagts.

Gemensamt för de situationer där de här behandlade fraserna ingår, är att de har berättande drag och utgörs av urskiljbara kommunikativa projekt. De fåtaliga turinledande *iallafall*-beläggen, i vilka frasen fungerar som diskursmarkör, yttras även de av talare som fortsätter på en längre diskursenhet, dvs. en redogörelse eller berättelse. Beträffande fraserna *men iallafall* och *jo iallafall* skiljer sig talsituationen åt mellan dessa. Den förra yttras när talaren har rätten att dominera turutrymmet, utvecklingarna är relaterade till den

pågående topiken och huvudtalarens kommunikativa projekt. Det samma gäller när partikeln ingår i presenterande konstruktioner av typen *det är/var iallafall såhär*; talaren har försäkrat sig om lyssnarens (lyssnarnas) intresse. När det gäller frasen *jo iallafall* yttras den i tal-situationer där andra talare eller aktiviteter konkurrerar och talaren inte ensam kan dominera turutrymmet. En liknande situation råder för *jo igår iallafall*, talarna har lämnat den ursprungliga topiken och barnet konkurrerar dessutom om uppmärksamheten. *Men iallafall* fungerar som en etablerad diskursmarkör för återgående handlingar, en återgångsmarkör, och "kräver" därför inte en uppbackning. *Jo iallafall* framkallar en respons från mottagaren och detta visar att den uppfattas som en begäran om att få turen. Den är ännu inte lika etablerad som diskursmarkerande helfras, vilket både de totalt sett få förekomsterna är ett uttryck för och att det är möjligt att infoga element i frasen. Partikeln *jo* i sin prosodiskt markerade form fungerar däremot som en etablerad markör för återgång, både som egen enhet och i kollokation med *iallafall* eller en vokativ.

I alla fall där de tre orden *i alla fall* har förekommit i min egen korpus och i GSLC har de fungerat som diskursmarkörer eller satsadverbial. Jag påstår att de lexikaliserats till en diskurspartikel, även om de tre ingående orden även fortsättningsvis kan användas i kollokation och med den betydelse som de tre separata orden tillsammans ger. För att markera lexikaliseringen har jag valt att samman-skriva diskurspartikeln *iallafall*.

Litteratur

- Auer, Peter, 1996: The pre-front field in spoken German and its relevance as a grammaticalization position. I: *Pragmatics* 6. S. 295–322.
- Bergmann, Jörg R., 1990: On local sensitivity of conversation. I: Marková, I. & Foppa, K. (utg.), *The dynamics of dialogue*. New York. S. 201–226.
- Bockgård, Gustav, 2003: Samtalets byggstenar. Ett teoretiskt och empiriskt bidrag till beskrivningen av olika syntaktiska enheters relevans i samtal. I: *Folkmålsstudier* 42. Helsingfors. S. 41–80.

- Duvallon, Outi & Routarinne, Sara, 2005: Parenthesis: a resource in the grammar of conversation. I: Hakulinen, Auli & Selting, Margret (utg.), *Syntax and lexis in conversation studies on the use of linguistic resources in talk-in-interaction*. (Studies in Discourse and Grammar 17.) Amsterdam.
- Egbert, Maria, 1993: Schisming: The transformation from a single conversation to multiple conversations. Diss. Univ. of California. Los Angeles.
- Egbert, Maria, 1997: Schisming: The collaborative transformation from a single conversation to multiple conversations. I: *Research on Language and Social Interaction* 30. S. 1–51.
- Ekerot, Lars-Johan, 1988: *Så-konstruktionen i svenska*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 42.) Lund.
- Eriksson, Mats, 1997: Ungdomars berättande: En studie i struktur och interaktion. (Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.) Uppsala.
- Eriksson, Mats, 2002: Syntaxens sociala sida. En inledande diskussion av turtillägg i samtal. I: *Språk och stil* NF 11 (2001). Uppsala. S. 5–24.
- Ford, Cecilia & Thompson, Sandra, 1996: Interactional units in conversation: Syntactic, intonational, and pragmatic resources for the management of turns. I: *Ochs m.fl.* (utg.). S. 134–184.
- Goodwin, Marjorie, 1997: *Byplay*. Playful renderings of talk in stories. I: *Guy, G.R. m.fl.* (utg.), *Festschrift for William Labov*. Amsterdam.
- Green-Vänttinen, Maria, 2001: *Lyssnaren i fokus: En samtalsanalytisk studie i uppbackningar*. (Studier i nordisk filologi 79.) Helsingfors.
- GRIS = Samtalsspråkets grammatik. <http://www.tema.liu.se/tema-k/gris/>
- GSLC = Gothenburg Spoken Language Corpus. <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/>
- GTS = Göteborg Transcription Standard. [Av] Nivre, Joakim m.fl., 2004: Version 6.4. Göteborg. <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/>
- Gunnarsson, Magnus, 2004: *Manual för korpusbrusaren (The Corpus Browser)*. Göteborg. <http://www.ling.gu.se/projekt/tal/>
- ISK = Iso suomen kielioppi [Stora finska grammatiken]. [Av] Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinenon, Tarja Riitta, Alho, Irja, 2004. Helsinki.

- Jefferson, Gail, 1972: "Side sequences". I: Sudnow, D. (utg.), *Studies in Social Interaction*. New York. S. 294–338.
- Lehti-Eklund, Hanna, 1997: *alltså* som diskurspartikel. I: Haapamäki, Saara (utg.), *Svenskan i Finland 4*. (Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo akademi). Åbo. S. 75–83.
- Lindholm, Camilla & Lindström, Jan, 2004: Dislokationer och fristående topiker. Två annexkonstruktioner i talad svenska. I: *Svenskans Beskrivning 26*. Uppsala. S. 196–207.
- Lindström, Jan, 2002: Från satsschema till turschema? Förfält i fokus. I: *Språk och stil NF 11* (2001). Uppsala. S. 25–80.
- Lindström, Jan, 2005: Grammatiken i interaktionens tjänst: syntaktiska aspekter på turorganisation. I denna volym.
- Lindström, Jan, u.a.: Tur och ordning. En introduktion till svensk samtalsgrammatik. Ms. Helsingfors.
- Linell, Per, 1998: *Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam.
- Linell, Per, 2005: En dialogisk grammatik? I denna volym.
- Londen, Anne-Marie, 2000: *men int behöver du ta Carl-Johan me dej*. I: Gunnarsdotter Grönberg, Anna m.fl. (utg.), *Sett och hört – en vänskrift tillägnad Kerstin Nordenstam på 65-årsdagen*. Göteborg. S. 227–240.
- Londen, Anne-Marie, 2002: Om turinledning och turavslutning: partiklar och konnektorer. <http://www.tema.liu.se/tema-k/gris/texter.html>
- Ochs, Elinor m.fl. (utg.), 1996: *Interaction and grammar*. (Studies in Interactional Sociolinguistics 13.) Cambridge.
- Ottesjö, Cajsa, u.a.: Om återgångar i samtal. Att fortsätta eller återgå till kommunikativa projekt efter avbrott. Ms. Göteborg.
- Routarinne, Sara, 2003: Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina. [Flickor pratar. Parenteser och stigande intonation som berättarens interaktionella resurser.] (Suomalaisen kirjallisuuden seura.) Helsinki.
- Sacks, Harvey, 1992: April 9 Technical competition. I: *Lectures on conversation vol. II, Part IV*. Oxford. S. 348–353.
- Sacks, Harvey, Schegloff, Emanuel & Jefferson, Gail, 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. I: *Language 50*. S. 696–735.
- SAG = Svenska Akademiens grammatik [Av] Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999. Stockholm.

- Steensig, Jakob, 2001: Sprog i virkeligheden: Bidrag til en interaktionel lingvistik. Århus.
- Svennevig, Jan, 1999: Getting acquainted in conversation: A study of initial interactions. Amsterdam.
- Wirdeñäs, Karolina & Norrby, Catrin, 2002: En diskurspartikel i vardande? Lite om *lite*. I: Språk och stil NF 11 (2001). S. 211–234.

Så som diskursmarkör

Ottesjö, Cajsa & Jan Lindström, 2006. *Så som diskursmarkör. Språk och Stil* 15 NF. Uppsala, s. 85–127.

Så som diskursmarkör

Av CAJSA OTTESJÖ och JAN LINDSTRÖM

Vi kommer i den här uppsatsen att studera hur ordet *så* används som en organiserande resurs inom enskilda yttranden och i sekvenser av yttranden i svenskt samtalsspråk. I detta perspektiv kan *så* anses vara en typ av diskursmarkör liknande uttryck som *alltså*, *jag menar*, *iallafall*. Diskursfunktionerna realiseras genom en rad olika syntaktiska funktioner, vilket gör *så* till ett synnerligen intryckande studieobjekt.

Med den syntaktiska mångfalden sammanhänger att *så* har många innebörder i svenskan, av vilka alla inte är relevanta för det diskursiva perspektiv som betonas i denna studie. Enligt SAG (2 s. 667–671) kan *så* t.ex. vara ett komparativt adverb, som i vissa uttryck även fått pronominell status (t.ex. *på så sätt*):¹

Gör så som Pelle gör.
Blås så högt att alla hör.

Så kan också vara ett ordningsföljdsangivande adverb och möjligen övergå till att uttrycka en konklusiv betydelse:

Först hämtar du lådan, och så sätter du den på hyllan.
Försök en gång till, så får vi se om han svarar.

Vanlig är också användningen som konjunktion och subjunktion:²

Det är mycket att göra, så jag behöver nog lite tid.
Han ordnade så jag inte skulle bli fördröjd.

Speciellt i talspråk förekommer *så* ofta »adjunktionellt» efter ett första yttrandedel (SAG 2 s. 670), dvs. efter ett fundament i en påståendesats (satsinternt) eller ibland efter ett annex före en sats (satsexternt).

¹ För en funktionell översikt kan läsaren också konsultera artikeln om *så* i SAOB.

² Ytterligare bildar *så* tillsammans med *att* flerordskonjunktionen/-subjunktionen *så att*, men denna kombination behandlas inte här. En studie av *så att* i samtal finns i Lindström & Londen (u.u.).

*Till exempel i tidningen så finns det annonser på finska.
Om jag får säga en sak så: alla har kommit.*

Slutligen kan man i vissa användningar uppfatta *så* som interjektion (SAOB *så*, IV):

Så, nu var det klart.

I samtal förekommande användningar, där *så* grammatiskt sett uppträder som ordinativt adverbial, konklusiv konjunktion, interjektion och adjunktionellt led, kommer att stå i vår blickpunkt. Närmare specificeringar av de olika *så*-konstruktionerna som studeras här ges nedan i avsnitt 2.

Så är mycket frekvent i svenskt talspråk. I statistiken *Talspråksfrekvenser* (Allwood 2000) återfinns ordet på plats 5 i frekvenslistan över disambiguerade ordförekomster i en korpus av talat språk med 1,2 milj. ord. Vanligare än *så* är bara *de(t)*, *e* (= är), *å* (= och) och *ja(g)*. I frekvenslistorna över ordklasser utgör *så* det absolut vanligaste adverbet. I listan över konjunktioner står *så* på sjunde plats och föregås av *och*, *att*, *men*, *om*, *eller*, *som*.

1. Syfte, metod och material

Trots att *så* rönt ett visst intresse hos lexikografer (SAOB) och grammatiker (t.ex. Ekerot 1988, Ivars 1993, Sandberg 2003) har man försummat en diskursivt förankrad analys av ordet. Icke desto mindre är *så* ett mycket vanligt bindande element till exempel i muntliga berättelser (Eriksson 1997). Syftet med denna uppsats är att belysa ordets diskursbindande funktioner genom en analys av yttranden i genuina samtalssekvenser. Speciell hänsyn tas till användningar där *så* utgör en brygga till ett fortsatt diskursivt förlopp som föregåtts av någon form av avbrott i ett projicerat, igångsatt förlopp. Avbrotten kan vara av olika slag: en längre utvikning eller ett parentetiskt inskott mitt i en talares tur, en sidosekvens mellan flera talare, en turövergång eller även pauser i talets progression.

Analysmetoden är samtalsanalytiskt inspirerad: yttranden studeras som led i en serie yttranden och inte som isolerade strukturella enheter. I förgrunden ställs ett yttrandes förhållande till det som tidigare yttrats samt vad som yttras i det följande. Den omgivande kontexten är med andra ord väsentlig för hur olika yttrandeled kan analyseras funktionellt. I och med detta tar analysen fasta på vilken handling en talare utför med sitt yttrande utifrån hur samtalsdelta-

garna, språkligt eller icke-språkligt, orienterar sig mot det sagda. En av fördelarna med den samtalsanalytiska metoden är att man som forskare är öppen för vad som försiggår i den interaktion man studerar: man närmar sig materialet utan någon bestämd hypotes om vad man ska finna.

Metoden förutsätter en noggrann analys av vad som pågår i en specifik sekvens och situation där ett yttrande faller. Detta manifesteras i föreliggande studie av att vi presenterar en del detaljrikt beskrivna samtalsutdrag, där enskilda, specifika användningar av *så* fokuseras. Utdragen är dock valda så att de på ett överskådligt sätt ska representera typiska, återkommande användningar i det material ur vilket vi excerperat beläggen. Det vi här lägger fram baserar sig alltså på en induktiv metod, där vi utgår från en kollektion av specifika instanser som ger underlag för en mer abstrakt beskrivning av regelbundenheter i språkbruket. På grund av *så*'s många funktioner och höga frekvens har vi avstått från storskalig kvantifiering, men i avsnitt 2 ges några vägledande upplysningar om fördelningen av diskursivt använda *så* i ett samtalsmaterial.

Även om vår studie bygger på en samtalsanalytisk och ursprungligen sociologisk metod är den dock i sista hand lingvistiskt fokuserad. Studiet av diskursfunktioner hos *så* knyts således till de syntaktiska användningarna. Följaktligen antar vi att kännedomen om ordets diskursfunktioner också bidrar till en fördjupad grammatisk kunskap om *så* i svenskan. Kombinationen av en samtalsanalytisk forskningsmetod och en grammatiskt inriktad analys gör att vår studie snarast representerar den snabbt framväxande interaktionella lingvistik (se Steensig 2001). Vi kommer också att presentera en ansats till en beskrivning av *så* ur grammatikaliseringsynpunkt, vilket förhoppningsvis berikar den grammatiska och pragmatiska analys som i övrigt läggs fram här.

Materialet för vår undersökning har vi excerperat ur tre korpusar; Korpus Ottesjö, GRIS kärnkorpus (tillhörande projektet Samtalsspråkets grammatik) och GSLC (Gothenburg Spoken Language Corpus). Excerpteringen ur GSLC har delvis skett med hjälp av konkordansprogrammet Korpusbrusaren (Gunnarsson 2004). Den fördjupade analysen har skett med tillgång till inspelningarna. De längre utdrag som förekommer i denna uppsats är hämtade ur följande transkriptioner:

- Korpus Ottesjö; Middag1 och Middag2 (audio), samt Middag5 (video). Detta är samtal förda under tre middagar i »familjen Wallenberg». Sex deltagare: far och mor, döttrar 17, 12 och 5 år, son 15 år.
- GRIS-korpusen; PTS, vilket är ett telefonsamtal mellan två kvinnor, och SÅINF:2:1, vilket är ett vardagligt samtal mellan fyra äldre kvinnor (video).

– GSLC-korpusen; A3210011 och A3212011. Detta är ljudklipp ur de vardagliga tvåpersonerssamtalen (audio) A3210 där en man och en kvinna samtalar och A3212, ett samtal mellan mor och dotter. V0242011 (enbart audio har använts) är en intervju om naturbegrepp.

Vi har berett läsaren tillgång till ljudklipp till en del av de exempel som redovisas i denna uppsats för att utöka analysernas genomskinlighet. Ljudklippen återfinns på webbadressen <http://www.ling.gu.se/ljud/cojl_sos>; för en lista, se posten »Ljudklipp» i slutet av uppsatsen.

2. Grammatiska och semantiska basfunktioner

För att kunna placera de diskursiva användningarna av *så* i ett större grammatiskt sammanhang har vi gjort en översiktlig inventering av ordets basala semantiska och grammatiska funktioner i svenskan. Denna översikt över polysemin – eller den funktionella potentialen (jfr Linell 2003 s. 167–168) – hos *så* presenteras i tablå 1. De semantiska kategoriseringarna av de olika *så*:na utgör beskrivningens centrala linje och dessa relateras till ordets paradigmatiska (jfr ordklass) och syntagmatiska subkategoriseringar (jfr satsled).

Tablå 1. En översikt över funktionerna hos *så* i svenskan utifrån ordets grammatiska och semantiska kategorisering.

Basfunktion	Deiktisk		Konnektiv		
Paradigmatisk	a. Adverb b. Pronomen	Gradadverb	Adverb	a. Subjunktion b. Konjunktion c. Interjektion	Adjunktionell
Semantisk	Sätt	Komparativ	Ordinativ	Konsekutiv, resultativ	Obestämd
Syntagmatisk	a. Satsintern b. Frasintern	Frasintern	Satsintern	a. Satsintern b. Fristående c. Helyttrande	Yttrandeintern gränsmarkör

Vi noterar att *så* har två huvudsakliga användningar där dess roll är antingen deiktisk eller konnektiv. De deiktiska, situations- eller referentbundna, användningarna har med sätts- eller intensitetsangivande att göra, t.ex. *gör så*, *han är så stor*. Dessa förekommer i väldefinierade syntaktiska mönster inom ramen för satsen eller en del av satsen, medan den funktionella relevansen på

diskursplan, dvs. textuellt, är mindre framträdande. Därför studeras inte den deiktiska kategorin närmare här.

Då man studerar *så* i diskursfunktioner är det olika slags yttrandeinledande eller inledningsrelaterade konnektiva typer som är mest uppenbara. Sett ur en syntaktisk synvinkel, kommer vi således att studera tre huvudsakliga *så*-användningar:

1. Satsinternt *så* (i praktiken som adverbialt fundament): *så* + satskärna.³
2. Syntaktiskt fristående *så* (i praktiken som konjunktion): *så* + helsats.
3. Yttrandebildande *så* (i praktiken som interjektion): *så*.

I den första användningen inleder *så* en satskonstruktion som satsled, varvid det även kan inleda ett helt yttrande, dvs. det man enligt samtalsanalytisk praxis kunde kalla för en turkonstruktionsenhet (TKE), t.ex. *så tänkte jag så här*. Ett *så* av detta slag föregås ibland av andra diskursmarkörer eller adverbiala led, såsom t.ex. *i allafall så tänkte jag så här*. I en sådan position tolkas *så* enligt SAG (2 s. 670, 4 s. 11) adjunktionellt, dvs. som en syntaktisk gränsmarkör mellan det första satsledet (*i allafall*) och den följande satskärnan.

I en syntaktisk position utanför satsen kan *så* uppfattas som en konjunktion: det ingår inte i satsstrukturen utan följs av en hel sats, t.ex. *så jag tänkte så här*. Detta *så* är ofta turinledande, men det kan också föregås av andra diskursmarkörer eller adverbiala led som då, tillsammans med *så*, utgör en typ av annex till satsen, t.ex. *men hursomhelst så jag vet ju inte riktigt vad dom vill ha ut av det här* (se SAG 2 s. 670, 4 s. 439). I en sådan position tolkar SAG återigen *så* adjunktionellt, som en gränsmarkör mellan ett annex och satsen som står i anslutning till detta.

Ett diskursivt specialfall är då *så* utgör ett helyttrande och står antingen ensamt eller som en separat turkonstruktionsenhet i anslutning till ett nytt, oberoende yttrande: *Så. Nu är jag färdig*. I denna användning har *så* övergått till en typ av interjektion (se SAOB *så* IV). Användningen är inte särskilt frekvent förekommande i enskilda samtal, men den tas upp i vår analys eftersom den är relevant ur diskursiv synvinkel och ganska ofullständigt beskriven tidigare. Detta *så* torde vara typiskt för verksamheter där man avverkar olika uppgifter i en serie och en efter en bekräftar deras framgångsrika slutförande med ett interjektionsliknande *så* (jfr Martin 2005 s. 107–108 för dylika *så*:n vid sjukgymnastikövningar).

³ *Satskärnan* utgörs av satsens mittfält och slutfält; m.a.o. utesluts inledarfältet (SAG 4 s. 6). Det första ledet i huvudsatskärnan utgörs av det finita verbet.

Den konnektiva typ av *så* som vår analys inte innesluter är den subjunktionella. Till detta finns främst två orsaker. För det första är otvetydigt underordnade *så*-sats – vilka skulle röjas av satsadverbialspositionen – inte särskilt frekventa i det studerade materialet. För det andra förekommer underordnade *så* inte i inledande diskursbindande yttrande-position (jfr **Så jag inte skulle bli fördröjd ordnade han*). I stället inleder underordnade *så* en eftersats som är en (ofta nödvändig) del av den proposition som initierats av en inledande huvudsats (*Han ordnade så jag inte skulle bli fördröjd*). Detta begränsar den diskursiva funktionella potentialen avsevärt. Konjunktionella *så*-yttranden följer naturligtvis också något antecedent i diskursen, men dessa yttranden bidrar med en egen kommentar (proposition) till det som föregått i samtalet och kan i sig bli föremål för kommentarer i nästa yttrande. På ett sätt kan denna gränsdragning relateras till den traditionella grammatiska synen enligt vilken subjunktioner tilldelas satsledsfunktioner (som bisatsinledare), medan konjunktioner, liksom annexplacerade konjunktionella adverb, opererar utanför den inre satsramen som en typ av diskursmarkörer – just det perspektiv i vilket *så* studeras här.

Vägledande för de kvantitativa förhållandena mellan de olika konnektiva typerna av *så* är att ett av de studerade samtalen – en 32 minuter lång inspelning från ett kafferep med fyra äldre väninnor (SÅINF:2:1) – innehåller 25 konjunktionellt konstruerade *så* och 32 adverbiala av vilka hälften kunde hänföras till den adjunktionella subtypen. Inga användningar som subjunktion eller interjektion påträffas i just detta samtal.

Dispositionen av vår undersökning utgår från den grammatiska indelningen av olika konnektiva *så*, eftersom de traditionella formella kategorierna torde vara lättare för läsaren att följa. Samtidigt är det skäl att notera att diskursfunktionerna inte existerar oberoende av grammatiska funktioner. Det är i själva verket ett resultat av vår studie, snarare än dess utgångspunkt, att diskursfunktioner av vissa slag korrelerar med vissa semantiska och grammatiska användningar av *så*. Först behandlas det satsinterna, adverbiala *så*, som på diskursplanet har en vidareförande, i viss mån »uppräknande» funktion. Därefter studeras det syntaktiskt fristående, konjunktionella *så*, som i kraft av den konklusiva innebörden har en potentiellt slutförande diskursfunktion. Efter detta följer ett avsnitt i vilket det yttrande-bildande och episodavgränsande *så* behandlas. Avslutningsvis diskuterar vi den öppna syntaktiska projektionen hos yttrandeinledande *så* och föreslår en samtalsgrammatisk beskrivningsmall speciellt för adjunktionellt *så*.

3. Satsinternt *så*

I detta avsnitt behandlas *så* i syntaktiska positioner där det integreras i satsstrukturen som en typ av adverbialt och vanligen prosodiskt omarkerat konjektiv. Denna syntaktiska användning sammanfaller med en generell vidareförande, successivt-additiv diskursfunktion. Tidigare grammatiska studier av *så* har fokuserat på en syntaktisk subfunktion hos satsinternt *så*, dvs. när *så* uppträder som ett slags »formellt fundament» efter ett satsled som kunde tolkas som satsens ordinarie fundament. Vi återkommer med en egen analys av denna specialanvändning senare i avsnitt 7.

3.1 Tidigare studier

Ekerot (1988) har utförligt behandlat den platshållande funktionen hos satsinternt *så*, som en typ av »formellt fundament». Analysen har något modifierats i SAG (4 s. 11), där man betraktar annex- eller fundamentföljande *så* som ett led saknande reell satsledsstatus, dvs. adjunktionellt. Sandberg (2003) har likaledes behandlat *så* som gränsmarkör inom sammansatta yttranden, makrosyntagmer⁴, t.ex. när *så* intar fundamentpositionen i en överordnad sats som karakteristiskt föregås av en konditional bisats. Exempel på denna även i skrift förekommande företeelse ges i (1); de obetonade *så*-inledda enheterna återfinns på rad 7 och rad 12. De kan ses som fortsättningar av de konditionala satserna på rad 3–4 respektive rad 8 och 10. Samtalet rör researrangemangen angående talare B:s (Bengt) närvaro på A:s (Anita) examen (antagligen i Göteborg), ett gemensamt besök i »stugan», samt ett besök i Halmstad.

1. GSLC:A3210011: »Åka på fredag». Deltagare: A = Anita och B = Bengt.
1. A: ·hh ock ä:m (1.1) då: ö: (2.2) ja då va de väl
 2. (1.8) tänkt att vi skull åka på freda egentligen,
 3. (0.8) ·h me:n ä: (0.2) om vi nu: då skulle åka upp
 4. till stugan↑ va,
 5. (0.5)
 6. B: °m:m°
 7. A: **så: tyckte ja de va onödigt** att vi skulle (.) åka
 8. fram å tibaka, ·h[h för=att om du kommer uppç (0.4)
 9. B: °[m:m°
 10. A: ti min examen då va,
 11. B: °m:mh°
 12. A: ·hhh **så:: m: (0.7) bli de som så** att vi måste
 13. åka ne me dom på: (0.7) freda:n,
 14. B: °m:m°

⁴ Sandberg (2003 s. 9) hänvisar till begrepp som »meningar eller syntaktiska meningar».

Anita informerar Bengt om de olika turerna i researrangemangen. Efter varje villkorsled (rad 3–4 och 8 och 10) infogar Bengt ett eliciterat uppbackande bidrag före den konditionala satsfogningens konsekvensdel (*så*-del). Den syntaktiska gränsen mellan satsfogarna utnyttjas av talaren för att få lyssnarens godkännande att fortsätta – stigton⁵ och diskursmarkören *va* bidrar även till detta. *Så* överbryggas det i dialogen uppkomna avståndet mellan leden i villkorskonstruktionerna och kan knappast utelämnas utan att yttrandenans naturlighet försvinner.

Enligt Ekerot (1988 s. 81) klargör det gränsmarkerande *så* »initialledets adverbiala status» när detta är mindre tydligt uttryckt i det lexikala val talaren gjort eller i den syntaktiska uppbyggnaden av yttrandet. Sandberg (2003) finner att *så* är det överlägset vanligaste sättet att markera gränsen mellan bisats (försats) och huvudsats (eftersats) i gymnasisters talspråk. I likhet med Ekerots analys, har Sandberg undersökt »meningar där det finns en *position* där en gränsmarkör [...] ligger som formellt satsfundament mellan det egentliga fundamentet och eftersatsen» (a.a. s. 9). Sandberg menar att användningen av *så* är det normala i talspråk – då mellan villkorssats och huvudsats – och att den funktionella tyngden ligger på *så* som gränsmarkör mellan för- och eftersats i en makrosyntagm.

Både Ekerot och Sandberg behandlar *så* utifrån en satsgrammatisk synvinkel, och andra än den speciella, om än inte ovanliga, »adjunktionella» funktionen hamnar i skymundan.⁶ I två samtalsanalytiskt inriktade studier, Eriksson 1997 och Otteshjöö 2005, omnämns satsinternt *så* i dess vidareförande diskursfunktion. Eriksson visar att i ungdomars berättelser är *så* den vanligaste adverbiala inledaren av en narrativ sats. Otteshjöö har funnit att *så* ofta samförekommer med (och föregås av) diskursmarkören *i allafall*, vilken signalerar en återgång till huvudtråden i ett kommunikativt projekt (se Linell 1998).

Eriksson behandlar *så* i dess funktion som diskursmarkör för att »signalera övergången mellan olika delar av en berättelse» (s. 121). Han påpekar att diskursmarkören även har andra funktioner, men dess »generella funktion verkar vara att signalera återgång eller inträde i en annan fas av berättandet». I denna funktion ingår *så* »i den narrativa satsstrukturen som satsinledare,» dvs. typen *så* + satskärna. Mer än hälften av de narrativa satserna i Erikssons material har

⁵ Beträffande eliciterande stigtoner i enhetsslut grundar vi oss på egna iakttagelser och på Routinne 2003 och 2004.

⁶ Ekerot (1988) skiljer på satsinternt *så*, där *så* »positionellt hör till eftersatsen» (dvs. intar fundamentplatsen i ett satsschema och följs av det finita verbet), och satsexternt *så* »som positionellt ligger utanför eftersatsen» (s. 52), dvs. *så* följs av en sats med ett otvetydigt utsatt fundament (*vad L än saknade så inte var det konsten att älska*).

något annat led än subjektet som fundament och av dessa är *så* den absolut mest frekventa satsinledaren (i 121 av 209 narrativa satser som inte inleds med ett subjekt).

Eriksson fördjupar sig emellertid inte i *så*-konstruerade satser liknande de i (1) utan nöjer sig med ovanstående allmänna konstaterande. Däremot behandlar han två andra typer av narrativa satser, nämligen *sen*-inledda och de med narrativ inversion (V1-satser). Han nämner inte de i vårt material relativt frekventa *å så*-inledda yttrandena, där *å* 'och' anger en additiv relation mellan yttranden och *så* understryker att additionen sker i en successiv följd av diskurshändelser (jfr SAG 4 s. 888 om samordnande konjunktion och satsadverbial). En diskurshändelse kan förstås som en del av en *diskursenhet*. Med denna term anknyter vi till Houtkoop & Mazelands (1985) begrepp *discourse unit*; dvs. enheter som består av fler än en TKE men som för deltagarna har identifierbara inledningar och slutpunkter. Typrepresentanter för diskursenheter är berättelser, vitsar, längre redogörelser, formuleringar av råd osv. En deltagare fungerar som primärtalare i en diskursenhet; primärtalaren har berättarroll eller är den som innehar kunskapen som förmedlas till de andra deltagarna i samtalet. Diskursenheter kan anses utgöra specialfall av kommunikativa projekt.

3.2 Successiva diskursled efter parentetiska inskott

Det vidareförande, satsinledande *så* fogar nya led till det som redan berättats och ingår huvudsakligen i den del av berättelsen som rör handlingen snarare än i orienteringen eller evalueringen (jfr Labov 1972). Vi inleder med ett utdrag från en berättelse i vilket ett flertal dylika *så*-konstruktioner kan observeras. Utdraget är hämtat ur ett samtal mellan Anna, som rensar svamp, och hennes dotter Malena. Här berättar Malena för sin mamma om en svamppromenad. När Malena kommer till upplösningen fyller Anna på med ett konstaterande som båda instämmer i, varefter Anna inleder en ny berättelse.

2. GSLC:A3212011: »Malena plockar svamp». Deltagare: M = Malena och A = hennes mamma Anna.

1. M: fresten en gång nä ja å Sofia va ute å plocka sva:mp.
2. A: ja:a
3. M: **då så e:** (0.7) **va e:** hon gick före mej på stigen då?
4. A: ja:a
5. M: **så:** (0.8) **i:: va hon nära å trampa** (0.2) **på:e:** (.h)
6. (0.3) °i:° i nära kantareller (0.3) nära gånger då
7. .h (0.4) ho:n trampa alldeles framför dom men att (e)

8. **så såg *j(h)a* d(h)om* °så:°** (0.4) som tur va **så plocka**
 9. **vi** rom [också
 10. A: >[fick du rom<
 11. (.)
 12. M: ·h=ja
 13. (0.6)
 14. A: °ja:a°
 15. (0.9)
 16. A: komme du ihåg (då när) (0.7) Katarina å du å ja va ute
 17. (0.2) å plocka svamp en kväll.

Efter ett orienterande yttrande på rad 1, berättelseintroduktionen *fresten en gång* ..., övergår Malena till handlingen med ett inledande *då så* som via en viss tvekan kunde leda till en satskärna med finitet *va(r)*. Hon kommer dock med ett parentetiskt inskott: *hon gick före mej på stigen då?* (rad 3) som kontrollerar att den andra parten förstår hur den beskrivna scenen ser ut. Malena fortsätter efter mammans fortsättningssignal *ja* med ett förlängt *så*, som signalerar att hon återgår till handlingen. Efter ytterligare en specificerande parentes: *ho:n trampa alldeles framför dom* (rad 7), återgår Malena ånyo till handlingen (rad 8) med ännu ett *så*-inlett yttrande: *så såg ja dom*.⁷ Nästa enhet inleds även den med ett tyst och förlängt *så*, varpå Malena hejdar sig och fortsätter med den evaluerande frasen *som tur va*, som antyder den narrativa sekvensens slut. Här uppträder *så* syntaktiskt »adjunktionellt» mellan *som tur va* och det finita verbet *plocka*. Generellt kan man konstatera att *så* i utdraget utgör en resurs för talaren när hon skiljer ut de delar av berättelsen som rör handlingen från de orienterande och parentetiska delarna, samtidigt som det hjälper lyssnaren att orientera sig i berättelsens olika delar. Även det adjunktionella *så* på rad 8 utgör ett led i detta diskursiva, narrativa mönster.

3.3 Tillägg efter utebliven respons

Satsinternt *så* med successivt additiv funktion förekommer även i andra än narrativa typer av diskursenheter. I följande utdrag försöker en mamma (M) få sin knappt sexåriga dotter (D) att äta mer av maten. När hon inte får någon respons från dottern, som sitter tillbakalutad med benen uppdragna framför sig, fortsätter hon med ett *så*-inlett yttrande (rad 11). De övriga deltagarna är upptagna med att äta och animerat diskutera rasism, ett ämne som mamman inte vill diskutera i de yngre barnens närvaro.

⁷ Flerordskonjunktionen *men att* som föregår *så* (rad 7) antyder förmodligen också en återgång till huvudtråden. Denna användning av *men att* är synnerligen vanlig i talad finlandssvenska (Lindström & Londen 2001).

3. Middag5: »En skiva kött» (förenklat; det parallella samtalet är utelämnat). Deltagare: D = dotter och M = mamma.

1. D: [kan inte vi få slå av filmen °sna:rt.°
2. (1.1)
3. D: °(ska vi inte) ta filmen [() °
4. M: [↑ta::↑ de hålle på
5. ta film för fulla >mugga'<
6. (0.4) ((M ser oavbrutet på dottern))
7. M: Ja vill att du ska ä:ta faktist,=ja ↑tycke=re
8. {jä:ttetråkit nä ru äter en skiva kött å så ingen ma:t?
9. {Dottern vänder sej bort från M, med inåtvänd blick
10. (0.8)
11. M: **Så kommer=du om en halvtimme** å säj ↑#mamma ja e
12. hungri:#↑ (.) precis ungefär nä vi ska gå å (lägga oss?
13. {D vänder
14. sig bort från M mot kameran med ett hopknipet
15. ansiktsuttryck

Barnet har med viss möda påkallat mammans uppmärksamhet för en fråga om filminspelningen. Nu uttrycker hon, vänd mot sin mamma, en önskan om att den pågående filminspelningen ska avslutas, men rättar sig till frågan: *ska vi inte ta filmen*, varpå mamma svarar att inspelningen fortfarande pågår (rad 4).

Mamman har irriterat tillrättaviserat pappan för hans val av samtalsämne. Detta tonfall behåller hon då hon efter en kort paus uttrycker en önskan om att barnet ska äta mer än »en skiva kött» till middag (rad 7–8). Under det att mamman uttrycker sin uppfattning om barnets ätande vänder sig barnet bort från mamma med ett slutet uttryck i ansiktet och avvisar därmed moderns uppmaning att äta mer av maten. Efter detta icke-bidrag till samtalet återtar mamman sitt uppmanande projekt med ett *så*-yttrande som har drag av ett framåtppekande turtillägg (rad 11) genom sin sekventiella placering, dvs. efter barnets utblivna accepterande (jfr Eriksson 2002). Stigtonen på »mat» (r. 8) utgör ytterligare ett belägg för att mamma förväntat sig en respons från barnet. *Så*-tillägget omformar den föregående enheten (r. 7–8) till ett villkor för det som kan tänkas inträffa om detta inte åtgärdas (dvs. *om* barnet inte äter mer av den övriga maten) och skapar en ny turhelhet – ett slags mikrodiskursenhet – vid vars slut barnet får tillfälle att på nytt reagera på mammans bidrag. I den här situationen är ett verbalt svar inte den självklara responsen, den prefererade handlingen (och responsen) är snarare att ta för sig av maten och därmed uppfylla mammans vilja att äta mer.

3.4 Fortsättning efter en utvikning

Efter olika slag av avbrott i ett pågående kommunikativt projekt, främst under diskursenheter som berättelser och längre redogörelser där en enskild talare dominerar samtalsrummet, förekommer diskursmarkören (*men*) *i allafall*. Den följs ofta av ett satsinternt *så*, vilket rimmar väl med den beskrivning Eriksson (1997) gjort av *så* som den omarkerade satsinledaren i en narrativ enhet. Likaledes överensstämmer detta med den beskrivning han gett av *i allafall* som en diskursmarkör för återgångar efter utvikningar från huvudtråden i en berättelse.

I följande utdrag är det fyra damer som umgås hemma hos en av dem, Astrid. Hon har, tillsammans med Beda och Cilla, deltagit i en resa under vilken man även dansade. Man har talat om resan, därefter har Beda berättat om sin sjukdom. Det är i slutet på den berättelsen som utdraget i exempel 4 börjar.

4. SÅINF:2:1: »Dansen». Deltagare: A = Astrid, värdinna; B = Beda, C = Cilla och Doris, en fjärde närvarande kvinna, som inte känner till historien.

1. (1.2)
2. A: ·hh Men hörrö du när ja eh berätta de här
3. om da:nsen kommer ja ihåg; e:hhhe↑he
4. B: ja:.
5. A: måste ju berätta. (0.4) tur att man inte
6. e (.) fallen eh åt att ·hh=
7. B: sätta sej å< gråta; .
8. A: sätta sej å gråta,
9. B: [hehahahah
10. A: [hehahah () eller att känna sej mindervä::irdig?
11. vet ni va[, då va ju vi två då värdinner där,
12. C: [ehehehe
13. A: på på: eh å å ja jah ·hh jah °>sprang å fjanta me,<°
14. >äh men i allafall< (.) ·hh så så tänkte ja
15. såhär, nå man kanske skulle da:nsa lite grann; .
16. å så börja ja ehöh bjö upp alltså, men vet ni
17. fem karlar na- nubba nå va heter de,
18. B: nob[ba
19. C: [nobba

På rad 2 introducerar Astrid en berättelse. Hon engagerar Beda genom att först se på henne men vänder sig sedan till Doris, den av kvinnorna som inte känner till historien. Efter berättelseintrot (med den terminologi som används i Eriksson 1997 s. 72 f.) *måste ju berätta* värderar hon sig själv i samkonstruktion med Beda, raderna 7–8 (jfr Bockgård 2004). Först godkänner hon Bedas ifyllnad *sätta sej å gråta*, men ersätter det efter det gemensamma skrattandet med ett

innehåll som fokuserar på en känsla i stället för en handling. Därefter inleder hon med berättelsens bakgrund, men tvekar och byter konstruktion och personligt pronomen (från *vi* till *jag*). Den snabba parentetiska kommentaren (rad 13) *ja sprang å fjanta me* kommenterar det egna beteendet och ger ytterligare bakgrundsinformation, fortfarande inom ramen för berättelsen (notera användningen av preteritum). Den snabbt yttrade frasen *men iallafall* (rad 14) skjuter undan parentesens, och det efterföljande *så* (med kort vokal och upprepat, närmast stammande, liknande uttalet av det dubblade *på*, rad 13) återtar berättelseträden och inför en konventionell, subjektiv berättelseutvecklande kommentar *så tänkte jag så här*. Det är inte alls självklart att *så* hänger samman »adjunktionellt» med det föregående *iallafall* – intrycket är att *så* introducerar den efterföljande satsformade enheten oberoende av *iallafall* både syntaktiskt och prosodiskt.

Satsinternt *så* har alltså en generell handlingsutvecklande funktion. Det kan ange att nya led fogas successivt till ett narrativt eller argumenterande förlopp, ibland tillsammans med den additiva konjunktionen *och* (jfr rad 16 i ex. 4). En utvidgning av denna funktion är den återgående användningen av *så* efter parentetiska, ofta förberedande episoder inom det textuella förloppet (jfr ex. 2). Det globala kommunikativa projektet återupptas genom att nya till detta hörande led fogas till projektet som om det lokala avbrottet aldrig hade varit där. Det ofta samförekommande adversativt-konjunktionella adverbialt *iallafall* kan i fall av avbrott tydligare markera gränsen mellan avbrottet och återgången. (Se även avsnitt 6 om den öppna projektionen hos *så* och ytterligare diskussion av *iallafall* och *så*.)

4. Konjunktionellt *så*

I det följande ges exempel på konjunktionellt *så* där dess egenart gentemot det adverbiala satsinterna *så* framträder klarare: vid slutförande av kommunikativa projekt, summeringar av episoder, fördröjda slutföranden samt (om)formuleringar av en annans inlägg. Eftersom konjunktionellt *så* härmed projicerar någon typ av avslutning är det mer sekventiellt implikativt än det adverbiala, satsinternt förekommande *så*: konjunktionellt *så* kan inleda ett drag som emotser ett turbyte och något slags respons på det just avslutade projektet. I svenska samtalsanalytiska studier har detta *så* hamnat i skymundan. Till exempel Eriksson (1997) behandlar inte särskilt de yttranden som inleds med ett syntak-

tiskt fristående (konjunktionellt) *så* och menar att sådana yttranden är förhållandevis ovanliga (s. 125). Detta kan i viss mån vara beroende av verksamhetstypen, men generellt kan vi slå fast att konjunktionellt *så* är ett återkommande inslag i det rätt varierade samtalsmaterial vi har studerat (jfr beräkningen baserad på samtalet SÅINF:2:1 i avsnitt 2).

4.1 Återgång och konklusion efter ett evaluerande avbrott

Utdrag (5) innehåller ett exempel på ett konjunktionellt *så* på rad 16: *så när ja trava fram där ... Så* signalerar att det kommande bidraget anknyter till en öppen diskursiv tråd, som här har avbrutits av en parentetisk evaluerande sekvens på rad 5–15. Eftersom *så* härmed överbryggat ett gap i en större diskursenhets progression, får det en lokalt återgående funktion.

Utdraget är hämtat från ett telefonsamtal mellan två väninnor. Vera har berättat om sitt besök på barnvårdscentralen och att hon blivit så irriterad över att hon fick vänta. Besöket har hon redan i berättelsens inledning beskrivit som »rena cirkusen», en värdering som återanvänds på rad 20. I utdragets början (rad 2–3) införs ytterligare ett irritationsmoment i samband med besöket, de andra »mammornas» förhållningssätt till att få vänta. Detta kommenteras i en evaluerande sekvens under vilken även lyssnaren kommer med ett bidrag. Turen som inleds med *så* (rad 16) utgör ett slags slutkläm till berättelseepisoden och ett möjligt slut på hela den narrativa diskursenheten – något som också förstärks genom att den *så*-inledda enheten konstrueras som en initialt dislokerad ram för den kommande evalueringen.

5. PTS: »Besök på barnvårdscentralen». Deltagare: V = Vera och G = Gerda.

1. V: ja nå:e, ·h >å sen, ja ty- <
2. ja blev även irriterad på dom mammo:(r)na
3. som satt där↓ va:ç
4. G: mm
5. V: för alla ä ju irriterade >men de finns
6. ju liksom ingen< sammanhållning på nåt
7. sätt sådär att, [·h att nu får vi=
8. G: [att ne:
9. V: =liksom gö:ra nåt h[är va:ç
10. G: [ne ne ne nej [de=
11. V: [·h
12. G: =vågar dom inte,=
13. V: =ne[:
14. G: [för dom har sån jä:vla eh resp_ekt
15. för dom där eh: klantskallarna,

16. V: >så när ja tr~~ava~~ fram där då blev dom
 17. ju jätteirriterade på mej för då
 18. fördröjde ju ja ytterligare< va:.,=
 19. G: =a jajaja
 20. V: ja Gu:d (>öh-<) vicken cirkus förstå ru
 21. G: a: a de där ä- de där ä helt otrolit alltså,
 22. V: .hja ja ja tyckte de va fantastist,
 23. G: a: (.) de e helt enormt,

Det ytterligare irritationsmomentet (de andra mammornas förhållningssätt) introduceras med additivt *å* och successivt *sen* på rad 1. Efter lyssnarens kvitterande *mm* initierar den primära talaren Vera en förklarande utveckling, som inleds med den explanativa konjunktionen *för* på rad 5: *för alla e ju irriterade*. Utvecklingen besvaras genom en instämmande och uppgraderande lyssnarrespons från Gerda på rad 10–15: *de vågar dom inte för dom har sån jävla respekt för dom där klantskallarna*. Vid denna punkt, rad 16, återgår Vera till huvudtråden och det narrativa projektet, vilket markeras med ett konklusivt *så* yttrat med en hastig start. Detta ger ett intryck av att Vera önskar fortsätta berätta utan att vidare vilja expandera evalueringen i den riktning som G signalerar, dvs. en värdering av de andra mammorna i stället för en värdering av själva BVC. Med *så*-yttrandet på rad 16 signalerar hon att hon kommer till sin poäng och ett möjligt slut på turen och samtidigt den pågående episoden i berättelsen. Eftersom en diskursiv slutpunkt (eller knutpunkt) projicerats görs en lyssnarrespons relevant – *a jajaja* – även eliciterad genom den finala diskursmarkören *va*. Det visar sig att berättaren verkligen avsåg denna punkt som en hållplats för mer substantiella evalueringar, för flera kommenterande turer följer av båda deltagarna (rad 20–23).

Vid sidan av de konnektiva markörerna – det avvikande *för* (rad 5) och det överbryggande *så* (rad 16) – anges skillnaden mellan berättelsens huvuddel och parentetiska del genom tempusbruket. Den till huvudtråden hörande biten på rad 1–3 förs i berättande preteritum, medan den mera evaluerande sekvensen på rad 5–15 jämte lyssnarkommentaren har tempus presens (jfr Labov 1972 om tempusbyte till presens för att signalera evaluering; även Eriksson 1997 s. 138 ff.). Vid återgången till berättelsetråden på rad 16 sker även en återgång till berättande preteritum.

4.2 Summering av ett projekt med komplikationer

Vi fortsätter beskrivningen av det konjunktionella *så* med ett längre utdrag (6) som vi för överskådlighetens skull delat in i fem stycken. I blickpunkten kom-

mer att stå *så*-yttranden som innebär en summering och en avslutning av ett kommunikativt projekt. I början av utdraget meddelar Sofie (den äldsta dottern i familjen) att hon äntligen har »förstått en sak» (ett moment i engelsk grammatik) »tack vare Mary», något hon aldrig tidigare förstått. Det visar sig att det inte är helt enkelt att förklara för mamman vad hon lärt sig. En lång och komplicerad sekvens utvecklar sig, under vilken de försöker komma fram till vad det är Sofie har lärt sig. Under tiden initierar brodern en *schismande* sekvens (Egbert 1997)⁸ genom att vända sig till den yngre system Pia med en fråga om hennes önskelista. Sofie summerar småningom det långa resonemanget om vad hon lärt sig med ett yttrande inlett med konjunktionellt *så* (rad 39), vilket hon senare upprepar i en modifierad form (rad 57). Det senare yttrandet avslutar sekvensen och schismningen i samtalsrummet upphör, de två olika turtagningssystemen blir åter ett.

Vi återgår till inledningen av utdraget. Sofie inför det aktuella ämnet efter att det föregående samtalsämnet, som behandlat broderns prov i engelska, ebbat ut. Genom ordvalet knyter hon sin tur till den tidigare topiken: hon kontrasterar »en sak» som hon har förstått mot broderns förmodade brist på förståelse (rad 1). Trots det direkta tilltalet får hon ingen fortsättningssignal från mamma Ulla. Ulla erbjuder henne mat i stället för att orientera sig mot vad hon säger, varpå Sofie kritiserar skalningen av potatisen. Detta leder till en kortare sekvens, vilken Sofie på rad 4 raskt avslutar med det turåterkrävande: *jo iallafall* (se Ottesjö 2005). Ulla erkänner hennes rätt att fortsätta med ett uppbackande *ja*, varefter Sofie kan följa upp den projicerade redogörelsen för vad hon förstått (rad 7). Återupptagande av den narrativa delen av projektet verkställs sedan med ett yttrande med satsinternt *så* (*så lärde jag mej nämligen att ...*).

6. Middag1: »Engelska» (förenklad; delar av det parallella samtalet är utelämnat). Deltagare: U = Ulla och S = Sofie, senare K = Karin och E = Evert, i sista delen även P = Pia och V = Viking.

1. S: (°·h°) MAM'A NU HA JA förstått en sak, (0.6)
2. tack vare Mary.
3. ja ha aldrig förstått de tidigare nämligen,

15 rader utelämnade under vilka ett situationsrelaterat avbrott utspelar sig.

⁸ I ett flerpersonerssamtal kan en av deltagarna under ett pågående samtal initiera en parallell sekvens genom att t.ex. rikta en fråga eller en uppmaning till någon av (de »passiva») deltagarna allt medan de övriga deltagarna fortsätter den pågående sekvensen. Den schismande sekvensen är i allmänhet kortvarig och rör ofta något i den omgivande situationen. Schismning innebär att två turtagningssystem löper samtidigt och att samtalsrummet därmed är uppdelat i två kluster. För en utförligare beskrivning, se Egbert 1997.

4. S: JQ iallafä:ll,
 5. U: ja:?
 6. (1.9)
 7. S: **så: lärde jag mej nämligen att** (1.6) ((tuggar))
 8. man ska inte- nå att it:s elle its använder man fö
 9. på såna: ·h abstrakta saker de har ingen talat om
 10. [för me tidi]are
 11. U: [vadå i:ts] (.) i[ts]

Genast står det klart att Ulla inte alls förstår vad det är som Sofie har lärt sig (jfr *vadå* på rad 11). Sofie går och hämtar ett papper som hon överlämnar till Ulla som genast börjar läsa. Efter en sidosekvens, under vilken Ulla får klart för sig vilken lärare som förmedlat de aktuella kunskaperna, gör Sofie ett nytt försök att redogöra för dessa (jfr parafraiserande *alltså* på rad 12 nedan). Trots flera invändningar från Ulla fortsätter Sofie och gör ett försök att summera sitt projekt: *så nu ha ja ä:ntligen lärt mej de* (rad 39). Summeringen skulle i sig emotse en (uppskattande) reaktion av mamman, men Sofie lämnar inte utrymme för en sådan utan hakar direkt på en ny enhet med en annan riktning, inledd med det disjunktivt-konjunktionella adverbialet *annars*. De uppenbara förståelseproblemen får antagligen Sofie att rusa över den möjliga responspunkten och fortsätta att elaborera kring det pågående temat.

112 rader utelämnade under vilka U och S försöker reda ut vad S har förstått. S har hämtat ett papper som U läser från.

12. S: hon ä allså den första som då ha sagt ti mej att ·hh
 13. för då förklara hon de så att ja använde ingform
 14. (>hela tiden<) så (sk- e ·öh) =
 15. U: [att du a n v ä n d e r,]
 16. S: = [så förklara hon de:↓ VÄ:R]för de skull↑e vara there
 17. are=fö alla ha sagt att de e fö:lç ·hh å ja me e e
 18. hu=ska ja då lära me de=dom e nämligen så att it is
 19. använd du då ti abstrakta saker. (0.5) there are (.)
 20. används: till:e:
 21. (0.4)
 22. U: men there are används väl nå re ä fle:ra↑
 23. (0.5)
 24. S: nej (0.6) ↑jaa flera.
 25. (0.6)
 26. K: < °ma:[m:ma:° >] ((ynkligt))
 27. U: [deju de] som ä skillnad it [is-]
 28. S: [me] TYST nu mamma
 29. (0.2) { ↑tyst >ja ska } börj berätt hela min< lärdom,↑
 30. { S knackar med besticken
 31. U: jaa
 32. S: there are används när de asså nåt (.) i nåt man kan
 33. bestämma som ä fle:ra av (0.7) [mer] visäja a:e[j
 34. U: [mm] °[m:m

102 *Cajsa Ottesjö och Jan Lindström*

35. S: (0.5) va hete re konkret (och there is) (n)är då en
 36. allså när de e bara en av nånting
 37. E: °(å herre gud)°
 38. (0.6)
 39. S: >så nu ha ja< ä:ntligen lärt mej de.=annars, ja
 40. (li)so(m) aldri förstätt (de) överhuta:get?
 41. U: ja men va[-
 42. S: [tycke de [dåligt system å ja ha (rätta me)]
 43. U: [allså hallå hallå du ha inte förs]=
 44. tått att de ha med en å flera att göra mer än at-
 45. (0.4)
 46. S: m (0.5) >mamma i de här fallet< handla de faktist om
 47. abstrakt eller konkret (0.8) å abstrakt å konkret
 48. vet ja ju vad det är
 49. U: men de kan väl ändå i-
 50. (2.9) ((ljud från åtandet))
 51. U: säj ett ab:strakt s- substantiv då.
 52. (2.5)
 53. S: vä:der; (1.4) e ry:m;d (2.4) dom å rätt abstrakta
 54. asså de: dom ett f- för de första så förkla hon
 55. såhär

Förståelseproblemen fortsätter: Ulla protesterar med utropet *allså hallå hallå* (rad 43) och ber om mer förklaringar med den efterföljande deklarativt formade frågan. Efter en lång sekvens med turväxlingar låter sig Ulla slutligen övertygas och Sofie upprepar summeringen (rad 57 nedan), *så de ha ja lärt me i da:*, som nu definitivt avslutar topiken. Även här uteblir en möjligen emotsedd respons av mamman, eftersom en tredje deltagare (P) initierar en tidig talstart delvis i överlapp med Sofies *så*-summering. Det är lätt att förutse en turbytesplats här, eftersom det *så*-inledda yttrandet, i synnerhet vid sin upprepade förekomst, projicerar både slutet av en tur och ett längre kommunikativt projekt. Man kan dock se att mamman (U) gör en fördröjd orientering (rad 65–66) mot Sofies redogörelse för engelskans *there is* och *there are* i sin kommentar till Pias önskelista.

127 rader utelämnade, U och S stävar vidare med att uppnå en gemensam förståelse av de kunskaper läraren Mary förmedlat.

56. (1.7) ((bestickljud))
 57. S: >så de< ha ja lä[rt me i da:]
 58. P: [Mamma ja önska me ett
 59. sti[i:gläder också.]
 60. S: [.hh *jaa skrrr] aa[ttarr* ((dramatisk röst))
 61. U: °[↑jaa[↑°°
 62. P: [fö:att mina ä
 63. o:jämn[a

64. V: [allså i:n-[Kå-]
 65. U: [de:]e typiskt sånt här som sku va
 66. två stigläder så skulle va ther:e ar:e Sofie.

Det förefaller som om det är betydelsefullt för Sofie att det är just den specifika lärare hon berättat om som förmedlat kunskaperna. Hon har fokuserat lärarens roll när hon berättar, dels genom att redan i introt (rad 1) meddela att det är »tack vare Mary» som hon förstått »en sak» och dels genom att hon i flera yttranden hänvisar till läraren (ej med i utdraget). Detta står i kontrast till det fokus Ulla lägger på hennes berättelse, nämligen att förstå vad det är som Sofie har förstått.

För att sammanfatta de olika *så*:na i utdrag 6 kan vi konstatera att yttrandet på rad 7 inleds med *så* i adverbsposition. Detta förklaras av att yttrandet utgör ett led i en begynnande redogörelse, och föregås av den turåtertagande diskursmarkören *jo iallafall* som tillsammans med en uppbackning från den andra parten bildar en försekvens till den fortsatta redogörelsen. Som vi argumenterat i avsnitt 3 projicerar konstruktionstypen *så* + satskärna ett yttrande som utvecklar en påbörjad diskursenhet snarare än avslutar den (se även rad 16 ovan och ex. 3). Ett turinledande *så* i konjunktionsposition följt av en helsats (ofta inledd med *det*⁹ eller ett tidsadverb som *nu*), inleder däremot en avrundning och projicerar en möjlig turbytesplats (jfr även ex. 5 ovan). Båda typerna av *så* kan överbrygga avbrott, men det adverbiala har tendensen att återuppta och därmed utveckla en öppen »tråd» medan det konjunktionella gör en summerande, retroaktiv orientering tillbaka mot det som redan sagts. Några fler variationer på denna basala användning exemplifieras i de följande avsnitten.

4.3 Fördröjt slutförande

I utdrag (8) nedan ges ett exempel på konsekutivt-konjunktionellt *så* i ett yttrande som innebär ett slutförande av ett bidrag som ignorerats vid sin första introduktion. Här överbryggar *så* mellan den introducerande och slutförande turen, vilka skiljs åt av en längre sekvens av till projektet ej anknutna bidrag av de andra deltagarna.

När utdrag (7) inleds är mamma Ulla och sonen Viking upptagna med inspelningsutrustningen; man diskuterar mikrofonernas placering på bordet. Pappa Evert har tidigare lämnat rummet för att titta på väderprognosen. Inspel-

⁹ I korpusen GSLC är *så det* den tredje mest frekventa kollokationen i vilken *så* ingår. Den föregås av *så att* och *och så* (Grönqvist p.k.).

ningen är gjord i maj månad i en lantbrukarfamilj; hänvisningen till »mera regn» betyder att man inte kan påbörja sådden och därmed behöver inte arbetstempot drivas upp de närmaste dagarna. Samtidigt är det bra med regn för vallen, som både är bete för djuren och ska växa för att kunna skördas som ensilage.

När Evert kommer tillbaka till bordet faller han yttrandet på rad 5. Han ser rakt fram och förefaller inte att vända sig till någon särskild. Ingen besvarar heller hans tur. Efter en kort paus frågar Ulla på rad 8 om han stängde »eländet», något som syftar på den dator som Evert sett väderprognosen på.¹⁰ Evert förklarar att han inte »orkade» eftersom han är så hungrig. Detta besvaras med två olika förslag från Ulla och den äldsta dottern Sofie på hur man enkelt stänger av en dator.

7. Middag5: »Mera regn». Deltagare: U = Ulla, mamma; V = Viking, 15; E = Evert, pappa; S = Sofie, 17; även de två yngsta barnen Pia och Karin är närvarande.

1. (0.2) ((Ulla grejar med mikrofonen))
2. U: nu ha Janne sa:gt nitti då [(ska)]
3. V: [ja men de e om dom ska]
4. stå exakt[(breve varandra)]
5. E: [Hä bli faktis mera regn.=°vetdhu dehva]
6. tusan deh°
7. (0.3)
8. U: Du stängde väl eländet nu.
9. E: ·h °näe. hhh: ja orka inte de°
10. V: (du ska in[te [()])
11. S: [de-
12. U: [*hhhh]
13. (1.0)
14. E: ja [e ja e så hungrig=vet du. så ja[e
15. U: [(quitt) (1.5) [jame å
16. st[änga e' dator
17. S: [>ja me< orka dra ne en sån då liten (.)
18. rullgardin

Ulla lämnar rummet medan de andra kommer med fler (mer eller mindre ironiskt yttrade) förslag på hur man kan stänga en dator (detta redovisas inte i utdraget). Evert fortsätter tyst att äta samtidigt som han ser på de olika förslagsställarna. Efter ca 30 sekunder kommer Ulla tillbaka, yttrar ett aktivitetsavslutande *så* (rad 19) och sätter sig vid bordet. Evert tar till orda på rad 21 med yttrandet *så de bli ingen sån där (.) väldigt hets*. Genom det inledande *så* signalerar han att detta yttrande utgör en fortsättning av något påbörjat som dessutom formulerar en konsekvens av ett tidigare yttrande, det om »mera regn» på rad 5.

¹⁰ Ulla har tidigare undrat varför Evert måste ha på datorn/TV:n »så högt».

19. U: ↑så
 20. (2.0) ((U sätter sej vid bordet))
 21. E: **så de bli ingen sån där (0.2) väldigt hets**
 22. (0.6) ((E tittar upp och bort när han talar))
 23. U: ja:sså de komme å bli va:nsinnit sent.
 24. men va:[llen bli ju inte sen fö den saken skull
 25. E: [°ja°
 26. E: °nä nä nä de gö väldigt gott me regn på den nu°

När Evert kom tillbaka efter att ha sett väderprognosen meddelade han att *Hä bli faktis mera regn vetdhu* (rad 5). Efter yttrandet följer en värdering av informationen: *dehva tusan deh*. Början av yttrandet överlappar med Vikings tur, men Everts yttrande kan knappast betraktas som schismande, eftersom han inte förefaller att välja ut någon särskild mottagare, varken genom blickriktning eller tilltalsord. Genom det lågmälda agerandet kan Evert både ge de andra en möjlighet att komma med ytterligare värderingar (*second assessments*, Pomeranz 1984) eller så kan yttrandet stå som en egen-kommentar (ensidigt yttrande), som inte ratificeras som en »tur» av de andra deltagarna (jfr *unilateral departure*, Goodwin 1987). Det är emellertid möjligt att Evert fortsätter sitt påbörjade projekt om »mera regn» just på grund av uteblivna mottagarresponser på yttrandet.

Det bör särskilt påpekas att Everts tur på rad 21 yttras med fortsättningsprosodi (se fig. 1 i avsnitt 5). Han lägger ingen särskild betoning på *så* eller har någon starkare ansats, något som brukar karaktärisera nya initiativ. Yttrandet kan ses som ett tillägg, liknande det Lerner (1989) beskriver som *delayed completion*, men här knyter Evert tillbaka över en längre sekvens, vilket snarare gör yttrandet till ett återupptagande i en summerande form än en fördröjd avslutning av en tur efter en parentes. Det gemensamma är att talaren behandlar den mellanliggande sekvensen som något ovidkommande genom att förhålla sig passiv medan den pågår¹¹ och därefter syntaktiskt och prosodiskt fortsätta sitt föregående yttrande utan att särskilt markera något avbrott. Denna kommunikativa strategi utgör ett exempel på hur samtalsdeltagare förmår forma koherenta bidrag och knyta ihop delar till en större helhet (diskursenhet) även i fall där diskursen på ytan förefaller splittrad (se även Ottensjö 2003).

Det är först när Everts inledande konstaterande (rad 5) kompletteras med en konsekvens (rad 21) som Ulla orienterar sig mot innehållet i Everts projekt. Ur den meddelade konsekvensen *de bli ingen sån där väldig hets* (med att börja

¹¹ Evert ägnar sig tyst åt maten, men ser på Pia när hon kommer med ytterligare ett förslag. De andra äter och kommer med lågmälda förslag. Man tycks vänta på Ullas återkomst.

sådden) drar hon slutsatsen att *det komme å bli vansinnit sent* (med sådden). Genom fortsättningen (rad 24): *men va:llen bli ju inte sen fö den saken skull* tar hon upp ytterligare något som kan påverkas av mera regn. (Hur vallen artar sig är också beroende av hur mycket regn som faller.) Ulla visar med sin tvåledade tur att hon har förstått vad det är Evert syftar på och är beredd och kompetent att utveckla den nu godkända topiken.

Genom att utforma yttrandet som en konjunktionellt länkad fortsättning, dvs. utan en orientering mot att något avbrott förekommit, skapar Evert en ny plats (och en ny chans) för Ulla att reagera på det han har sagt. Responsprojektionen förstärks här genom det konklusiva *så*, eftersom slutsatser tenderar att vara projektavslutande och därmed öppnar för en responspunkt. Mottagaren är också tydligare vald än i Everts första yttrande: på rad 21 blir Ulla utvald med blick och kroppsställning. Man kan också säga att den syntaktiskt och prosodiskt ommarkerade fortsättningen förminskar betydelsen av det föregående avbrottet: Evert behandlar det inte som något problem utan hoppar över avbrottet och konstruerar en fortsättning som om hans två turer på rad 5 och 21 vore en (jfr praktiken *skip-tying*, Sacks 1992 s. 349 ff., 356 f.).

4.4 Summerande och kontrollerande formuleringar

En *formulering* är en sorts sammanfattning av det som sagts i en bestämd sekvens med syfte att uppnå en gemensam uppfattning mellan deltagarna av vad samtalet hittills handlat om, men också för att explicitgöra ett uttalat innehåll. Heritage & Watson (1980) beskriver två typer av formuleringar, de som sammanfattar kärnan i det som hittills sagts (*gists*) och de som drar en slutsats utifrån en uttalad version av kärnan i det som sagts (*upshots*). De slutledande formuleringarna skiljer sig från reparationsinitiativ – som snarast är uttryck för förståelseproblem – genom att de innehåller ett antagande om en specifik förståelse av en del av samtalet och söker att få denna förståelse bekräftad av den andra parten (s. 260). Från de typer av summeringar och slutföranden vi hittills diskuterat skiljer sig formuleringar genom att de senare görs av mottagaren och inte av primärtalaren själv. Det gemensamma är att det semantiskt handlar om slutledningar och att den syntaktiska konstruktionen av en typisk formulering följer mönstret *så* + *helsats* (se även Linell 2005).

Formuleringar har främst studerats i intervjuer och läkar–patientsamtal (se Gafaranga & Britten 2004 för referenser) men de förekommer även i informella samtal. I vårt material återfinns både formuleringar som söker klargö-

rande genom en slutsats och sådana som summerar den föregående sekvensen och därmed förbereder en sekvensavslutning. Summeringar underlättar övergången till nästa episod eller topik genom att talaren sammanfattar kärnan i det som sagts, något som både utdragen (5) och (6) visar. Ofta återanvänds språkliga element från tidigare yttranden, vilket visar att det som sägs härleds från det tidigare.

När någon annan deltagare än primärtalaren använder en syntaktisk konstruktion som den Evert använde i utdrag (7) ovan (rad 21), *så de bli ingen sån där väldit hets*, övergår konstruktionen från att redovisa en konsekvens av ett tidigare påstående till att söka efter ett klargörande. Den syntaktiska formen och funktionen har mycket gemensamt med de *då*-innehållande kontrollfrågor Landqvist (2003) beskrivit. Det är mer typiskt för en kontrollerande formulering att den innehåller nya, ej tidigare nämnda element än återanvändning av element från det föregående yttrandet.

I utdrag (8) har Sofie på uppmaning av sina syskon redogjort för varför hon lånat pengar av en kamrat. I sin förklaring har hon meddelat att »Helen inte infann sig», vilket föranleder Ulla att fråga varför (rad 3). Sofies förklaring motas efter en paus med ett något förvånat *jaha* varpå Ulla fortsätter med en *så*-inledd formulering (rad 8) yttrad utan särskild betoning eller markerad ansats. Ulla drar en möjlig slutsats utifrån Sofies svar och utifrån sina allmänna kunskaper om kommunikationerna till orten i fråga.

8. Middag2: »Dyrare färd sätt». Deltagare: U = Ulla, S = Sofie, P = Pia.

1. U: Men hallå:†
2. S: m:h
3. U: °varför kom inte Hele:n i[går.
4. S: [fö Helen hadde (.) fått reda
5. på Joakim att vi ska ta buss i stället så hon lydde
6. honom *hahh*
7. (1.2) ((nån suckar))
8. U: jaha: så du to de dyrare fä:rd sät:ttet å (.) skulle
9. (0.8) ((U äter samtidigt))
10. P: < åka > [tãx:i]
11. S: [me ja] vët inte om de e dyrare fö eftersom
12. ja åka på he:l
13. (0.3)
14. U: ja me de å klart att de e dyrare för du få ju betala
15. från Ång:elholm men du behöve ju bara betala från
16. < grã:n:sen > nå du åke buss

Sofie invänder mot Ullas slutsats utan att fästa sig vid den sidospelande ifyllnad som lillasyster Pia bidrar med (*åka taxi*). Värt att notera är den inledande

insiktsmarkören *jaha* i Ullas yttrande. De flesta exempel Landqvist ger på kontrollfrågor inleds med en liknade responsartikel, t.ex. *jaha me den där syran då*¹² (dvs. åhöraren gör en tolkning av ett behandlingsråd, se Landqvist 2003 s. 225).

Samma syntaktiska form som Ulla utnyttjade i (8) påträffas ofta i intervjuer, när någon av deltagarna avser att kontrollera om hon eller han uppfattat innehållet i den intervjuades svar på ett korrekt sätt. Utdrag (9) kommer från en intervju om natur, ingående i ett forskningsprojekt om naturbegrepp. Man har övergått från frågan om att känna vördnad för naturen till frågan om människan ska anpassa sig till den. Intervjuaren Per har något skämtsamt föreslagit att ett sätt att lösa den stora energiförbrukningen i Sverige vore att flytta söderut. Erik håller skrattande med om att detta skulle kunna vara en lösning, men övergår sedan till att utveckla mera allvarliga aspekter av problemet (rad 1–11). Vid det här laget drar intervjuaren en slutsats om Eriks uppfattning med en snabbt yttrad konklusiv formulering på rad 13, dvs. »så du menar ...».

9. GSLC:V0242011: Naturintervju: »Kalla länder» (1981). Deltagare: P = Per, intervjuare; E = Erik, intervjuad.

1. E: men: (1.7) ä:ä (1.5) j- ja me- ja menar ändå att liksom
2. ä: (2.3) °hh° (0.5) ja:a (1.0) de e klart att de ligge
3. nånting i de där att: ä (1.2) att att s- att kalla
4. länder ska få rä:tt å använda mer energi för att de går
5. åt me mer energi (.) hos dom (0.8) de de (.) de e okej
6. de håller ja me om: till viss: del allså. (1.1) men ja
7. tror ändå liksom inte att de e huvudproble:met (1.2)
8. utan ja tror liksom att (1.1) uppvärmning av bostä:der
9. de e liksom inte (1.3) °mmnn° nåt så enormt allvarlit
10. problem utan de sku man kunna lö:sa liksom genom ba
11. lite omfördg:lninga helt enkelt.
12. (2.3)
13. P: >så du me(a) ia'fa:ll< de betyder att: du ä (0.9)
14. sätter gränser för vår anpassning.
15. (0.8)
16. E: ää (0.6) jaa (.) n d:e klart ja ja skulle ju inte
17. flytta söderut i å för sej (0.8)
18. P: °°hhh*°°
19. E: 0.8) ä: (1.7) de skulle ja inte. (0.9) elle me: i
20. >elle ja mena ja tycke liksom de e< en globa:l fråga
21. då att (0.8) dom: (1.3) ä: hh

¹² Detta exempel avrundas vidare med partikeln *då* som verkar dela pragmatiska omgivningar med *så* och *alltså*. Man kan anta att dessa partiklar fungerar som inferensmarkörer, dvs. markerar den interrogativa handlingen som baserad på (en förståelse av) vad som sagts tidigare.

Formuleringen i (9) används för att snäva in villkoren för den fortsatta argumentationen i sekvensen. Förutom *så du menar*-konstruktionen¹³ betonar adverbet *i allafall*, som här har sin 'åtminstone'-betydelse, att det som följer är en tänkbar slutsats som talaren inte tar för säker utan söker att få bekräftad. Yttrandets funktion som formulering accentueras vidare genom uttrycket *de betyder att*, som Lindholm (1997) noterat i läkares formuleringar av innehållet i patienters utsagor.

Grammatiskt har de bekräftelsesökande och summerande användningarna av *så* konjunktionella inslag i och med att ordet står utanför satsens positionsschema. *Så* kan härvid anses inta det topologiska förfältet (= initial extraposition) och på så vis bete sig på samma sätt som diskursmarkörer överlag, t.ex. *ja, hördu, jag menar, alltså* (se Lindström 2002; jfr SAG 4 s. 23). Funktionellt skiljer sig detta *så* från det generellt vidareförande och syntaktiskt satsinterna adverbiella *så* genom att det konjunktionella *så* introducerar ett slags tolkning, oftast någon konsekvens av ett tidigare yttrande, och tolkningen kan bli en bas för interaktionens fortsatta gång. Samtidigt har den tolkande möjlighet att öka intersubjektiviteten i samtalet genom att öppet demonstrera sin förståelse av det som försiggår.

5. Yttrandebildande *så*

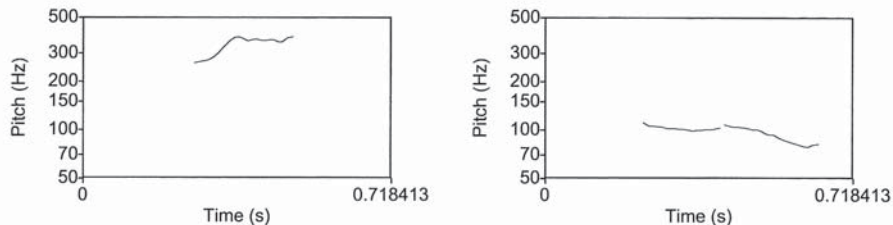
Så har förutom de ovan beskrivna konnektiva och summerande/formulerande diskursfunktionerna ytterligare en gränsmarkerande funktion på aktivitetsnivå. Markören kan ackompanjera en handling eller aktivitet som slutförts, varvid samtalsrummet öppnas för ett nytt skede i interaktionen (jfr ty. *so* i Streek 2002 och estn. *nii* i Keevallik 2005). I denna funktion kan *så* utgöra ett helyttrande eller stå i anslutning till ett eventuellt föregående och efterföljande yttrande, som hör till de olika projekt som det aktivitetsavslutande *så* skiljer åt.¹⁴ I SAOB

¹³ Generellt kan man notera att uttrycket *så du menar* är ett rätt frekvent använt medel vid formulerande, slutledande yttranden. Det finns en viss parallell till ett motsvarande uttryck i första person, (*så*) *jag menar*, vilket markerar omformuleringar och som tydligen delvis gett upphov till diskursmarkören *ja menar* (jfr Saari 1986).

¹⁴ Raymond (2004) beskriver ett engelskt »stand-alone *so*», men detta motsvarar närmast det konjunktionella svenska *så* vi behandlat i avsnitt 4. »Stand-alone *so*» har en pådrivande diskursfunktion, dvs. det kan uppmana talaren att fortsätta eller det kan också framkalla en slutledande kommentar av den andre. I det svenska material vi studerat har vi inte hittat säkra belegg på en motsvarande »ensamstående» användning. SAOB (*så* I. A. 2) g) noterar dock ett annat potentiellt yttrandebildande *så*, som är responsivt och möjligen pådrivande ibland: »Så? Är det dags att komma nu?». Dessa användningar liknar responspartikeln *jaså*.

(*så* IV) kategoriseras detta *så* som en interjektion som sannolikt utvecklats från konsekutiva, resultatbetonande användningar av *så*.

I (7) har vi sett hur den ena talaren, Ulla, avslutar en sidoordnad aktivitet med ett prosodiskt markerat *så* (rad 19), samtidigt som hon öppnar samtalsrummet för nya initiativ. Efter en paus på 2 sekunder tar en annan talare, Evert, ordet och anknyter till ett tidigare yttrande med ett konklusivt-konjunktionellt *så* (rad 21). Dessa båda förekomster av *så* har mycket olika prosodisk utformning. Akustiska mätningar bekräftar den tydligt hörbara skillnaden mellan de två varianterna i (7). Ullas aktivitetsavslutande *så* och Everts *så* i *så de bli ingen ...* har analyserats i programmet Praat (Boersma & Weenink 2004) och resultatet av analysen visas i figur 1.

Figur 1. Ullas *så* i »Mera regn» (7) finns till vänster och Everts *så* i *så de bli ingen ...* till höger. Båda klippen är 0,718 sek långa och analyserade på frekvensområdet 75–500 Hz i Praat. Bilderna är ritade på logaritmisk normalton (eng. *pitch*) med området 50–500 Hz.

Det markerade, aktivitetsavslutande *så* är betonat, vokalen är distinkt och glottal och upplevs som kort. Det prosodiskt omarkerade konjunktionella *så* är obetonat och övergår omedelbart i nästa stavelse *de*. Även riktningen på F0 skiljer dem åt genom stigningen i den förra och en nedåtgående ton i den senare frasen. De adverbiala satsinterna *så* uppvisar vid prosodisk analys ett liknande mönster som de konjunktionella. Vi har utfört akustisk analys på enbart ett fåtal ensamstående, yttrandebildande *så*, något fler konjunktionella och adverbiala *så*, men avlyssning av betydligt fler förekomster av olika *så* stöder den gjorda analysen.

Vi ska belysa den aktivitetsavslutande funktionen hos *så* med ytterligare ett exempel, utdrag (10), där användningen samtidigt har uppmärksamhetspåkallande drag. På rad 6 utnyttjar en av talarna (Sofie) ett liknande fokalt *så* som Ulla i (7) för att avsluta en föregående aktivitet och bereda utrymme för ett annat projekt. I utdrag (7) utgjorde *så* en egen minimal tur, medan *så* här ingår i en komplexare tur.

10. Middag1: »Sofies färdiga lista». Deltagare: U = Ulla och S = Sofie.
1. (1.0)
 2. S: men om ja kan låna: °ä: snowboard så e underlättar
 3. de verkljen kost[naden°
 4. U: < [ja de ä ba å ta å ringa å fråga. >
 5. (0.5)
 6. S: **Så: Mamma nu önska ja mej**, Ja önska mej so:v↑säck?
 7. (0.3) upplingsbara uppling- uppladdningsbara batterier
 8. utan gela↑ti:n fyra↓ styc↑ke:n
 9. (0.3)
 10. U: °°m:[h°
 11. S: [Presentkort på bo- the Body Sh↑↑°o::p°
 12. ·h (.) Pengar ti °svart luvtröja.°

I början av utdraget håller Sofie på att avsluta en i samtalet tidigare avbruten redogörelse för en kommande sportlovsresa. Nu har hon i samarbete med Ulla (mamman) fullföljt redogörelsen och kommit till ett beslut om hur hon ska lösa problemet med att det är så kostsamt att hyra en snowboard, vilket sammanfattas på rad 2–3. Ulla godkänner problemlösningen med sin uppmaning *ja de ä ba å ta å ringa å fråga*. Därefter byter Sofie inriktning på samtalet, vilket markeras med det prosodiskt pregnant, något uppmanande *så* i början av yttrandet på rad 6: projektet med snowboarden är avslutat. Myntets andra sida är att den markerade avslutningen samtidigt relevantgör, på ett sätt »projicerar», en ny aktivitet i samtalsrummet. Denna består i Sofies introduktion av det avbrutna temat »önskelistan», vilken hon inför dels genom att uttryckligen vända sig till mamman, som förefaller att vara primärmottagaren för allas önskelistor i inspelningen, och dels genom att aktualisera temat lexikalt: *nu önska ja mej, ja önska mej*. Tidsadverbet *nu* för diskursen till talögonblicket, där önskelistorna är ett aktuellt tema för talarkollektivet, och hindrar en tolkning av det som följer som en fortsättning av det som sagts om de framtida och delvis hypotetiskt presenterade reseplanerna i den närmast föregående sekvensen.

Det aktivitetsavslutande *så* utgör ett distinkt drag i ett samtals sekventiella flöde, vilket återspeglas i den markerade prosodiska utformningen. Uttalet av *så* i (10) med glottisstöt¹⁵ hindrar en smidig övergång från *så* till nästa yttrandedel (jfr Local & Walker 2004). Detta leder till att aktivitetsavslutande *så* är benäget att bilda en egen prosodisk enhet, vilket å sin sida ytterligare accentuerar den *diskursivt* gränsmarkerande funktionen. Ifall en fortsättning av turen förekommer, såsom i (10), konstrueras denna som en ny början med prosodisk återställning av tonhöjden (jfr Steensig 2001 s. 112). Detta talar för att *så* även

¹⁵ »[V]ilket inte är ovanligt då man avslutar en tonande betonad vokal och vill markera att följande ord (som inleds med tonande ljud)/stavelse också är betonad» (Jonas Lindh, p.k.).

Evert bemöter (rad 1–2) en sarkastisk kommentar från sonen Viking, varpå Viking och Ulla i ironisk ton instämmer i hans påstående. Evert visar med diskursmarkörerna på rad 5 (det återgående *men iallafall* och det vidareförande *så*) att han avser att fortsätta sin berättelse. En liknande funktion har responspartikeln *jo* (även på rad 5), som många gånger ensam utgör en återgångssignal för talare efter utvecklingar eller avbrott (se SAG 2 s. 758). Innan Evert hinner fullfölja projektionen ringer telefonen, varvid en paus och en uppmanande mellanreplik (*svara flickor*) förekommer. Under detta uppehåll fortsätter Evert att utnyttja turutrymmet, reserverat av ett ytterligare *så* på rad 8, samtidigt som han förmodligen avvaktar för att höra om någon svarar i telefonen. Berättelseepisoden förs mot sin avslutning med ett konklusivt-konjunktionellt *så* på rad 11.

Som en kontrast till (11), med det korta uttalet av *så*, står (12) med ett betydligt mera utdraget uttal av ordet (se även ex. 1). Samtalet förs mellan Anita och Bengt; Anita ska ta examen och vill att Bengt ska närvara. Man har resonerat en längre stund om hur detta ska arrangeras: något som rör Bengts arbete krånglar till arrangemangen. Samtalet förs med långa pauser, Anita är den som huvudsakligen för samtalet framåt (antagligen är det hon som ansvarar för inspelningen).¹⁶

12. GSLC:A3210011: »Min examen». Deltagare A = Anita och B = Bengt.

1. B: nå de e självkla[rt
2. A: [·hnä (0.3) då bli re ingen semester
3. (2.7)
4. A: jā. va e klockan nu dåç
5. (1.7)
6. ?: °°()°°
7. B: strax tio över
8. (0.2)
9. A: ·hja (2.8) jah ha
10. (3.1)
11. B: vi få väl se de e de so::m bero mest på va rom
12. säj nu=
13. A: =ja ja ja du mena att de ska lösa se den här
14. veckan nu då.
15. B: °ja°
16. (2.6)
17. A: °·hja° (0.6) °·hhhh hhhumm °h (4.9) hh° °·h
18. **men iallafall** (0.2) **så::**, (3.6) min examen då,
19. (2.1)
20. B: °°ja°°
21. (2.8)

¹⁶ Inspelningen är gjord av deltagarna själva för en insamling till ett projekt för Språkdata vid Institutionen för svenska språket, Göteborg.

22. A: °vi ska fotograferas fö:r:sten,° (1.1) ·h de: sagt
 23. som så här att klockan tie: så ska vi fotograferas
 24. (0.8) de ska tydligen ta en timme för dom ha beräknat
 25. att klockan elva ska vi äta lu:nch?
 26. B: ja

Anita formulerar besviket den slutsats hon drar av deras långa resonemang om arrangemangen (rad 2). En längre tystnad uppstår varefter Anita ställer sin fråga om hur mycket klockan är. Efter svaret avstannar samtalet, Anita suckar. Så småningom framlägger Bengt en något hoppfullare syn på problemet (rad 11), vilken Anita snabbt accepterar (rad 13). Ånyo avstannar samtalet. På rad 18 signalerar yttrandeselementen *men iallafall så* och *min examen då* att Anita avser att återgå till den tidigare topiken om hennes examen. Anita utnyttjar förmodligen det fortsättningsprojicerande *så* till talplanering. Den tillagda referenten »min examen» är dock ingen entydig fortsättning på det föregående *så*, utan det kan prosodiskt höras som ett försök till en ny inledning. Enheten *min examen då* har själv fortsättande prosodi och kunde vara tänkbar som en syntaktiskt dislokerad plattform till en utveckling av denna topik. En sådan struktur realiseras dock inte, utan »min examen» får slutligen stå fritt medan ett tredje inledningsförsök, konstaterandet om fotograferingen (tydligt i samband med hennes examen), leder in på en ny aspekt på arrangemangen som Anita sedan följer upp i sin tur (rad 22). Det är att märka att projektkraften hos *så* på rad 18 gör anspråk på turutrymmet även om talaren inte är helt klar över vad hon ska fortsätta med. Detta till skillnad mot de mera samtalsrumsutfyllande ljuden på rad 17. Ett ensamstående *men i alla fall* utan *så* kunde också tolkas som en ämnesavslutare som alltså inte nödvändigtvis projicerar en fortsättning av talaren.

Det är en tydlig prosodisk skillnad mellan talplanerande och ett ommarkerat vidareförande-adjunktionellt *så*, vilket framgår av följande korta utdrag (13). Anna rensar svamp samtidigt som hon samtalar med Malena. Hon har just berättat hur kantarellställen flyttar sig. I utdragets början talar hon om ett svampställe i närheten av platsen där de bor och förklarar hur hon letat »vartenda år» utan resultat.

13. GSLC:A3212011: »Kantareller». Deltagare: A = Anna och M = Malena, dotter.

1. A: men (1.9) ute v- vi den sto:lpen här (3.6) alldeles
 2. hä:r strax intill vet=u
 3. B: °m:mh°
 4. (1.0)
 5. A: där (1.9) för lā:ng:e sen nå vi hade flyttat hi:t.

6. (1.1) så hitta ja ass kantareller där (1.4) å sen
 7. (0.6) så titta ja å leta vartenda år å ja hittar ing::a
 8. (1.8) de va' ja hitta väl kanske ett pa:r eller tre å:r
 9. (0.7) då i bö:rjan, (1.2) **me** (1.2) **nu:: s::å** (1.5) **i år**
 10. **så växe** de då faktist, (0.7) å ja har ju alltid slängt
 11. ut kantarell- (0.2) eller tvätt- va ska ja säja
 12. re:nset?
 13. (0.2)
 14. M: m:mh
 15. B: ha ja s(1)ängt u:th

Anna är upptagen av svamprensningen vilket förklarar varför hennes tal innehåller så många pauser och till dessa knutna vidareförande *så* (t.ex. rad 6 och 7), samt parentetiska inskott (rad 5 och 8) och byten av syntaktisk konstruktion (*de va-ja hitta* på rad 8 och *nu så-i år så* på rad 9). Inga hörbara uppbackningar kommer under pauserna. Efter den långa orienteringen (rad 5–9), som innehåller förutsättningarna för det hon ska berätta, markerar Anna genom det kort uttalade *men* (rad 9) att något motsatt till det hon just sagt kommer att följa (jfr den adversativa kraften hos konjunktionen *men*). Efter ännu en paus fortsätter hon med de två orden: *nu så* yttre dröjande, varpå hon ånyo tystnar. Därefter preciserar Anna det referentiella uttrycket till *i år*, varefter hon fortsätter med ett *så* som enligt syntaktisk position kan anses stå adjunktionellt före en satskärna (rad 10).

De båda förekomsterna av *så*, rad 9 *s::å* och rad 10 *så*, uttalas helt olika. Det första varar 0,5 sekunder medan det senare varar endast 0,2 sekunder och flyter ihop med resten av TKE:n (*i år så växe de då va*). Allt tyder på att det förra *så* används för talplanering och därmed även turhållande, varvid både syntaktisk och prosodisk projektkraft utnyttjas, medan det prosodiskt ommarkerade senare *så* står inom en välstrukturerad sats.

7. Till beskrivningen av adjunktionellt *så*

Som diskuterats ovan ter sig *så* ibland närmast som en planeringsmarkör, som kan föregås eller följas av pauser i talproduktionen. Det är möjligt att en dylik, vid syntaktiska gränser uppehållande användning av *så* gett upphov till utvecklingen mot adjunktionellt *så*. Detta *så* liknar någon typ av expletiv markör, som kan placeras mellan satsens fundament och följande satskärna (14) eller mellan ett initialt annex och följande sats (15) (se SAG 2 s. 670, 4 s. 417–418).

116 Cajsja Ottjesjö och Jan Lindström

14. SÄINF:2:1: »Dansen». Deltagare: A = Astrid, värdinna; B = Beda, C = Cilla och D = Doris.

1. A: [hehahah () eller att kånna sej mindervä:rdig?
2. vet ni va[, då va ju vi två då värdinner där, på
3. C: [ehehehe
4. A: på: eh å å ja jah ·hh jah °>sprang å fjanta me,<°
5. >äh men iallafall< (.) ·hh så så tänkte ja
6. såhär, nå man kanske skulle da:nsa lite grann;
7. å så börja ja ehöh bjö upp alltså, men vet ni
8. fëm karlar na- nubba nå va heter de,
9. B: nob[ba
10. C: [nobba

15. GSLC:V0239011: »Kärnkraft». Arrangerat samtal om natur. Deltagare: T = Ture; Gerda och Katrina övriga deltagare.

1. T: °ja:° (0.3) **men hur som helst så:** (1.1) ·h ja
2. **vet ju inte riktigt** va dom (.) vi:ll (0.7) ha ut
3. av de här men=
4. ?: °hh°
5. T: iallafall kan man säga som så att de: de e inte
6. lycklit å ·h exploatera °naturen för mycke°

Det är dock viktigt att notera att de syntaktiskt sett adjunktionella användningarna av *så* inte alltid är diskursfunktionellt tomma, utan den successivt vidareförande eller även konklusivt summerande funktionen finns oftast kvar, om än något vagt. Det är säkert ingen slump att adjunktionellt *så* är typiskt för resonerande och narrativa kontexter. Precis som vidareförande *så* verkar även adjunktionellt *så* signalera att diskursen befinner sig i ett redovisningsläge, dvs. *så* hänger samman med att talaren är i färd med att berätta något eller argumentera för något.

Adverb fungerar karakteristiskt som orienterande uttryck, t.ex. i tid, rum och beträffande andra omständigheter; sålunda bildar de också naturligt orienterande ramar för berättelser, redogörelser och enskilda utsagor. Med tanke på detta är det betydelsefullt att adjunktionellt *så* i hög grad anknyter till adverbiala fundament eller annex.¹⁷ Konsekvenserna som uttrycks i resten av resonemanget gäller med andra ord speciellt mot den bakgrund som den adverbiala ramen anger. En sådan angivelse kan vara en tidpunkt (*i år*), en plats (*i Norrland*), ett villkor (*om vädret tillåter*) men även en diskurspunkt markerad som återgång (*men iallafall*).

¹⁷ Speciellt i finlandssvenskan påträffas syntaktiskt adjunktionella *så* i samband med olika grammatiska typer av fundament, även efter subjektet: *Och matsalen så hade ju såna här små bord* (se Ivars 1983). Man kan tänka sig att finlandssvenskan generaliserat ett syntaktiskt mönster som i vissa fall (adverbiala) är allmänt brukligt.

Ur ett samtalsgrammatiskt perspektiv är det intressant att adjunktionellt *så* produceras direkt efter ett yttrandes (en TKE:s) *begynnelse*, och ibland efter en *förbegynnelse* (se Lindström 2002 s. 44). Förbegynnande led – vanligen diskursmarkörer av olika slag – positionerar yttrandet pragmatiskt, medan begynnelsen – ofta bestående av pronominella subjekt – anger vad yttrandet handlar om. I detta initiala skede av ett yttrande har talaren tydligt gjort anspråk på turutrymmet, varvid det kan vara viktigt att förvissa sig om att alla är uppmärksamma på yttrandets fortsättning samtidigt som talaren måste bestämma hur dess innehållsliga och formella fortsättning gestaltas. Enligt Schegloff (1996 s. 93–95) kan en särskild *postbegynnande* (eng. *post beginning*) position nyttjas för detta: pauser eller andra inskjutna reglerande signaler kan vara menade som uppmärksamhetspåkallande, å andra sidan kan reparationsinitiativ vidtas på denna punkt.

Formellt är det inte självklart var en dylik postbegynnande position i ett yttrandes syntax ska placeras; i ett av Schegloffs exempel finns den efter en yttrandeinledande konjunktion (*but*). Med tanke på var pauser och tvekljud vanligen uppträder i yttrandens initiala skeden i svenskan är det plausibelt att en postbegynnande position kan utnyttjas efter ett (möjligt) annex eller fundament (jfr Loman 1973). Adjunktionellt *så* utgör möjligtvis ett speciellt led i detta mönster genom att det vid sidan av pauser, tvekljud och andra samtalsreglerande signaler intar positionen direkt efter »begynnelsen», och i likhet med dessa kan bidra till progressionsuppehåll, omstrukturering eller strukturell bekräftelse i yttrandets initiala fas. Det är möjligt att detta *så* kommit till genom en konventionalisering av en dylik postbegynnande och interaktionsorganiserande användning. Detta torde också förklara det faktum att adjunktionellt *så* är speciellt vanligt i talat språk, medan det är ovanligt i formellt skriftspråk. I schema 1 illustreras några postbegynnande placeringsalternativ för *så*.

Schema 1. Turtopologiska analyser av adjunktionellt *så*.

Förbegynnelse »Positionerare»	Post ₁	Begynnelse »Topik»	Post ₂	Resten av yttrandet »Kärnbidrag»	Ex.
men iallafall	·hh så så			tänkte ja så här	4, 14
men		om ja kan låna: ä: så e snowboard		underlättar de verkliens kostnaden	10
me		nu:: i år	s::å så	↙ växer de där faktiskt	13 13
men hursomhelst	så: ·h	ja		vet ju inte riktigt va dom vill ...	15

Schema 1 åskådliggör tendensen att adjunktionellt *så* i huvudsak förekommer då yttrandet inleds med en diskurskommentar utan en klar begynnande topik (*så* i post₁), eller då topiken utgörs av en bakgrundsangivande adverbial ram (*så* i post₂). Avsaknaden av ett element i topikposition som i (4, 14) sammanhänger med att yttrandet vidareutvecklar ett pågående projekt och att topiken naturligtvis kan identifieras utifrån tidigare ledtrådar i diskursen. I dessa fall kan *så* samförekomma med markörer som strukturerar diskurstrådarna, t.ex. konjunktioner (*men, och*) och andra diskursmarkörer (*i allafall*). Ibland förekommer både diskursmarkör och topik (15): *men hursomhelst – så – ja vet ju inte riktigt va dom vill*. I dessa fall står *så* mellan markören (*hursomhelst*) och topiken (*ja*).

I samband med vissa diskursmarkerande adverb, framför allt vid *i allafall*, är *så* dubbeltydigt som ett adjunktionellt led eller ett formellt fundament (jfr Ekerot 1988). Syntaktiskt används *i allafall* huvudsakligen som fundament, men i en diskursfunktionell analys, som i schema 1, vore dess naturliga plats i »positionerarkolumnen» i fall som exemplifieras med (4, 14). I en sådan analys är topikpositionen semantiskt tom, men *så* kan i stället associeras med den syntaktiska, platshållande fundamentfunktionen varvid de postbegynnande och »formellt begynnande» funktionerna sammanfaller. Detta analytiska alternativ illustreras i schema 2.

Schema 2. Analys av *så* som formell begynnelse i en turkonstruktionsenhet.

Förbeginnelse »Positionerare»	Post ₁ ⇒	Begynnelse »Topik»	Resten av yttrandet »Kärnbidrag»	Ex.
men i allafall		·hh så så	tänkte ja så här	4, 14

Om man analyserar talplanerande *så* som ett drag förknippat med postbegynnelsefunktionen, sammanhänger dess användning med en typ av diskursiva mikroavbrott. Dessa *så* ackompanjerar pauser, tvekljud, skratt och inskjutna diskursmarkörer som kan följa ett grammatiskt avgränsbart inledningsled i yttrandet, vanligen en (adverbial) diskursmarkör eller ett (adverbialt) fundament vid deklarativ konstruktion. Möjligtvis har *så* dubbelriktad karaktär här: det kan överbrygga den osmidighet som uppstår i turens progression eller det kan självt (med eventuell prosodisk förlängning) konstituera ett uppehåll i progressionen. De båda hållplatserna där *så* kan uppträda, post₁ och post₂, är ställen där det finns förväntningar om att yttrandet utvecklas samtidigt som den slutliga grammatiska utformningen av yttrandet är öppen. Då är det inte underligt att talaren ännu – sannolikt beroende på erhållen eller förväntad lyssnarrespons

– kan välja att byta yttrandets grammatiska eller innehållsliga kurs efter de led som föregår båda *så*-hållplatserna.

Vid analys av autentiskt material är det inte alltid lätt att skilja mellan vidareförande, talplanerande och »rent» adjunktionellt *så*. Vi har antagligen med ett genuint funktionellt kontinuum att göra, där vidareförande *så* står för den ursprungliga, successivt organiserande diskursfunktionen. Den vidareförande funktionen kan då utnyttjas turhållande eftersom det bokstavligen finns löfte om en fortsättning efter ett *så*. Från funktionen att markera och överbrygga diskursgränser har *så* slutligen generaliserats in i yttranden där det egentligen inte behövs för en narrativ uppräknig av händelser. I stället för att göra en diskursenhets organisation tydligare kan adjunktionellt *så* göra yttrandets inre organisation genomskinligare. Det är inte konstigt att diskursorganisation och yttrandeorganisation ibland går in i varandra, eftersom en diskurs byggs upp av flera yttranden, vilka i sin tur naturligtvis har en inre struktur.

Vi anser att de grammatiker som har behandlat *så* har utgått från ett normerat skriftspråk även då man som Ekerot (1988) sökt ge det frekventa bruket av *så* en funktionell förklaring. Ekerot menar att »*så*-konstruktionen har sin viktigaste funktionella motivering i svenskans betingade inversion i påståendemeningar inledda av annat satsled än subjektet, [...] den ordföljdmässiga manifestationen av meningstypen (påståendemening ≠ ja/nej-fråga) sätts ur spel på ett systematiskt sätt, varvid *så* har en funktion som 'formellt satsfundament' med uppgift att säkerställa just manifesterandet av meningstypen» (Ekerot 1988 s. 12). En sådan motivering för konstruktionen verkar dock något överdimensionerad, eftersom det i verkliga samtalskontexter knappast är någon påtaglig (pragmatisk) risk att sammanblanda en interrogativ handling med en påstående. Då (adjunktionellt) *så* används verkar det inte handla om att klargöra en satstyp gentemot en annan utan om att avgränsa de diskursivt och tematiskt orienterande leden från yttrandets och samtidigt satsens kärna. De adverbiala orienteringarna ges härmed en vikt som liknar en diskursmarkör eller en annan initial inramning av yttrandet, såsom vid dislokation (*I morgon, då reser hon*).

Trots sin inre placering i satsen signalerar adjunktionellt *så* ofta att det aktuella yttrandet är ett led i ett större, successivt fortgående projekt. Och på samma sätt som vid talplanering signalerar adjunktionellt *så* att den initiala adverbiala orienteringen hör ihop med resten av yttrandet, trots att ett annex eller ett adverbialt fundament, som alltså orsakar inversion, kan upplevas som mindre smidiga strukturer i yttrandebörjan. Det kunde i själva verket vara värt att fundera över, om *så* då i första hand uppträder som gränsmarkör eller om det snarare kan anses som sambandsmarkör, på ett liknande sätt som i de övriga dis-

kursandvändningar som tagits upp i denna studie. Ett mycket talande fall är *om-så*-konstruktionerna i utdrag (1) där *så* i praktiken är nödvändigt som strukturell överbryggare i ett tvådelat konstruktionsschema som i mitten (före *så*) avbryts av en kort turväxling: *om vi nu då skulle åka upp till stugan va – mm – så tyckte ja de va onödigt att vi skulle åka fram å tillbaka.*

I talad svenska verkar det »adjunktionella» bruket av *så* nästan ha blivit normen, medan detta *så* oftast rensas ut i skrift. Sandberg (2003) visar att i den prosa som är skriven av gymnasister på teoretiska linjer återfinns »det gränsmarkerande *så*» i mycket lägre grad än i prosan skriven på de yrkesförberedande linjerna och i det talade materialet i båda grupperna. Detta tolkar Sandberg så, att de mera drivna skribenterna på de teoretiska linjerna har tillägnat sig det normerade skriftspråket i högre grad än de övriga eleverna. Ur samtalspråkets synvinkel behöver det adjunktionella *så* dock inte anses vara omotiverat. Snarare finns ett behov av att motivera den användning där *så* saknas, dvs. den skriftspråkliga normen för satsstrukturen vid adverbliknande förståled. Skriftspråkets meningar hålls antagligen samman genom andra krafter – kanske helt enkelt genom att den statiska, visuellt observerbara produkten är mer explicit till sin natur – än talspråkets flyktiga yttranden.

8. Sammanfattning

I den här studien har vi sett att diskursmarkören *så* samförekommer påfallande ofta med olika mellanspel i kommunikativa projekt. *Så* utgör en konnektiv resurs med vilken talaren kan återgå till ett avbrutet projekt, föra det vidare, inleda dess slutförande och även markera dess slut. Dessa är väsentliga praktiker i samtalsspråkets dynamiska och cykliska väv men mindre framträdande i den statiska och mer linjärt strukturerade skriften. Vissa i talet återkommande användningar av *så* är ovanliga i skrift, framför allt adjunktionellt och aktivitetsavslutande *så*. Även på ytan gemensamma företeelser, som adverblikt och konjunktionellt konnektiva *så*, har kvalitativt mer mångfasetterade användningar i samtal. Gemensamt för de olika *så* är att de förutsätter något tidigare korrelat, att de ingår i en diskursenhet eller ett kommunikativt projekt, som *så* refererar tillbaka till. Detta kan anses höra till den diskursiva yttre syntaxen hos *så*-konstruktioner.

Det finns en arbetsfördelning mellan olika typer av *så*. Om talaren särskilt vill markera att en utveckling är avslutad och att avsikten är att återgå till hu-

vudträden, kan han eller hon signalera detta med en återgångsmarkör av typen *men iallafall* som sedan följs av det adverbialt vidareförande (eller adjunktionella) *så*, som t.ex. i (4, 14) »Dansen». När talaren avser att summera och avsluta en diskursenhet utnyttjas återigen den konjunktionella varianten av *så*, vilket utdrag (6) »Engelska» utgjorde ett exempel på. Besläktat med denna funktion är nyttjandet av *så* i inledningen till yttranden som söker ett klagörande av något som varit oklart i det föregående, t.ex. (8) »Dyrare färdsätt», eller bekräftande av en slutsats man dragit ur den tidigare kontexten, t.ex. (9) »Kalla länder», dvs. vid så kallade formuleringar.

En del av arbetsfördelningen kan också signaleras prosodiskt. Prosodiskt omarkerade *så* signalerar för en lyssnare att den efterföljande enheten i något avseende hör ihop med den övergripande aktiviteten, medan det yttrandebildande *så* genom sin pregnanta prosodiska utformning utpekas som signal av ett annat slag, dvs. aktivitetsavslutande eller -avgränsande. Talplanerande *så* har också prosodiska kännetecken; som regel är de obetonade men kan uttalas med vokalförlängning, ibland även med förlängning av sibilanten.

Vår underökning visar att de tre huvudsakliga syntaktiska användningar av *så* som vi utgått ifrån förknippas systematiskt med tre olika diskursfunktioner:

1. Satsinternt, dvs. adverbialt *så* fungerar huvudsakligen vidareförande genom att lägga till en ny diskurshändelse inom ett aktuellt diskursivt förlopp som kommer att bilda en diskursenhet, t.ex. en berättelse. Eventuella avbrott som satsinternt *så* överbryggar, tenderar att utgöras av sidokommentarer eller sidoaktiviteter som ger mer bakgrund åt det pågående kommunikativa projektet, vars huvudtråd *så* återigen fortsätter.
2. Syntaktiskt fristående, dvs. konjunktionellt *så* fungerar också vidareförande, men då karakteriserat av att samtidigt slutföra en diskursenhet. Detta *så* kommenterar, summerar eller omformulerar något som sagts eller av deltagarna antas vara underförstått i den tidigare diskursen. Konjunktionellt *så* är också sekventiellt implikativt i och med att det signalerar ett annalkande möjligt turbyte.
3. Yttrandebildande, interjektionsliknande *så* fungerar handlingskommenterande och aktivitetsavslutande i sig. Detta *så* är vanligen också prosodiskt kontrastivt till de två andra typerna genom ett betonat och från den kringvarande kontexten tvärt avvikande uttal, eventuellt ackompanjerat med stigiton. Aktivitetsavslutande *så* är också sekventiellt implikativt i och med att talaren signalerar att han eller hon blivit färdig med något, vilket öppnar möjligheten för nya initiativ.

Dessa iakttagelser sammanfattas i tablå 2, som kompletterar den bild av *så* som framgick av vår inledande kategorisering av olika typer av *så* i tablå 1. Till tablå 2 har vi fogat ytterligare en rad som redovisar de diskursiva användningarna av *så* och deras relationer till ordets basala funktioner i paradigmatiska, syntagmatiska och semantiska dimensioner.

Tablå 2. En översikt över funktionerna hos *så* i svenskan utifrån ordets grammatiska, semantiska och diskurspragmatiska kategorisering.

Basfunktion	Deiktisk		Konnektiv		
Paradigmatisk	a. Adverb b. Pronomen	Gradadverb	Adverb	a. Subjunktion b. Konjunktion c. Interjektion	Adjunktionell
Semantisk	Sätt	Komparativ	Ordinativ	Konsekutiv, resultativ	Obestämd
Syntagmatisk	a. Satsintern b. Frasintern	Frasintern	Satsintern	a. Satsintern b. Fristående c. Helyttrande	Yttrandeintern gränsmarkör
Diskursiv	Utpekande	Jämförande	Vidareförande av ett diskursivt förlopp	a. Yttrande-slutförande b. Slutförande/summering av ett diskursivt förlopp c. Avslutning av ett handlingsförlopp	Strukturering av yttrandets förlopp

De olika diskursfunktionerna kan i en *vertikal* läsning av tablå 2 relateras till grammatiska och semantiska basfunktioner hos olika undertyper av *så*. Här är det omöjligt att säga huruvida diskursfunktionerna avletts från de senare eller tvärtom, även om det förra förefaller troligt t.ex. vid det resultativt–interjektionella *så* (se punkt c i tablåns femte kolumn). Vi antar dock att det finns en *horisontell* grammatikaliseringslinje som kan läsas i tablå 2. Denna leder stegvis från ett demonstrativt sättsadverbial genom ett komparativt (grad)adverbial mot en textuell markör, dvs. ett konnektiv med ordinativ, konsekutiv eller resultativ innebörd, och slutligen till ett slags fyllnadsord som adjunktionellt *så*. Möjligtvis har syntaktiska och diskursiva utvecklingsprocesser stött varandra och förstärkt den generella grammatikaliseringslinjen »från vänster till höger». Detta förefaller rimligt till exempel vid uppkomsten av den adjunktionella *så*-konstruktionen, vars ursprung kan motiveras både syntaktiskt och diskursivt.

Det är visserligen svårt att säkert belägga den historiska utvecklingens gång, eftersom de flesta funktioner som *så* i dagens svenska uppvisar, verkar ha

mycket gammalt ursprung (jfr SAOB *så*) och en del av dem är förankrade i taltat språk. Men på basis av att grammatikalisering i världens språk har tendensen att komma till uttryck i en omvandlingsprocess där språkliga enheter med rik egenbetydelse blir betydelsefattigare formelement och slutligen grammatiska markörer (se t.ex. Heine & Kuteva 2002) – till exempel kan demonstrativa pronomen utvecklas till konjunktioner – är det inte helt orimligt att tänka sig att även *så* genomgått en liknande process. Noteras kan också att en principiellt motsvarande utveckling från ett propositionellt adverb till en textuell eller grammatisk markör belagts för konnektiven *alltså*, *annars*, *dessutan*, *dessutom*, *eljest*, *emellertid* (Lehti-Eklund 1990, även Lehti-Eklund 2003).

I sista hand har vi genom denna studie fått bevis för att språkliga resurser används systematiskt i samtal trots att det på ytan kan verka oorganiserat. Även små variationer som den grammatiska eller prosodiska utformningen kring *så* i yttrandeinledningen skapar skillnader som är interaktionellt betydelsefulla. Det som vi presenterat här är således en beskrivning av grammatiska alternativ – val och praktiker – som är anpassningsbara vid lokalt uppstående kommunikativa uppgifter (jfr Schegloff 1996 s. 60). Vid konstruktion och identifiering av de olika *så*-konstruktionerna utnyttjar vi gemensam kunskap om hur komplex av yttranden, och komplexa yttranden, brukar vara konstruerade och vad variationerna i konstruktionssätten innebär. En sådan kunskap, grammatik, handlar alltså inte bara om satsers struktur utan också om organisationen av yttranden i turer så att de hänger ihop i en serie av turer. Detta betyder att grammatiken, i synnerhet för samtalsspråkets vidkommande, måste höja blicken bortom satsens gränser.

Korpusar

GRIS, projektet Samtalsspråkets grammatik. Vetenskapligt ansvarig för inspelningen UMOL1:A:4 Anna Lindström, och för inspelningen SÅINF:2:1 Leelo Keevallik. Se <<http://www.tema.liu.se/tema-k/gris/material.html>>.

GSLC, Gothenburg Spoken Language Corpus. Vetenskapligt ansvarig Jens Allwood. Se <www.ling.gu.se/projekt/tal/>. Materialet inspelat för projektet Språksociala studier i en talspråklig databas, Kerstin Norén.

Korpus Ottesjö. Vetenskapligt ansvarig Cajsa Ottesjö <cajsao@ling.gu.se>.

Ljudklipp

På [www](http://www.ling.gu.se/ljud/cojl_sos)-adressen <http://www.ling.gu.se/ljud/cojl_sos> finns det ljudklipp till följande samtalsutdrag som ingår i denna uppsats; numerering enligt uppsatsens exempelnumrering:

- (1) GSLC:A3210011: »Åka på fredag».
- (2) GSLC:A3212011: »Malena plockar svamp».
- (3) Middag5: »En skiva kött».
- (4) SÅINF:2:1: »Dansen».
- (6) Middag1: »Engelska».
- (7) Middag5: »Mera regn».
- (8) Middag2: »Dyrare färdsätt».
- (9) GSLC:V0242011: Naturintervju: »Kalla länder».
- (10) Middag1: »Sofies färdiga lista».
- (11) Middag1: »Sedelärande historia».
- (12) GSLC:A3210011: »Min examen».
- (13) GSLC:A3212011: »Kantareller».
- (15) GSLC:V0239011: »Kärnkraft».

Transkription

men betoning / MEN högre volym / men sotto voce / #men# ordet uttalas med knarr / *men* utsägs med skratt i rösten / >men< snabbare tempo / < men > långsammare tempo / me- hörbart avbrott / (men) transkriptionen är osäker / () ohörbart / hh utandning / ·hh inandning / ja: förlängt ljud / [anger var en överlapp inleds / = repliker hakas på varandra utan hörbar paus / (.) en paus under 0,2 sek. / (0,6) en paus uttryckt i tiondels sekunder / ? tydligt uppåtgående ton / ː svagt uppåtgående ton / , rak l. fortsättningston / . tydligt fallande ton / ↑ ↓ plötslig tonförhöjning eller -sänkning / ((ynkligt)) transkriptionens kommentarer / { markerar var en fysisk händelse inleds och eventuellt avslutas }

Litteratur

- Allwood, Jens, 2000: Talspråksfrekvenser. Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics: S 21. Göteborg.
- Allwood, J., Björnberg, M., Grönqvist, L., Ahlsén, E. & Ottesjö, C. 2000: The spoken language corpus at the Department of Linguistics, Göteborg University. I: Forum: Qualitative Socialforschung/Social Research 1.3.
- Bockgård, Gustav, 2004: Syntax som social resurs: En studie av samkonstruktionssekvensers form och funktion i svenska samtal. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 64.) Uppsala.
- Boersma, Paul & Weenink, David, 2004: Praat: doing phonetics by computer (Version 4.3.) [Datorprogram]. Hämtat från <<http://www.praat.org/>>.
- Egbert, Maria, 1997: Schisming: The Collaborative Transformation From a Single Conversation to Multiple Conversations. I: Research on Language and Social Interaction 30(1). S. 1–51.
- Ekerot, Lars-Johan, 1988: Så-konstruktionen i svenskan: konstruktionstypen »Om väderet tillåter, så genomföres övningen» i funktionellt grammatiskt perspektiv. (Lundastudier i nordisk språkverenskap A 42.) Lund.

- Eriksson, Mats, 1997: Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.) Uppsala.
- Eriksson, Mats, 2002: Syntaxens sociala sida. En inledande diskussion av turtillägg i samtal. I: Språk och stil NF 11. Uppsala. S. 5–24.
- Gafaranga, Joseph & Britten, Nicky, 2004: Formulation in general practice consultations. I: Text 24(2). S. 147–170.
- Goodwin, Charles, 1987: Unilateral departure. I: Talk and Social Organisation, red. av Graham Button & John R.E. Lee. Clevedon. S. 206–216.
- Grönqvist, Leif (personlig kommunikation): Frekvenslista över kollokationer med *så* i GSLC, dec. 04.
- Gunnarsson, Magnus, 2004: Kom igång med korpusbrusaren – liten manual och kokbok. Institutionen för lingvistik. Göteborg.
- Heine, Bernd & Kuteva, Tanja, 2002: World lexicon of grammaticalization. Cambridge.
- Heritage, John & Watson, D. R., 1980: Aspects of the properties of formulations in natural conversations: Some instances analysed. I: Semiotica 30–3/4. S. 245–262.
- Houtkoop, Hanneke & Mazeland, Harrie, 1985: Turns and discourse units in everyday conversation. I: Journal of Pragmatics 9. S. 595–619.
- Ivars, Ann-Marie, 1993: *Så*-konstruktionen i finlandssvenskt talspråk. I: Språk och social kontext, red. av Ann-Marie Ivars m.fl. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:15.) Helsingfors. S. 229–241.
- Keevallik, Leelo, 2005: The deictic *nii* 'so, in this way' in interaction. I: Deixis: From utterance to enunciation and vice versa. Multidisciplinary views on deixis, red. av Daniele Monticelli m.fl. (Tartu Ülikooli Kirjastus.) Tartu.
- Labov, William, 1972: Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular. Philadelphia.
- Landqvist, Håkan, 2003: Om partikeln *då* i kontrollfrågor. I: Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson, red. av Bengt Nordberg m.fl. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 63.) Uppsala. S. 219–229.
- Lehti-Eklund, Hanna, 1990: Från adverb till markör i text. Studier i semantisk-syntaktisk utveckling i äldre svenska. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 561, Humanistiska avhandlingar 4.) Helsingfors.
- Lehti-Eklund, Hanna, 2003: The grammaticalization of *alltså* and *således*: Two Swedish conjuncts revisited. I: Cognitive approaches to lexical semantics, ed. by Hubert Cuykens m.fl. Berlin & New York. S. 123–162.
- Lerner, Gene, 1989: Notes on overlap management in conversation: the case of delayed completion. I: Western Journal of Speech Communication 53. S. 178–194.
- Lindh, Jonas, (personlig kommunikation): E-brev den 22 maj 2005.
- Lindholm, Camilla, 1997: *så du ha gjort allt va du kan nästan*. Omformuleringar i samtal mellan läkare och patient. I: Svenskan i Finland 4, red. av Saara Haapamäki. (Skrifter från svenska institutionen vid Åbo Akademi nr 3.) Åbo. S. 85–100.
- Lindström, Jan, 2002: Från satsschema till turschema? Förfältet i fokus. I: Språk och stil NF 11. S. 25–80.
- Lindström, Jan & Londen, Anne-Marie, 2001: *men att de öppnades ju en ny värld för mej*. Kombinationen *men att* – en ovärdad och onödig finlandssvensk variant? I: Svenskan i Finland 6, red. av Marianne Nordman m.fl. Vasa. S. 104–116.

- Lindström, Jan & Londen, Anne-Marie, u.u.: Constructing reasoning. The complex connectives *för att* (causal), *så att* (consecutive) and *men att* (adversative) in Swedish conversations. I: *Constructional approaches to language*, ed. by Jaakko Leino.
- Linell, Per, 1998: *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam & Philadelphia.
- Linell, Per, 2003: Grammatiska konstruktioner i samtalspraktiken. I: *Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson*, red. av Bengt Nordberg m.fl. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 63.) Uppsala. S. 161–171.
- Linell, Per, 2005: En dialogisk grammatik? I: *Samtal och grammatik*, red. av Jan Anward & Bengt Nordberg. Lund. S. 231–328.
- Local, John & Walker, Gareth, 2004: Abrupt-joins as a resource for the production of multi-unit, multi-action turns. I: *Journal of Pragmatics* 36. S. 1375–1403.
- Loman, Bengt, 1973: Brott, paus, planering. I: *Svenska studier från runt tid till nutid*. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 48.) Stockholm. S. 191–209.
- Martin, Cathrin, 2005: *From other to self. Learning as an interactional change*. (Uppsala Studies in Education 107.) Uppsala.
- Ottesjö, Cajsa, 2003: Om diskontinuerlighet i turutrymmet. Ett exempel från ett flerparsamtal. I: *Folkmålsstudier* 42. S. 113–143.
- Ottesjö, Cajsa, 2005: *Iallafall* som diskursmarkör. I: *Samtal och grammatik*, red. av Jan Anward & Bengt Nordberg. Lund. S. 201–229.
- Pomerantz, Anita, 1984: Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. I: *Structures of Social Action*, red. av J. Maxwell Atkinson & John Heritage. Cambridge. S. 57–101.
- Raymond, Geoffrey, 2004: Prompting Action: The Stand-Alone »So» in Ordinary Conversation. I: *Research on Language and Social Interaction* 37(2). S. 185–218.
- Routarinne, Sara, 2003: Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina. [Flickor pratar. Parenteser och stigande intonation som berättarens interaktionella resurser.] Helsingfors universitet.
- Routarinne, Sara, 2004: High final rises – mannerisms or doing being polite. Ms. University of Art and Design Helsinki. Helsingfors.
- Saari, Mirja, 1986: Jag menar. I: *Xenia Huldeniana. En vänskrift tillägnad Lars Huldén på hans 60-årsdag 5.2.1986*, red. av Mirja Saari m.fl. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:10.) Helsingfors. S. 329–337.
- Sacks, Harvey, 1992: *Lectures on conversation. Volym II*. Oxford.
- SAOB = Svenska Akademiens ordbok. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: *Svenska Akademiens grammatik 1–4*. Stockholm.
- Sandberg, Martin, 2003: Gränsmarkörerna *så*, *då* och \emptyset i gymnastisters tal- och skriftspråk. Kvantitativa och funktionella aspekter på adjunktionella *så*/platshållar-*så*. (MISS 46.) Göteborg.
- Schegloff, Emanuel A., 1996: Turn organization: One intersection of grammar and interaction. I: *Interaction and grammar*, ed. by Ellinor Ochs m.fl. (Studies in Interactional Sociolinguistics 13.) Cambridge. S. 52–133.

- Steensig, Jakob, 2001: Sprog i virkeligheden: Bidrag til en interaktionel lingvistik. Århus.
- Streek, Jürgen, 2002: Grammars, Words, and Embodied Meanings: On the Usages and Evolution of *So* and *Like*. I: *Journal of Communication*, September 2002. S. 581–596.

D

Önskelistor och sportlov – två kommunikativa projekt i ett informellt flerpersonssamtal

Under utgivning i: Engdahl, Elisabet & Anne-Marie Londen (red.). *Interaktion och kontext. Åtta studier av svenska samtal*. Lund: Studentlitteratur.
Tryckt med tillstånd av Studentlitteratur.

Önskelistor och sportlov – två kommunikativa projekt i ett informellt flerpersonssamtal

En studie av återgående praktiker och deras språkliga resurser i samtal

Cajsa Ottesjö

1 Inledning

Syftet med denna studie är att beskriva de språkliga handlingar som samtalsdeltagare använder sig av för att fullfölja sina, mer eller mindre tillfälligt, avbrutna kommunikativa projekt. Studien är även ett bidrag till förståelsen av hur kommunikativa projekt genomförs i vardagliga samtal. Materialet utgörs av ett middagssamtal i en familj med sex personer. Två längre utdrag som representerar var sitt projekt kommer att analyseras. Det första projektet utgörs av en uppräkningslista över innehållet i ett av barnens önskelista. Det andra projektet diskuterar förberedelserna inför den äldsta systemns kommande sportlovsresa. Fokus i analysen ligger på genomförandet av projekten i en omgivning där måltidsaktiviteten och de andra deltagarnas handlingar konkurrerar om samtalsrummet. Studiens fokus ligger på de återgående handlingar som krävs för att kunna fortsätta projekten. Den språkliga utformningen av dessa handlingar kan beskrivas som ett kontinuum från omarkerat fortsättande över särskilda återgångsmarkörer till explicita yttrandena för återgång.

2 Kommunikativa projekt

Kommunikativa projekt (KP) innebär enligt Linell (1998; kap.11) att ett ”problem” löses genom att deltagarna kommunicerar med varandra, verksamheten utförs genom en samtalande aktivitet. Rättegångar och terapisaamtal utgör exempel på kommunikativa projekt, men även en berättelse om vad som tilldragit sig under ett barns skoldag är ett sådant. Vardagliga kommunikativa projekt kan, precis som institutionella, vara globala och lokala. Ett lokalt projekt kan t.ex. innebära att ställa en känslig eller komplicerad fråga eller utgöras av ett ”lokalt repa-

rations- eller kompletteringsprojekt” (Linell 2005a s. 266). Att klara upp ett missförstånd eller en otydlig syftning kan vara en del av det större projektet att redogöra för innehållet i en önskelista. Olika kommunikativa projekt kan vara sekventiellt ordnade eller det ena kan vara inbäddat i ett annat övergripande projekt. Oavsett om ett kommunikativt projekt är mera övergripande eller lokalt krävs det att deltagarna gemensamt bidrar för att fullfölja det.

När hela familjen samlas till gemensamma måltider varje dag kan detta beskrivas som en verksamhetstyp (Linell 2005b), där samtalandet är en viktig beståndsdel. Det gemensamma samtalandet kan också betraktas som ett kommunikativt projekt (som i sin tur består av många olika mindre projekt), med en utformning som skiljer sig mellan olika familjer och inom en enskild familj vid olika tillfällen. Kommunikativa projekt i vardagliga samtal är inte närmare beskrivna även om t.ex. berättande i vardagliga samtal har studerats av bl.a. Eriksson (1997) och Norrby (1998). Denna studie avser att bidra till en fördjupad förståelse av denna företeelse genom att studera två vardagliga kommunikativa projekt.

Skälet till att välja just kommunikativt projekt som fokuserad enhet för denna studie är att under arbetet med återgående handlingar framträdde den analytiska enheten kommunikativt projekt så att säga av sig själv; det var möjligt att identifiera det som en enhet mot vilken deltagarna orienterade sig genom sina återgående handlingar. Familjemedlemmar har kommunikativa uppgifter som de vill diskutera eller behöver lösa inom familjegemenskapen. Det kan röra sig om att meddela innehållet i en önskelista inför julen, att diskutera förberedelserna inför en kommande resa och hur man lämpligast löser problemet med att ordna utrustningen till denna, eller det kan vara fråga om föräldrarnas förhör av hur det gick på barnets prov i engelska. Vi ska i uppsatsen se exempel på icke-institutionaliserade projekt som är tydligt igenkännbara för deltagarna i den stund de pågår, vilket de visar genom sina olika bidrag. Deltagarna orienterar sig mot, avbryter och återgår till de olika projekten. När de pågår är de angelägenheter som berör alla närvarande, vare sig de deltar aktivt i genomförandet eller ej.

Kommunikativa projekt (KP) är inte enbart en analytisk enhet utan de är relevanta även för deltagarna som gemensamt genomför samtalen (se även Öqvist 2005 s. 273). Detta kan uttryckas som att analytikern intar ett deltagarperspektiv

(A. Lindström 1999). Dessutom avspeglar begreppet KP deltagarnas intentioner bättre än t.ex. topik eller episod som används av Linell (1998) och Korolija (1998). Detta innebär inte nödvändigtvis att deltagarna planerat att genomföra ett specifikt projekt, bara att när ett projekt väl inletts så är det möjligt för deltagare och analytiker att se att ett specifikt projekt pågår. Alla samtalsdeltagare behandlar inte yttrandena i en bestämd sekvens som tillhörande ett specifikt KP, utan en deltagare kan istället orientera sig mot projektet som om det vore en topik vilken som helst som "ligger på bordet" för att samtals om och inte för att avhandlas (se vidare i avsnittet Projekt 2).

3 Ett minimalt kommunikativt projekt

För att illustrera vad som avses med ett kommunikativt projekt i denna studie inleder jag med ett exempel. Projektet består av enbart två turer, en uppmaning och accepterandet av detta. Detta yttrande är markerat i fetstil i exempel (1) och deltagarna är Ulla, en mamma, och Viking hennes son. Utdraget visar även hur ett projekt kan inledas, omedelbart avbrytas av den andra deltagarens situationsrelaterade projekt (uppmaningen att plocka av bordet) och sedan återupptas och utvecklas i samspel med den andra deltagaren.

(1) Ett minimalt kommunikativt projekt: Duka av bordet
(radnumreringen som i ursprungstranskriptionen)

1293 V: mamma de hä[r
1294 U: >[de ä du< som ska
1295 **plocka av bordet nä flickorna ha d[ukat**
1296 V: [de hä-
1297 >a de kan j'< de här ä va ja önska me:]
1298 e blå: e byxor såna här

På första raden i exemplet tar Viking ett nytt initiativ av typen *free (contextually untied)* (Linell 1998 s. 169),¹ som är sekventiellt placerat så att samtalsrummet är

¹ Initiativet är inte anknutet till den sekvens av yttranden (diskurs) som föregår det aktuella yttrandet, men ingår i hela samtalets ko-text, vilket vi kommer att se i de följande utdragen.

öppet för nya initiativ. Han vänder sig med en vokativ: *mamma* till Ulla, och fortsätter med det tydligt framåtpekande pronomenet: *de här*. Nästan exakt samtidigt riktar Ulla en uppmaning till honom. Eftersom detta är en ljudinspelning framgår det inte om hon väljer Viking till mottagare med blick eller kroppsställning, men den följande motiveringen: *nä flickorna ha dukat* urskiljer honom från de övriga deltagarna, eftersom han är den ende sonen bland de fyra barnen.² Viking tar turen medan Ulla fortfarande talar och upprepar *de hä* men fullföljer inte, utan fogar i ett snabbt och parentetiskt tonfall in ett accepterande av hennes uppmaning, varpå han för tredje gången yttrar *de här*.³ Nu fullföljer han sitt yttrande.

Det är troligt att Viking inte omedelbart inser att uppmaningen är riktad till honom och att ett svar förväntas. Men han avbryter sig och besvarar uppmaningen som om den hade formen av en fråga ("kan du duka av bordet") (jfr även A. Lindström 2005). Ulla yttrar inte mer i denna sak utan orienterar sig mot innehållet i den önskan Viking framför. Hans utvidgade (inte bara svarsordet: *a*), men uttalsmässigt reducerade, yttrande utgör en tillräcklig försäkran om att han uppfattat innehållet i uppmaningen på det sätt Ulla avsåg. Även Viking behandlar sekvensen som avslutad när han upprepar sin avbrutna inledning *de här ä va ja önska mej*.

Jag menar att det kommunikativa projekt som Ulla tagit initiativ till med sin uppmaning fullföljs när Viking accepterar att duka av bordet. Viking behöver inte få en verbal bekräftelse på att Ulla förstått hans avsikt att plocka av bordet (jfr Linell 1998 s. 45 och 167). Ullas accepterande, dvs. ett tänkt tredje led, ligger implicit i hennes tystnad och bekräftas ytterligare av att hon genom sitt nästa yttrande godkänner Vikings initiativ till ny topik. Om Viking vägrat utföra

Viking inleder med detta yttrande sin del av ett övergripande KP som avhandlas under middagen, nämligen barnens önskelistor inför julen.

² Vi får väl anse det som mindre troligt att mamman riktar en på detta vis formulerad uppmaning till pappan. Pappor och flickor ingår inte i samma kategori av familjemedlemmar, dessutom är tonen i yttrandet uppfostrande och klargör U:s roll som överordnad, vilket konstituerar U i föräldrarollen med de rättigheter denna roll ofta innehar.

³ Det tredje *de här* yttras i något högre tonläge än de båda tidigare, men betydligt högre än det parentetiska svaret.

uppmaningen hade däremot ett tredje led (och kanske många fler än så) kunnat förväntas. Ett sådant led skulle ha kunnat innehålla ytterligare skäl till att han är utvald för sysslan eller kritik av hans vägran.

Detta yttrandepar påstår jag således utgör ett minimalt kommunikativt projekt, något tredje led blir knappast relevant här. Deltagarna förefaller att i (1) uppnå gemensam förståelse av en lokal situation med endast två led bestående av två turer, varefter det *kommunikativa* projektet kan avslutas, även om själva avdukandet återstår. Det finns teoretiska skäl (se Linell 1998 s. 45, 167) att anta att den minimala och fullbordade interaktionella sekvensen består av tre led, men om det sociala livet som talarna deltar i är utgångspunkten för vår analys anser jag det finnas starka empiriska skäl att utgå från en tvåledad struktur för ett minimalt kommunikativt projekt. I andra typer av situationer och verksamheter kan däremot en flerledad struktur vara den minimalt nödvändiga.

Schegloff (1995) ger flera exempel på icke ritualiserade minimala tvåledade sekvenser efter vilka ett tredje led aldrig görs relevant av någon av deltagarna. Han skriver att det snarare är så att ett tredje led i ett yttrandepar behöver förklaras när det förekommer än när det uteblir. Vidare skriver han att "the basic, minimal form of a sequence is *two* turns, and that sequences composed of more are expansions" (a.a. 13, not). Jag menar att deltagarnas handlingar, de yttranden de faller i den bestämda sekvensen, begränsar längden på ett kommunikativt projekt. Deltagarna i (1) orienterar sig inte mot att ett tredje led skulle vara "märkbart frånvarande", dvs. saknas i något avseende. Projektet är i och med det andra ledet, accepterat, fullföljt. (Att projektet nu är avslutat hindrar inte att Ulla senare kanske känner sig föranledd att påminna sonen om hans löfte, men då initierar hon ett nytt projekt.)

Kommunikativa projekt och andra diskursenheter består vanligtvis av fler än två led, men för att begreppet KP ska vara analytiskt användbart måste det vara möjligt att avgränsa början och slutet av ett projekt samt för denna studie nödvändigt att kunna identifiera när ett projekt är avbrutet eller oavslutat. Jag betraktar därför ett projekt som avslutat när det sista ledet inte uppenbarligen projicerar en fortsättning eller gör ett nästa led villkorligt relevant. Någon återgång, i den betydelse jag lägger i ordet, är därmed inte heller möjlig.

I det följande kommer jag att först kort behandla avbrott av en enhet med projicerad fortsättning och därpå precisera begreppet *återgångar*. Därefter kommer jag att belysa återgående handlingar med två längre exempel utgående från analytiskt och för deltagarna igenkännbara kommunikativa projekt. Slutligen följer en diskussion och sammanfattning av vilka språkliga resurser deltagare utnyttjar när de återgår till sina projekt.

4 Avbrott och återgångar - begreppsprecisering

Avbrott i ett projicerat förlopp kan vara allt från en självreparation i en pågående tur till ett långvarigt avbrott där flera verksamheter eller topiker ligger mellan det ”pågående” projektet och återupptagandet av projektet. Någon närmare precisering av vad som kan konstituera ett avbrott, vare sig det gäller ett kortvarigt eller ett längre avbrott, har inte ansetts nödvändig för denna studie (se dock Ottesjö 2005b).

Avbrott kan vara icke-projektanknutna, dvs. **exogena**, vilket Ullas uppmaning i (1) utgör ett exempel på. Ett projicerat förlopp (Vikings inledning) avbryts av något utanför det pågående projektet för att sedan strax återupptas. Vikings svar: *a de kan j-* utgör ett exogent avbrott inne i hans pågående tur ytrat med, från det omgivande talet, avvikande (parentetisk) intonation. När han fortsätter sker återgången genom att han upprepar tidigare element i den påbörjade syntaktiska strukturen. Betraktar man Vikings längre yttrande som en turkonstruktionsenhet (TKE) utgör det inskjutna svaret en *parentes* i den påbörjade TKE:n (jfr Duvallon & Routarinne 2005 s. 52).

Avbrott som har någon form av anknytning till ett pågående projekt benämns **endogena**. När talaren gör en utvikning inom sin egen tur sker det i form av en parentes. Riktat sig talaren till lyssnaren med ett yttrande som kräver ett svar inleds en *sidosekvens* (Jefferson 1972). Initiativ till en sidosekvens tas även av de andra deltagarna. Sidosekvenser och parenteser är antingen nödvändiga för projektets fullföljande eller så väcks de av något som sägs inom projektet (se Svennevig 1999 för en utförlig behandling). De förra kan exempelvis vara klagoranden av något som sagts eller utvecklingar från huvudtråden för att t.ex. fördjupa bak-

grundsinformation. Parenteser innebär ett avbrott i en talares tur eller turkonstruktionsenhet, medan sidosekvenser innefattar minst två bidrag från olika talare, varav den ena är den innevarande talaren. Båda dessa typer av avbrott konstitueras av återgången; det pågående projektet kan ses som en *ram* som omgärdar avbrottet. Den sekventiella strukturen hos en enhet som avbryts och återupptas, minimalt en turkonstruktionsenhet och maximalt ett kommunikativt projekt (KP), kan illustreras med ett tredelat schema.

<i>En pågående TKE, tur eller ett KP</i>	<i>Avbrott</i>	<i>Fortsättningen på den avbrutna enheten</i>
En (pragmatisk-syntaktisk - prosodisk) fortsättning av enheten är projicerad	Parentes - sidospel - sidosekvens - kortare eller längre avbrott	En återgång till det pågående projektet

Schema 1. Den sekventiella strukturen hos en tur eller ett kommunikativt projekt som tillfälligt avbrutits.

I schemat nämns även sidospel och kortare eller längre avbrott. Dessa typer av avbrott uppvisar inte samma tydliga tredelade struktur som parenteser och sidosekvenser. *Sidospel* (*byplay* M.H. Goodwin 1997) innebär att någon av lyssnarna kommenterar, oftast skämtsamt eller raljerande (häcklande), det som sägs i en berättelse eller annan redogörelse. Ibland leder detta till att innevarande talare fördröjer sin fortsättning för att undvika att tala i överlapp med den sidospelande talaren. Men talaren kan även avbryta sig för att bemöta kommentaren, vilket leder till en sidosekvens, eller helt ignorera denna och fortsätta sitt projekt (se utdrag 5). De övriga avbrotten är enbart relevanta i förhållande till oavslutade projekt som återupptas. Återgången till den enhet som avbröts visar att projektet fortfarande är relevant och aktuellt för talaren. När övriga deltagare orienterar sig mot det tidigare pågående projektet erhålls en analytisk bekräftelse på att ett yttre verkligt är återgående.

En **återgång** sker inom en tur eller ett kommunikativt projekt som inte har avbrutits av någon annan aktivitet eller annan topik, men där en parentes/utvikning eller sidosekvens har avbrutit progressionen. Återgång kan även ske efter ett exogent och kortvarigt avbrott, vare sig den som avbrutits deltar i den avbrytande sekvensen eller avvaktar för att kunna återgå. Till återgångar för jag

även de turer som fortsätter en berättelse eller redogörelse efter ett sidospel, under förutsättning att primärtalaren har blivit avbruten eller tillfälligt hindrad att fortsätta. En återgång sker även när det Egbert (1997) kallar *schisming* upphör. Schismning (svensk stavning) innebär att samtalsrummet är uppdelat i två eller flera turtagningsystem eller kluster. En återgång innebär att deltagare från ett schismande kluster återgår till det pågående samtalet.

Återgångar (*returns*) är den överordnade kategorin för den handling som för tillbaka samtalet till det som föregick ett avbrott (oavsett vilken karaktär detta avbrott hade). Underkategorier är **fortsättningar** (*continuations*) och **markerade återgångar** (*resumptions*). Kategoriseringen grundar sig på den lexikala och syntaktiska utformningen av handlingen och följer den uppdelning Jefferson (1972) gör. Denna avspeglar även hur den som återgår behandlar återgången. Jefferson beskriver denna skillnad så att talaren genom den markerade återgången ”marks that there is a problem in accomplishing a ‘return’, while ‘continuation’ is specifically directed, for example, to ‘covering up’ the problem” (a.a. s. 319). Genom att en talare väljer en fortsättning (snarare än en markerad återgång) gör den ett försök att hoppa över (*delete*) sidosekvensen och knyta direkt till den pågående sekvensen, oftast med en konjunktion.

Olika sammanbindande element är även i svenska samtal vanliga som markerar för att knyta ett kommande yttrande till ett tidigare, både efter avbrott och som utvidgningar av en tur. Markerade återgångar sker med vokativ, markerar som *men iallafall* eller *jo iallafall* (Ottesjö 2005a) och *hursombhelst*, genom explicita formuleringar som *det är iallafall så här* eller *få ja prata färdigt nu*, samt genom lexikala val och återanvändning av tidigare element som uttrycker att talaren återgår till sitt eller någon av de andras projekt. Därigenom markeras även den mellanliggande sekvensen eller sekvenserna som avbrott. Väljer talaren att utforma återgången som en fortsättning görs detta vanligen med ett konnektivt element, t.ex. *å så, å sen* eller *så* (Ottesjö & Lindström 2006).

Som funktionell beteckning för ord och fraser, som är mer eller mindre lexikaliserade i en återgående funktion, använder jag **återgångsmarkör** (*return-marker*). Ord som utnyttjas som återgångsmarkör har ofta en prosodisk markering i form av tonal återställning, dvs. de signalerar ett brott i kontinuiteten gentemot

den föregående enheten. Detta överensstämmer med de resultat Hansson (2003) presenterar: "An upward scaling of the upcoming phrase's register signals discontinuation, and a downward scaling signals continuation" (a.a. s. 124). Mina egna iakttagelser tyder på att tonal återställning markerar ett avstånd till det som just sagts och fortsättande intonation knyter ihop och behandlar avbrottet som något mindre och ovidkommande (jfr Ottesjö 2003).

5 Material för studien

Materialet för denna studie utgörs av en 45 minuter lång ljudinspelning, som ursprungligen gjordes för korpusen Göteborg Spoken Language Corpus (GSLC) på Institutionen för lingvistik, Göteborg (Allwood, m.fl. 2000). Den är i sin helhet transkriberad enligt Gothenburg Transcription Standard (GTS) och ingår i GSLC som A820901. Senare är transkriptionen reviderad till CA-standard för att ingå i Korpus Ottesjö som Middag1. Nyckel till transkriptionssymbolerna finns på bakpärmens insida. Vetenskapligt ansvarig för inspelningen och den senare transkriptionen är författaren.

Middag1 spelades in under en vardagsmiddag hos familjen "Wallenberg". Familjen består av mamma Ulla, pappa Evert, Sofie 17, Viking 15, Pia snart 12 och Karin 5 år. Under senare delen av middagen tillkommer Anders, en kamrat till Viking. De yngre barnen har då lämnat middagsbordet. Inspelningen gjordes i november 1997 i familjens matrum. Utdrag (1) utspelades ungefär 30 min efter det att inspelningen inletts. Det första längre utdraget kommer från middagens inledning. Det andra längre utdraget inleds några minuter senare än utdrag (1) och projektet avslutas när ca 5 minuter återstår av inspelningen.

I det studerade materialet pågår måltiden samtidigt som samtalet. Deltagarna ingår i samma familj, delar mycket av varandras liv och därmed uppstår andra behov och störningar än i mera formella situationer eller i samtal mellan tidigare obekanta. Den omgivande verksamheten tillåts att tränga in i samtalet och exogena avbrott och konkurrerande yttranden blir mycket mera frekventa än t.ex. i de tvåpersonssamtal Svennevig (1999) studerade. Sådana lokalt förankrade

(och emellanåt avbrytande) yttranden har studerats av Bergmann (1990) och Londen (1993).

6 Två kommunikativa projekt

Samtalen⁴ som förs under den aktuella måltiden kan sägas ha en återkommande topik, nämligen önskelistor inför julen. Barnen delger de andra sina önsknings utifrån de listor som var och en skriver (och illustrerar) under måltiden. Topiken kan även betecknas som ett gemensamt och övergripande kommunikativt projekt. Mamma Ulla spelar en aktiv roll i alla projekt både som primärmottagare av informationen och som initiativtagare till återgångar efter diverse avbrott, utvecklingar och avvikelser från det pågående projektet. Emellanåt fungerar hon som en ordförande genom att fördela ordet och godkänna de olika deltagarnas rätt till turen. Pappa Evert initierar en utfrågning av Viking, sonen. Detta leder till det första projektet om önskelistor avbryts. Senare under middagen berättar han även en längre historia, vilket leder till att den äldsta dotterns projekt, information om det kommande sportlovet, avbryts. Under hela inspelningen förekommer mestadels kortvariga sekvenser eller enstaka yttranden som anknyter till måltiden eller familjemedlemmarnas dagliga liv och som stundom förorsakar kortvariga avbrott i det projekt som för tillfället pågår.

Fokus i denna studie är på de återgående handlingar som är nödvändiga för att genomföra deltagarnas kommunikativa projekt. Det första längre utdraget, Pias önskelista (projekt 1), exemplen (2) – (7), är avsett att visa hur avbrotten i det pågående projektet successivt blir allvarigare och hur talaren därmed tvingas ta till kraftfullare medel för att kunna fortsätta sitt projekt. I det andra utdraget rörande planeringen av Sofies kommande sportlov (projekt 2), exemplen (8) – (13), är samtalssituationen än mer komplicerad. Detta projekt kännetecknas av betydligt allvarigare avbrott, med avseende på primärtalarens strävanden att behålla turen. Talaren måste aktivt försvara sin rätt att fullfölja projektet, medan

⁴ Samtalen i plural, eftersom samtalsrummet stundvis är uppdelat i två olika kluster.

återgången till ett av hennes andra projekt underlättas av att hon redan har primärmottagarens uppmärksamhet.

Vi inleder med projekt 1, Pias önskelista, som även inleder inspelningen. Därefter övergår vi till projekt 2, som har Sofie, den äldsta systemen, som primärtalare. Detta projekt initieras betydligt senare under middagen, efter att måltiden avslutats och de yngre barnen lämnat rummet. De äldre deltagarna sitter kvar vid bordet och samtalar.

6.1 Projekt 1 - Pia redogör för innehållet i sin önskelista

Pia, mellandottern i familjen, har skrivit en önskelista som ska vägleda inköpen av presenter både inför julen och inför hennes tolvårsdag som infaller strax innan jul. Under inspelningens och middagens inledning redogör hon för sin lista. Pia är projektets självklara primärtalare, den som (förmodligen, inspelningen börjar när hon just har läst upp en av sina önskningar) initierar projektet och dessutom kan sägas "äga" detta i kraft av att det är hennes önskelista som behandlas. Under det att uppräkningsen fortskrider sker olika former av avbrott, endogena såväl som exogena, både sådana som konkurrerar om dominansen i samtalsrummet och sådana som rör själva måltiden och inte utgör något hot mot innevarande talare.

Till en början har Pia de andras uppmärksamhet, avbrotten i uppräkningsen är korta och anknutna till önskningsarna. Men allteftersom stiger svårigheterna och Pia får ta till kraftfullare resurser för att kunna fortsätta sitt projekt. Till slut blir hon uppmanad att vänta med sina önskningar medan Ulla är involverad i ett nytt projekt initierat av Evert, som innebär en utfrågning av Viking om hans nyligen genomförda prov i engelska. Detta projekt följs av ytterligare ett som initieras av Sofie och anknyter till det nämnda. Hon redogör för vad hon lärt sig om engelsk grammatik under dagen. Medan detta projekt pågår initierar Viking en dialog med Pia om hennes önskningar. Han återgår till hennes lista med en fråga, en form av återgång som inte behandlas i den här uppsatsen. När Sofie summerar sin redogörelse, återgår Pia till sin önskelista.

Före varje utdrag ges ett kort referat av vad som föregått strax innan i samtalet. Efter utdraget följer en analys med tyngdpunkt i de olika återgående hand-

lingarna. Slutligen sammanfattas och karaktäriseras återgångarna innan vi övergår till nästa projekt. De återgående yttrandena kommer att markeras i utdragen med fetstil. Originaltranskriptionen börjar av tekniska skäl på rad 15 och utdragens numrering följer i görligaste mån denna.

6.1.1 Projekt 1 inleds

Utdraget inleds när inspelningen startar och Pia har ordet. Den första önskingen vi hör är om *en sadel* (rad 15).

(2) Pias önskelista: Från sadel till snygg grimma

```

15 P: °egen sadel] de e°
16 E:      sa:del]
17 P: de bara e(:[e] (1.5) < [ö:n:s:kan >
18 V:      [dom kosta:=r:ätt myck[e (kansh)
19      ((V går till köket))
20 P: me de de liksom
21      [inte(=nå) man behöve u:pp fy:lla]
22 S: [hon ha faktiskt (.) n:: e: fö:]de=
23     =[lsedag ock:↑så ]
24 E: ([vansinni dyra gre])
25 V: inga (öns[k[ningar) ((talar från köket))
26 P:      °[m[m:°
27 U:      [men den ä
28      fa[ktiskt (0.3) lüte] obekvä
29 P:      [EN DEODOR↑A::N:T ]
30      (0.6)
31 S: >[ke[ndå<
32 P: < [KÅ[: ↑PE::° > (0.3) < säkerhets↑vä:st > (0.2)
33 E:      [va
34 P: en snygg grimma helst vinröd.
```

Pappans upprepning av *sadel* i frågetonfall (rad 16)⁶ besvarar Pia med den nedtonande upplysningen om att det ”bara är en önskan”. Viking uppfattar önskingen som problematisk och infogar en vagt ifrågasättande kommentar (rad 18),

⁵ Pia önskar sig en prenumeration på tidningen Kamratposten.

⁶ Se Jefferson 1972 om *questioning repeat*.

medan den äldre systemen Sofie och mamman försvarar hennes önskan. Pia instämmer tyst (rad 26). Under mammans yttrande återgår Pia till uppräkningslistan av sina önskningar (rad 29). Hon utformar återgången till önskelistan som en fortsättning. *En deodorant* yttras som ett listelement med stigton,⁷ stigningen inträffar vid sista stavelsen. Dessutom yttras ordet med något starkare volym än tidigare (vilket väl rimligen också beror på att Ulla talar samtidigt). Pia utnyttjar listprosodin för att signalera för de andra deltagarna att hon återgår till uppräkningslistan av önskningar, kärnan i projektet, och att listan ännu inte är fullständig. Hon tar ingen notis om Sofies begäran om mera preciserad information, *(vil)kända* (rad 31), eller Everts *va* (rad 33), utan fortsätter med nästa önskning. Den fjärde önsksningen *en snygg grimma* (rad 34) får en mera specificerad beskrivning. Samtidigt visar hon en bild på en grimma och inbjuder därigenom mamman att kommentera denna, vilket leder till en kort sidosekvens (visas ej i utdraget). Efter att mamman besvarat hennes upplysning avslutar Pia sidosekvensen med en värdering av utseendet på grimman.

Innan Pia hinner fortsätta uppräkningslistan (detta visas ej i utdraget) ställer Evert en fråga, anknuten till den tidigare önsksningen om en säkerhetsväst. Frågan besvaras minimalt av Ulla och Pia gemensamt, men den inspirerar lillasyster Karin att gå med i samtalet, rad 49 i utdrag (3). Pia förefaller inriktad på att fortsätta sin uppräkningslista och återgår till listan (rad 50) med samma prosodiska figur, med tydlig stigning på den sista stavelsen.

(3) Broddar och trollkortlek

```

48 V: ja me [ Pia ja tro ] ru beh[över ]
49 K:          [ M a: l i:n ] (0.3) [Ma:[l]i:n ]
50 P:                                     [BRO:dd]↑a:r
51          ifall [j[a int ha köpt ifa-
52 E:          [v[a
53 K:          [ M A: L I: N

```

⁷ Stigton utnyttjas enligt Loman (1973) för att ”binda samman syntaktiskt självständiga men semantiskt sammanhängande makrosyntagmer. Ibland kan dessa bindningar ha karaktären av uppräkningslistor av samordnade led” (a.a. s. 196). Dessutom kan den fungera som ”ett uttryck för ett slags vädjan om instämmande”.

54 P: bro[d[da:r ifall int ja ha köp[t de tidigar↑e]
55 U: [P[ettersons också
56 K: [MA:LI:N (0.5) [P e:tte:rson]
57 har (.) säkerhe[s:]väst
58 P: [m:]
59 P: **en trollkortl↑ek ↓lek (de sånhä) finns på Bokia**
60 **de ä femtitvå spelkort såä[r,**
61 S: [va är Pia va ä
62 vad ä re för speciel[lt me en kortlek]
63 V: [ja få potatisen]

Karins bidrag är en reaktion på pappans fråga, ytterligare en upplysning i samma sak. Den besvaras med ett tyst och bekräftande *m* från Pia (rad 58) och därmed avslutar Pia sidosekvensen angående säkerhetsvästar. Hon återgår till listan, med nästan samma prosodi som tidigare, och önskar sig en *trollkortlek* (rad 59). Pia äter samtidigt som hon talar, så att yttrandet avslutas med ett tonhöjdsfall, dvs. stigtonen avbryts. Sofie ställer en projektanknuten fråga (rad 61) och en längre sidosekvens utspelar sig, i vilken även Ulla deltar. Sidosekvensen är betydelsefull för projektets fortskridande och är närmast av reparerande/klargörande karaktär. För att det ska vara meningsfullt att läsa upp listan (och att skriva den) måste de tänkta givarna verkligen förstå vad det är hon önskar sig. En trollkortlek är dessutom en önskan som även syskonen kan uppfylla. Under tiden pågår måltiden, Ulla betjänar både Karin och Viking samtidigt som hon engagerar sig i beskrivningen av trollkortleken.

Pia förefaller att betrakta det lokala projektet om utseendet på kortleken som avklarat. I utdrag (4) återgår hon till uppräkningsen av sina önskningar med en starkt projicerande konstruktion: *a önska mä* (rad 99) som inte upptas av de andra. Något senare förnyar hon återgången (rad 113) med en fortsättande konstruktion *sen vill ja ha*.

(4) Trollkortlek, forts.

93 S: [(ele) dom ä de s:samma ä: [konstnär]
94 K: [ma ja behö]ver e
95 [liten] sked fö ja vill
96 P: [ja']
97 (0.4)

98 K: ja vill ha [lite <s [::p:a::d] >
 99 P: °°[m: hm°° [a önska] mä:,
 100 U: du ska få: Viking röbetor nå:ngång.
 101 (0.8)
 102 S: m >(inte=bli) så=att=de< bli svårare att
 103 lä:saž
 104 (1.5)
 105 U: ja men harre⁸ de e baksidan väl. (.) elle=äre
 106 [fra:msidan]
 107 P: [ne::j de e] ju de som är framsidan
 108 >(de=e[de]< s[om e så sny::ggt
 109 V: [(va e [)
 110 U: [va ä baksidan dåž
 111 P: de e baksidan e väl nån trollbild
 112 V: < sa:mma ä > motiv kan↑s:k[e
 113 P: [SEN VILL J[A HA e] =
 114 S: [*mhh *]
 115 P: whai:t[↑bå:rd me =
 116 V: [*anna' *]
 117 P: = pennor till=en liten så här sto°
 118 U: < °hon ha ve[rkligen l u s:ti >]
 119 S: [va ska ru skriva me]
 120 den på [då.
 121 P: [s::mi:nk ka:ns↑ke.
 122 < filofa[x > vill ja ha en] t↑y:g
 123 S: [de får hon inte]

Utdraget är typiskt för hur två samtalande aktiviteter kan pågå parallellt; den ena ackompanjerar praktiska förehavanden medan den andra aktiviteten är samtalet. Betraktar man de olika turerna blir det uppenbart att Sofie och Pia deltar i samma turordning medan Karin och Ulla delar en annan. Ullas yttrande på rad 105 visar dock att hon fortfarande lyssnar på vad Sofie och Pia talar om och kan, när hon anser det vara relevant, förena sig med dem. Hon deltar alltså i mer än ett samtal. Även Ullas "överordnade" roll som ansvarig för det som rör måltiden blir tydlig i denna sekvens.

Pia behandlar Karins begäran om "lite spad" (rad 98) som sidoordnad genom att inleda sitt yttrande innan Karin avslutat sitt. Pia har strax innan (rad 96)

⁸ En trolig kortform av "herregud".

besvarat ännu en fråga om kortleken med ett kort *ja*, signalerande att hon anser frågan färdigbehandlad. Hon fortsätter dock inte med någon önskan, eftersom både Sofie och Ulla genom sina frågor signalerar att de inte betraktar det lokala projektet med trollkortlekens utseende som färdigbehandlat. Båda dessa turer kan betraktas som en form av återgång och visar på att deltagarna kan ha något olika uppfattningar om när ett, i det här fallet, lokalt projekt kan betraktas som avslutat. Frågor utnyttjas många gånger för att föra tillbaka en talare till huvudföreläsningen i ett projekt som kommit på avvägar.

Före utdrag (4) har Pia markerat återgången till listan enbart genom att prosodiskt utforma de olika enheterna på ett likartat sätt. Hon har visat att hon betraktat sitt övergripande projekt som öppet och i fokus för de andra deltagarna genom att fortsätta med en ny önskning. Det ej fullföljda yttrandet: *a önska mä* (rad 99) ger ett halvhjärtat intryck eftersom hon yttrar det samtidigt som hon har munnen full med mat och i en sekventiell position där chansen att bli uppmärksam är liten. Primärmottagaren Ulla är upptagen med serveringen av mat.

Nästa försök att fortsätta med listan (rad 113) yttrar Pia betydligt kraftfullare än det föregående. Hon kontextualiserar återgången som en fortsättning genom det inledande *sen*. Hon inleder med starkare ansats och tonal återställning (Steensig 2001 s. 112) som ger ett intryck av att hon har rätt att dominera samtalsrummet; att hon innehar turrätten. Hon tar turen när Viking når ett möjligt turövergångsområde. Han har inte aktivt deltagit i samtalen tidigare, men hans retoriska fråga (rad 112) tyder på att han ändå lyssnat. Hans bidrag ger närmast ett intryck av skämtsamt sidospel, vilket även Sofie tycks uppfatta det som. Yttrandet: *sen vill ja ha e* knyter syntaktiskt tillbaka till tidigare delar av listan och åtminstone Sofie betraktar Pias projekt som oavslutat genom att ställa en fråga i anslutning till den senaste önskingen om en *whiteboard*. Pia har fångat åtminstone en deltagares uppmärksamhet igen och fortsätter raskt med ytterligare tre önskingar. Ulla är upptagen i samtal med Karin.

Utdrag (5) visar att Pia får allt svårare att fånga de andras uppmärksamhet för att återgå till sitt projekt. När hon ånyo fortsätter (rad 131) höjer hon, efter det inledande konnektiva *å så*, rösten för att hävda rätten att fortsätta sitt projekt.

(5) Korvsockar

131 P: å s[å < ↑KO:RV sockarr (0.2
132 U: [de inte- de de bara ätt:i[ka
133 P: 0.2)[brr↑a: > s
134 ko:rv°sockar vill jaha.°
135 U: >kansk[e vill<
136 S: [de [va ute redan på å[ttitalet
137 E: [k o: r v
138 P: [korvsockar
139 så[na=är du vet sånaär:]
140 V: [< ja: de såna=är du:]
141 v[et] falukorv så tar man ut å syr ihop här=
142 U: [så]
143 U: =ja' e sk_inn_et så, jä[ttäck_ekt passa prec[is
144 P: [Nä: me sånaär(0.3)[e
145 usasockar °du vet domä som [()°]
146 S: [Pia] de e helt
147 [ute alltså]
148 P: [>å så en<] h_o:v_or_s:te
149 [å en a n s i k t s bors:↑te](0.3)[vi:n r↑ö[:d
150 V: [De va inga d_ålia många mella]n hän[der inna[n

Hon knyter sin tur till de tidigare med fortsättningsmarkören *å så* (rad 131) och uttalar önsknigen utdraget och tydligt. Genom denna utformning behandlar hon sitt eget projekt som överordnat måltidsaktiviteten och hävdar därigenom sin rätt att fortsätta tala. Efter en kort paus omformulerar hon sin önskning om *bra korvsockar* (rad 133–134), samtidigt som Ullas tur närmar sig ett möjligt slut. Inledningen är kraftfullt markerad med ett rullande och utdraget r-ljud i *bra*, resten av enheten uttalas tystare. Sofie ikläder sig rollen som primärmottagare, samtidigt som hon agerar storasyster genom sin kommentar om att korvsockar var ute ”redan på åttioalet” (rad 136). Samtidigt upprepar Evert *korv* med frågande tonfall (rad 137). Han visar med sin begäran om en förklaring att han deltar i Pias projekt. Dessa båda talare kan i ett analytiskt perspektiv sägas initiera en sidosekvens.

Viking avbryter Pias förklaring (tredjeledet i sidosekvensen) och ger ett skämtsamt förslag till svar, en sidospelsreplik (rad 140–141), på Everts undran om vad *korv* betyder. Ulla lierar sig med honom i sidospelandet (rad 143). Pia

fördröjer sin fortsättning under detta, men tar ordet så snart sidospelet närmar sig ett möjligt slut. Därmed godkänner hon inte sidospelet som ett relevant avbrott, utan avvisar Vikings och Ullas förslag till förklaringar. Hon utnyttjar ett avfärdande och disjunktivt *nä* (se Schegloff 2001, Broe 2003 s. 165), som tillsammans med den adversativa konjunktionen *men* (rad 144) signalerar en ändrad inriktning av samtalet. Genom att upprepa tidigare element knyter Pia tillbaka till den påbörjade förklaringen (rad 139) till Everts undran. Hon återgår till allvaret och accepterar inte skämten om sin önskning. Hon bryr sig inte heller om Sofies förnyade kommentar, den översittaraktiga upplysningen (rad 146), utan återgår raskt till uppräknigen med ännu en *å så*-inledd tur (rad 148). Tillägget, om ansiktsborstens färg, yttras med stigton och hon signalerar därmed en fortsättning av uppräknigen. Genom att upprepa inledningen *å så* hoppar Pia över sidosekvensen och knyter direkt till den avbrutna uppräknigen (*cohesion through repetition* Broe 2003 s. 169). De två orden fungerar som en fortsättningsmarkör.

Önskningarna framförda i (4) och (5) (i standardortografi) bildar tillsammans en lista: *Sen vill jag ha en whiteboard med pennor till, en liten så här stor, smink kanske. Filofax vill ja ha en tyg (öronskydd) å så KORV sockar (0.2) bra korvsockar vill ja ha. å så en hovborste å en ansiktsborste (0.3) vinröd*. Hon har genom denna utformning försökt hålla samman de diskontinuerliga delarna i sin uppräkning. Pia tvingas emellertid att avbryta sin uppräkning. De presumtiva lyssnarna är upptagna av ett skämtsamt mellanspel.⁹ Innan detta mellanspel är helt avslutat initierar Evert ett nytt projekt. Detta innebär ett ”förhör” av Viking om hans prov i engelska. Ulla orienterar sig mot Everts projekt genom att delta med egna frågor. I (6) gör Pia trots detta ett nytt försök att återgå till sin lista (rad 170).

⁹ Jag skiljer på sidospel som har en källa i ett pågående KP och mellanspel som ligger utanför och ”mellan” andra topiker eller projekt, vanligen ett situationsrelaterat avbrott.

(6) Tamagotchi

168 U: =va de hela klassen som
169 [hade prov eller va re ba du]
170 P: [SÅ VI JA ha en < ta ma tjå:]tti
171 o[ckså fö=att [de [()]
172 V: [ˆnä:e de va [ju [i (eng- svensk)] engelskan.
173 U: [vän[- vänta nu Pia]
174 S: [ta- (ä) tamago:]tchi >heter
175 fö övrigt<]
176 V: hela grupp:]n
177 P: °tamagotchi°

Pia utnyttjar den fortsättande kraften hos *så* yttrat med lätt tonal återställning. En sådan narrativ och vidareförande konstruktion (*så* + FINIT+ satskärna) är mycket vanlig för att signalera en fortsättning av en diskursenhet (Eriksson 1997, Ottesjö & Lindström 2006). Ulla ber emellertid Pia vänta (rad 173) medan hon lyssnar på Vikings svar. För att ett projekt ska kunna genomföras krävs de andra deltagarnas medverkan. Pia förlorar sin primärmottagare Ulla och dessutom fränkänns hon rätten att fortsätta. Trots att Sofie visar sitt intresse, ger hon upp sina anspråk på att få fortsätta. Här ska vi lämna Pias projekt och lista för att sammanfatta och summera de resurser för återgångar vi hittills sett i bruk. Efter summeringen återkommer detta kommunikativa projekt i ett kort avsnitt, därefter behandlas projekt 2.

6.1.2 Återgångsytttranden i projektet önskelistan

Vi har sett, i (2) och (3), hur återgång genom prosodisk fortsättning med listintonation sker när ett nytt element läggs till listan efter kortare projektanknutna avbrott. Stigton utnyttjas både för att signalera att enheten ingår i en lista och att en fortsättning är att vänta. Stigtonen är många gånger uppbackningseliciterande (jfr Routarinne 2004), på så sätt att lyssnaren bidrar med en kort instämmande uppbackning (eller annan icke-verbal bekräftelse) som visar att hon följer med i det primärtalaren säger. Pia gör pauser efter de olika önskingarna och ger varje önskning utrymme att mottas och noteras. De andra deltagarna visar med sina stödjande frågor att de lyssnar aktivt.

Efter ett längre utredande avbrott (angående utseendet på trollkortleken) utnyttjar talaren två olika mera elaborerade varianter av återgång i (4). Den första är ett avbrutet försök, ett otydligt och i inledningen tyst yttrande: *m: hm a önska mä*, det andra är den fullföljda, betydligt högre ljudande och tydligare artikulerade fortsättningen: *sen vill ja ha e*. Talaren levererar flera önskningar i en följd, varpå hon fortsätter med konnektivet *å så* + NP. Denna vidareförande markör utnyttjas av talare som lägger till element på samma nivå i listor och i berättelser och föregås ofta av någon mindre störning i förloppet, en paus eller ett parentetiskt inskott. Här utnyttjas markören i två på varandra följande återgångar som sker samtidigt som andra aktiviteter konkurrerar om lyssnarnas uppmärksamhet. Den sista återgången yttras i överlapp och som en sammanbindande fortsättning: *SÅ VI JA ha e*. Prosodiskt inleds yttrandet som en ny början, vilket jag antar motiveras av den relativt långa mellanliggande sekvensen som ligger helt utanför talarers projekt. Konstruktionerna *sen* + FINIT + NP och *så* + FINIT + satskärna skiljer sig i funktion från *å så* + NP även om alla tre lägger till ny information i en pågående diskursenhet (Ottesjö & Lindström 2006). De förra arbetar på en högre textuell nivå genom att knyta samman satser medan den senare knyter ihop enheter på en lokalare nivå inom en turkonstruktionsenhet. Talaren skapar kontinuitet och håller samman sin lista genom att med prosodin och syntaxen som resurser knyta nya önskningar till de tidigare. Hon utnyttjar listformen, förutom stigtonen även *å så*, *så* och *sen*, för att sammanbinda de enskilda delarna i en strävan att, av diskontinuerliga enheter, forma en koherent helhet.

Talaren har målmedvetet drivit sitt kommunikativa projekt. Lyssnar man på inspelningen¹⁰ och koncentrerar sig på Pia så blir det rytmiskt återkommande prosodiska mönstret, som markerar varje ny önskning, tydligt. Pia formar genom upprepadet ett sammanhang mellan de olika delarna. Varje ny enhet för lyssnaren tillbaka till önskelistan. Det är till en början inte nödvändigt att omgärda önsksningen med en konstruktion som *jag önskar* eller *sen vill jag ha*. Det är först när avbrotten blir längre, och deltagarna har ägnat sig åt annat under avbrottet,

¹⁰ En konkatenering av Pias önskningar finns som text i appendix och som en ljudfil på www.ling.gu.se/~cajsao/Pias_hela_lista.wav

som hon finner det nödvändigt att förbereda lyssnarna på att en önskning är att vänta. Under det första längre uppehållet, mellan önskningarna *en grimma* och *broddar*, orienterade sig deltagarna mot primärtalarens projekt. Sidosekvenserna var endogena och betydelsefulla för att det som sagts, rätt skulle förstås. Detsamma gällde för den längre utredande sekvensen om trollkortleken, men då pågick samtidigt ett situationsrelaterat samtal och en av primärmottagarna delade sin uppmärksamhet mellan samtalen. Jag antar att detta är det viktigaste skälet till att talaren markerar återgången till listan med *a önska mä* och den förnyade återgången med det mera kraftfullt yttrade *sen vill ja ha*.

Den omarkerade återgång, som enbart innebär att talaren fortsätter med en syntaktiskt och prosodiskt anknytande enhet, fungerar då fokus ligger på projektet. När situationen kompliceras genom aktiviteter i den pågående måltiden försvåras genomförandet av projektet. Talaren måste då utnyttja starkare medel för att fånga de andras uppmärksamhet och fokusera på sitt projekt.

6.1.3 Återupptagande efter ett längre avbrott

Pia hinner aldrig återgå till sin lista innan ett nytt kommunikativt projekt sjösätts av Sofie tillsammans med Ulla, om vad den förra lärt sig i skolan under dagen. Under detta samtal återgår emellertid Viking till Pias önskelista. Samtalandet runt Pias önskingar kommer att pågå parallellt med det först nämnda samtalet, dvs. samtalsrummet är uppdelat i två kluster, och det senare samtalet förs i ”bakgrunden” med relativt långa pauser mellan yttrandena.¹¹ Aktiviteten med listan gör att yttrandena inte behöver kontextualiseras (jfr Szymanski 1999). När samtalet som förts mellan Sofie och Ulla avslutats förenas de båda klustren till ett enda turtagningssystem.

¹¹ Trots att enbart en ljudfil är tillgänglig får man av det som sägs intryck av att Pia arbetar med sin önskelista och att Viking övervakar detta.

(7) Stiggläder

614 S: >såde< ha ja lä:[rt me i da:]
615 P: >[Mamma ja ön]ska me ett
616 **sti[:gläder också.]**
617 S: [.hhh *↑jaa (.) skrrra[attarr↑*
618 U: °[°↑jaa[↑°°
619 P: [fö:att
620 mi[na ä o:jämn[a
621 V: [allså i:n- [Kå-]
622 U: [de:]e typiskt sånt här
623 som sku va två stiggläder
624 så skulle va ther:e ar:e Sofie.
625 V: KOLLA här om (.) Pi:a ska få nära av de hä
626 grejerna som [hon ha] önskat sej, ·h så =
627 S: [°hhh°]
628 V: =tycker ja vi köper en bi:l istället,

Sofie summerar det långa resonemang hon haft med Ulla (rad 614) (se Ottesjö & Lindström 2006). Innan Sofie avslutat sin tur utnyttjar Pia den projicerade topikbytesplatsen¹² för att återgå till sitt projekt med ännu en önskan (rad 615). Hon riktar sig till *mamma* (Ulla) som nu uppenbarligen blivit ”ledig”, varpå hon fortsätter med att presentera ännu en önskning. Viking väljer därefter sig själv till talare (rad 621) i överlapp med Pias utvidgning av sin tur. Ulla besvarar Pias önskan genom att rikta sig till Sofie och återknyter till den förra topiken om engelsk grammatik (rad 622-3). Viking gör ett nytt försök att ta ordet vid nästa möjliga turbytesplats (rad 625). Han orienterar sig mot Pias projekt, men han har ett annat perspektiv; han vill fortsätta diskutera det i hans ögon orimliga i hennes önskningar. Här sker alltså en dubbel återgång till projektet Pias önskelista, men det kan sägas ske till två skilda lokala projekt eller till olika fokus på det större projektet.

¹² ”Summaries sum up the topic by labelling or characterizing the events reported” (Svennevig 1999 s. 192). Topikbytesplatser kännetecknas av brist på framåtskridande i samtalet. Där förekommer ofta summeringar, generaliseringar och omformuleringar förutom ökad förekomst av minimala responser och tystnader mellan turer (a.a. s. 188).

Kriteriet för en återgång uppfylls genom att Pias projekt kan sägas vara oavslutat. Hon har, genom Ullas uppmaning att vänta (i utdrag (6) rad 173), tillfälligt fråntagits rätten att fortsätta och avsluta sitt projekt.¹³ Pia väljer att utforma yttrandet (rad 615) som något nytt, inte som ett lokalt anknutet yttrande, genom att använda den fulla formen *jag önskar mej*. Det är enbart det avslutande additiva adverbet *också* (SAG 2 s. 647), som anaforiskt knyter ihop detta yttrande med de tidigare. En återgång kan alltså inledningsvis utformas som ett nytt initiativ samtidigt som yttrandet avslutas med en syftning tillbaka till något i den tidigare kontexten. Återgången leder likväl inte till att Pia fortsätter med fler önskningar för tillfället, eftersom Viking fångar de andras intresse när han återgår till sitt delprojekt att ifrågasätta Pias önskningar.

Även Vikings turkrävande yttrande kan sägas uppfylla kravet på en (markerad) återgång. Redan i utdrag (2) initierar han (rad 18) ett lokalt projekt för att ifrågasätta Pias många och dyra önskningar medan Sofie kommer till Pias försvar (rad 22), då hon uppger om att Pia även har sin födelsedag snart. Med den kraftfullt yttrade diskursmarkören *kolla här* (rad 625)¹⁴ och genom att omtala och betona namnet Pia, i stället för att tilltala henne, vänder Viking sig till alla närvarande samtidigt som han exkluderar Pia som möjlig nästa talare. Han visar att han betraktar samtalet mellan Ulla och Sofie som avslutat och förutsätter att de (och den mestadels passive Evert) nu är tillgängliga för honom som lyssnare.¹⁵ Från att

¹³ Detta avbrott i Pias kommunikativa projekt har jag karakteriserat som ett längre avbrott. Pia har dragit sig tillbaka och hävdar inte sin rätt att fortsätta uppräknningen med de lyssnare som inte är engagerade i det projekt som Evert initierat. I beskrivningen av ett längre avbrott ingår att primärtalaren kan vara aktiv i något annat projekt, vilket Pia är när hon besvarar broderns frågor om sin önskelista. De kan sägas ingå som ett delprojekt i det större projektet om önskelistor, snarare än att utgöra ett delprojekt till Pias önskeuppräknande projekt.

¹⁴ Det imperativa *kolla* fungerar både uppmanande och samtalsreglerande (SAG 2 s. 747) och har utvecklats från att vara ett verb i imperativ till att även ha funktionen som diskursmarkör. Jfr den italienska motsvarigheten *guarda* (sv. *titta*) vars utveckling Waltereit (2002) beskriver.

¹⁵ Det första försöket uppger han till förmån för Ullas svar till Pia. Han ökar sina chanser att bli hörd om han inte konkurrerar med henne. Man kan knappast betrakta Vikings andra initiativ (rad 625) som pragmatiskt anpassat till den föregående turen, i synnerhet som Ulla avslutat sin tur med att vända sig till Sofie.

samtalsrummet under en längre stund varit uppdelat förenar sig deltagarna i ett gemensamt samtal i vilket även Pia bidrar.

6.1.4 Summering av återgångarna i Pias önskelisteprojekt

Att upprätta en önskelista är huvudsakligen en skriftlig aktivitet (Goody 1977 s. 88), men det kan uppenbarligen utgöra ett muntligt kommunikativt projekt. När innehållet meddelas och diskuteras i dialog med andra innebär detta att en enkel uppräkningslista av önskningspunkter utvecklas av olika utvecklingar och avbrott, för att redogöra och diskutera vissa av önskningspunkterna med de övriga deltagarna. Återgående handlingar blir nödvändiga för att hålla samman det övergripande kommunikativa projektet. Allvaret i avbrottet korrelerar med formen på den återgående handlingen genom att ett lokalt och endogent avbrott följs av ett nytt element på listan uttryckt med samma prosodiska figur som de tidigare elementen. De syntaktiskt återknyttande konstruktionerna länkar nya element till de tidigare och överbrygger de endogena sidosekvenserna. Den markerade återgången med vokativ och en fullständig sats med verbet *önska sig* som ett explicit uttryck, utnyttjas efter det längre avbrottet med mellanliggande projekt och har inte samma sammanbindande funktion som de konnektiva markörerna.

Jag övergår nu till projekt 2 för att behandla återgångar till projekt som utsetts för större konkurrens än det vi sett exempel på i projekt 1 och där en starkare medel krävs för att återgå. Därefter följer en diskussion om återgångar i förhållande till avbrottens karaktär.

6.2 Projekt 2 – Sofie redogör för arrangemangen inför sitt sportlov

I det följande kommer jag att med successiva utdrag visa hur återgångarna till tidigare avbrutna lokala projekt huvudsakligen sker i omvänd ordning till den ordning delprojekten togs upp. När projekt 2 inleds, har måltiden avslutats och de yngre flickorna har lämnat bordet. Anders, en jämnårig kamrat till Viking, har just kommit på besök. Övergången till projekt 2 sker gradvis, dvs. en topik leder över till nästa utan att det uttryckligen markeras. En sekvens under vilken Sofie

och Viking framför sina önskningar övergår i en sekvens under vilken Sofie informerar de andra om en sportlovsresa hon ska få följa med på. Det förhåller sig så att Sofie är inbjuden att följa med Ingrid, en kamrat och hennes familj till fjällen nästkommande sportlov. Informationen är att betrakta som ett kommunikativt projekt bestående av två delprojekt, dels en redogörelse för vilka som ska delta i resan och dels vad denna kommer att föra med sig för kostnader för Sofie. En av utgiftsposterna, hyra av snowboard, är möjlig att påverka och diskussionen hur detta bäst ska lösas utgör den centrala delen i sekvensen.

Sofies information om resan är främst riktad till Ulla. Hon inleder med en redogörelse för vilka som ska med på resan, avbryter denna till förmån för vilka kostnader resan kommer att innebära. Den redogörelsen avbryts i sin tur för att diskutera en enskild post, nämligen frågan om hon kan låna en snowboard. Behandlingen av frågan avbryts av ett förslag från Viking om en snowboard som är till salu, ett förslag som leder till en kortare berättelse. Sofie återgår till frågan om vem hon kan låna en snowboard av och gemensamt kommer man fram till ett par tänkbara förslag. Under evalueringen av svaret erbjuder sig Evert att berätta en historia, som han två gånger tidigare erbjudit, under sekvensen som föregår projekt 2, utan att någon då antagit erbjudandet. Nu erhåller han rätten till den längre tur som behövs för detta.¹⁶ Både Viking och Ulla godkänner den, medan Sofie till en början protesterar. Hon är inte färdig med sin information. När Sofie så småningom återfår ordet återgår hon till sin information om sportlovet genom att avsluta frågan om att låna snowboard, varpå hon återgår till delprojektet att räkna upp deltagarna. Gemensamt avrundar Ulla och Sofie informationen. Därefter återgår Sofie till sin önskelista, medan hon fortfarande har Ullas uppmärksamhet.

¹⁶ Denna berättelse diskuteras i Ottesjö (2005a) ur perspektivet återgång efter endogena sidosekvenser.

6.2.1 Projekt 2 inleds

Efter en något tveksam inledning, under vilken Sofie försöker förklara att alla i Ingridis familj inte ska åka med till fjällen och att den stuga familjen brukar bo i inte är tillgänglig i år, nämner Sofie att "Johan ringde" (rad 1540). Det är pappan i Ingridis familj. Deltagarna har nu definitivt lämnat önskelistan och övergått till att tala om Sofies kommande sportlov.

(8) Snowboard

1540 S: >De iafa:ll< så här=Johan ringde å prafta me
1541 ↓mej i går nä:mligen.
1542 U: m hm:
1543 (0.4)
1544 S: o:ch då ska:e Johan me::
1545 V: (v[ö u b])
1546 S: [själfall]et å han kö ju bilen,
1547 (ge-) resan få ja gra:tis faktist °så [att°
1548 U: [°m hm:°
1549 S: •meh ja ska ju betala för stu:gan
1550 å så få ja ta med me mat själv
1551 °efesom de [(bli) problem så¹⁷ •h°
1552 U: [°m mh°
1553 S: °men de ä[e ja ju van° vi å gö]:ra?
1554 V: [< rätt stor de:l >](0.4) a [resan
1555 S: [Å sen
1556 så ska,
1557 (.)
1558 U: jaah?
1559 (1.2)
1560 S: °å så kosta ju liftkort° °men sen så° •hh
1561 Men ja fu:ndera asså. Sno:wboard allså,
1562 de e svi:ndyrt å hyra där.

Den konstruktion Sofie väljer: >De iafa:ll< så här förebådar en utförligare redogörelse och fungerar därmed som en begäran om rätten till en utsträckt tur

¹⁷ Kursiv används här för att ange ett kortstavigt uttal.

(Houtkoop & Mazeland 1985 *diskursenhet*). Konstruktionen återkommer i olika varianter i mitt material (jfr även ex. 1) och påminner om *prospective indexical*, en typ av yttranden som diskuteras i C. Goodwin (1996). Adverbet *iallafall* knyter bakåt och överbryggar den förvirrande sekvens som föregick yttrandet (om vilka som ska med på resan och vart man ska åka). Sofie inleder med att presentera dem som ska följa med (rad 1544), men avbryter sig och övergår till att informera om olika kostnader som resan kommer att föra med sig (rad 1547).

När Sofie återgår till uppräknningen av vilka som ska delta (rad 1555), sker det med en sammanbindande fortsättning: *Å sen så*. Yttrandet fullföljs inte trots Ullas uppmuntrande uppbackning (rad 1558), utan Sofie återgår till det lokala projektet om vad resan ska kosta och fogar till de tidigare posterna ytterligare en, liftkort. Nästa enhet *men sen så* (rad 1560) avbryts och det blir inte möjligt att avgöra vad den syftar på, även om *men* här signalerar en ändring av inriktning bort från det föregående. Båda enheterna uttalas tystare än de tidigare, vilket föranleder en tolkning på prosodiska grunder av *å så kosta ju liftkort* som en parentes. Fortsättningen *men sen så* kunde vara en återgång till och upprepning av *Å sen så ska*, dvs. dessa enheter bildar en ramkonstruktion runt parentesen (Duvallon & Routarinne 2005). Efter en hörbar inandning byter emellertid Sofie inriktning med det tonalt återställda och volymstarkare *Men*, vilket indikerar att ordet här har en diskursadversativ funktion (Ottesjö 2005b s. 95). Hon introducerar ”snowboard” (rad 1561) något som kommer att visa sig vara ett nytt lokalt projekt inom ramen ”kostnader för resan”.

Projektintroduktionen inleds med en kombination av den adversativa konjunktionen *men* och ramen *ja fundera asså*, följd av den fristående topikintroduktionen *snowboard alltså*. Lindholm & Lindström (2003 s. 61) skriver att användningen av en frågeram tyder på att det finns ”kontextuella faktorer som ibland kräver extra arbete” för att en språkhandling ska tolkas på rätt sätt och att innehållet i handlingen kan vara känsligt och behöva modifieras på något sätt. Frågandet behöver i en sådan situation motiveras och därför följs ramen ofta av något annat än själva frågan, t.ex. en ”referentangivande redogörelse”. Den fristående topiken (Lindholm & Lindström 2004) *Snowboard* och den fokuserande partikeln *alltså* berättar redan inledningsvis för lyssnarna vad hennes fundering går ut på. Denna

syntaktiskt komplexa inledning leder till en längre sekvens med många utvecklingar under vilken problemet med att hyra eller låna snowboard diskuteras. Samtalet drar flera gånger iväg från Sofies lokala projekt och hon måste vid upprepade tillfällen föra tillbaka det till frågan om *vem* hon kan låna snowboard av. Första återgången (rad 1571) sker strax efter att både Sofie och Ulla avvisat en invändning från Anders mot Sofies påstående om att det är dyrt att hyra snowboard ”där” (i Sälen).

(9) Göteborg

1570 U: k[an ju int va bi]llit i Sä-
 1571 S: [jo: ja frå-]
 1572 U: [Men du ja tycke ru sk-]
 1573 S: [< JA FRÅGADE JOHAN > Å] HAN sa ·h
 1574 ja tycker hellre att du lånar rom någonstans asså
 1575 >fö ja=undera,< ·h asså G[ö:tebo:rg,]
 1576 V: [Pelle ska]
 1577 Du kan säkert köpa hans fö en billig penning
 1578 (.) °t[våtusen] krone°
 1579 S: [Viki:ng]

Sofie tar turen i överlapp med Ulla. Båda avbryter sig och börjar så samtidigt på nytt. Dessa överlapp tyder snarare på att Ulla samarbetar om Sofies projekt än att hon konkurrerar om turutrymmet. Hon intar rollen som primärmottagare och som förälder som ska hjälpa Sofie att komma fram till ett svar på sin fundering. Det avbrutna yttrandet (rad 1572) ger intrycket att Ulla redan här har ett förslag till lösning på Sofies fråga, men hon återkommer inte utan låter Sofie fortsätta. Efter att ha redogjort för Johans förslag, ett förberedande led till den kommande frågan, återgår Sofie till sin tidigare yttrandeinledning *Men ja fu:ndera asså* i (8) (rad 1561) genom att snabbt upprepa ramen *ja fundera*. Hon utnyttjar åter en fristående topik *asså Göteborg*,¹⁸ för att snabbt göra klart för lyssnarna i vilken riktning hon funderat.

¹⁸ Göteborg är betydelsefullt i sammanhanget eftersom sportlovet där inte sammanfaller med Sofies. Notervärt är den frekventa användningen av *alltså* som enligt Lehti-Eklund (1997)

Ånyo blir hon avbruten, men nu av Viking som lägger fram ett förslag anknutet till det lokala projektet snowboard (rad 1577). Förslaget tyder på att Viking tagit fasta på det Sofie sagt om att det är dyrt att hyra snowboard, snarare än det faktum att hon funderar på vem hon kan låna en sådan av. Sofie invänder därför mot förslaget och det diskuteras i några turer. Ulla stöder Sofie och argumenterar mot Vikings förslag genom att hänvisa till hans tidigare erfarenheter av olika snowboardar, vilket leder till en kort berättelse. I utdrag (10) ser vi hur Sofie gör ett försök att avbryta denna (rad 1597).

(10) Snowboardkvalité

1593 V: [ja den va djäv_lit mycke goare å åka me
 1594 (1.3)
 1595 U: *hhåå* *så viket leende va
 1596 de va en klar ski:lln_ad*
 1597 S: **Me[n mamma ja fundera']·hh h MEN kan a[1-**
 1598 V: [ja ja fö fan de va] (0.9) [ja me
 1599 den kosta femtontusen [ocks
 1600 S: [·h ·h [·h(·h)
 1601 U: [nä var den så dyr

Inledningen (rad 1597) med diskursadversativt *men* skjuter undan den föregående sekvensen. Återanvändningen av den tidigare frågeramen *ja fundera*, samt att hon vänder sig uttryckligen till primärmottagaren *mamma*, tyder på en återgång till funderingen över var hon ska kunna låna snowboard. Sofie protesterar i ett irriterat tonfall, men ger upp försöket att ta turen, kippar upprört efter andan (rad 1600) och tystnar.

I (11) avslutar Ulla efter ytterligare några turer den (ur Sofies perspektiv) avbrytande sekvensen med ett sammanfattande yttrande (rad 1618). Efter en kort tystnad kräver Sofie turen med en tydligt markerad återgång *Jo iallafall mamma* (rad 1621).

används för att skapa koherens genom att markera yttrandet som relevant i den aktuella diskursen (s. 82).

(11) Dom i Göteborg

1618 U: jo jo: men dom här hadde han ju till
1619 uthyrning också fö han sålde rom ju sen vet↑du.
1620 (0.7)
1621 S: Jo >(i)allafa:=mamma.< =
1622 U: = ja↑
1623 S: Ja fundera. dom i Göteborg,
1624 dom ha ju °inte: samtidigt som oss va.°
1625 U: >Näj näj nä.< du ka du kan ring[a till e Frida]
1626 V: [Harald å rom ha]
1627 U: å Harald å höra
1628 [om] nån av dom ha en bräda å låna ut.
1629 S: [°m°]

Återgångsmarkören *jo iallafall* är ett kraftfullt redskap för att återgå efter att konkurrerande aktiviteter har pågått (Ottesjö 2005a), både prosodi och form samverkar, dessutom förstärks yttrandet av tilltalet *mamma* (jfr (7) i projekt 1). Prosodiskt markerat *jo* fungerar som en återgångsmarkör när det yttras med tonal återställning och i ett sekventiellt sammanhang där ett projekt avbrutits och den mellanliggande sekvensen kommit till ett möjligt slut. Denna funktion förstärks av samförekomsten med *iallafall*. Den potentiellt responsiva betydelsen hos *jo* försvagas och den fortsättningsprojicerande betydelsen förstärks.¹⁹ Tillsammans bildar de en fras som känns igen av lyssnaren som en turkrävande återgångsmarkör, vilket bekräftas av att den i mitt material vanligen följs av en godkännande uppbackning. Enheten fungerar som en försekvens där talaren ber om lov för en längre tur och utgör tillsammans med godkännandet ett lokalt kommunikativt projekt. Ulla ger också omedelbart sitt godkännande och Sofie får svar på sin fråga. Även tilltalet *mamma* förstärker karaktären av återgång, eftersom det är tillsammans med mamman Sofie främst försöker genomföra det lokala projektet om att låna snowboard.

Sofie återvinner turrätten och kan fortsätta sitt projekt. Hon upprepar för fjärde gången frågeramen *ja fundera*. Därigenom tydliggör hon återgången och

¹⁹ Om hur olika lexikala och grammatiska resurser samverkar för att genomföra lokala kommunikativa projekt se Lindström & Linell i denna volym.

förstärker den genom att återanvända konstruktionsformatet ”fristående topik”, även om det här snarast är ett initialt annex, i yttrandet *dom i Göteborg*. Inledningen kommer att fungera som en ram till den efterföljande frågan *dom ha ju inte samtidigt som oss va.* (rad 1624). Sofie nämner inte uttryckligen vad det är ”dom i Göteborg” har. Ulla förstår dock genast, eftersom man redan tidigare talat om att den som kan tänkas låna ut en snowboard inte själv kan ha sportlov samtidigt som Sofie. Nu liar sig även Viking med hennes projekt och ger i överlapp med mamman ett namnförslag, som visar sig överensstämma med Ullas.

Svaret expanderas i en sekvens som utreder andra tänkbara förslag om hur ett lån praktiskt skulle kunna lösas. Nu skulle det vara möjligt för Sofie att återgå till den avbrutna uppräkningslistan av vilka som ska med på sportlovsresan, den aktivitet som avbröts till förmån för funderingen om att låna en snowboard. Viking inleder emellertid en underhållande berättelse om när han åkte snowboard på skorna, och eftersom Sofie hörs vara på gott humör, efter att äntligen fått ett svar på sin fråga, kan hon vara generös och dela med sig av turutrymmet genom att delta i det skämtsamma samtalet.

Sofie hindras emellertid från att återgå till de övriga momenten i det större projektet sportlov (om vilka som ska följa med och om vad resan kommer att föra med sig för kostnader). När Evert för tredje gången erbjuder sin historia protesterar Sofie visserligen och hänvisar till att hon inte är färdig med sin information, men frånerkänns ordet av de andra och yttrar ett irriterat *avbryt mej* (detta visas ej i utdragen). Så länge samtalet förs på tur-för-tur-basis har hon möjlighet att återgå till sitt projekt, men om någon annan deltagare erhåller rätten till en utsträckt tur, i det här fallet en berättelse, blir detta genast svårare, därav Sofies kraftiga protest.

6.2.2 Återgång till och avslutning av de olika delprojekten

När nästa utdrag (12) inleds har Evert berättat sin sedelärande historia och evalueringen av berättelsen närmar sig sitt slut. Det har gått tre och en halv minut. Sofie har under större delen av berättelsen suttit tyst, men när Evert närmar sig en möjlig turbytesplats frågar Sofie om hon får prata färdigt nu (rad 1836 i utdraget nedan). Frågan bemöts med ett förvånat skratt. Sofie argumenterar kraftfullt för

sin rätt att tala genom att hävda att det egentligen var hon som hade ordet tidigare (rad 1838 ff.).

(12) Delprojekten avslutas

1836 S: [få ja prata fär]dit nu?
1837 U: *nä mäh hh* *hehe*
1838 S: **MÄRK VÄL att de va**
1839 [faktis < JA SOM PRA:TADÉ: >]
1840 E: [Så kom IHÅG DE Nu NÄ Ni ÅKE]R
1841 [nu när ni åker snowboard](.hh) så kom ihåg de
1842 S: [OCH sås- klaga=du pappa: p]å att
1843 P[appa hör nu hä- (0.4⇒²⁰
1844 E: [ja < dire:kt > [ti sjukan.
1845 S: ⇒0.4) [så klagar du på att att
1846 du bli avbryten. nä ja (hö- prö-) på prata
1847 om informa[t[ion ·h om va ja skulle ÅKA I VÄG =
1848 A?: [()
1849 V: [Hu många av dom här pennorna som
1850 ä Pi:as () ()]
1851 S: = TI SPORTLOVET MEN DÅ VA DE INGEN SOM LYSSNAR]
1852 PÅ ME:J.
1853 U: va du hö[jer rösten flicka.
1854 E: [(jo ja) ja lyssnar
1855 S: Ja men de e ingen som lyssna ni avbryte me hela
1856 tide[n ·h ↑JO: alla]fa:ll? (0.3⇒
1857 E: [ne::j nej nej]
1858 U: °åh ja=ha [spelat in alles för lågth°
1859 S: ⇒0.3) [>å då få ja u< hh
1860 (1.3)
1861 U: jaa fortsatt
1862 S: Jo >iallfa:ll.< å då må:ste ja iallafä:ll. (0.4)
1863 tch (0.5) fråga ro:m? >å sen då<=↑dom som följe
1864 ^me ↑då^* (0.8) ^då e de Jo:han?^
1865 U: m:
1866 S: å så kanske Susanna:? (0.9) ·h *>å sen ä=rd=dja
1867 å Ingrid,*

²⁰ Symbolen ⇒ innebär att det går 0.4 sek från det att talaren tystnar tills dess att hon talar igen.

När Sofie återfår turrätten är det genom att argumentera för den i polemik med fadern som erövrade den tidigare och som med höjd röst fortsätter att utveckla historiens sedelärande poäng. Sofie argumenterar lika högljutt och försvarar sin rätt att fortsätta *prata om information om va ja skulle åka iväg ti sportlovet* (rad 1838, 1842, 1845, 1851). Det långa yttrandet är en mycket kraftfull markering av en återgång (eller ett återkrävande av turrätten) och avspeglar hennes frustration över det långa avbrottet och de andras svek (*de e ingen som lyssna ni avbryte me hela tiden*) då de övergav henne till förmån för faderns berättelse. Det råder stark konkurrens mellan talarna, både Viking och Anders deltar med överlappande yttranden. Evert ger dock upp rätten till turutrymme till förmån för sin dotter. Efter ytterligare en protest drar Sofie hörbart efter andan och med sitt kraftfulla *jo iallfall* skjuter hon undan den föregående sekvensen och återgår till sitt avbrutna projekt (rad 1856).

Sofie avbryter emellertid den återknyttande och vidareförande enheten *å då få ja*, eftersom primärmottagaren Ulla är upptagen med inspelningsutrustningen. När hon får klartecken från Ulla *jaa fortsatt* (rad 1861) börjar hon raskt på nytt. I snabbt tempo upprepar hon *jo iallfall* och fortsätter med den något modifierade enheten *å då måste ja iallafall*, men fullföljer yttrandet först efter en lång paus (rad 1862). Övergången till nästa enhet *å sen då* sker snabbt, vilket tyder på att hon är angelägen om att behålla turen. Enheten fungerar som en diskursmarkör som markerar övergången mellan olika delar inom samma projekt och är prosodiskt avgränsad från fortsättningen (rad 1863). Den inskjutna förklaringen *dom som följ me då* yttrar i markerat höjt tonläge, informerar att hon återgår till den tidigare avbrutna redogörelsen om vilka som ska följa med på resan. Den avslutande partikeln *då* knyter både tillbaka till den information hon gav tidigare och till framtiden, då resan ska företas. Hon försäkrar sig om att lyssnarna är medvetna om var i projektet hon befinner sig. Bytet av struktur poängterar konstruktionen *å sen då* som diskursmarkör med en närmast uppräknande funktion samtidigt som den avgränsar de olika delprojekten.

Uppräkningen av deltagarna inleds med ett *då* (rad 1864) som knyter yttrandet till den information som getts tidigare. Detta konfirmeras av Ullas korta

uppsbackning. Den sammanbindande fortsättningsmarkören *å så* ger nästa led som garderas med *kanske*. De två vuxna deltagarna (Johan och Susanna) knyts ihop till ett "par" genom markören. Ytterligare en paus ger utrymme för lyssnaren att bekräfta informationen, ingen verbal bekräftelse hörs dock. Nästa enhet uttalar snabbt och med tillgjord och skrattande röst. Det är ju onödig information hon förmedlar, eftersom hennes och Ingrid's deltagande utgör förutsättningen för att informationen om resan överhuvudtaget ska vara relevant. Däremot är den nödvändig för att den deltagarlista som utgör det lokala projektet ska bli fullständig. Övriga "par" av deltagare i listan följer efter *å sen då* och *å sen ä de då*. Deltagarparen uttalar åtskiljda och i olika tempo, vilket ytterligare förstärker intrycket att de hålls samman i par.

Konstruktionen *å sen* hjälper till att dela upp listan i mindre enheter och *då* knyter informationen till större projektet information om resan. Lehti-Eklund (1993) beskriver *då* i helsingforska samtal som bl.a. en markör för att hänvisa till "något inom eller utanför diskursen" (sid. 35), till något som sagts tidigare, till den globala diskursexterna kontexten, gemensam och allmän kunskap eller den lokala diskursexterna kontexten, den omedelbara omgivningen. Men *då* kan även hjälpa till att strukturera turtagning eller organisering av topiker (s. 39). Vanligen står *då* i medial eller final position i yttrandet men det förefaller som om det strukturerande *då* oftare återfinns i inledningen till ett yttrande liknande det på rad 1863. I en kontrastiv studie av finska och finlandssvenska samtal noterar Hakulinen & Saari (1998) bl.a. att *då* i en fråga kan markera att det som sägs "häng-er samman med något tidigare diskuterat" (sid. 91).²¹ Eriksson (1988) skriver att *då* bl.a. används när talaren byter infallsvinkel och att *då* kan markera att något är "en upprepning eller på något annat sätt relaterat till något annat" (s. 107).

²¹ Hakulinen & Saari nämner dessutom att partikelkedjor med *sen då* och *då sen* inte förekom i det sverigesvenska material de studerade. Inte heller i den stora talspråkskorpusen GSLC (1,4 milj. ord) finns särskilt många förekomster av dessa strängar. I GSLC (juni 2005) fanns 1293 förekomster av *å sen*, 222 *å sen så*. (Uppskattningsvis hälften av *å sen* följdes av ett finit verb.) Av strängen *å sen då* fanns endast 30 förekomster, de flesta inleder yttranden. Enbart *sen då* hade 94 förekomster. De 16 förekomsterna av *då sen* föreföll att höra till olika yttranden, vilket tyder på att detta inte är någon konstruktion.

Efter uppräknigen av deltagarna återvänder Sofie till kostnaderna för resan och tillsammans med Ulla avrundar hon projektet (rad 1894-1900). Sofie utnyttjar ett aktivitetsavslutande *så* (rad 1903) för att markera slutet på det ena projektet och övergå till nästa, önskelistan.

(13) Nu önska ja mej

1894 U: [^Du får göra en kalky:l allså
 1895 de få ru verkli[en göra.^
 1896 S: [°()°
 1897 (1.0)
 1898 S: men om ja kan låna: °ä: snowboard
 1899 så e underlättar de verklien kost[naden°
 1900 U: < [ja de ä ba
 1901 å ta å ringa å fråga. >
 1902 (0.5)
 1903 S: **Så ä Mamma nu önska ja mej**,=ja önska mej
 1904 so:v↑säck?

Samtalstempot strax innan denna återgång är lugnt och relativt dämpat, men när Sofie efter en paus inleder yttrandet med det prosodiskt pregnanta *så* har hon ett mycket mera energiskt tonfall. *Så* i den aktivitetsavslutande funktionen utgör en egen syntaktisk enhet; den markerar att något, oftast en handling har avslutats och att talaren är beredd att fortsätta med något annat eller nytt (se Ottesjö & Lindström 2006). Återigen väljer hon uttryckligen *mamma* till mottagare. Det direkta tilltalet förstärker initiativet och enligt Adelswärd (1988 s. 34) är det en markör för övergångar mellan olika episoder i samtalet.²² Sofie kontextualiserar det fortsatta yttrandet i talsituationen genom *nu* (rad 1903) som tillsammans med *önska ja mej* närmast liknar konstruktionen fristående topik, vilken hon utnyttjade när hon introducerade frågan om snowboard. Det har gått nästan tio minuter sedan önskelistan senast dominerade samtalet och Sofie väljer därför att explicit återuppta detta projekt. I ett deklarerande tonfall övergår hon till att redogöra för

²² I Adelswärds material med intervjuer av arbetssökande är tilltalet främst den i samtalet dominerande partens resurs, medan det i de här studerade familjesamtalen är barnen som flitigt utnyttjar tilltalet *mamma* för att erhålla turrätten.

sin lista *ja önska mej*. I och med detta är cirkeln sluten och hon har återvänt till det projekt som hon lämnade när samtalet ”tillfälligtvis” kom in på ett annat av hennes projekt.²³

6.2.3 Sammanfattning av projekt 2

Sedd ur det fågelperspektiv man som analytiker kan inta, kan två delar av det övergripande projektet med information om sportlovet urskiljas. Det ena rör deltagarna i resan och det andra de olika kostnader resan för med sig för Sofie. Övergången från samtalandet om önskelistor till informationen om resan sker via vilka som ska delta i denna och vilken stuga som ska hyras. Denna sekvens fungerar närmast som ett intro (Eriksson 1997) till informationen om sportlovet som sedan följer. Yttrandet *De iafall så här* inleder redogörelsen och därmed projektet.

De båda delprojekten, deltagare och kostnader, kan sägas ha formen av listor. Den förra innehåller en uppräkningslista av deltagarna, medan den senare dels består av utgiftsposter som redan är fastställda och dels av sådana som är mera osäkra och som behöver diskuteras. Resan är gratis, priset på ett liftkort går inte att påverka och kostnaden för mat är ingen egentlig utgift, eftersom Sofie tar med sig mat hemifrån. Kostnaden för en stuga är däremot inte fastställd; den är både beroende av hur mycket stugan kommer att kosta och hur många som delar på kostnaden. Den andra osäkra posten är utgiften för en snowboard. Till dessa båda poster återkommer Sofie när hon återfår turrätten efter Everts berättelse. Den senast introducerade (att hyra en snowboard) summeras först, varefter delprojektet deltagare fullföljs. Inbäddat i detta återkommer man till kostnaderna för stugan. När det övergripande projektet information således är tillfredsställande avhandlat kan Sofie återgå till sin önskelista medan hon har moderns uppmärksamhet.

²³ Tilläggas kan att Viking omedelbart efter att Sofie avslutat uppräkningslistan av sina önskningar återgår till sitt projekt med att ifrågasätta Pias önskningar: *ja Å så kolla vi Pias önskelista*. Värt att notera är fortsättningsformen *å så* och återanvändningen av *kolla*. Jfr fotnot 14.

Viking behandlar både det överordnade och det inbäddade projektet som topiker, något att samtala om. Vikings bidrag orienterar sig bort från kärnan, frågan om vem Sofie kan låna snowboard av, medan hennes bidrag konsekvent rör sig mot denna fråga. Ulla orienterar sig uppenbarligen mot Sofies projekt både mot informationen om sportlovsresan och mot frågan hon förväntas besvara. Även om hon deltar i samtalandet med Viking så litar hon sig huvudsakligen på Sofies projekt, dels när hon redan i (9) gör en ansats att komma med ett förslag: *Men du ja tycke ru sk-* och senare när hon avvisar Vikings förslag om att köpa en begagnad snowboard (ej med i utdragen).

När situationen för primärtalaren, dvs. initiativtagaren och ”ägaren” till projektet, är så komplicerad som i den beskrivna situationen ovan, krävs oftast starkare medel för att återgå. Inledningsvis är en fortsättningsform som *å sen* tillräcklig, men varefter svårighetsgraden ökar, ökar även graden av lingvistisk markering av återgången. Sofie utnyttjar både återanvändning av tidigare enheter *jag funderar* och återgångsmarkören *jo iallafall*, förutom den explicit argumenterande sekvensen (rad 1836–52) i (12) för att kräva tillbaka turrätten och fullborda projektet. När hon på nytt tillåts dominera samtalsrummet övergår hon till de mindre markerade fortsättningsformerna med *då* för att knyta tillbaka till de tidigare delprojekten. Formen på återgångarna avspeglas i den sekventiella strukturen, så att allvarigare avbrott som kränker Sofies rätt till turen följs av markerade återgångar, medan smärre endogena avbrott följs av mindre markerade återgångar, liknande dem som utnyttjas i projekt 1. Det blir uppenbart, genom Sofies återgående handlingar, att deltagare orienterar sig mot kommunikativa projekt och strävar efter att fullfölja det som av en eller annan orsak avbrutits.

7 Diskussion

Syftet med denna studie har varit att visa hur två kommunikativa projekt genomförs i ett vardagligt flerpersontal, hur deltagarna orienterar sig mot ett projekt som pågående och hur primärtalare genom sina olika fortsättande och återgående handlingar systematiskt tar olika språkliga resurser i bruk för att genomföra sina projekt.

Både projekt 1 och 2 uppvisar en sekventiell struktur som kan beskrivas som listor. De ingående delarna skulle kunna följa på varandra i en annan ordning utan att förändra innehållet och betydelsen, så som en omkastning av delarna i en berättelse skulle göra. I projekt 1 läggs nya önskningar till de tidigare i en följd, utvecklingar och endogena sidosekvenser grupperar sig runt enskilda element i uppräknningen. Projekt 2 har en mera komplicerad struktur med ett övergripande projekt och flera delprojekt som avbryts och huvudsakligen avslutas i den ordning de introducerades. Det föregås av projektet önskelistor, specifikt Sofies och Vikings och när projekt 2 så småningom avslutas återkommer detta projekt. Den centrala delen av sekvensen, och det delprojekt som Sofie lägger mest möda på att fullfölja, utgörs av frågan om vem Sofie kan hyra en snowboard av. Denna fråga och dess svar, kan analytiskt betraktas som ett yttrande-par. Detta föregås av förberedande led om att det är kostsamt att hyra snowboard, innan den implicita frågan ställs: *dom i Göteborg, dom ha ju inte samtidigt som oss va*; den fråga som Sofie *funderat* på. Efter Ullas uppmaning att Sofie kan *ringa till Frida å Harald å höra* utvidgas detta svar i en eftersekvens. Yttrandeparet föregås av och ingår i delprojektet om kostnaderna för resan, vilket i sin tur ingår i det övergripande projektet att informera om förberedelserna inför sportlovsresan.

Schegloff (1990) analyserar ett liknande exempel i vilket han visar hur den sekventiella strukturen, snarare än topikal anknytning, skapar koherens i samtalet. Han menar att deltagarna orienterar sig mot att se sammanhang mellan de olika efter varandra följande bidragen, att söka svar på frågan ”why that now?” (a.a. s. 73). En möjlig slutsats som kan dras utifrån hur båda dessa projekt genomfördes är att praktiker för att binda samman olika yttranden har utvecklats så att fortsättande språkliga former utnyttjas i överbyggande syfte medan andra former har fått specialiserade funktioner för att markera återgång efter (endogena eller exogena) avbrott.

I projekt 1 behåller primärtalaren greppet om åhörarna fram till önsknigen som följs av sidospelet (5) (Korvsockar). De andra deltagarna lyssnar aktivt. Aktiviteterna som rör måltiden tillåts inte att dominera över Pias projekt. Ulla delar sin uppmärksamhet mellan båda aktiviteterna och släpper inte Pias projekt ur sikte, trots att hon är upptagen med fördelningen av maten. Det är först när Evert in-

roducerar förhöret av Viking som Pia förlorar rätten att dominera samtalsrummet med sitt projekt.

I projekt 2 konkurrerar primärtalaren om turen med de andra innan projektet inleds, men när hon introducerat redogörelsen om sportlovet i (8) *De >iafa:ll< så här* behandlar de henne som primärtalare. Denna roll innehar Sofie fram till förslaget om att köpa en snowboard framställs. Från den stunden konkurrerar hon med Viking om att dominera samtalet. Sofie avvaktar efter det misslyckade försöket att återta rollen som primärtalare. Därefter tillåts Sofies projekt att dominera och samtalet förs under gemytliga former. Detta får ett abrupt slut då Evert återigen erbjuder sitt projekt (berättelsen) och erhåller primärtalarrollen på Sofies bekostnad. Under hela Everts berättelse håller Sofie sig i bakgrunden, men kräver sedan aktivt och i stark konkurrens tillbaka turrätten. Hon blir åter primärtalare och behåller rollen tills hon avslutat delprojekten och återgått till önskelistan.

Det är uppenbara skillnader mellan dessa båda projekts möjlighet att dominera. Pia återgår efter det långa avbrottet med en markerad återgång, men den har inga likheter med det dramatiska turåterkrävandet Sofie utnyttjar. Däremot har Pias återgång mycket gemensamt med Sofies återgång till sin önskelista, inte bara för att de återgår till samma typ av projekt, utan för att de båda utnyttjar en vokativ för att försäkra sig om Ulla som mottagare och för det explicita introducerandet av vad som ska följa. Återgångarna sker i båda fallen då den föregående sekvensen tydligt avslutats, i projekt 1 efter Sofies *så*-summerande yttrande och i projekt 2 när Sofie och Ulla gemensamt avrundat sportlovsinformationerna.

Det finns en relation mellan hur en återgång utformas och typen av avbrott som föregår denna. Den sekventiella passningen är emellertid avgörande för huruvida deltagarna ska godkänna en återgång eller ej. Valet av återgång anpassas därefter. Studiet av kollokationer med *i allafall* har visat att de sällan yttras i överlapp utan vid tidpunkter i samtalet då talaren antingen har turrätten (*men i allafall*) eller då det är troligt att talaren kommer att lyckas med återgången eftersom den sker i ett topikövergångsområde (*jo i allafall*) eller när en situationsrelaterad sekvens avslutats. I (12) överlappar visserligen Sofie Everts *nej*-trippel (rad 1857) men han har redan försäkrat henne om att han lyssnar. Han har gett upp kravet på turen. I (11) dog den tidigare sekvensen ut.

Vad gäller de fortsättande återgångsformerna (fortsättningsmarkörer) såsom *å så* och *å sen*, så signalerar dessa att talaren anser sig inneha turrätten och därmed rätten att fortsätta "sitt" projekt. Jefferson (1972 s. 319) skriver att fortsättningar har den särskilda funktionen att inkorporera innehållet i en sidosekvens i "the syntax of the on-going sequence". Därmed stryks den mellanliggande sekvensen ut, vilket kan sägas utgöra det omarkerade sättet att återgå efter en sekventiellt nödvändig utvikning eller en reparerande sekvens. Den fortsättning som vi behandlade i (2) och (3) med enbart ett nytt element i en lista, där en gemensam prosodisk gestalt utnyttjades, behandlade avbrotten som hörande till projektet och därmed som oproblematiska.

En markerad återgång kan indikera att avbrottet i något avseende har varit problematiskt eller att återgången måste tydliggöras. Ett kraftfullt återkrävande av turen för att få fortsätta ett projekt innebär som vi sett i (12) en kritik av dem som berövade talaren turrätten. De explicita återgående yttranden som inleds med vokativ är språkligt markerade men sekventiellt oproblematiska, eftersom de förekommer i ett övergångsområde där nya initiativ är tillåtna. En markerad återgång (t.ex. *men iallafall*) förtydligar att talaren återgår till sitt projekt eller till huvudtråden i diskursenheten, samtidigt som avbrottet därmed "avslutas". Det behandlas som underordnat men inte nödvändigtvis som onödigt.

Återgångarna kan sägas ligga på ett kontinuum från en **omarkerad fortsättning**: t.ex. nya listelement med samma prosodiska utformning som tidigare element, över en **sammanbindande fortsättning**: konnektiva element, såsom temporala adverb, additiva och konklusiva konjunktioner till olika grader av **markerad återgång**: adversativa och återgående diskursmarkörer, vokativ, förbådande (presenterande) konstruktioner och explicita yttranden för återgång. Prosodin spelar dessutom en stor roll för att en markör ska uppfattas som en diskurstrukturerande sådan.

Parallellt med detta kontinuum finns ett motsvarande över avbrottens grad av allvar, dvs. hur de förhåller sig till det kommunikativa projektet, från ett **ringa endogen avbrott** tätt knutet till projektet, över **endogena sidosekvenser** av olika längd, vidare över **exogena avbrott** utan anknytning till projektet, och slutligen en övergång till ett helt **annat projekt**. Deltagarna i ett samtal kan därmed ut-

nyttja olika praktiker för sina återgående handlingar och hoppa över eller markera avbrott alltefter den interaktionella och sekventiella situationen där och då.

Avslutningsvis följer en sammanställning över de språkliga resurser som utnyttjats för fortsättande och återgående handlingar i de samtalsutdrag som ingår i uppsatsen. Handlingen i relation till karaktären på avbrottet är utgångspunkt för indelningen. Indelningen är inte helt entydig emedan en del av handlingarna kan föras till flera kategorier.

1. Primärtalaren återgår till den röda tråden, dvs. fortsätter ett påbörjat projekt efter utvikning, längre endogen sidosekvens:
 - a) efter endogena avbrott: *sen* (4:113), *å så* (5:148), (8:1560), *å sen så* (8:1555), *å sen då* (12:1863).
omarkerad fortsättning med listintonation (2:29), (3:50, 59), (4:121);
 - b) efter att ett nytt projekt initierats: satsinledande *så* + FINIT (6);
 - c) efter sidospel: *nä men* + upprepning av tidigare element (5:144);
 - d) efter förberedande led: inramande konstruktioner *det är iallafall såhär* (8:1548), *jag fundera* (8:1561), (9:1575).
2. Primärtalaren återgår till sitt kommunikativa projekt efter avbrytande men anknuten sekvens, efter exogent avbrott eller kortare schismning:
 - a) efter exogent avbrott eller schismning:
explicita yttranden (4:99), *å så* (5:131), *så* + FINIT (6:170), *jo iallafall* + vokativ (11:1621 + upprepning av ram), (12), återanvändning (1:1297), (11:1623);
 - b) efter förberedande led: *det är iallafall såhär* (8);
 - c) efter avbrytande men anknuten sekvens:
jo prosodiskt omarkerat (9:1571),
diskurs-*men* och återanvändning av ram (10:1597).
3. Primärtalaren fördröjer sin fortsättning på turen efter intrång från annan / andra talare: omarkerad fortsättning (2:17).

4. Primärtalaren återgår till sitt projekt efter ett längre avbrott under vilket andra projekt pågått: vokativ (7:625), vokativ + explicita yttranden (7:615), (12:1836), prosodiskt markerat *så* + vokativ + explicita (13:1903) prosodiskt markerat *jo* + *i allafall* (12:1856).
5. Någon av de andra deltagarna för tillbaka primärtalaren till projektet genom en fråga angående detta (4:102, 105).

Litteratur

- Adelswärd, Viveka, 1988. *Styles of success. On impression management as collaborative action in job interviews.* (Linköping Studies in Arts and Science 23.) Linköping.
- Allwood, Jens, Maria Björnberg, Leif Grönqvist, Elisabeth Ahlsén & Cajsa Ottesjö, 2000. The spoken language corpus at the Department of Linguistics, Göteborg University. *Forum: Qualitative Socialforschung/Social Research* 1.3. <http://www.qualitative-research.net/fqs/fqs-eng.htm>
- Anward, Jan & Bengt Nordberg (red.), 2005. *Samtal och grammatik.* Lund: Studentlitteratur.
- Bergmann, Jörg R., 1990. On the local sensitivity of conversation. I: Markovà, Ivana & Klaus Foppa (eds.), *The Dynamics of Dialogue.* New York: Harvester Wheatsheaf, s. 201–226.
- Broe, Vibeke, 2003. Skip-connecting as a means for maintaining coherence – an aspect of the sequential organisation of talk. *Acta Linguistica Hafniensia* 35, s. 160–185.
- Duvallon, Outi & Sara Routarinne, 2005. *Parenthesis a resource in the grammar of conversation.* I: Hakulinen, Auli & Margret Selting (eds.), s. 45–74.
- Egbert, Maria, 1997. Schisming: The Collaborative Transformation From a Single Conversation to Multiple Conversations. *Research on Language and Social Interaction* 30(1), s. 1–51.
- Eriksson, Mats, 1988. *Ju, väl, då, va, alltså.* En undersökning av talaktsadverbial i stockholmskt talspråk. I: Schenström, Amelie & Mats Eriksson (red.), *Studier i stockholmspråk* 1. (MINS) Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, s. 75–120.
- Eriksson, Mats, 1997. *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion.* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.) Uppsala.
- Goodwin, Charles, 1996. Transparent vision. I: Ochs, Ellinor m.fl. (eds.), *Interaction and grammar.* (Studies in Interactional Sociolinguistics 13.) New York: Cambridge, s. 370–404.
- Goodwin, M.H. 1997. Byplay. Playful renderings of talk in stories. I: Guy, G.R. m.fl. (eds.), *Festschrift for William Labov.* Philadelphia; Amsterdam: Benjamins, s. 77–102.
- Goody, Jack, 1977. *The domestication of the savage mind.* Cambridge: Cambridge University Press.

- Hakulinen, Auli & Mirja Saari, 1998. Var finns männe Anja sen då? Om *se(da)n* och *då* som motsvarigheter till finskans *sit(ten)* i helsingforssvenska samtal. I: Lehti-Eklund, Hanna (red.), *Samtalsstudier*. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:19), s. 81–96.
- Hakulinen, Auli & Margret Selting (eds.) 2005. *Syntax and Lexis in Conversation. Studies on the use of linguistic resources in talk-in-interaction*. Amsterdam: Benjamins.
- Hansson, Petra, 2003. *Prosodic phrasing in spontaneous Swedish*. (Travaux de L'institut de linguistique de Lund 43.) Lund.
- Houtkoop, Hanneke & Harrie Mazeland, 1985. Turns and discourse units in everyday conversation. *Journal of Pragmatics* 9, s. 595–619.
- Ivars, Ann-Marie, m.fl. (red.) 1993. *Språk och social kontext*. (Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, serie B:15.) Helsingfors: Universitetsförlaget.
- Jefferson, Gail, 1972. "Side sequences". I: Sudnow, David (ed.), *Studies in Social Interaction*. New York. S. 294–338.
- Korolija, Natascha, 1998. *Episodes in talk. Constructing coherence in multiparty conversation*. Linköping: Linköpings universitet.
- Lehti-Eklund, Hanna, 1993. Användningen av *då* i historiskt och nusvenskt perspektiv. I: Ivars, Ann-Marie, m.fl. (red.), s. 29–48.
- Lehti-Eklund, Hanna, 1997. *alltså* som diskurspartikel. I: Haapamäki, Saara (red.), *Svenskan i Finland* 4. (Skrifter från svenska institutionen vid Åbo Akademi nr 3.) Åbo.
- Lindholm, Camilla och Jan Lindström, 2003. "Får jag fråga?" Frågeramar i institutionell interaktion. *Språk & Stil* 13 NF. Uppsala, s. 35–64.
- Lindholm, Camilla och Jan Lindström, 2004. Dislokationer och fristående topiker. Två annexkonstruktioner i talad svenska. I: Melander, Björn m.fl. (red.), *Svenskans Beskrivning* 26. Uppsala, s. 196–207.
- Lindström, Anna, 1999. Om deltagarperspektiv i samtalsanalys. Exempel från hemtjänsten. I: Andersson, Lars-Gunnar, m.fl. (red.) *Svenskans Beskrivning* 23. Lund, s. 248–255.
- Lindström, Anna 2005. Language as social action: A study of how senior citizens request assistance with practical tasks in the Swedish home help service. I: Hakulinen, Auli & Margret Selting (eds.), s. 209–230.
- Linell, Per, 1998. *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Philadelphia; Amsterdam: Benjamins.
- Linell, Per, 2005a. En dialogisk grammatik? I: Anward, Jan & Bengt Nordberg (red.), s. 231–328.

- Linell, Per, 2005b. Samtalskulturer: analys av samtal och språkliga möten som kommunikativa verksamheter. Del I: Allmän bakgrund. Ms. Tema K. Linköping.
- Loman, Bengt, 1973. Brott, paus, planering. I: *Svenska studier från runt tid till nutid*. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 48.), s. 191–209.
- Londen, Anne-Marie, 1993. Monika har en så vacker azalea. Om situationsrelaterade yttranden i vardagliga samtal. I: Ivars, Ann-Marie, m.fl. (red.), s. 69–86.
- Ottesjö, Cajsa, 2003. Om diskontinuerlighet i turutrymmet – ett exempel från ett flerpartssamtal. *Folkmålsstudier* 42. Helsingfors, s. 114–132.
- Ottesjö, Cajsa, 2005a. *Iallafall* som diskursmarkör. I: Anward, Jan & Bengt Nordberg (red.), s. 201–229.
- Ottesjö, Cajsa, 2005b. *Att fortsätta och att återgå. Studier i koherensskapande praktiker i vardagliga flerpersonsamtal*. Avhandling i allmän språkvetenskap. Göteborg: Institutionen för lingvistik, Göteborgs universitet.
- Ottesjö, Cajsa & Jan Lindström, 2006. *Så* som diskursmarkör. *Språk & Stil* 15 NF. Uppsala, s. 85–127.
- Routarinne, Sara, 2004. High final rises – mannerisms or doing being polite. Ms. Helsingfors: University of Art and Design.
- SAG = *Svenska Akademiens Grammatik* [Av] Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999. Stockholm: Norstedts.
- Schegloff, Emanuel, 1990. On the organization of sequences as a source of "coherence" in talk-in-interaction. I: Dorval, Bruce (ed.), *Conversational organisation and its development*. (Vol. XXXVIII in the series Advances in discourse process.) Norwood: Ablex, s. 51–77.
- Schegloff, Emanuel, 1995. *A primer in conversation analysis: sequence organisation*. Opublicerat manuskript.
- Schegloff, Emanuel, 2001. Squib Getting serious: Joke —> serious 'no'. *Journal of Pragmatics* 33, s. 1947–1955.
- Steensig, Jakob, 2001. *Sprog i virkeligheden: Bidrag til en interaktionel lingvistik*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Svennevig, Jan, 1999. *Getting acquainted in conversation - A study of initial interactions*. Amsterdam: Benjamins.
- Szymanski, Margaret H. 1999. Re-engaging and dis-engaging talk in activity. *Language in Society* 28, s. 1–12.
- Waltereit, Richard, 2002. Imperatives, interruption in conversation, and the rise of discourse markers: a study of Italian *guarda*. *Linguistics* 40–5, s. 987–1010.

Öqvist, Jenny, 2005. *När man talar om trollen. Personreferens i svenskt samtals-
språk.* (Studies in Language and Culture 6.) Linköping.

Appendix

Pias sammanlagda lista finns som ljudfil på
www.ling.gu.se/~cajsao/Pias_hela_lista.wav

Pias önskningsar

1. °(egen)°(sadel) (de e)°
De bara e(:e) (1.5) < ö:n:s:kan >
me de de liksom inte(=nå) man behöve
u:pp fy:lla (2.4)
2. EN DEODOR↑A:N:T (1.5)
3. < KÅ:↑PE:: > (0.3)
4. < säkerhets↑vä:st > (0.2)
5. en snygg grimma helst vinröd.
(mellanspel 26 sek, huvudsakligen endogent)
- 6.1 Bro:ddJ↑a:r ifall ja int ha köpt ifa-
- 6.2 brodda: r ifall int ja ha köpt de tidigar↑e
(2.2)
7. en trollkortl↑ek ↓lek (de sånhä) finns på Bokia
de ä femtitvå spelkort såär,
(mellanspel 42 sek, projektanknutet)
- ?. a önska mä,
(mellanspel 17,5 sek, fortsättning på det förra)
- 8a. SEN VILL JA HA e < whai:t↑bå:rd >
- 8b. me pennor till °en liten så här sto° (2.3)
9. s::mi:nk ka:ns↑ke.
10. < Filofax > vill ja ha en t↑y:g
11. öronskydd
(paus 4,4 sek inkl. avbrott i inspelningen)
12. å så < ↑KO:RV sockarr (0.2)
brr↑a: > s ko:rv°sockar vill jaha.°
(mellanspel 10,9 sek, endogent)
13. >å så en< hq:vbors:te
14. å en ansiktsbors:↑te (0.3) vi:n r↑ö:d
(ny konkurrerande topik 22,6 sek)
- 15.1. Så vi ja ha en < ta ma tjå:t↑ti > också
fö=att de () (p)
- 15.2 °tamagotchi°
(längre avbrott av två andra projekt)
16. >Mamma ja önska me ett sti:glä:der också.

Appendix Transkriptionssymboler CA

[ord]	Markerar var överlappande tal börjar och slutar
=	(1) Med mellanslag: samma replik sträcker sig över flera transkriptionsrader (2) Utan mellanslag: två repliker fallts utan paus mellan dem
(0.2)	Pauslängd i sekunder
(.)	En mikropaus, kortare än 0.2 sek
.	Markerar en fallande grundton i slutet av en intonationsenhet
?	Stigande grundton i slutet av en intonationsenhet
,	Jämn grundton i slutet av en intonationsenhet
;	En svagt stigande grundton i slutet av en intonationsenhet
:	Markerar en förlängning av det föregående ljudet
-	Markerar ett tvärt avbrott i talflödet
ord	Understrykning markerar att stavelsen är betonad
ORD	Versaler markerar hög volym (samt se nedan)
°ord°	Markerar låg volym
ord	Sägs med skratt
o:rd	Understrykning följt av kolon markerar en fallande grundton i ett förlängt ljud
nä:	Understrykning av kolon markerar en stigande grundton i ett förlängt ljud
↑	Markerar en kraftigt höjd grundton
↓	Markerar en kraftigt sänkt grundton
♪	Gnolande eller sjungande
>ord<	Markerar snabbt tal
< ord >	Markerar långsamt tal
<	Markerar att talet har en hastig start
hh	Markerar hörbar utandning
(h)	Markerar skratt eller hörbar utandning i ett ord
·hh	Markerar en hörbar inandning
·ord	Punkt före ord markerar att ordet sägs på inandning
((ord))	Kommentar till något som sker under inspelningen eller en beskrivning av att något sägs under denna
(ord)	Markerar att tolkningen av vad som sagts är osäker
()	Något sägs men det är omöjligt att uppfatta vad
(d)/(n)	Markering av att det som sägs har flera tolkningar

Dessutom:

Utrymmet inom överlappsklammrarna är disponerat så att dessa matchar varandra även om det som sägs inom klammrarna tar olika mycket plats i skrift.

Versaler utnyttjas i namn och vid ny start, dvs. vid tonal återställning åtföljd av högre volym (Steensig 2001 s. 112-114).

Kursiv utnyttjas emellanåt för att markera när en slutvokal uttalas kort och något stigande.

Ett urval av transkriptionssymboler i GTS-MSO

Med ovanstående system gemensamma symboler förtecknas ej.

< >	Anger att en kommentar är länkad till vinkelparentesen
/ // ///	Paus av olika längd relativt talhastighet
{d}	Disambiguering av talspråksform till dess skriftspråksmotsvarighet
re1	Disambiguerande index enligt fastställd lista
\$A:	Talaridentifikation

Gothenburg Monographs in Linguistics

Doctoral Dissertations from the Department of Linguistics,
Göteborg University, Sweden

1. Lars-Gunnar Andersson: *Form and Function of Subordinate Clauses*. 1975
2. Jens Allwood: *Linguistic Communication as Action and Cooperation*. 1975
3. Pierre G. Javanaud: *The Vowel System of Lemosin – A Phonological Study*. 1981
4. Sven Strömquist: *Make-Believe through Words. A Linguistic Study of Children's Play with a Doll's House*. 1984
5. Elisabeth Ahlsén: *Discourse Patterns in Aphasia*. 1985
6. Sally Boyd: *Language Survival: A Study of Language Contact, Language Shift, and Language Choice in Sweden*. 1985
7. Richard Hirsch: *Argumentation, Information and Interaction. Studies in Face-to-Face Interactive Argumentation under Differing Turn-Taking Conditions*. 1989
8. Sören Sjöström: *Spatial Relations – Towards a Theory of Spatial Verbs, Propositions and Pronominal Adverbs in Swedish*. 1990
9. Anders Ericsson: *Aspects of Swedish Speech Rhythm*. 1991
10. Anders-Börje Andersson: *Second Language Learners' Acquisition of Grammatical Gender in Swedish*. 1992
11. Joakim Nivre: *Situations, Meaning and Communication. A Situation Theoretic Approach to Meaning in Language and Communication*. 1992
12. Kaarlo Voionmaa: *On the Semantics of Adult Verb Acquisition*. 1993
13. Mats Dahllöf: *On the Semantics of Propositional Attitudes*. 1994
14. Torbjörn Lager: *A Logical Approach to Computational Corpus Linguistics*. 1995
15. Erland Gardelii: *Lesser Antillean French Creole and Universal Grammar*. 1997
16. Kerstin Nelfelt: *Simultaneous Sign and Speech: A Multimodal Perspective on the Communication of Hearing-Impaired Children*. 1998
17. Åsa Abelin: *Studies in Sound Symbolism*. 1999
18. Biljana Martinovska: *The Role of Repetitions and Reformulations in Court Proceedings – A Comparison of Sweden and Bulgaria*. 2000
19. Åsa Nordqvist: *Speech About Speech: A Developmental Study on Form and Function of Direct and Indirect Speech*. 2001
20. Åsa Wengelin: *Text Production in Adults with Reading and Writing Difficulties*. 2002
21. Staffan Larsson: *Issue-based Dialogue Management*. 2002

22. Ylva Hård af Segerstad: *Use and Adaptation of Written Language to the Conditions of Computer-Mediated Communication*. 2002
23. Ann-Christin Månsson: *The Relation between Gestures and Semantic Processes: A study of normal language development and specific language impairment in children*. 2002
24. Sylvana Sofkova Hashemi: *Automatic Detection of Grammar Errors in Primary School Children's Texts. A Finite State Approach*. 2003
25. Diany Li: *Causative and Resultative Constructions in Mandarin Chinese: A multiperspectival approach*. 2003
26. Ulla Veres: *Input and Production in Swedish Children's Acquisition of Past Tense*. 2004
27. Jean-Michel Saury: *The Phenomenology of Negation and its Expression in Natural Language*. 2004
28. Stina Ericsson: *Information Enriched Constituents in Dialogue*. 2005
29. Cajsa Ottjesjö: *Att fortsätta och att återgå. Studier i koherensskapande praktiker i vardagliga flerpersontal*. 2005
30. Charlotta Saldert: *Inference and Conversational Interaction: Pragmatic language disturbances related to stroke*. 2006
31. Ulrika Ferm: *Using Language in Social Activities at Home: A Study of Interaction between Caregivers and Children with and without Disabilities*. 2006
32. Magnus Gunnarsson: *Group Decision-Making – Language and Interaction*. 2006